

Η εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας Α΄

Βιβλίο εκπαιδευτικού

Έκδοση 1.0

Μάρτιος 2007

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΕΡΓΟ
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΕΙΤΑΙ ΚΑΤΑ 75%
ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Γ' ΚΟΙΝΩΤΙΚΟ
ΠΛΑΣΜΟ ΣΤΗΡΙΞΗΣ
ΕΚΔΕΙΞΗΣΙΑΚΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
"ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ"

ΥΠ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΥΠ. ΕΣΟΤΕΡΙΚΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΔΙΑΘΕΚΗΣ & ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΓΡΑΦΕΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ

<p>Ανάδοχος Φορέας Έργου</p>	 <p>Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου</p>
<p>Ομάδα Ανάπτυξης του Έργου «Η εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας Α΄»</p>	<p>Υπεύθυνη έργου: Αντωνίου-Κρητικού Ιωάννα</p> <p>Εκπαιδευτική ομάδα: Κάντζου Βίκυ Οικονόμου Νάντια Σταμούλη Σπυριδούλα Τριαντοπούλου Θοδώρα</p> <p>Ομάδα υποστήριξης: Αντωνοπούλου Ζωή Καριώρης Παναγιώτης</p> <p>Υπεύθυνοι παρακολούθησης εκ μέρους του ΕΑ.ΙΤΥ: Παπαδοπούλου Ελένη Ρονιώτη Σίλια</p>

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	4
Εκπαιδευτικά σενάρια Γυμνασίου	6
1. Το ελληνικό αλφάβητο, η γραφή και η προφορά	6
2. Λεξιλόγιο από το προοίμιο της Οδύσσειας.....	27
3. Ουσιαστικά α΄ κλίσης αρχαίας ελληνικής γλώσσας	37
4. Ουσιαστικά β΄ κλίσης της αρχαίας ελληνικής γλώσσας.....	52
5. Επίθετα β΄ κλίσης της αρχαίας ελληνικής γλώσσας.....	65
6. Ετυμολογικές οικογένειες λέξεων	71
7. Τα ρήματα στην Αρχαία Ελληνική	79
8. Η μετοχή των Αρχαίων Ελληνικών και η εξέλιξή της	91
9. Ελληνικές λέξεις σε ξένες γλώσσες	97
10. Οι δευτερεύουσες προτάσεις στην Αρχαία Ελληνική	110
11. Η αλλαγή της σημασίας των λέξεων: η αγορά του χθες και του σήμερα ..	120
Εκπαιδευτικά σενάρια Λυκείου	143
1. Αρχαίες λέξεις και λόγιοι τύποι που επιβιώνουν στη νέα ελληνική γλώσσα	143
2. Η δημοτική και η καθαρρεύουσα	158
3. Τα δάνεια στην ελληνική γλώσσα	180
2. 4. Λέξεις με κοινές ρίζες σε διάφορες γλώσσες.....	206
5. Ευχές και παροιμίες με νοηματική και συντακτική αντιστοιχία σε διάφορες γλώσσες.....	219

Εισαγωγή

Το εκπαιδευτικό πακέτο με τίτλο «Η εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας Α΄» περιλαμβάνει 16 εκπαιδευτικά σενάρια, από τα οποία 11 απευθύνονται σε μαθητές Γυμνασίου και 5 σε μαθητές Λυκείου. Μπορούν να αξιοποιηθούν κατά την ώρα του μαθήματος της Νεοελληνικής και της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας. Το εκπαιδευτικό πακέτο περιλαμβάνει δύο εγχειρίδια, ένα για τον καθηγητή και ένα για το μαθητή.

Τα σενάρια αυτά καλύπτουν τη θεματολογία του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού πακέτου και συνδυάζονται με στόχους που αναφέρονται στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. και στο Α.Π.Σ., επιτρέποντας έτσι την ομαλή ένταξή τους στο Πρόγραμμα Σπουδών του σχολείου.

Τα λογισμικά που αξιοποιήθηκαν στα σενάρια είναι τα ακόλουθα: α) τα Ομηρικά Έπη, β) ο Ηρόδοτος+, γ) η Γλώσσα η Ελληνική – Οι περιπέτειες των λέξεων δ) το Ανθολόγιο. Τα λογισμικά αυτά έχουν κριθεί κατάλληλα για την εκπαιδευτική διαδικασία στα σχολεία από το ΥΠ.Ε.Π.Θ. και είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα <http://www.e-yliko.gr>. Επιπλέον αξιοποιήθηκαν οι δικτυακοί τόποι: Εκπαιδευτικός Θησαυρός Ελληνικών Κειμένων (ΕΘΕΚ) (<http://www.xanthi.ilsp.gr/ethek>) και η ηλεκτρονική έκδοση του λεξικού της Νέας Ελληνικής του Τριανταφυλλίδη (www.komvos.edu.gr).

Στο εγχειρίδιο του καθηγητή τα εκπαιδευτικά σενάρια είναι αριθμημένα (αύξων αριθμός + Τίτλος σεναρίου). Ακολουθούν σε ειδικό πλαίσιο τα στοιχεία ταυτότητας του σεναρίου: Τάξη/Βαθμίδα, Γνωστικό αντικείμενο, διδακτικός χρόνος σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα, ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης, ειδικοί στόχοι με αναφορά στη σελίδα του Προγράμματος Σπουδών (π.χ. ΔΕΠΠΣ- Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, σελ. 3813), πρόσθετοι στόχοι και, τέλος, γίνεται αναφορά στα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν στο συγκεκριμένο σενάριο, για παράδειγμα ΕΘΕΚ, Σχολικό βιβλίο, Φυλλομετρητής (Internet Browser), Επεξεργαστής κειμένου (π.χ. Microsoft Word), Λεξικό, ιστοσελίδες κ.λπ.

Η ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ περιλαμβάνει το πλαίσιο διδασκαλίας στο οποίο γίνεται σύντομη περιγραφή του σεναρίου με αναφορά στη γενική ιδέα που το διέπει και τους στόχους που υπηρετεί, την οργάνωση των μαθητών, τα προαπαιτούμενα, τη διαδικασία που ακολουθείται, το ρόλο του καθηγητή κ.λπ. και, στη συνέχεια, ακολουθούν οι ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ, συχνά ομαδοποιημένες σε ενότητες και υποενότητες. Ας σημειωθεί ότι ο καθηγητής μπορεί να προσαρμόσει τα σενάρια στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών του, αφαιρώντας, προσθέτοντας ή τροποποιώντας τις δραστηριότητες που περιλαμβάνονται σε κάθε σενάριο.

Οι εκφωνήσεις των δραστηριοτήτων είναι διατυπωμένες όπως ακριβώς διατυπώνονται στο εγχειρίδιο του μαθητή και σημειώνονται με μπλε χρώμα. Ακολουθούν οδηγίες προς το διδάσκοντα, όπου περιγράφεται ο τρόπος εργασίας

των μαθητών (μόνοι ή σε ομάδες), γίνεται αναφορά στο ρόλο του διδάσκοντα, αν πρέπει να μοιράσει υποστηρικτικό υλικό, αν πρέπει να προηγηθεί του μαθήματος αναζήτηση στον ΕΘΕΚ κ.λπ. και, τέλος, δίνονται ενδεικτικές απαντήσεις. Επιπλέον κάτω από κάθε δραστηριότητα παρατίθεται οποιοδήποτε υποστηρικτικό υλικό απαιτείται για την εφαρμογή του σεναρίου, π.χ. πίνακας, σελίδες με αποτελέσματα του ΕΘΕΚ για άμεση διερεύνηση από τους μαθητές.

Στο τέλος κάθε σεναρίου παρατίθεται η σχετική βιβλιογραφία, καθώς και κάθε χρήσιμη πληροφορία σε Παράρτημα.

Εκπαιδευτικά σενάρια Γυμνασίου

1. Το ελληνικό αλφάβητο, η γραφή και η προφορά

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ	
Τάξη/Βαθμίδα	Α΄ Γυμνασίου
Γνωστικό αντικείμενο	Αρχαία Ελληνική Γλώσσα (από το πρωτότυπο)
Διδακτικός χρόνος σύμφωνα με το ΔΕΠΠΣ	3 διδακτικές ώρες
Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης	6 διδακτικές ώρες
Θεματολογία / Διδακτικοί Στόχοι (Δ.Ε.Π.Π.Σ. εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)	<p>Θεματική Ενότητα Η διαχρονική διάσταση της ελληνικής γλώσσας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα</p> <p>Υποενότητα Βασικά στοιχεία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας: Γράμματα, φωνήεντα, σύμφωνα, δίφθογοι, τόνοι, πνεύματα, στίξη (ΔΕΠΠΣ 3811)</p> <p>Διδακτικοί στόχοι</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Να εκτιμήσουν οι μαθητές ότι η γλώσσα εξελίσσεται με βάση ιστορικές και πολιτισμικές επιδράσεις (Εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)
Διαθεματική προσέγγιση/προέκταση	Γλώσσα Α΄ Γυμνασίου

**Χρησιμοποιούμενα
μέσα**

- Φυλλομετρητής ιστοσελίδων
- Λογισμικό «Γλώσσα η Ελληνική: Οι περιπέτειες των λέξεων»
- Διαδίκτυο

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Το σενάριο αυτό έχει ως στόχο να εξοικειώσει τους μαθητές με την εξέλιξη της γραφής της ελληνικής γλώσσας. Μελετώνται τα δύο βασικά συστήματα γραφής, η Γραμμική Β΄ και η αλφαβητική γραφή, και εξετάζονται οι μεταβολές που υπέστησαν, προσπαθώντας κάθε φορά να ανιχνευτούν και οι λόγοι που οδήγησαν στις αλλαγές αυτές.

Το σενάριο αποτελείται από τις ακόλουθες πέντε ενότητες:

Ενότητα 1: Αφόρμηση

Η ενότητα αυτή αποτελεί την αφόρμηση του σεναρίου. Οι μαθητές καλούνται να παρατηρήσουν τη γραφή διαφόρων περιόδων και να αναγνωρίσουν ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά.

Ενότητα 2: Εξοικείωση με τα παλαιότερα συστήματα γραφής

Η ενότητα αυτή είναι αφιερωμένη στην αρχαία περίοδο της γραφής. Η ενότητα αυτή συνίσταται από τρεις επιμέρους ενότητες, που αφορούν τα εξής θέματα: α) τη Γραμμική Β΄, τα χαρακτηριστικά της αλλά και τους λόγους που εγκαταλείφθηκε, β) το φοινικικό αλφάβητο από το οποίο προέρχεται το ελληνικό και γ) την κεφαλαιογράμματη συνεχή γραφή.

Ενότητα 3: Η προφορά των Αρχαίων Ελληνικών

Η ενότητα αφορά στην προφορά των Αρχαίων Ελληνικών. Στόχος είναι να αντιληφθούν οι μαθητές ότι το σύστημα γραφής της αρχαίας ελληνικής γλώσσας κωδικοποιούσε μια γλώσσα που είχε διαφορετικά φωνολογικά χαρακτηριστικά από τη σημερινή γλώσσα.

Ενότητα 4: Η μικρογράμματη γραφή

Στην ενότητα αυτή εξετάζεται η μικρογράμματη γραφή των βυζαντινών χειρογράφων.

Ενότητα 5: Πολυτονικό και μονοτονικό σύστημα γραφής

Η ενότητα αυτή είναι αφιερωμένη στη διαφορά μεταξύ πολυτονικού και μονοτονικού συστήματος γραφής των Νέων Ελληνικών και τους λόγους που οδήγησαν στην κατάργηση του πολυτονικού.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Ενότητα 1: Αφόρμηση

1. Τα κείμενα που ακολουθούν αποτελούν αντιπροσωπευτικά δείγματα των διαφόρων φάσεων της εξέλιξης της γραφής της ελληνικής γλώσσας. Μελετήστε τα κείμενα. Στη συνέχεια απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

Ι Γ Ε Ο Ν Τ Ο Ξ Τ Ω Ν Θ Ε Ξ Ξ Α Λ Ω Ν Λ Ε Ο Ν Τ Ο
 Η Ξ Ι Π Π Ο Υ Λ Α Ρ Ι Ξ Α Ι Ο Υ Ε Ν Δ Ε Ν Α Ρ Θ Α Κ Ι
 Τ Ω Ν Κ Ρ Ι Τ Ω Ν Θ Ε Τ Ο Υ Α Μ Ε Ι Ν Ι Α Π Ο Λ Υ Κ Λ Ε Ο Σ
 Δ Ι Π Π Ο Υ Γ Λ Α Υ Κ Ε Τ Α Τ Ο Υ Α Γ Ε Λ Α Ο Υ Α Ν
 Δ Ο Γ Μ Α Τ Ο Γ Ε Ν Ο Μ Ε Ν Ο Ν Υ Π Ο Ξ Υ Γ Κ Ι
 Τ Ρ Α Τ Η Γ Ο Υ Τ Ω Ν Θ Ε Ξ Ξ Α Λ Ω Ν Θ Ε Ξ Ξ Α
 Θ Ρ Α Ξ Υ Μ Η Δ Ε Ο Ξ Φ Ε Ρ Α Ι Ο Υ
 Τ Ι Λ Ι Ο Ξ Α Υ Λ Ο Υ Υ Ι Ο Ξ Μ Α Ν Κ Ι Ν Ο Ξ Ξ Τ Ρ Α
 Η Ξ Υ Γ Κ Α Η Τ Ω Ξ Υ Ν Ε Β Ο Υ Λ Ε Υ Ξ Α Τ Ο Π Ρ Ο
 Ν Ω Ν Κ Ο Ι Ν Τ Ι Λ Ι Ω Ν Ε Γ Κ Ο Μ Ε Τ Ι Δ Ι Γ Ρ Α Φ Ο
 Ξ Ρ Η Ξ Α Ν Κ Ο Ι Ν Τ Ο Ξ Τ Α Τ Ι Λ Ι Η Ν Ο Ξ Κ Ο Ι Ν Τ Ο
 Ξ Η Λ Ι Α Γ Ν Α Ι Ο Ξ Λ Ο Τ Α Τ Ι Ο Ξ Γ Ν Α Ι Ο Υ Υ Ι
 Ε Η Α Υ Λ Ο Ξ Ξ Ε Μ Π Ρ Ω Ν Ι Ο Ξ Α Υ Λ Ο Υ Υ Ι Ο Ξ Φ Α
 Π Ε Ρ Ι Ω Ν Θ Ε Ξ Ξ Α Λ Ο Ι Μ Ε Λ Ι Τ Α Ι Ε Ι Ξ Α Ρ Μ Ο
 Ξ Α Ν Δ Ρ Ο Υ Λ Α Μ Π Ρ Ο Μ Α Χ Ο Ξ Π Ο Λ Ι Τ Α
 Γ Α Ι Λ Ο Γ Ο Υ Ξ Ε Π Ο Ι Η Ξ Α Ν Τ Ο Α Ν Δ Ρ Ε Ξ Κ Α

Κείμενο 1

ΜΙΚΑΜΔΡΘΜΑΜΕΘΕΚΕΜΘΚΘ(Ο)ΟΙΟΧΕΑΙΡΒΙΘΟΡΘΔΕΙΜΟ
 ΘΤΞΓΛΚΑΞΔΙΟΞΜΞΜΘΗΜΟΒΙΑΟΧΟΞΠΞΟΞΚΑΥΟΤΟΘΚΙΔ
 ΘΒΒΠΙΟΝΒΙΟΧΟΞΗ

Κείμενο 2

Ἐπὶ πολλὰς νύκτας κατὰ συνέχειαν ἔβλεπεν ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, ἐκεῖ ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ, κοντὰ στὰ Κοτρώνια τοῦ ἀνατολικοῦ γαλοῦ, ἀνάμεσα εἰς δυὸ ὑψηλοὺς βράχους καὶ κάτω ἀπὸ ἓνα παλαιὸν ἐρημόσπιτον κατηρειπωμένον, - ἐκεῖ ἔστρωνε συνήθως τὴν κάπαν ἐπάνω στὴν πλώρη τῆς βάρκας, κ' ἐκοιμᾶτο χορευτὸν καὶ νανουρισμένον ὑπνον, τρεῖς σπιθαμὲς ὑψηλότερ' ἀπὸ τὸ κύμα, θεωρῶν τὰ ἄστρα, καὶ μελετῶν τὴν Πούλιαν καὶ ὅλα τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ - ἔβλεπε, λέγω, ἀνοικτὰ εἰς τὸ πέλαγος, ἔξω ἀπὸ τὰ δυὸ ἀνθισμένα νησάκια, τὰ φυλάττοντα ὡς σκοποὶ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἔν μελαγχολικὸν φῶς - κανδήλι, φανόν, λαμπάδα, ἢ ἄστρον πεσμένον - νὰ τρεμοφέγγη, ἐκεῖ μακρὰν, εἰς τὸ βάθος τῆς μελανωμένης εἰκόνας, ἐπιπολῆς εἰς τὸ κύμα, καὶ νὰ στέκη ἐπὶ ὤρας, φαινόμενον ὡς νὰ ἔπλεε, καὶ μένον ἀκίνητον.

Ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, λεμβούχος ψαράς, ἦτον ἀδύνατος στὰ μυαλὰ ὅπως καὶ πᾶς θνητός. Ἀρκετὸν ἦτο ἤδη ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ ἐκεῖ, δίπλα εἰς τοὺς δυὸ μαυρισμένους βράχους, κάτω ἀπὸ τὸ ἐρημόσπιτον ἐκεῖνο, τ' ὀλόρθον ἄψυχον φάντασμα, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν φήμην, ὅτι ἦτο στοιχειωμένον. Ἐκαλεῖτο κοινῶς «τῆς Λουλούδως τὸ Καλύβι». Διατί; Κανεὶς δὲν ἤξευρεν. Ἡ, ἂν ὑπῆρχον ὀλίγα γραῖδια «λαδικά», ἢ καὶ δυὸ τρεῖς γέροι, γνωρίζοντες τὰς παλαιὰς ἱστορίας τοῦ τόπου, ὁ Μάνος δὲν ἔτυχεν εὐκαιρίας νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ.

Κείμενο 3

Κείμενο 4

Από την σύγκριση της μορφής της γραφής που παρουσιάζεται στα κείμενα 1-6 εξάγεται το συμπέρασμα ότι η γραφή που παρουσιάζει τις περισσότερες διαφορές με τη σημερινή είναι αυτή του κειμένου 5, όπου παρουσιάζεται ένα άλλο σύστημα γραφής των Ελληνικών, η Γραμμική Β΄. Επίσης, παρατηρώντας τα κείμενα μπορεί να διαπιστώσει κανείς ότι οι τόνοι και τα πνεύματα, καθώς και η χρήση μικρών γραμμάτων εμφανίζονται για πρώτη φορά στο βυζαντινό χειρόγραφο. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι αυτός ο τρόπος γραφής πρωτοπαρουσιάστηκε εκείνη την εποχή, αλλά μόνο ότι εκείνη την εποχή χρησιμοποιήθηκε συστηματικά.

Ο χωρισμός των λέξεων μεταξύ τους με μικρό διάστημα, ήταν άγνωστος στην αρχαιότητα (Κείμενα 5, 2 και 1). Κάποιες προσπάθειες χωρισμού λέξεων και ενότητων γίνονται ήδη από τον 2^ο αι. π.Χ., αλλά δεν είναι συστηματικές. Στο βυζαντινό χειρόγραφο (Κείμενο 4) με κενό χωρίζονται μεταξύ τους κυρίως οι νοηματικές ενότητες. Ο συστηματικός χωρισμός των λέξεων καθιερώνεται καθολικά μετά την εφεύρεση της τυπογραφίας.

Με αφορμή αυτές τις παρατηρήσεις ο καθηγητής εισάγει όρους που θα αξιοποιηθούν στη συνέχεια του εκπαιδευτικού σεναρίου. Οι όροι αυτοί είναι η Γραμμική Β΄, η γραφή βουστροφηδόν, η κεφααιογράμματα και η μικρογράμματα γραφή, το πολυτονικό και το μονοτονικό σύστημα γραφής.

Σε σχέση με τη λέξη «βουστροφηδόν» σημειώνονται τα εξής:

Βουστροφηδόν

Αρχαίο ελληνικό επίρρημα που σημαίνει κίνηση όμοια με εκείνη του βοδιού όταν σύρει το αλέτρι ή της σαΐτας κατά την ύφανση στον αργαλειό. Έτσι όμως έχει χαρακτηρισθεί και κάποια ιδιάζουσα αρχαία ελληνική γραφή που φαίνεται να εξαλείφθηκε τον 7ο με 6ο π.Χ. αιώνα όπου και εμφανίζεται σε επιγραφές. Η φορά αυτής της γραφής αλλάζει κατά στίχο, αντίθετα από τον προηγούμενο. Σε αρχαία τρίστιχο κρητική επιγραφή παρουσιάζεται η ιδιομορφία ο α΄ στίχος να είναι γραμμένος από δεξιά προς τ΄ αριστερά ενώ ο δεύτερος αλλά και ο τρίτος από αριστερά προς τα δεξιά και πιθανολογείται ότι τότε και καθιερώθηκε η γραφή από αριστερά (από την ευκολία ανάγνωσης).

(από την εγκυκλοπαίδεια «Βικιπαίδεια», στις 18/1/2008 ο σύνδεσμος ήταν <http://www.el.wikipedia.org>)

Ενότητα 2: Εξοικείωση με τα παλαιότερα συστήματα γραφής

Γραμμική Β΄

2. Η Γραμμική Β΄ είναι μια συλλαβική γραφή, δηλαδή κάθε σύμβολο της αντιστοιχεί σε μία συλλαβή. Στην εικόνα που ακολουθεί (εικόνα 1) φαίνονται τα κυριότερα συλλαβογράμματα της Γραμμικής Β΄.

𐀀	𐀁	𐀂	𐀃	𐀄	𐀅	𐀆	𐀇	𐀈	𐀉	𐀊	𐀋	𐀌
a	da	ja	ka	ma	na	pa	qa	ra	sa	ta	wa	za
𐀍	𐀎	𐀏	𐀐	𐀑	𐀒	𐀓	𐀔	𐀕	𐀖	𐀗	𐀘	𐀙
e	de	je	ke	me	ne	pe	qe	re	se	te	we	ze
𐀚	𐀛		𐀜	𐀝	𐀞	𐀟	𐀠	𐀡	𐀢	𐀣	𐀤	
i	di		ki	mi	ni	pi	qi	ri	si	ti	wi	
𐀥	𐀦	𐀧	𐀨	𐀩	𐀪	𐀫	𐀬	𐀭	𐀮	𐀯	𐀰	𐀱
o	do	jo	ko	ma	no	po	qo	ro	so	to	wo	zo
𐀲	𐀳	𐀴	𐀵	𐀶	𐀷	𐀸		𐀹	𐀺	𐀻		
u	du	ju	ku	mu	nu	pu		ru	su	tu		

Εικόνα 1

Στον πίνακα 1 βλέπετε ορισμένα παραδείγματα λέξεων στη Γραμμική Β΄ και τις αντίστοιχες μυκηναϊκές και αρχαίες ελληνικές λέξεις:

Σειρά συλλαβογραμμάτων στη γραμμική Β	Φωνητική απόδοση	Μυκηναϊκή λέξη	Αρχαία ελληνική λέξη
𐀵𐀶𐀪	ku-mi-no	*kuminon	κύμινον
𐀵𐀅𐀂	ku-na-ja	*gunaia	γυνή
𐀵𐀠𐀮	ku-ro-so	*khrusos	χρυσός
𐀆𐀗	pa-te	*pater	πατήρ
𐀆𐀄𐀇	pa-ma-ko	*pharmakon	φάρμακον
𐀯𐀮	to-so	*toso	τόσος
𐀯𐀈𐀐	to-ra-ke	*thorakes	θώραξ
𐀵𐀆𐀃	re-u-ka	*leuka	λευκός

Πίνακας 1

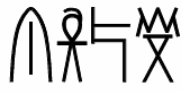
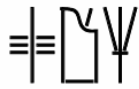
Με βάση την εικόνα 1 με τα συλλαβογράμματα της Γραμμικής Β΄ και τα παραδείγματα του Πίνακα 1, προσπαθήστε να γράψετε στη Γραμμική Β΄ τις λέξεις του Πίνακα 2.

Σειρά συλλαβογραμμάτων στη Γραμμική Β΄	Φωνητική απόδοση	Αρχαία ελληνική λέξη
	a-ne-mo	ἀνέμων
	a-ne-ta	ἄνετα
	do-se	δώσει
	me-ta	μετά
	pa-ra	παρά
	si-to	σίτος
	ti-ri-po-de	τρίποδες
	te-o-i	Θεοί

Πίνακας 2

Ο πίνακας 2 με συμπληρωμένες τις λέξεις στη Γραμμική Β΄ έχει ως εξής:

Σειρά συλλαβογραμμάτων στη Γραμμική Β΄	Φωνητική απόδοση	Αρχαία ελληνική λέξη
𐀀𐀃𐀆𐀇	a-ne-mo	ἀνέμων
𐀀𐀃𐀆𐀇𐀀	a-ne-ta	ἄνετα
𐀃𐀆𐀇	do-se	δώσει
𐀆𐀇𐀀	me-ta	μετά
𐀆𐀇𐀀𐀃	pa-ra	παρά
𐀆𐀇𐀀𐀃𐀆	si-to	σίτος

	ti-ri-po-de	τρίποδες
	te-o-i	Θεοί

Πίνακας 2

Σε αυτή την ενότητα το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στη Γραμμική Β΄. Δείγματα αυτής της γραφής έχουμε από το 14^ο – 13^ο αιώνα π.Χ. και προέρχονται από τις Μυκήνες, την Πύλο, την Τίρυνθα, τη Θήβα αλλά και την Κρήτη, τα σημεία δηλαδή που αναπτύχθηκε ο Μυκηναϊκός πολιτισμός. Η γραφή κρίθηκε αναγκαία για την εξυπηρέτηση των λογιστικών αναγκών των αρχόντων.

Χαρακτηριστικά της Γραμμικής Β΄

Είναι συλλαβική γραφή. Το σύστημα αποτελούνταν από 90 συλλαβικά σημεία (σημεία δηλαδή που αναπαρίσταναν μια συλλαβή) και περίπου 100 ιδεογράμματα. Το σύστημα είχε αρκετές ατέλειες και δεν απέδιδε την προφορική γλώσσα επαρκώς (για παράδειγμα δεν υπάρχουν συλλαβογράμματα που να παριστάνουν συλλαβές με συνδυασμό συμφώνων, π.χ. -τρι-).

Το 13^ο – 12^ο αιώνα τα μυκηναϊκά παλάτια καταστρέφονται και μαζί τους και ο πολιτισμός στον οποίο άνηκαν. Το τέλος του μυκηναϊκού πολιτισμού συμπαρασύρει και τη Γραμμική Β΄, η οποία χάνεται.

Σχετικά με την αποκρυπτογράφηση της γραμμικής Β΄ από τον Μάικλ Βέντρις, ο καθηγητής μπορεί να συμβουλευτεί το άρθρο του Γ. Μπαμπινιώτη με τίτλο «ΜΑΪΚΛ ΒΕΝΤΡΙΣ: Ο αρχιτέκτονας που αποκρυπτογράφησε τη γραμμική γραφή Β΄», που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Το Βήμα» στις 23/6/2002, στην ενότητα «Νέες Εποχές» και υπάρχει διαθέσιμο στο «Αρχείο» της εφημερίδας που φιλοξενείται στην ιστοσελίδα της (στις 18/1/1008 ο σύνδεσμος ήταν <http://tovima.dolnet.gr>), (http://tovima.dolnet.gr/print_article.php?e=B&f=13594&m=B55&aa=1).

Προέλευση του ελληνικού αλφαβήτου: το φοινικικό αλφάβητο

3. Στον Πίνακα 3 που ακολουθεί φαίνονται τα γράμματα του φοινικικού αλφαβήτου, από το οποίο κατάγεται το ελληνικό αλφάβητο, και η ονομασία τους. Συμπληρώστε τον Πίνακα 3 με τα γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου που προέκυψαν από αυτά και την ελληνική ονομασία τους. Ποιες ομοιότητες βλέπετε στη γραφή και την ονομασία των γραμμάτων;

Φοινικικό Αλφάβητο	Φοινικική ονομασία	Ελληνικό αλφάβητο	Ελληνική Ονομασία
	Aleph		
	Beth, Bait		

	Gimel, Gamel		
	Daleth, Dal		
	He		
	Waw		
	Heth, Hait		
	Teth		
	Yodh, Yad		
	Kaph		
	Lamedh, Lam		
	Mem, Mai		
	Nun		
	Ayin		
	Pe		
	Qoph		
	Resh, Ras		
	Sin		
	Taw, Tah		
	Waw		
	Samekh, Sheen		
	Zayin		

Πίνακας 3

Ο Πίνακας 3 συμπληρωμένος φαίνεται στη συνέχεια. Σε μία επιπλέον στήλη δεξιά σημειώνεται η σημασία της ονομασίας κάθε γράμματος στα φοινικικά.

Φοινικικό Αλφάβητο	Φοινικική ονομασία	Ελληνικό αλφάβητο	Ελληνική Ονομασία	Σημασία γράμματος στα φοινικικά
	Aleph	Α	Άλφα	βόδι
	Beth, Bait	Β	Βήτα	σπίτι
	Gimel, Gamel	Γ	Γάμα	καμήλα
	Daleth, Dal	Δ	Δέλτα	πόρτα
	He	Ε	Έψιλον	παράθυρο
	Waw	-	-	γάντζος
	Heth, Hait	Η	Ήτα	περίφραξη
	Teth	Θ	Θήτα	τροχός(;)
	Yodh, Yad	Ι	Γιώτα	χέρι
	Kaph	Κ	Κάπα	παλάμη
	Lamedh, Lam	Λ	Λάμδα	κατσίκια (;)
	Mem, Mai	Μ	Μι	νερό
	Nun	Ν	Νι	ψάρι
	Ayin	Ο	Όμικρον	μάτι
	Pe	Π	Πι	στόμα
	Qoph	-	-	μαϊμού
	Resh, Ras	Ρ	Ρο	κεφάλι
	Sin	Σ	Σίγμα	δόντι

†	Taw, Tah	Τ	Ταύ	σημάδι
Υ	Waw	Υ	Ύψιλον	γάντζος
Ξ	Samekh, Sheen	Ξ	Ξι	ψάρι
Ζ	Zayin	Ζ	Ζήτα	ξίφος

Πίνακας 3

Οι Φοίνικες ήταν ένας λαός που κατοικούσε στα ανατολικά παράλια της Μεσογείου. Γύρω στο 1000 π.Χ. ανέπτυξαν ένα σημαντικό πολιτισμό με κέντρα πόλεις, όπως η Βίβλος, η Σιδώνα και η Τύρος. Οι Φοίνικες ανέπτυξαν ένα σύστημα γραφής που αποτελείται από τα 22 σημεία που φαίνονται στον Πίνακα 3. Τα σημεία αυτά δήλωναν μόνο τα σύμφωνα της φοινικικής γλώσσας. Σύμβολα για τα φωνήεντα δεν υπήρχαν. Έτσι ο αναγνώστης ενός κειμένου έπρεπε να συμπληρώσει μόνος του τα φωνήεντα για να κατανοήσει τις λέξεις. Στα φοινικικά ωστόσο αυτό δεν δημιουργεί μεγάλο πρόβλημα, γιατί τη λεξική σημασία φέρουν τα σύμφωνα μιας λέξης. Η αλλαγή των φωνηέντων δεν διαφοροποιεί σημαντικά τη λεξική σημασία. Μέσω του εμπορίου που ανέπτυξαν, οι Φοίνικες ήρθαν σε επαφή με τους Έλληνες, οι οποίοι δανείστηκαν το αλφάβητο αυτό (Tonnet 1995, Χρησιτίδης 2005, Κοντογιάννης 1999). Οι Έλληνες επέφεραν αλλαγές στο σύστημα γραφής. Από τις αλλαγές αυτές προέκυψε ένα σύστημα γραφής που δηλώνει τόσο τα σύμφωνα όσο και τα φωνήεντα. Αυτό το σύστημα δεν παρουσιάζει την ελλειπτικότητα των προηγούμενων συστημάτων και γι' αυτό ήταν πιο εύκολο να το μάθει κανείς. Με αυτό τον τρόπο η γραφή και η ανάγνωση δεν περιορίζεται σε μία ομάδα ειδικευμένων γραφέων, αλλά μπορεί πια να επεκταθεί η γνώση τους και στους απλούς ανθρώπους.

Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το φοινικικό και το ελληνικό αλφάβητο μπορεί κανείς να βρει στην ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια Wikipedia (στις 18/1/2008 ο σύνδεσμος ήταν <http://en.wikipedia.org>), στα λήμματα «Phoenician alphabet» και «Greek alphabet».

Κεφαλαιογράμματα γραφή

4. Η επιγραφή που βλέπετε είναι γραμμένη σε κεφαλαιογράμματα συνεχή γραφή. Εντοπίστε και υπογραμμίστε σε αυτή τις λέξεις: *Θεσσαλών, γενόμενον, άνδρες, συμμαχου, ταῦτα, δήμων, πράγματος.*

Ι Γ Ε Ο Ν Τ Ο Ξ Τ Ω Ν Θ Ε Ξ Ξ Α Λ Ω Ν Λ Ε Ο Ν Τ Ο
 Η Ξ Ι Π Π Ο Υ Λ Α Ρ Ι Ξ Α Ι Ο Υ Ε Ν Δ Ε Ν Α Ρ Θ Α Κ Ι
 Τ Ω Ν Κ Ρ Ι Τ Ω Ν Ο Ξ Τ Ο Υ Α Μ Ε Ι Ν Ι Α Π Ο Λ Υ Κ Λ Ε Ο Σ
 Δ Ι Π Π Ο Υ Γ Λ Α Υ Κ Ε Τ Α Τ Ο Υ Α Γ Ε Λ Α Ο Υ Α Ν
 Δ Ο Γ Μ Α Τ Ο Γ Ε Ν Ο Μ Ε Ν Ο Ν Υ Π Ο Ξ Υ Γ Κ
 Τ Ρ Α Τ Η Γ Ο Υ Τ Ω Ν Θ Ε Ξ Ξ Α Λ Ω Ν Θ Ε Ξ Ξ Α
 Θ Ρ Α Ξ Υ Μ Η Δ Ε Ο Ξ Φ Ε Ρ Α Ι Ο Υ
 Τ Ι Λ Ι Ο Ξ Α Υ Λ Ο Υ Υ Ι Ο Ξ Μ Α Ν Κ Ι Ν Ο Ξ Ξ Τ Ρ Α
 Η Ξ Υ Γ Κ Λ Η Τ Ω Ι Ξ Υ Ν Ε Β Ο Υ Λ Ε Υ Ξ Α Τ Ο Π Ρ Ο
 Ν Ω Ν Κ Ο Ι Ν Τ Ι Λ Ι Ω Ν Ε Γ Κ Ο Μ Ε Τ Ι Ω Ι Γ Ρ Α Φ Ο
 Λ Ρ Η Ξ Α Ν Κ Ο Ι Ν Τ Ο Ξ Τ Α Τ Ι Λ Ι Η Ν Ο Ξ Κ Ο Ι Ν Τ Ο
 Ν Η Λ Ι Α Γ Ν Α Ι Ο Ξ Λ Ο Τ Α Τ Ι Ο Ξ Γ Ν Α Ι Ο Υ Υ Ι
 Ξ Η Α Υ Λ Ο Ξ Ξ Ε Μ Π Ρ Ω Ν Ι Ο Ξ Α Υ Λ Ο Υ Υ Ι Ο Ξ Φ Α
 Π Ε Ρ Ι Ω Ν Θ Ε Ξ Ξ Α Λ Ο Ι Μ Ε Λ Ι Τ Α Ι Ε Ι Ξ Α Ρ Μ Ο
 Ξ Α Ν Δ Ρ Ο Υ Λ Α Μ Π Ρ Ο Μ Α Χ Ο Ξ Π Ο Λ Ι Τ Α
 Τ Α Ι Λ Ο Γ Ο Υ Ξ Ε Π Ο Ι Η Ξ Α Ν Τ Ο Α Ν Δ Ρ Ε Ξ Κ Α
 Ξ Θ Ο Ι Κ Α Ι Φ Ι Λ Ο Ι Π Α Ρ Α Δ Η Μ Ο Υ Κ Α Λ Ο Υ
 Υ Κ Α Ι Φ Ι Λ Ο Υ Ξ Υ Μ Μ Α Χ Ο Υ Χ Α Ρ Ι Τ Α
 Υ Μ Μ Α Χ Ι Α Ν Τ Ε Α Ν Ε Ν Ε Ω Ξ Α Ν Τ Ο Π Ε
 Δ Η Μ Ο Ξ Ι Α Ξ Κ Α Ι Π Ε Ρ Ι Χ Ω Ρ Ι Ο Υ Ε Ρ Η Μ Ο Υ
 Ι Μ Ε Θ Η Ξ Χ Ω Ρ Α Ξ Ε Ι Ξ Τ Η Μ Φ Ι Λ Ι Α Ν Τ Ο Υ
 Ο Υ Ρ Ω Μ Α Ι Ω Ν Π Α Ρ Ε Γ Ε Ν Ο Ν Τ Ο Η Γ Χ Ω
 Κ Ι Ε Ξ Μ Ε Τ Α Τ Α Υ Τ Α Ε Α Υ Τ Ω Ν Α Δ Ι Κ Ω Ξ
 Ο Π Ε Ρ Ι Τ Ο Υ Τ Ο Υ Τ Ο Υ Π Ρ Α Γ Μ Α Τ Ο Ξ Ο Π Ω Ξ
 Α Ν Π Ρ Ο Ξ Χ Ω Ξ Ι Ν Ο Π Ω Ξ Τ Ο Υ Τ Ο Τ Ο Π Ρ Α
 Ξ Ν Α Υ Τ Ο Ξ Ξ Α Π Ο Κ Α Τ Α Ξ Τ Α Θ Η Ο Υ Τ Ω
 Ν Ε Π Ι Μ Η Δ Ε Ι Ω Ι Κ Α Ι Ε Π Ι Θ Ε Ξ Ξ Α Λ Ω Ν
 Ξ Ν Κ Α Ι Ε Π Ι Τ Ω Ν Π Ε Ρ Ι Π Υ Λ Λ Ο Ν Μ Α Κ Ρ
 Μ Ε Ν Ο Ν Α Υ Τ Ο Ξ Ξ Η Ν Τ Α Υ Τ Α Τ Ε Τ Α Κ Ι
 Ξ Ξ Η Π Ε Ρ Ι Τ Ο Υ Τ Ο Υ Τ Ο Υ Π Ρ Α Γ Μ Α
 Ι Η Ξ Ε Ν Η Μ Ι Ν Κ Α Ι Ν Α Ρ Θ Α Κ Ι Ε Υ Ξ Ι Ν
 Α Τ Ο Ν Π Α Ρ Ο Ν Τ Α Κ Ρ Ι Ν Η Μ
 Τ Ν Τ Α Υ Τ Η Τ Η Ξ Ω Ρ Α
 Τ Ω Ν Δ Η Μ Ω Ν

Για την πραγματοποίηση της δραστηριότητας αυτής δίνεται στη συνέχεια η μεταγραφή της επιγραφής, όπου σημειώνεται η θέση των λέξεων που καλούνται να αναζητήσουν οι μαθητές.

[στρατ]αγέοντος τῶν Θεσσαλῶν Λέοντος
 [τοῦ Ἄγ]ησίππου Λαρισαίου, ἐν δὲ Ναρθακίω[ι]
 [ἀρχόν]των Κρίτωνος τοῦ Ἀμεινία, Πολυκλέος
 [τοῦ Φει]δίππου, Γλαυκέτα τοῦ Ἀγελάου, ἀν[ε]-
 5 [γράφη τὸ] δόγμα τὸ γενόμενον ὑπὸ συγκλή[τῃ]-
 [του ἐπὶ σ]τρατηγοῦ τῶν Θεσσαλῶν Θεσσα-
 [λοῦ τοῦ] Θρασυμήδεος Φεραίου.
 [Γάιος Ὀσ]τίλιος Αὔλου υἱὸς Μαγκῖνος στρα-
 [τηγὸς τ]ῆς συγκλήτῃ συνεβουλεύσατο πρὸ
 10 [— — Νω]νῶν Κοϊντιλίων· ἐγ Κομετίω γραφο-
 [μένωι π]αρήσαν Κόιντος <Σ>τατιλιηνὸς Κοϊντος
 [υἱὸς Κορ]νηλία, Γναῖος Λοτάτιος Γναίου υἱὸς[ε]
 [Ἀνιήν], Αὔλος Σεμπρώνιος Αὔλου υἱὸς Φα-
 15 [λέρνα]. ν περὶ ὧν Θεσσαλοὶ Μελιταιεῖς Ἄρμο-
 [— — — —]σάνδρου, Λαμπρόμαχος Πολίτα
 [πρεσβευ]ταὶ λόγους ἐποίησαντο, ἄνδρες κα-
 [λοὶ κάγ]αθοὶ καὶ φίλοι παρὰ δήμου καλοῦ
 [κάγαθο]ῦ καὶ φίλου συμμαχίου, χάριτα
 20 [φιλίαν σ]υμμαχίαν τε ἀνενεώσαντο, πε-
 [ρὶ χώρας] δημοσίας καὶ περὶ χωρίου ἐρήμου
 [— — — ο]υ, μεθ' ἧς χώρας εἰς τὴν φιλίαν τοῦ
 [δήμου τ]οῦ Ῥωμαίων παρεγένοντο, ἦγ χώ-
 [ραν Ναρθα]κιεῖς μετὰ ταῦτα ἑαυτῶν ἀδίκως
 25 [ἐποίησαντ]ο· περὶ τούτου τοῦ πράγματος ὅπως
 [τὴν διάνοι]αν πρόσ<σ>χωσιν, ὅπως τοῦτο τὸ πρά-
 [γμα ἀκέρ]ατον? αὐτοῖς ἀποκατασταθῆ οὕτω
 [καθὼς πρότερον] ἐπὶ Μηδείω καὶ ἐπὶ Θεσσαλῶν
 30 [— — — — —]ων καὶ ἐπὶ τῶν περὶ Πύλλον Μακε-
 [δόνων κεκ]ριμένον αὐτοῖς ἦν, ταῦτά τε τὰ κρι[ί]-
 [ματα κύρια ὅπ]ως ἦ· περὶ τούτου τοῦ πράγμα-
 [τος συνευδόκ]ησεν ἡμῖν καὶ Ναρθακιεῦσι[ι]ν
 [ὅπως τὸν ἀγῶν]α τὸν παρόντα κρίνη ἐμ Μ[ελι]-
 [τεῖαι? — — — —]ν ταύτηι τῇ χώρῃ [— — — —]
 [ἀμφοτέρων] τῶν δήμων ε[— — — — — — — —]

5. Πηγαίνετε στο λογισμικό «Γλώσσα η Ελληνική: Οι περιπέτειες των λέξεων», στο πρώτο κεφάλαιο «Ιστορία της Ελληνικής γλώσσας» και από εκεί στην «Αρχαία Ελληνική». Στην μπάρα που εμφανίζεται στο κάτω μέρος της οθόνης και πατήστε το κουμπί «Κείμενα». Από τους συγγραφείς που θα εμφανιστούν επιλέξτε το Λυσία. Δείτε το απόσπασμα στα Αρχαία Ελληνικά και την απόδοσή του στα Νέα Ελληνικά. Στη συνέχεια, γράψτε την πρώτη πρόταση του αποσπάσματος σε κεφαλαιογράμματη συνεχή γραφή. Η επιγραφή της δραστηριότητας 4 θα σας βοηθήσει.

Η συγκεκριμένη δραστηριότητα θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί εναλλακτικά με τη μεταγραφή ενός αποσπάσματος από το σχολικό βιβλίο των αρχαίων ελληνικών.

Στόχος των δραστηριοτήτων 4 και 5 είναι η εξοικείωση των μαθητών με το σύστημα γραφής της Αρχαίας Ελληνικής. Το ελληνικό αλφάβητο, όπως προαναφέρθηκε, προέκυψε από το φοινικικό, ενώ υπολογίζεται ότι η εισαγωγή του φοινικικού αλφαβήτου στην Ελλάδα έγινε γύρω στον 9^ο αι. π.Χ. Οι Έλληνες μετέτρεψαν το φοινικικό αλφάβητο από συμφωνογραφικό σε αλφαβητικό, με την έννοια ότι κάθε γράμμα αντιστοιχεί σε έναν φθόγγο, φωνήεν ή σύμφωνο.

Οι Αρχαίοι Έλληνες έγραφαν σε κεφαλαιογράμματα συνεχή γραφή, δηλαδή όλα τα γράμματα ήταν κεφαλαία και οι λέξεις δεν χωρίζονταν μεταξύ τους. Αρχικά έγραφαν όπως οι Φοίνικες, δηλαδή από τα δεξιά προς τα αριστερά. Αργότερα χρησιμοποιήθηκε η «βουστροφηδόν» γραφή (από τα δεξιά προς τα αριστερά και στην επόμενη γραμμή από τα αριστερά προς τα δεξιά κ.ο.κ), ενώ η σημερινή κατεύθυνση της γραφής από τα αριστερά προς τα δεξιά καθιερώθηκε γύρω στον 6^ο αι. π.Χ.

Δύο φάσεις χαρακτηρίζουν την εξέλιξη του ελληνικού αλφαβήτου: το προευκλείδιο αλφάβητο (πριν από το 400 π.Χ.) και το (μετ-)ευκλείδιο (μετά το 400 π.Χ.) αττικό αλφάβητο. Η επιγραφή της δραστηριότητας 4 είναι σε (μετ-)ευκλείδιο αλφάβητο. Ορισμένες βασικές διαφορές των δύο φάσεων εξέλιξης του ελληνικού αλφαβήτου φαίνονται στον παρακάτω πίνακα:

Προευκλείδιο	(Μετ-)ευκλείδιο
Ο	Ω
Ε	Η
ΧΣ	Ξ
ΦΣ	Ψ
Η (δασεία)	-
Ι	Ζ

Ενότητα 3: Η προφορά των Αρχαίων Ελληνικών

6. Ανοίξτε το φυλλομετρητή ιστοσελίδων σας και πηγαίνετε στη σελίδα του Πανεπιστημίου του Berkeley στα μαθήματα των Αρχαίων Ελληνικών (στις 18/1/2008 ο σύνδεσμος ήταν <http://socrates.berkeley.edu/~ancgreek>) πατήστε στην «Εξάσκηση της προφοράς» (Pronunciation Practice), και από εκεί στην «Ενότητα 3» (Unit 3). (Στις 18/1/2008 ο σύνδεσμος ήταν: http://socrates.berkeley.edu/~ancgreek/pronunchtml/pronunc_practU1.html). Διαβάστε δυνατά τις λέξεις. Στη συνέχεια κάντε κλικ πάνω στις λέξεις και ακούστε τες. Παρατηρείτε κάποια διαφορά στον τρόπο που διαβάσατε εσείς και στην εκφώνηση που ακούσατε για τις λέξεις «ήλιος», «ίππος», «όδός», «ψήφος», «παιδίον» και «άνθρωπος»; Ακούστε την εκφώνηση όσες φορές χρειάζεται για να καταλάβετε τις διαφορές μεταξύ των δύο εκφωνήσεων (της

δικής σας και αυτής που αποδίδει την αρχαία προφορά των λέξεων). Προσπαθήστε να καταγράψετε τα σημεία της διαφοράς στον Πίνακα 4.

Σημεία διαφοράς	Απόδοση της αρχαίας προφοράς	Σημερινή προφορά

Πίνακας 4

Στόχος της δραστηριότητας αυτής είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι τα Αρχαία Ελληνικά προφέρονταν με διαφορετικό τρόπο από τα Νέα Ελληνικά. Η εκφώνηση των λέξεων στην ιστοσελίδα που προτείνεται στη δραστηριότητα 6 γίνεται με την ερασμική προφορά (Κοπιδάκης 1999). Με βάση τις λέξεις που επιλέχτηκαν εδώ το ενδιαφέρον εστιάζεται στην προφορά του «η» ως παρατεταμένου «ε» και του «ω» ως παρατεταμένου «ο», στην προφορά των διφθόγγων ως δύο χωριστών φθόγγων και στην προφορά του δασέος πνεύματος. Καθένα από τα θέματα αυτά μπορούν στη συνέχεια να αναλυθούν περαιτέρω.

7. Απαντήστε στις ακόλουθες ερωτήσεις:

- α) Με βάση τις παρατηρήσεις που κάνατε στην προηγούμενη δραστηριότητα μπορείτε να εξηγήσετε τη διαφορά των βραχέων (ε, ο) και των μακρών φωνηέντων (η, ω);
- β) Οι λέξεις «Helen» και «helicopter» των Αγγλικών, οι οποίες προέρχονται από ελληνικές λέξεις, έχουν στην αρχή το γράμμα «h», ενώ η λέξη «etymology», επίσης προερχόμενη από τα Ελληνικά, δεν το έχει. Μπορείτε να εξηγήσετε τη διαφορά με βάση την ύπαρξη της δασείας στις ελληνικές λέξεις;

Η πρώτη ερώτηση αναφέρεται στη διαφορά της προφοράς των βραχέων και των μακρών φωνηέντων στα αρχαία ελληνικά. Πιο συγκεκριμένα, ενώ τα βραχέα φωνήεντα ε και ο προφέρονταν όπως τα προφέρουμε και σήμερα, τα μακρά φωνήεντα η και ω προφέρονταν ως παρατεταμένο ε και ο, αντίστοιχα.

Η δεύτερη ερώτηση αναφέρεται στην προφορά του δασέος πνεύματος. Οι λέξεις Helen και helicopter προέρχονται από τις αρχαίες ελληνικές λέξεις *Ἑλένη* και *ἑλιξ* που έχουν δασεία, η οποία αποδίδεται στα αγγλικά με τον φθόγγο h, ενώ η λέξη etymology προέρχεται από την αρχαία ελληνική λέξη *ἔτυμον*, η οποία δεν έχει δασεία.

8. Παρατηρήστε τον Πίνακα 5 με την προφορά των γραμμάτων των Αρχαίων Ελληνικών. Με βάση τον πίνακα αυτό προσπαθήστε να διαβάσετε με την αρχαία ελληνική προφορά τις εξής λέξεις: *αἷμα, ποιητής, νῦν, ἔβη, γυνή, ἄγω, παῖδα.*

Ελληνικά γράμματα	Ιστορική Αττική προφορά
Αα	a
Ββ	b
Γγ	g
Δδ	d
Εε	e
Ζζ	z
Ηη	e (μακρό)
Θθ	t με πνεύμα
Ιι	i (βραχύ)
Κκ	k
Λλ	l
Μμ	m
Νν	n
Ξξ	x
Οο	o
Ππ	p με λιγότερο πνεύμα
Ρρ	r
Σσ(ς)	s
Ττ	t
Υυ	γαλλικό u
Φφ	p-h
Χχ	k-h
Ψψ	ps

Ωω	ο (μακρό)
Δίφθογγοι	
αι	ai
ει	ei
οι	oi
αυ	au
ευ	eu
ου	u

Πίνακας 5

Ο καθηγητής επεξηγεί τον πίνακα δίνοντας τις πληροφορίες που χρειάζονται οι μαθητές για την προφορά των συγκεκριμένων λέξεων που περιλαμβάνει η δραστηριότητα. Πιο συγκεκριμένα:

- Προφορά του η ως «τραβηγμένου» ε (εε).
- Προφορά του υ ως γαλλικού υ
- Προφορά των β, δ, γ ως μπ, ντ και γκ αντίστοιχα
- Προφορά της δασείας ως πνεύματος (όπως το η στην λέξη Helen)
- Προφορά κάθε φωνήεντος μιας δίφθογγου χωριστά (π.χ. οι = οί, αι = αί)

Προκειμένου να ενισχύσει ο καθηγητής την άποψη ότι τα Αρχαία Ελληνικά προφέρονταν διαφορετικά από τα Νέα Ελληνικά, θα μπορούσε να παρουσιάσει στους μαθητές του το παρακάτω παραστατικό παράδειγμα, χρησιμοποιώντας τον πίνακα της τάξης. Ο Κρατίνος (5ος αι. π.Χ.), σε ένα απόσπασμα Αθηναϊκής κωμωδίας (στο έργο *Διονυσολέξανδρος*) λέει το παρακάτω: «ὁ δ' ἡλίθιος ὥσπερ πρόβατον βή βή λέγων βαδίζει». Εάν το βήτα προφέρονταν σαν [b] και το ήτα σαν μακρό [ε], παίρνουμε τον ήχο που αποδίδουμε στο ζώο στη σημερινή εποχή ("μπεε-μπεε"). Εάν τα γράμματα αυτά προφερθούν όπως στα Νέα Ελληνικά, παίρνουμε έναν ήχο που σε καμιά περίπτωση δεν μοιάζει με αυτόν του πρόβατου. Ο καθηγητής, αν το θεωρεί σκόπιμο, μπορεί να προτείνει στους μαθητές να επισκεφθούν τις παρακάτω ιστοσελίδες:

- Την ιστοσελίδα σχετικά με τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας που φιλοξενείται από το Πανεπιστήμιο του Princeton (στις 18/1/2008 ο σύνδεσμος ήταν <http://www.princeton.edu/%7Eclip/>). Στη σελίδα αυτή υπάρχουν κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, το οποία διαβάζονται με αρχαιοελληνική προφορά.

- Την ιστοσελίδα του Ινστιτούτου για τα Ελληνικά της Βίβλου (Institute of Biblical Greek) (στις 18/1/2008 ο σύνδεσμος ήταν <http://www.biblicalgreek.org>).

Στη σελίδα <http://www.biblicalgreek.org/links/pronunciation.php> φιλοξενείται ένας πίνακας προφοράς των γραμμάτων της ελληνικής κατά περιόδους, όπου ο χρήστης μπορεί να ακούσει πώς προφέρονταν τα γράμματα του ελληνικού αλφάβητου σε διάφορες περιόδους εξέλιξης της γλώσσας.

Ενότητα 4: Η μικρογράμματη γραφή

9. Το κείμενο που βλέπετε στην Εικόνα 2 προέρχεται από ένα βυζαντινό χειρόγραφο¹. Μπορείτε στο παραπάνω κείμενο να εντοπίσετε τις λέξεις / φράσεις «καιρῶ ἐκείνω», «μαθηταί» και «αὐτοῦ»; Παρατηρεῖτε κάποιες διαφορές στον τρόπο που γράφονταν τα μικρά γράμματα σε σχέση με το σημερινό τρόπο γραφής;

Εικόνα 2

¹ Περγαμηνή 13ος και 16ος αι. Κατάλογος Μικρογραφιών Βυζαντινών Χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος.

Οι λέξεις «μαθηταί» και «αὐτοῦ» βρίσκονται στην τελευταία σειρά του χειρογράφου. Δεν παρατηρείται κάποια σοβαρή διαφορά στο σχηματισμό των γραμμάτων, με την εξαίρεση ίσως του «η», το οποίο όμως δεν απομακρύνεται ιδιαίτερα από το σημερινό σχηματισμό του γράμματος. Η φράση «καιρω̄ ἐκείνω» βρίσκεται στην πρώτη σειρά των έντονων μαύρων γραμμάτων και ίσως δεν είναι εύκολο να εντοπιστεί από τους μαθητές. Σε αυτή την περίπτωση ο καθηγητής μπορεί να υποδείξει τη θέση. Σε αυτή τη φράση οι διαφορές με το σημερινό σύστημα γραφής είναι περισσότερες. Η πρώτη και σημαντικότερη είναι ο σχηματισμός του «ν» που μοιάζει ως ένα βαθμό με το «μ». Επίσης διαφορετικά σχηματίζεται το «ω» και το «ε».

Σε αυτό το σημείο ο καθηγητής δίνει στους μαθητές του περισσότερες πληροφορίες για τη μικρογράμματη γραφή και για τους λόγους εισαγωγής της. Θα ήταν χρήσιμο ωστόσο να επισημανθεί αρχικά ότι η παράδοση των κειμένων γινόταν με τη μέθοδο της αντιγραφής, πράγμα που απαιτούσε πολύ χρόνο και μεγάλη προσπάθεια από πλευράς των αντιγραφέων. Επίσης η γραφική ύλη (πάπυρος, περγαμνή) ήταν πολύ ακριβή.

Ως τον 9^ο αιώνα μ.Χ. η γραφή που χρησιμοποιούνταν στα χειρόγραφα ήταν η κεφαλαιογράμματη. Η γραφή ήταν πολύ εντυπωσιακή, αλλά απαιτούσε πολύ χρόνο για να γραφτεί και το μέγεθός της ήταν τόσο μεγάλο, που σε κάθε σελίδα μπορούσε να γραφτεί περιορισμένης έκτασης κείμενο. Για να ξεπεραστούν οι δυσκολίες που δημιουργούσε αυτή η γραφή άρχισε να χρησιμοποιείται στα χειρόγραφα ένα άλλο είδος γραφής, το οποίο χρησιμοποιούνταν ήδη από καιρό για ιδιωτικές επιστολές και άλλα έγγραφα. Αυτή η νέα γραφή, η μικρογράμματη, είχε το πλεονέκτημα ότι απαιτούσε λιγότερο χρόνο για να γραφτεί και επίσης έπινε πολύ λιγότερο χώρο στη σελίδα. Το πρώτο χρονολογημένο δείγμα χειρογράφου σε μικρογράμματη γραφή ανάγεται στο έτος 835 μ.Χ. και πρόκειται για ένα εκκλησιαστικό κείμενο.

Ενότητα 5: Πολυτονικό και μονοτονικό σύστημα γραφής

10. Παρατηρήστε τα Κείμενα 3 και 6 της δραστηριότητας 1. Ποιες διαφορές παρατηρείτε ανάμεσα στα δύο κείμενα σε σχέση με τον τρόπο γραφής; Γιατί πιστεύετε ότι εγκαταλείφθηκε ο παλιός τρόπος γραφής;

Ο καθηγητής επισημαίνει την ύπαρξη των πνευμάτων και των τόνων στο βυζαντινό κείμενο, καθώς και τους λόγους ύπαρξής τους, για να συνδέσει τις προηγούμενες δραστηριότητες με αυτές της συγκεκριμένης ενότητας. Δίνει πληροφορίες για το πότε μπήκαν τα πνεύματα και οι τόνοι και γιατί.

Το πολυτονικό σύστημα (βαρεία, δασεία, οξεία, περισπωμένη, υπογεγραμμένη, ψιλή), δηλαδή τα τρία τονικά σημάδια και τα δύο πνεύματα επινοήθηκαν από τον Αριστοφάνη το Βυζάντιο γύρω στα 200 π.Χ, για να βοηθηθούν οι μελετητές της αρχαίας ελληνικής γλώσσας να την διαβάζουν και να την προφέρουν σωστά, καθώς η αρχαία προφορά είχε ήδη αλλάξει στους ελληνοιστικούς χρόνους και τα

σύμβολα αυτά διευκόλυναν την ανάγνωση των κειμένων. Τα σύμβολα αυτά δηλαδή δεν εφευρέθηκαν για την απόδοση της νέας ελληνικής γλώσσας, αλλά για τα Αρχαία Ελληνικά. Οι βυζαντινοί μελετητές, γύρω στα 800-850 μ.Χ., όταν γενικεύτηκε η χρήση των πεζών γραμμάτων (μικρογράμματη γραφή), γενίκευσαν και τη χρήση του τονικού συστήματος του Αριστοφάνη του Βυζάντιου, το οποίο μέχρι τότε δεν χρησιμοποιούνταν καθολικά. Το σύστημα αυτό ωστόσο δεν είχε πρακτική σημασία για την ομιλούμενη γλώσσα στη βυζαντινή εποχή, αλλά ούτε και για τα Νέα Ελληνικά.

Το μονοτονικό σύστημα γραφής θεσπίστηκε επίσημα τόσο στη διοίκηση όσο και στην εκπαίδευση με το προεδρικό διάταγμα 297/1982. Σύμφωνα με αυτό καταργούνται τα δυο πνεύματα (ψιλή και δασεία) και οι δυο από τους τρεις τόνους: παρέμεινε μόνο η οξεία.

Βιβλιογραφία

- Κοντογιάννης, Α. (1999). *Η αλφαβητική γραφή*. Στο Κοπιδάκης, Μ. (επιμ.). *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, 364-365.
- Κοπιδάκης, Μ. (επιμ.) (1999). *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.
- Μανδηλαράς, Β. (1994), β΄ έκδ. *Πάπυροι και Παπυρολογία*. Αθήνα
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1985). *Ιστορική Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας: Ι. Φωνολογία*. Αθήνα
- Χαραλαμπάκης, Χ. (1999). Η ερασμική προφορά. Στο Κοπιδάκης, Μ. (επιμ.) *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, 124-125.
- Χριστίδης, Α. Φ. (2005). *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Cook, B.F. (1987) *Greek Inscriptions*. London: British Museum.
- Harvey, P. (1937). *The Oxford Companion to Classical Literature*. Oxford: Clarendon Press.
- Heinz-Gunther, N. (1997). *Εισαγωγή στην Αρχαιογνωσία-Τόμος Α'*. Αθήνα: Παπαδήμας.
- Horst, B. (1994). *Το βιβλίο στην αρχαιότητα*. Αθήνα: Παπαδήμας.
- Jeffery, L.H. (1990). *The local scripts of archaic Greece*. Oxford: Clarendon Press (revised edition).
- Mioni, E. (1985), *Εισαγωγή στην Ελληνική Παλαιογραφία*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Reynolds, L.D. & Wilson, N.G. (1981). *Αντιγραφείς και Φιλολόγοι*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Tonnet, H. (1995). *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδήμα.
- Turner, E. G. (1981). *Ελληνικοί πάπυροι-Εισαγωγή στη μελέτη και τη χρήση των παπυρικών κειμένων*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Ullman, B. L. (1932). *Ancient Writing and Its Influence*. New York: Longmans, Green.

2. Λεξιλόγιο από το προοίμιο της Οδύσσειας

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ	
Τάξη / βαθμίδα	Α΄ Γυμνασίου
Γνωστικό αντικείμενο	Αρχαία Ελληνική Γλώσσα
Προβλεπόμενος διδακτικός χρόνος	1 ώρα
Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης	2 ώρες
Θεματολογία / Διδακτικοί Στόχοι (Δ.Ε.Π.Π.Σ. εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)	Η συνειδητοποίηση της ενότητας της ελληνικής γλώσσας μέσα από την εξέλιξη του λεξιλογίου (Εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)
Διαθεματική προσέγγιση / προέκταση	Αρχαία Ελληνική Γλώσσα Αρχαία Ελληνικά από μετάφραση Νεοελληνική γλώσσα Πληροφορική
Χρησιμοποιούμενα μέσα	<ul style="list-style-type: none"> • Λογισμικό «Ομηρικά Έπη» • Φύλλο εργασίας • Διαδίκτυο • Word

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Το σενάριο αυτό έχει ως στόχο να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές της Α΄ Γυμνασίου την ενότητα της ελληνικής γλώσσας μέσα από την εξέλιξη του λεξιλογίου της.

Οι δραστηριότητες του σεναρίου είναι σχεδιασμένες έτσι ώστε να φέρουν τους μαθητές σε μία πρώτη επαφή με το λεξιλόγιο της Αρχαίας και της Νέας Ελληνικής γλώσσας. Οι μαθητές προσεγγίζουν το φαινόμενο της γλωσσικής αλλαγής σε επίπεδο λεξιλογίου και σε ένα πρώτο στάδιο σε επίπεδο μορφολογίας και προβληματίζονται για τις αλλαγές που υφίσταται στους τομείς αυτούς η ελληνική γλώσσα με την πάροδο του χρόνου, προκειμένου να κατανοήσουν την ενιαία της διάσταση.

Οι παιδαγωγικοί και μαθησιακοί στόχοι των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων θα πραγματοποιηθούν με τη συνεργασία και την ενεργό συμμετοχή των μαθητών. Συγκεκριμένα, τα φαινόμενα διδάσκονται με επαγωγικό τρόπο. Οι μαθητές εντοπίζουν λέξεις της Αρχαίας Ελληνικής γλώσσας μέσα από κείμενα του λογισμικού «Ομηρικά Έπη», ταξινομούν το υλικό σε πίνακες, κάνουν στατιστική επεξεργασία, συμβουλευονται το λεξικό του λογισμικού ή κάποιο on line ηλεκτρονικό λεξικό, παρατηρούν, συγκρίνουν, καταλήγουν σε συμπεράσματα. Ο ρόλος του διδάσκοντα στη διδακτική διαδικασία είναι ιδιαίτερα σημαντικός καθώς αναλαμβάνει να καθοδηγήσει, να βοηθήσει τις επιμέρους ομάδες στην εργασία τους, παρεμβαίνοντας ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε ομάδας και τα διαφορετικά προβλήματα που αυτή αντιμετωπίζει.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Από το λογισμικό «Ομηρικά Έπη» επιλέξτε το προοίμιο της Οδύσσειας. Επιλέξτε «Κείμενα», ενεργοποιώντας αντίστοιχη επιλογή από την μπάρα πλοήγησης και μετά απολαύστε την ανάγνωση του κειμένου στα Αρχαία Ελληνικά, πατώντας πάνω στην επιλογή «Εκφώνηση». Διαβάστε ή ακούστε την απόδοσή του κειμένου στα Νέα Ελληνικά.

2. Χωριστείτε σε δύο ομάδες, Α και Β. Επεξεργαστείτε το λεξιλόγιο του προοιμίου έως το στίχο 10 «εἰπὲ καὶ ἡμῖν». Συγκεκριμένα,
  - Η ομάδα Α εξετάζει τους στίχους 1-5,
  - η ομάδα Β τους στίχους 5-10

Κάθε ομάδα εντοπίζει στους στίχους που τις δόθηκαν

  - α) λέξεις του προοιμίου που χρησιμοποιούνται και στα Νέα Ελληνικά ως έχουν,
  - β) λέξεις που δεν διαφέρουν στη ρίζα από νεοελληνικές αλλά μόνο στις καταλήξεις και τις μετασχηματίζει βάζοντας νεοελληνική κατάληξη
  - γ) λέξεις που χρησιμοποιούνται στα Αρχαία Ελληνικά και τις καταγράφει στα αντίστοιχα πεδία του Πίνακα 1.

Λέξεις που απαντώνται στη Νέα Ελληνική		Λέξεις που απαντώνται στην Αρχαία Ελληνική
Λέξεις που είναι ίδιες και στη Νέα Ελληνική και σε θέμα και σε κατάληξη	Λέξεις που έχουν ίδιο θέμα με νεοελληνικές αλλά διαφοροποιούνται στην κατάληξη	

Πίνακας 1

Η **ομάδα Α** θα εντοπίσει τις λέξεις:

- *ἄνδρα, Μοῦσα, πολλὰ, πολλῶν ἀνθρώπων, ἐταίρων, δ', πολλὰ, ὄ, ἐν, κατὰ, καί,* που χρησιμοποιούνται ως έχουν και στη Νέα Ελληνική
- τις λέξεις *Τροίης, πολύτροπον, ἱερὸν, θυμόν, ψυχὴν, νόστον, πόντω, ἄστεα, ἄλγεα,* που διαφοροποιούνται μορφολογικά από αντίστοιχες νεοελληνικές (σημειώνοντας αντίστοιχα και τις λέξεις *πολύτροπος, Τροία, ἱερός, θυμός, ψυχή, νόστος, ἄστυ, ἄλγος*) και
- τις λέξεις *μοι, ἔννεπε, ὅς, μάλα, πλάχθη, ἐπεὶ, πτολίεθρον, ἔπερσεν, ἴδεν, γε, ἔγνω, νόον, πάθεν, ὄν, ἀρνύμενος, ἦν, τε.*

Η **ομάδα Β** θα εντοπίσει τις λέξεις:

ἄλλ', οὐδ', ὥς, αὐτῶν, νήπιοι, οἷ, ὄ, κατὰ, τῶν, θεά, και που χρησιμοποιούνται ως έχουν στη Νέα Ελληνική
 τις λέξεις *νόστιμον, ἀτασθαλίησι, θύγατερ, Διός, εἰπέ* που διαφοροποιούνται μορφολογικά από αντίστοιχες νεοελληνικές (σημειώνοντας αντίστοιχα τις λέξεις *νόστιμος, ατασθαλία, θυγατέρα Δίας, πες*) και τις λέξεις *ἐτάρους, ἐρρύσαντο, ἰέμενός, περ, γὰρ, σφετέρησιν, ὄλοντο, βοῦς, Ὑπερίονος, Ἥελίοιο, ἦσθιον, αὐτὰρ, τοῖσιν, ἀφείλετο, ἦμαρ, ἀμόθεν, γε, ἡμῖν.*

3. Μετρήστε τις λέξεις που συμπληρώσατε στον προηγούμενο πίνακα ανά κατηγορία και καταγράψτε τις μετρήσεις σας στον Πίνακα 2. Με βάση την καταγραφή που κάνατε διατυπώστε στην τάξη μία πρώτη άποψη για την ενιαία διάσταση της ελληνικής γλώσσας.

Ποιο είναι το σύνολο των λέξεων του αποσπάσματος που επεξεργαστήκατε;	
Πόσες είναι οι λέξεις που χρησιμοποιούνται ως έχουν στη Νέα Ελληνική στη μορφή και στη σημασία τους;	
Πόσες λέξεις χρησιμοποιούνται και στη Νέα Ελληνική μορφολογικά διαφοροποιημένες;	
Σύνολο λέξεων που σας είναι οικείες:	
Πόσες λέξεις δε γνωρίζετε καθόλου;	

Πίνακας 2

Η ομάδα Α συνάντησε συνολικά 38 λέξεις από τις οποίες οι 17 ήταν άγνωστες και οι 21 κατανοητές καθώς οι 12 από αυτές ήταν ίδιες με λέξεις τις Νέας Ελληνικής και οι 9 έχουν κάποια μικρή μορφολογική διαφοροποίηση από αντίστοιχες λέξεις της Ν. Ελληνικής.

Η ομάδα Β΄ συνάντησε συνολικά 34 λέξεις από τις οποίες οι 18 ήταν άγνωστες και οι 16 κατανοητές καθώς οι 11 από αυτές ήταν ίδιες με λέξεις τη Νέας Ελληνικής και οι 5 έχουν κάποια μικρή μορφολογική διαφοροποίηση από αντίστοιχες λέξεις της Ν. Ελληνικής.

4. Ενεργοποιήστε το λεξικό του λογισμικού πατώντας πάνω στο αντίστοιχο εικονίδιο που βρίσκεται στην κάτω μπάρα. Κάθε ομάδα θα ανιχνεύσει και θα καταγράψει στον Πίνακα 3 τη σημασία στη Νέα Ελληνική λέξεων του προοιμίου εντελώς άγνωστων, από αυτές που ήδη εντόπισε στην έρευνα που έκανε, καθώς και παράγωγα και σύνθετα. Συγκεκριμένα, η ομάδα Α θα ανιχνεύσει και θα καταγράψει τη σημασία των λέξεων *ἔγνω*, *νόον* και *ἤμαρ* ενώ η ομάδα Β τη σημασία των λέξεων *ἀφείλετο*, *βοῦς* και *σφετέρησιν*. Έπειτα από τα αποτελέσματα αναζήτησης παρατηρήστε αν με μια προσεκτικότερη ματιά θα μπορούσατε να υποψιαστείτε τη σημασία των λέξεων αυτών και καταγράψτε την παρατήρησή σας.

Αναζήτηση λέξεων από το λεξικό του λογισμικού		
Αρχικός τύπος	Σημασία	Παράγωγα και Σύνθετα
Παρατηρήσεις		

Πίνακας 3

Ο διδάσκων θα καθοδηγήσει τις ομάδες στην αναζήτηση των λέξεων από το λεξικό. Ιδιαίτερη βοήθεια πρέπει να προσφέρει στον τύπο *ἀφείλετο* που στο λεξικό αναφέρεται ως *αφαιρούμαι*, *σφετέρησιν* που αναφέρεται ως *σφέτερος*, και *νόον* που αναφέρεται ως *νους*. Από αυτές οι λέξεις *βοῦς*, *ἔγνω*, *σφετέρησιν*, *ἀφείλετο*, και *νόον* έχουν παράγωγα ή σύνθετα στη Νέα Ελληνική. Οι μαθητές θα διαπιστώσουν ότι ακόμα και οι λέξεις που δεν μοιάζουν με λέξεις της Νέας Ελληνικής έχουν πάρα πολύ στενή σχέση με αυτές και επηρεάζουν την παραγωγή και τη σύνθεση στα Νέα Ελληνικά.

5. Ενεργοποιείτε και πάλι το λεξικό του λογισμικού. Η ομάδα Α εντοπίζει και καταγράφει στον Πίνακα 4 τις σημασίες των λέξεων *θυμόν*, *ψυχήν*, *μοῦσα*, *νόστον*, *ἑταίρων* και *ἄστεα*, έτσι όπως αποδίδονται στα Νέα Ελληνικά. Η ομάδα Β εντοπίζει και θα καταγράφει τη σημασία των λέξεων *νήπιοι*, *ἀτασθαλία*, *θεά*, *θύγατερ*, *νόστιμος* και *ἄλγεα*.

6. Συμβουλευτείτε το λεξικό της Νέας Ελληνικής του Τριανταφυλλίδη στην ηλεκτρονική του έκδοση, όπως αυτή υπάρχει στον Ηλεκτρονικό Κόμβο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (Ηλεκτρονικός Κόμβος ΚΕΓ) για να δείτε αν οι σημασίες των παραπάνω λέξεων άλλαξαν, προστέθηκαν νέες ή αν κάποιες αχρηστεύθηκαν.

Συνδεθείτε στο Διαδίκτυο στη διεύθυνση www.komvos.edu.gr/, όπως είναι η διεύθυνση στις 19/1/2008. Επιλέξτε *Λεξικά*, μετά *Σύνθετη χρήση Λεξικών* και μετά *Εργαλείο Λεξικού Κοινής Νεοελληνικής*. Πατήστε πάνω στην Εμφάνιση του εργαλείου. Αρχικά δημιουργήστε ένα φάκελο με τις λέξεις που σας ενδιαφέρει να επεξεργαστείτε. Για να δημιουργήσετε το φάκελο στις Επιλογές Αναζήτησης στη θέση *Λέξη* πληκτρολογείτε τη λέξη που θέλετε βάζοντας στη θέση της κατάληξης το σύμβολο *%*. Για παράδειγμα, τη λέξη *Μούσα* θα την καταγράψετε ως *μούσ%*. Στη συνέχεια πατήστε *Αναζήτηση*. Στα αποτελέσματα της αναζήτησης επιλέξτε με το ποντίκι τη λέξη που αναζητάτε και πατήστε στη επιλογή *Πρόσθεση ενός*. Ο φάκελος θα γεμίσει με την πρώτη λέξη. Το ίδιο κάντε για όλες τις λέξεις που επεξεργάζεστε. Στη συνέχεια στις επιλογές προβολής άρθρου επιλέγετε *λήμμα* και *ετυμολογία*. Τέλος, πατήστε *προβολή* για να δείτε τη λίστα με τα λήμματα που δημιουργήσατε.

Παρατηρήστε τα αποτελέσματα της έρευνάς σας και σημειώστε στον Πίνακα 4 αν κάθε λέξη διατήρησε τη σημασία της με την πάροδο των χρόνων, αν έχασε την αρχαία σημασία ή αν η σημασία της άλλαξε με την πάροδο του χρόνου. Συζητήστε τα συμπεράσματά σας στην τάξη.

Λέξη	Σημασία στα Αρχαία Ελληνικά	Σημασία στα Νέα Ελληνικά	Παρατηρήσεις

Πίνακας 4

Οι μαθητές της ομάδας Α διαπιστώνουν ότι δεν άλλαξαν σημασία με την πάροδο του χρόνου οι λέξεις *ἄστυ*, *μοῦσα* και *νόστος*, απέκτησαν νέες σημασίες οι λέξεις *ἑταῖρος* και *ψυχή*, έχασε την παλιά της σημασία η λέξη *θυμός*.

Οι μαθητές της ομάδας Β διαπιστώνουν ότι δεν άλλαξε σημασία η λέξη *ἄλγος*, απέκτησαν νέες σημασίες οι λέξεις *ἄνδρας*, *θεός* και *θυγατέρα* και άλλαξαν εντελώς οι λέξεις *νήπιος* (απαντάται πια μόνο στο ουδέτερο γένος) και *νόστιμος*. Ειδικά πρέπει να επισημάνουν ότι η λέξη *νόστιμος* έχει διαφορετική σημασία σε κάθε χρονική περίοδο (αρχαία, ελληνοιστικά, μεσαιωνικά και νεότερα χρόνια). Στη συζήτηση, επισημαίνεται το ταξίδι των λέξεων μέσα στο χρόνο.

7. Ανοίξτε τον επεξεργαστή κειμένου word:

Α) Γράψτε σε μία δομημένη παράγραφο τα συμπεράσματά σας από τη μελέτη του προοιμίου της Οδύσσειας σχετικά με το ταξίδι των λέξεων στο χρόνο από την Αρχαία στη Νέα Ελληνική. Διατυπώστε τις απόψεις σας σχετικά με την ενιαία διάσταση της Νέας Ελληνικής.

Β) Αξιοποιώντας τα όσα συμπληρώσατε στον πίνακα 2 κάντε ραβδογράμματα που να παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της σχέσης γνωστού και άγνωστου λεξιλογίου στο προοίμιο καθώς και τη σχέση απόλυτα ίδιου λεξιλογίου και μορφολογικά διαφοροποιημένου.

Για να κάνετε το ραβδόγραμμα ακολουθήστε τα εξής βήματα:

- Επιλέξτε από το Insert, picture και μετά chart
- Από τις κάθετες σειρές κρατάτε μόνο το Α που το ονομάζετε Λεξιλόγιο Προοιμίου και το Β που το ονομάζετε Γνωστές Λέξεις

- Ονομάζετε τις κάθετες σειρές κατά σειρά Γνωστές Λέξεις, Άγνωστες Λέξεις, Απόλυτα ίδιες με Νεοελληνικές και Μορφολογικά Διαφοροποιημένες. Βάζετε δίπλα σε κάθε σειρά το νούμερο που αντιστοιχεί, που το έχετε συμπληρώσει στον Πίνακα 2.
- Με αριστερό κλικ μπορείτε να επιλέξετε chart type, με διαφορετικό δηλαδή γράφημα την παρουσίαση των αποτελεσμάτων.
- Επιλέγοντας chart options με αριστερό κλικ πάνω στο γράφημα και data labels, τα νούμερα που καταμετρήσατε αναφέρονται και πάνω στο γράφημά σας.

Η άσκηση αυτή μπορεί να δοθεί προαιρετικά στους μαθητές και με τη συνεργασία του καθηγητή της πληροφορικής. Στο Παράρτημα ΙΙ μπορείτε να δείτε το ραβδόγραμμα της κάθε ομάδας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Αποτελέσματα αναζήτησης στο εργαλείο λεξικού Κοινής Νεοελληνικής

Α) ΟΜΑΔΑ Α΄

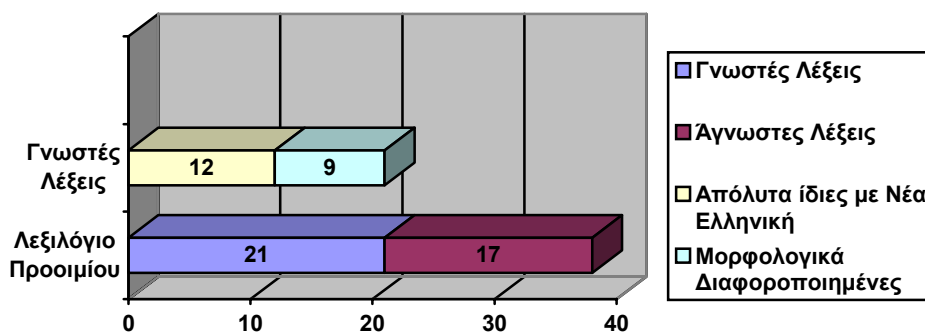
- 1. άστυ** [λόγ. < αρχ. *ἄστυ*] (λόγ.) η πόλη.
- 2. εταῖρος** [λόγ.: I: αρχ. *ἐταῖρος* ` σύντροφος, πολιτικός σύμμαχος' & σημδ.: α: γαλλ. *associé*· β: γαλλ. *partenaire* & αγγλ. *partner*· II: ελνστ. σημ.] ονομασία ή χαρακτηρισμός του μέλους **1α**. μιας εταιρείας, ιδίως ορισμένων ιδρυμάτων **||**. βαθμός στην ιεραρχία των τεκτόνων. **β**. άλλων ενώσεων **I**. της ακολουθίας του βασιλιά της αρχαίας Μακεδονίας
- 3. μούσα** [λόγ. < αρχ. *Μοῦσα*] **1α**. καθεμία από τις κατώτερες θεές της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας για τις οποίες πίστευαν ότι προστατεύουν τις καλές τέχνες **β**. η μούσα που πίστευαν ότι εμπνέει τους ποιητές **2**. (μτφ.) **α**. για πρόσωπο, ιδίως γυναίκα, που εμπνέει ορισμένο ποιητή ή γενικά καλλιτέχνη **β**. η έμπνευση και η δημιουργία κάθε ποιητή ή ομάδας ποιητών με κοινά χαρακτηριστικά
- 4. νόστος** [λόγ. < αρχ. *νόστος* ` επιστροφή στην πατρίδα, ταξίδι με καλό τέλος'] (συναισθ.) για να δηλώσουμε την επιστροφή στην πατρίδα ύστερα από μακροχρόνια απουσία και με αναφορά στην επιστροφή του Οδυσσέα στην Ιθάκη.
- 5. ψυχή** [1-2, 4-5: αρχ. *ψυχή*· 3: ελνστ. σημ.· μsn. *ψυχούλα* < *ψυχ(ή)* -ούλα] **1α**. το ένα από τα δύο βασικά στοιχεία που συνθέτουν την ανθρώπινη φύση **||**. (φιλοσ.) *ψυχή του κόσμου*, αρχή της ενότητας και της κίνησης του κόσμου σύμφωνα με μερικούς αρχαίους και νεότερους φιλοσόφους. **β**. (θεολ.) το άυλο στοιχείο του ανθρώπου, ύστερα από το θάνατο του σώματος, αποκτά αυτόνομη ύπαρξη **2**. ο συναισθηματικός και ηθικός κόσμος του ανθρώπου σε αντίθεση προς τις διανοητικές λειτουργίες του **3**. άνθρωπος **4α**. θάρρος **β**. αυτός που δίνει θάρρος, ζωντάνια, που κινεί ένα σύνολο ανθρώπων **5**. (ζωολ.) πεταλούδα.
- 6. θυμός** [αρχ. *θυμός*] έντονη δυσαρέσκεια η οποία εκδηλώνεται με εξίσου έντονο τρόπο

B) ΟΜΑΔΑ Β΄

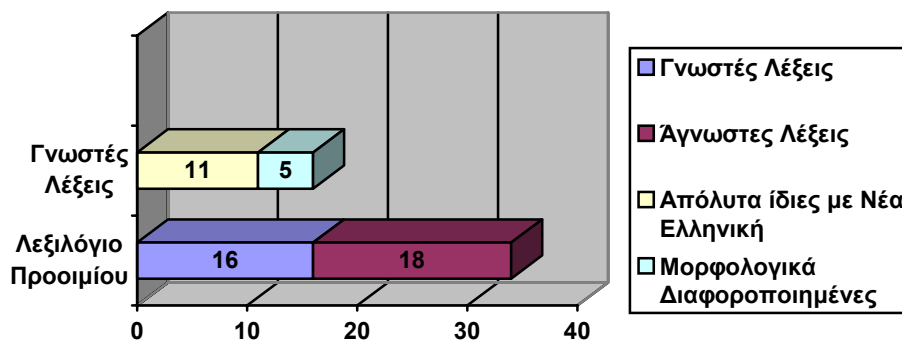
- 1. άλγος** [λόγ. < αρχ. *ἄλγος*] (λόγ.) πόνος, κυρίως ψυχικός
- 2. άντρας** [μσν. *άντρας* < αρχ. *άνήρ*, αιτ. *άνδρα* (προφ. [nd])· -νδ-: λόγ. επίδρ.· *άντρ(ας) -ούλης*] **1α.** άνθρωπος αρσενικού γένους που έχει περάσει την εφηβική ηλικία **||**. για άνθρωπο με θάρρος και υπευθυνότητα **||**. ο άντρας από σεξουαλική άποψη **β.** ο σύζυγος **||**. ο άντρας ως προστάτης της οικογένειας **2.** (στρατ.) άντρας που ανήκει σε στρατιωτικό σώμα
- 3. νήπιο** [λόγ. < αρχ. *νήπιον*] **α.** παιδί ανάμεσα στη βρεφική και στη σχολική ηλικία, δηλαδή από δύο έως πέντε ετών περίπου. **||**. παιδί που φοιτά σε νηπιαγωγείο. **β.** (πληθ.) βαθμίδα της προσχολικής εκπαίδευσης· (πρβ. *προνήπια*) **||**. (γενικότ.) το νηπιαγωγείο
- 4. νόστιμος** [αρχ. *νόστιμος* ` που αναφέρεται στο *νόστο* (επιστροφή στην πατρίδα, ταξίδι με καλό τέλος)`, ελνστ. σημ.: ` που δίνει καρπό, ζουμερός`, μσν. σημ.: ` με ευχάριστη γεύση`· *νόστιμ(ος) -ούλης, -ούλικος, -ούτσικος*] ANT άνοστος. **1.** για τροφή που έχει ευχάριστη γεύση, συνήθως πικάντικη ή για φαγητό καλομαγειρεμένο και με πολλά καρυκεύματα **2.** (μτφ.) **α.** που κεντρίζει ευχάριστα τις αισθήσεις ή το ενδιαφέρον, που είναι χαριτωμένος **β.** (ως ουσ.) το *νόστιμο*, για κάτι περίεργο, απρόσμενο θετικό ή αρνητικό
- 5. Θεός** [αρχ. *θεός, θεά· Θε(ός) -ούλης*] **1.** υπερφυσικό ον που πιστεύεται πως δημιούργησε και κυβερνά τον κόσμο και που αποτελεί αντικείμενο λατρείας **||**. για φυσικά φαινόμενα **2.** (στις μονοθεϊστικές θρησκείες) ο ένας και μοναδικός Θεός, που δημιούργησε τον κόσμο **||**. (στη χριστιανική θρησκεία) το υπέρτατο ον, το άναρχο και αιώνιο πνεύμα που δημιούργησε τον κόσμο **||**. (εκκλ.) **||**. η γενική *του Θεού*, για να δηλωθεί κάτι το φυσικό, το αγνό, το αθώο **3.** (στις πολυθεϊστικές θρησκείες) ο καθένας από τους θεούς ως προσωποποίηση φυσικών όντων και αντικειμένων ή αφηρημένων ιδεών και αισθημάτων **4.** (μτφ.) **α.** για κάποιον ή κάτι που αγαπάμε, εκτιμάμε μέχρι υπερβολής **β.** για πρόσωπο εξαιρετικής ωραιότητας
- 6. θυγατέρα** [μσν. *θυγατέρα* < αρχ. *θυγάτηρ*, αιτ. *-έρα*] **1.** (οικ.) κόρη. **2.** (μτφ.) για κάτι που προέρχεται άμεσα από κάτι άλλο

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ: Ραβρογράμματα

ΟΜΑΔΑ Α΄

ΟΜΑΔΑ Β΄

Βιβλιογραφία

Ομηρικά Έπη 1, Ομήρου Οδύσσεια, Μετάφραση, Δ.Σ. Μαρωνίτη, ΟΕΔΒ.

Λογισμικό Ομηρικά Έπη, Σειρά Θύμησις.

Μπαμπινιώτη Γ., Εισαγωγή στη Σημασιολογία, Αθήνα 1985.

www.komvos.edu.gr/, Ηλεκτρονικός κόμβος του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας.

3. Ουσιαστικά α΄ κλίσης αρχαίας ελληνικής γλώσσας

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ	
Τάξη / βαθμίδα	Α΄ Γυμνασίου
Γνωστικό αντικείμενο	Αρχαία Ελληνική Γλώσσα
Διδακτικός χρόνος σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα	1 ώρα
Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης	2 ώρες αν εξεταστεί μόνο το θέμα των ουσιαστικών α΄ κλίσης ή 3 διδακτικές ώρες αν το θέμα της β΄ κλίσης ουσιαστικών της Αρχαίας διδαχθεί μαζί με την Ενότητα 4 του Σχολικού Εγχειριδίου Νεοελληνική Γλώσσα Α΄ Γυμνασίου
Θεματολογία / Διδακτικοί στόχοι	Θεματολογία Διδασκαλία των ουσιαστικών α΄ κλίσης της αρχαίας ελληνικής (ΔΕΠΠΣ, σελ. 3812) Διδακτικοί στόχοι <ul style="list-style-type: none"> • να κατανοήσουν τα φαινόμενα της γλώσσας μέσα από την παράλληλη και συνδυαστική διδασκαλία της γραμματικής και του συντακτικού της αρχαίας ελληνικής και της νέας ελληνικής (πορεία από τη συγχρονία στη διαχρονία). • να παρακολουθήσουν τις μορφολογικές αλλαγές ουσιαστικών α΄ κλίσης από την αρχαία στη νέα ελληνική γλώσσα.
Διαθεματική προσέγγιση / προέκταση	Γλώσσα
Χρησιμοποιούμενα μέσα	<ul style="list-style-type: none"> • Λογισμικό «Ομηρικά Έπη» • Λογισμικό «Ηρόδοτος» • Σχολικό βιβλίο Αρχαία Ελληνική Γλώσσα Α΄ Γυμνασίου • Νεοελληνική Γραμματική Τριανταφυλλίδη

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Το σενάριο αυτό έχει ως στόχο να γνωρίσουν οι μαθητές της Α΄ Γυμνασίου την α΄ κλίση των ουσιαστικών της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και να τη συγκρίνουν με την κλίση των αρσενικών ουσιαστικών της Νέας Ελληνικής σε -ας/-ης και των θηλυκών σε -α/-η. Στόχος δηλαδή της φάσης αυτής είναι να κατακτήσουν οι μαθητές την α΄ κλίση ουσιαστικών της Αρχαίας Ελληνικής, ενώ παράλληλα παρατηρώντας τις μορφολογικές αναλογίες κατά την κλίση με τα αντίστοιχα ουσιαστικά της Νέας Ελληνικής να συνειδητοποιήσουν, τόσο την εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας, όσο και να κατακτήσουν με επαρκέστερο τρόπο τα δικατάληκτα ουσιαστικά της Νέας Ελληνικής σε -ας/-ης και -α/-η.

Οι παιδαγωγικοί και μαθησιακοί στόχοι των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων πραγματοποιούνται με τη συνεργασία και την ενεργό συμμετοχή των μαθητών. Συγκεκριμένα, τα φαινόμενα διδάσκονται με επαγωγικό τρόπο. Οι μαθητές εντοπίζουν συγκεκριμένους κάθε φορά κλιτικούς τύπους της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στα χρησιμοποιούμενα λογισμικά ή στο λεξικό τους, ταξινομούν το υλικό σε πίνακες, παρατηρούν, συγκρίνουν και καταλήγουν σε συμπεράσματα. Ο ρόλος του διδάσκοντα στη διδακτική διαδικασία του σεναρίου είναι ιδιαίτερα σημαντικός καθώς αναλαμβάνει να καθοδηγήσει, να βοηθήσει τις επιμέρους ομάδες στην εργασία τους παρεμβαίνοντας ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε ομάδας και τα διαφορετικά προβλήματα που αυτή αντιμετώπιζει.

Στη σενάριο αυτό αξιοποιείται το λογισμικό «Ηρόδοτος» για τη μελέτη των θηλυκών ουσιαστικών σε -η, και το λογισμικό «Ομηρικά Έπη» για τη μελέτη των θηλυκών ουσιαστικών σε -α και των αρσενικών ουσιαστικών σε -ης και -ας.

Οι δραστηριότητες του σεναρίου μπορούν να δοθούν στους μαθητές σε δύο διδακτικές ώρες. Την πρώτη διδακτική ώρα οι μαθητές θα ασχοληθούν με τα θηλυκά ουσιαστικά σε -η και -α και στη δεύτερη διδακτική ώρα θα ασχοληθούν με τα αρσενικά ουσιαστικά σε -ης και -ας. Οι ασκήσεις εμπέδωσης μπορούν να γίνουν στο σπίτι. Οι τελευταίες δραστηριότητες αφορούν κυρίως στη διερεύνηση της σχέσης της α΄ κλίσης της Αρχαίας Ελληνικής με την κλίση αντίστοιχων ουσιαστικών της Νέας Ελληνικής και μπορούν να γίνουν προαιρετικά, ανάλογα πάντα με το επίπεδο της τάξης.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Ενότητα 1: Θηλυκά ουσιαστικά σε -η

1. Από το λογισμικό «Ηρόδοτος» επιλέξτε τα ταξίδια του Ηροδότου. Στο χάρτη ενεργοποιήστε την επιλογή «Δωδώνη». Διαβάστε στην Εισαγωγή πώς δημιουργήθηκε το Μαντείο της Δωδώνης. Στη συνέχεια, στην μπάρα του λογισμικού επιλέξτε «κείμενο» και μετά «εκφώνηση» με παράλληλη απόδοση σε αρχαία και νέα ελληνική γλώσσα.
2. Συμπληρώστε τον Πίνακα 1 με τα θηλυκά ουσιαστικά α΄ κλίσης σε -η. Επιβεβαιώστε ότι μια λέξη είναι θηλυκό ουσιαστικό α΄ κλίσης σε -η κάνοντας

αριστερό κλικ με το ποντίκι στη λέξη. Για κάθε ουσιαστικό σημειώνετε το γένος, τον αριθμό και την πτώση. Αν τα ουσιαστικά που εντοπίσατε δεν βρίσκονται στην ονομαστική ενικού με τη βοήθεια της γραμματικής αναγνώρισης του λογισμικού σημειώστε στον ίδιο πίνακα την ονομαστική ενικού. Επιπλέον, σημειώστε την ονομαστική του ενικού στη νέα ελληνική γλώσσα, στην περίπτωση που το ουσιαστικό επιβιώνει ακόμη και σήμερα και χαρακτηρίστε το ουσιαστικό ανάλογα με τη θέση του τόνου του στην ονομαστική ενικού (οξύτονο, παροξύτονο, προπαροξύτονο).

Ουσιαστικό Λογισμικού	Γένος	Αριθμός	Πτώση	Ονομ. Ενικού	Θέση τόνου	Νέα Ελληνική

Πίνακας 1

Τα ουσιαστικά της α΄ κλίσης σε -ης στο κείμενο αυτό του λογισμικού είναι μόνο δύο, το κύριο όνομα «Λιβύη» και το κοινό «φωνή».

- Χωριστείτε σε δύο ομάδες. Η ομάδα Α εξετάζει την κλίση των οξύτωνων θηλυκών ουσιαστικών σε -η και η ομάδα Β την κλίση των παροξύτωνων σε -η, που εντοπίσατε στο λογισμικό.

Συγκεκριμένα, η ομάδα Α αναλαμβάνει τη διερεύνηση της κλίσης του ουσιαστικού «φωνή», ενώ η ομάδα Β τη διερεύνηση της κλίσης του ουσιαστικού «Λιβύη» και «δικαιοσύνη», επειδή το όνομα «Λιβύη» έχει μόνο ενικό αριθμό.

Επειδή τα ουσιαστικά του λογισμικού δεν επαρκούν για την ολοκλήρωση της διερεύνησης γι' αυτόν ακριβώς το λόγο η ομάδα που ασχολείται με τα παροξύτονα ουσιαστικά αναλαμβάνει και τη διερεύνηση της κλίσης και του ουσιαστικού «δικαιοσύνη».

- Μελετήστε τις καταλήξεις των θηλυκών ουσιαστικών σε -η ενεργοποιώντας την επιλογή του λογισμικού Γλωσσικές Παρατηρήσεις. Πατώντας πάνω στη λέξη *φωνή* με το ποντίκι βλέπετε όλη τη θεωρία για την α΄ κλίση των θηλυκών ουσιαστικών σε -η.

Οι μαθητές μπορούν να συμβουλευτούν και το σχολικό εγχειρίδιο. Η θεωρία όμως του λογισμικού στο συγκεκριμένο σημείο αφορά μόνο τα θηλυκά ουσιαστικά σε -η και είναι πολύ επαρκής.

- Κλίνετε το όνομα που έχει αναλάβει η ομάδα σας στην αρχαία ελληνική γλώσσα στο αντίστοιχο πεδίο του Πίνακα 2. Αρχικά, προσθέστε στο θέμα του ουσιαστικού που εξετάζετε τις καταλήξεις και μετά τονίστε τους τύπους.

Πιθανόν κατά την κλίση να δυσκολευτεί η ομάδα των μαθητών που ασχολείται με τα οξύτονα ουσιαστικά, η οποία πιθανόν δε θα προβλέψει την περισπωμένη στη γενική και δοτική ενικού. Στην περίπτωση αυτή ο ρόλος του διδάσκοντος είναι ιδιαίτερα σημαντικός, καθώς καθοδηγεί την ομάδα θυμίζοντας αντίστοιχες γνώσεις που έχουν διδαχθεί οι μαθητές από τη μελέτη των οξύτονων ουσιαστικών β΄ κλίσης.

6. Κλίνετε το όνομα που εξετάζετε και στη Νέα Ελληνική συμπληρώνοντας το αντίστοιχο πεδίο του Πίνακα 2. Συγκρίνετε την κλίση του θηλυκού ουσιαστικού σε -η της Αρχαίας Ελληνικής με το αντίστοιχο ουσιαστικό της Νέας. Διατυπώστε συμπεράσματα σχετικά με τις ομοιότητες και τις διαφορές της κλίσης τους, που αφορούν κυρίως στις πτώσεις, στα αντίστοιχα πεδία του Πίνακα 2.

Θηλυκό ουσιαστικό σε-η στα Αρχαία Ελληνικά		Θηλυκό ουσιαστικό σε -η στα Νέα Ελληνικά		Θηλυκό ουσιαστικό σε- ος στα Αρχαία Ελληνικά	
Ενικός Αριθμός					
ΟΝΟΜ.					
ΓΕΝ.					
ΔΟΤ.					
ΑΙΤ.					
ΚΛΗΤ.					
Πληθυντικός Αριθμός					
ΟΝΟΜ.					
ΓΕΝ.					
ΔΟΤ.					
ΑΙΤ.					
ΚΛΗΤ.					
Παρατηρήσεις					
A) Σύγκριση κλίσης ουσιαστικών σε -η Αρχαίας και Νέας					
➤ Πτώσεις					
➤ Τονισμός					
B) Σύγκριση κλίσης ουσιαστικών σε Αρχαίας -η και -ος					
➤ Τονισμός στα οξύτονα ουσιαστικά					
➤ Τονισμός στα παροξύτονα ουσιαστικά					

Πίνακας 2

Σκόπιμο στο σημείο αυτό είναι να κατανοήσουν οι μαθητές ότι στη Νέα Ελληνική, όσον αφορά στις καταλήξεις χρησιμοποιούνται μόνο δύο καταλήξεις στον ενικό και

δύο στον πληθυντικό. Μπορεί να τεθεί και ο όρος *δικατάληκτα* που αξιοποιείται και στο βιβλίο Νεοελληνική Γλώσσα Α΄ Γυμνασίου. Όσον αφορά στον τονισμό, παρατηρούν ότι η κίνηση του τόνου είναι η ίδια τόσο για τη Νέα Ελληνική όσο και για την Αρχαία Ελληνική Γλώσσα. Παρατηρούν επίσης την ομοιότητα στη γενική πληθυντικού, καθώς ο τόνος είναι πάντα στη λήγουσα.

7. Στον Πίνακα 2 στο αντίστοιχο πεδίο κλίνετε και ένα οξύτονο ή παροξύτονο θηλυκό σε -ος ανάλογα με την κατηγορία θηλυκών που εξετάζει η ομάδα σας. Συγκρίνετε την κλίση των θηλυκών ουσιαστικών σε -η αρχικά ως προς τον τονισμό τους με τα οξύτονα ή παροξύτονα δευτερόκλιτα ουσιαστικά που μόλις κλίνετε. Συμπληρώστε τα αντίστοιχα πεδία του Πίνακα 2 που αναφέρονται στη σύγκριση με ένα δευτερόκλιτο οξύτονο ή παροξύτονο ουσιαστικό όσον αφορά στον τονισμό γενικής και δοτικής ενικού.

Οι μαθητές, για παράδειγμα, μπορούν να κλίνουν το οξύτονο ουσιαστικό «όδος» (ομάδα Α) και το παροξύτονο ουσιαστικό «νόμος» (ομάδα Β). Παρατηρούν ότι τα οξύτονα ουσιαστικά β΄ και α΄ κλίσης στη γενική και δοτική ενικού και πληθυντικού παίρνουν περισπωμένη. Επίσης, παρατηρούν ότι στα παροξύτονα ουσιαστικά ο τόνος παραμένει στην ίδια συλλαβή σε όλες τις πτώσεις. Ο τονισμός της παραλήγουσας εξαρτάται από την ποιότητα της λήγουσας. Στις περιπτώσεις βραχείας λήγουσας (για την α΄ κλίση ονομαστική και κλητική πληθυντικού) η παραλήγουσα παίρνει περισπωμένη όταν το φωνήεν της παραλήγουσας είναι μακρό.

8. Από το λογισμικό «Ηρόδοτος» επιλέξτε από την μπάρα «Βιβλιοθήκη» «Γλωσσικές Παρατηρήσεις», «Θηλυκά ουσιαστικά σε -η» και επιλύστε την Άσκηση 2.
9. Παρουσιάστε συνολικά τα συμπεράσματά σας στην τάξη σχετικά με την κλίση των θηλυκών ουσιαστικών σε -η.

Οι μαθητές παρουσιάζουν τα συμπεράσματά τους και ο διδάσκων τους καθοδηγεί και συμπληρώνει, όπου χρειάζεται.

ΕΝΟΤΗΤΑ 2: Θηλυκά ουσιαστικά σε -α

10. Από το λογισμικό «Ομηρικά Έπη» επιλέξτε «ΟΔΥΣΣΕΙΑ», «Το προοίμιο της Οδύσσειας» και απολαύστε την ανάγνωση του πρωτότυπου κειμένου και την απόδοσή του, πατώντας το πλήκτρο "Εκφώνηση". Στη συνέχεια, γράψτε στον Πίνακα 1 τα θηλυκά ουσιαστικά α΄ κλίσης σε -α. Επιβεβαιώστε ότι μια λέξη είναι θηλυκό ουσιαστικό α΄ κλίσης κάνοντας με το ποντίκι αριστερό κλικ

πάνω στη λέξη. Για κάθε ουσιαστικό σημειώνετε το γένος, τον αριθμό και την πτώση. Αν τα ουσιαστικά που εντοπίσατε δεν βρίσκονται στην ονομαστική ενικού, με τη βοήθεια της γραμματικής αναγνώρισης του λογισμικού σημειώστε στον ίδιο πίνακα την ονομαστική ενικού. Επιπλέον, σημειώστε την ονομαστική του ενικού στη νέα ελληνική γλώσσα, στην περίπτωση που το ουσιαστικό επιβιώνει ακόμη και σήμερα.

Ουσιαστικό Λογισμικού	Γένος	Αριθμός	Πτώση	Ονομ. Ενικού	Νέα Ελληνική

Πίνακας 1

Στο προοίμιο συναντώνται 4 θηλυκά ουσιαστικά σε -α («μούσα «θεά», «θάλασσα», «Τροία»). Όλα όμως τα ουσιαστικά χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα, κάτι που είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τη σύγκριση της κλίσης τους που θα επιχειρήσουν στη συνέχεια οι μαθητές.

- Χωριστείτε σε δύο ομάδες. Η ομάδα Α εξετάζει την κλίση των ουσιαστικών «μούσα» και «θάλασσα» και η ομάδα Β των ουσιαστικών «θεά» και «Τροία».

Οι μαθητές θα μελετήσουν τη διαφορά κλίσης των θηλυκών ουσιαστικών σε -α ανάλογα με το αν το -α της ονομαστικής ενικού είναι καθαρό ή μη καθαρό.

- Επιλέξτε από την μπάρα «Βιβλιοθήκη»/ «Γλωσσικές Παρατηρήσεις». Από τη δεύτερη σελίδα του πίνακα περιεχομένων επιλέξτε «Η α΄ κλίση ουσιαστικών» και μελετήσετε μόνο τη θεωρία που αφορά στα θηλυκά ουσιαστικά σε -α.

Οι μαθητές μπορούν παράλληλα να συμβουλευτούν και το σχολικό εγχειρίδιο.

- Να κλίνετε το ουσιαστικό που επέλεξε η ομάδα σας στην Αρχαία Ελληνική, συμπληρώνοντας τα αντίστοιχα πεδία του Πίνακα 2. Αρχικά, προσθέστε τις καταλήξεις και μετά τονίστε τους τύπους.

Θηλυκό ουσιαστικό σε -α στα Αρχαία Ελληνικά		Θηλυκό ουσιαστικό σε -α στα Νέα Ελληνικά	
Ενικός Αριθμός			
ΟΝΟΜ.			
ΓΕΝ.			

ΔΟΤ.		
ΑΙΤ.		
ΚΛΗΤ.		
Πληθυντικός Αριθμός		
ΟΝΟΜ.		
ΓΕΝ.		
ΔΟΤ.		
ΑΙΤ.		
ΚΛΗΤ.		
Παρατηρήσεις		
Α) Σύγκριση κλίσης ουσιαστικών σε -η Αρχαίας και Νέας		
➤ Πτώσεις		
➤ Τονισμός		
Β) Τονισμός οξύτονων ουσιαστικών σε -α		

Πίνακας 2

Ο καθηγητής θα επιστήσει την προσοχή των μαθητών στο σχηματισμό της γενικής και δοτικής ενικού, ανάλογα με το χαρακτήρα του θέματος. Ο ρόλος του διδάσκοντος στο σημείο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικός καθώς θα καθοδηγήσει τους μαθητές να κατανοήσουν το καθαρό ή μη καθαρό -α και τη αλλαγή της κατάληξης στη γενική και δοτική ενικού.

14. Κλίνετε το ουσιαστικό που επιλέξατε και στη Νέα Ελληνική. Συγκρίνετε την κλίση των θηλυκών ουσιαστικών σε -α με αντίστοιχα ουσιαστικά της Νέας. Διατυπώστε συμπεράσματα σχετικά με τις ομοιότητες και τις διαφορές της κλίσης τους στα αντίστοιχα πεδία του Πίνακα 2.

Σκόπιμο στο σημείο αυτό είναι να κατανοήσουν οι μαθητές ότι στη Νέα Ελληνική χρησιμοποιούνται μόνο δύο κατάληξεις στον ενικό και δύο στον πληθυντικό. Μπορεί να τεθεί και ο όρος δικατάληκτα που αξιοποιείται και στο βιβλίο Νεοελληνική Γλώσσα Α΄ Γυμνασίου. Όσον αφορά στον τονισμό, οι μαθητές παρατηρούν ότι ο τόνος στη γενική πληθυντικού και στη Νέα Ελληνική Γλώσσα μετακινείται στη λήγουσα πάντα.

15. Διατυπώστε συμπεράσματα σχετικά με τον τονισμό γενικής και δοτικής ενικού και πληθυντικού στα οξύτονα ουσιαστικά σε -α στο αντίστοιχο πεδίο του Πίνακα 2.

Και στο σημείο αυτό παρατηρούν ότι η γενική και η δοτική ενικού και πληθυντικού στα οξύτονα ουσιαστικά παίρνει πάντα περισπωμένη.

16. Παρουσιάστε συνολικά τα συμπεράσματά σας στην τάξη σχετικά με την κλίση των θηλυκών ουσιαστικών σε -η.

Οι μαθητές παρουσιάζουν τα συμπεράσματά τους στην τάξη και ο διδάσκων διορθώνει, καθοδηγεί και συμπληρώνει.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3: Αρσενικά Ουσιαστικά σε -ης

17. Από το λογισμικό «Ομηρικά Έπη» επιλέξτε «Λεξικό» στην μπάρα του λογισμικού. Από το Γράμμα Α του Λεξικού, επιλέξτε ένα αρσενικό οξύτονο ουσιαστικό σε -ης και ένα κύριο ουσιαστικό σε -ης. Τοποθετήστε τα ουσιαστικά στον Πίνακα 3.

Ουσιαστικό Λεξικού	Ουσιαστικό στη Νέα Ελληνική

Πίνακας 3

Όταν βρείτε τα ουσιαστικά που ψάχνετε πατήστε πάνω στη λέξη με το ποντίκι. Στην δεξιά πλευρά του λεξικού θα εμφανιστούν πληροφορίες για τη λέξη που ψάχνετε. Έτσι θα ξέρετε αν το ουσιαστικό που ψάχνετε είναι α΄ κλίσης και ποια είναι τη σημασία του, στην περίπτωση που αυτό δεν συναντάται στη Νέα Ελληνική γλώσσα.

Από το Γράμμα Α του Λεξικού οι μαθητές επιλέγουν τη ουσιαστικά «άνταγωνιστής» και «Άτρείδης».

18. Χωριστείτε σε δύο ομάδες. Η ομάδα Α αναλαμβάνει να διερευνήσει τα οξύτονα αρσενικά ουσιαστικά σε -ας που εντόπισε στο Λεξικό και η ομάδα Β τα παροξύτονα.
19. Από την επιλογή «Βιβλιοθήκη» στην μπάρα του λογισμικού και οι δύο ομάδες επιλέγουν «Γλωσσικές Παρατηρήσεις» και στη συνέχεια «Η α΄ κλίση ουσιαστικών». Με τη βοήθεια της θεωρίας του λογισμικού που αφορά στα αρσενικά ουσιαστικά σε -ης, συμπληρώνουν τα πεδία του Πίνακα 4 που αφορούν την κλίση των αρσενικών ουσιαστικών σε -ης.

Αρσενικά ουσιαστικά σε -ης στα Αρχαία Ελληνικά	Αρσενικό ουσιαστικό σε -ης στα Νέα Ελληνικά
Ενικός Αριθμός	
ΟΝΟΜ.	
ΓΕΝ.	
ΔΟΤ.	
ΑΙΤ.	

ΚΛΗΤ.		
Πληθυντικός Αριθμός		
ΟΝΟΜ.		
ΓΕΝ.		
ΔΟΤ.		
ΑΙΤ.		
ΚΛΗΤ.		
Παρατηρήσεις		
A) Κλητική Ενικού		
➤ Ονόματα προσώπων		
➤ -άρχης, -μέτρης, -πώλης		
B) Τονισμός οξύτων ουσιαστικών σε -ης		
Γενική και δοτική οξύτων ουσιαστικών		
Γενική πληθυντικού		
➤		
➤		
Γ) Σύγκριση κλίσης ουσιαστικών σε -η Αρχαίας και Νέας		
➤ Πτώσεις		
➤ Τονισμός		

Πίνακας 4

Ο ρόλος του διδάσκοντος είναι ιδιαίτερα σημαντικός καθώς θα επισημάνει τη διαφοροποίηση τους κλητικής πτώσης στα ουσιαστικά που δουλεύουν οι δύο ομάδες. Μπορεί εναλλακτικά να παροτρύνει τους μαθητές να αξιοποιήσουν τη θεωρία του σχολικού εγχειριδίου.

20. Κλίνετε τη λέξη στη Νέα Ελληνική συμπληρώνοντας το αντίστοιχο πεδίο του Πίνακα 2.
21. Καταλήξτε σε συμπεράσματα που αφορούν στην κλίση των ουσιαστικών σε -ης (σχηματισμός κλητικής, τονισμός) και συγκρίνετε την κλίση τους με την κλίση τους στη Νέα Ελληνική.

Οι μαθητές θα καταλήξουν αρχικά σε συμπεράσματα που αφορούν στο σχηματισμό της κλητικής ενικού (τα ονόματα προσώπων και τα -άρχης, -μέτρης, -πώλης). Όσον αφορά στον τονισμό γενικής και δοτικής των οξύτων ονομάτων επισημαίνεται για άλλη μία φορά ότι είναι περισπωμένη και ότι η γενική πληθυντικού τονίζεται πάντα στη λήγουσα και παίρνει περισπωμένη. Όσον αφορά

στη σύγκριση με τη Νέα Ελληνική, καλό είναι να επισημανθεί ότι χρησιμοποιούνται μόνο δύο καταλήξεις στον ενικό και δύο στον πληθυντικό. Μπορεί να τεθεί από το διδάσκοντα και ο όρος *δικατάληκτα* που αξιοποιείται και στο βιβλίο Νέα Ελληνική Γλώσσα Α΄ Γυμνασίου (Ενότητα 4^η).

22. Παρουσιάστε τα συμπεράσματά σας στην τάξη.

Οι μαθητές παρουσιάζουν τα συμπεράσματά τους στην τάξη και ο διδάσκων συμπληρώνει και καθοδηγεί.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4: Αρσενικά Ουσιαστικά σε -ας

23. Από το λογισμικό «Ομηρικά Έπη» επιλέξτε «Λεξικό». Από το Γράμμα Ν του λεξικού, επιλέξτε ένα αρσενικό κύριο όνομα σε -ας και από το γράμμα Τ ένα κύριο όνομα σε -ας. Τοποθετήσετε τα ουσιαστικά στον Πίνακα 5 και συμπληρωματικά το αρσενικό «ταμίας».

Ουσιαστικό Λεξικού	Ουσιαστικό στη Νέα Ελληνική

Πίνακας 5

Ο καθηγητής συμβουλεύει τους μαθητές, όταν βρουν το ουσιαστικό, να πατήσουν πάνω στη λέξη με το ποντίκι. Στη δεξιά πλευρά του λεξικού θα εμφανιστούν πληροφορίες για τη λέξη που ψάχνουν. Έτσι θα ξέρουν αν είναι το ουσιαστικό α΄ κλίση και ποια είναι σημασία του, στην περίπτωση που αυτό δεν απαντά στη Νέα Ελληνική γλώσσα.

Από το Γράμμα Ν του λεξικού οι μαθητές εντοπίζουν το ουσιαστικό «Νικίας» και από το Γράμμα Τα του λεξικού το ουσιαστικό «Τειρεσίας».

24. Χωρίζετε σε δύο ομάδες. Η ομάδα Α αναλαμβάνει να διερευνήσει ένα κύριο ουσιαστικό που εντόπισε στο λογισμικό και συμπληρωματικά το ουσιαστικό «ταμίας». Η ομάδα Β διερευνά την κλίση του άλλου κύριου ουσιαστικού και συμπληρωματικά του ουσιαστικού «ταμίας».

Επειδή τα ουσιαστικά που εντοπίζουν οι μαθητές δεν έχουν πληθυντικό αριθμό γι΄ αυτό δίνεται επιπλέον και στις δύο ομάδες το ουσιαστικό «ταμίας».

25. Μελετήστε τη θεωρία για τα αρσενικά ουσιαστικά σε -ας επιλέγοντας από την μπάρα «Βιβλιοθήκη»/ «Γλωσσικές Παρατηρήσεις» και στη συνέχεια, «Η α΄ κλίση ουσιαστικών».

26. Συμπληρώστε τα πεδία του Πίνακα 6 που αφορούν την κλίση των αρσενικών ουσιαστικών σε -ης, με τη βοήθεια της θεωρίας του λογισμικού που μόλις μελετήσατε. Στο θέμα του ουσιαστικού προσθέστε τις καταλήξεις και μετά τονίστε τους τύπους.

Αρσενικά ουσιαστικά σε -ας στα Αρχαία Ελληνικά		Αρσενικό ουσιαστικό σε -ας στα Νέα Ελληνικά	
Ενικός Αριθμός			
ΟΝΟΜ.			
ΓΕΝ.			
ΔΟΤ.			
ΑΙΤ.			
ΚΛΗΤ.			
Πληθυντικός Αριθμός			
ΟΝΟΜ.			
ΓΕΝ.			
ΔΟΤ.			
ΑΙΤ.			
ΚΛΗΤ.			
Παρατηρήσεις			
Α) Κλίση αρσενικών ουσιαστικών σε -ας			
Πτώσεις:			
Τονισμός:			
Α) Σύγκριση κλίσης ουσιαστικών σε -ας Αρχαίας και Νέας			
➤ Πτώσεις			
➤ Τονισμός			

Πίνακας 6

Οι μαθητές μπορούν εναλλακτικά να μελετήσουν τη θεωρία μέσα από το σχολικό εγχειρίδιο.

27. Κλίνετε στη Νέα Ελληνική τα ουσιαστικά που εξετάσατε στην προηγούμενη δραστηριότητα συμπληρώνοντας τα αντίστοιχα πεδία στον Πίνακα 6.
28. Καταλήξτε σε συμπεράσματα που αφορούν στην κλίση των ουσιαστικών. Συγκρίνετε με την κλίση τους στην Νέα Ελληνική Γλώσσα.

Οι μαθητές θα καταλήξουν αρχικά σε συμπεράσματα για τον τονισμό της γενικής πληθυντικού που τονίζεται πάντα στη λήγουσα και παίρνει περισπωμένη. Στις καταλήξεις παρατηρούν ομοιότητα στο σχηματισμό του πληθυντικού αριθμού με τα άλλα ουσιαστικά της α΄ κλίσης. Όσον αφορά στη σύγκριση με τη Νέα Ελληνική

γλώσσα θα επισημανθεί ότι χρησιμοποιούνται μόνο δύο καταλήξεις στον ενικό και δύο στον πληθυντικό. Μπορεί να τεθεί από το διδάσκοντα και ο όρος *δικατάληκτα* που αξιοποιείται και στο βιβλίο Νεοελληνική Γλώσσα Α΄ Γυμνασίου. Παρατηρείται επίσης ομοιότητα στον τονισμό της γενικής πληθυντικού (στη λήγουσα και για τα ουσιαστικά της Αρχαίας και για τα ουσιαστικά της Νέας)

29. Παρουσιάστε τα συμπεράσματά σας στην τάξη.

Οι μαθητές παρουσιάζουν και ο διδάσκων συμπληρώνει και καθοδηγεί.

30. Από το λογισμικό «Ομηρικά Έπη» επιλέξτε «Βιβλιοθήκη», «Γλωσσικές Παρατηρήσεις». Από τη 2η σελίδα επιλέξτε «Η α΄ κλίση ουσιαστικών» και επιλύστε τις Ασκήσεις 1 και 2.

Οι ασκήσεις είναι ανακεφαλαιωτικές και αφορούν τα θηλυκά σε -α και τα αρσενικά σε -ας και -ης.

31. Να επιλύσετε τις ασκήσεις του Σχολικού Βιβλίου Αρχαία Ελληνική Γλώσσα που αφορούν στα ουσιαστικά α΄ κλίσης.

ΕΝΟΤΗΤΑ 5: Τα ουσιαστικά σε -ας -α και -ης -η της νέας ελληνικής γλώσσας, η κλίση τους και ερμηνεία της ιδιομορφίας τους

Οι δραστηριότητες που ακολουθούν 32, 33, 34, 35 και 36 μπορούν να αξιοποιηθούν προαιρετικά προκειμένου οι μαθητές να κατανοήσουν πώς τα ουσιαστικά της α΄ κλίσης της Αρχαίας Ελληνικής φτάνουν στη Νέα Ελληνική, μόνο εφόσον ο διδάσκων κρίνει ότι είναι σκόπιμο να κάνει μια τέτοια συγκριτική προσέγγιση.

32. Στον Πίνακα 7 σχηματίστε τη γενική πληθυντικού των θηλυκών ουσιαστικών σε -η της Νέας Ελληνικής που σας δίνονται. Σε ποια συμπεράσματα καταλήγετε σχετικά με το σχηματισμών της γενικής πληθυντικού των θηλυκών ουσιαστικών σε -η;

Ονομαστική ενικού	Γενική πληθυντικού
ψυχή	
νίκη	
ζάχαρη	
Συμπεράσματα	

Πίνακας 7

Οι μαθητές παρατηρούν ότι τα οξύτονα και τα παροξύτονα ουσιαστικά σχηματίζουν γενική πληθυντικού σε αντίθεση με τα προπαροξύτονα ουσιαστικά. Η άσκηση αυτή μπορεί να γίνει εναλλακτικά μετά από τη μελέτη των θηλυκών ουσιαστικών σε -η.

33. Στον Πίνακα 8 σχηματίστε τη γενική πληθυντικού των θηλυκών ουσιαστικών σε -α της Νέας Ελληνικής που σας δίνονται. Ποια ουσιαστικά από αυτά σας φαίνονται ότι προέρχονται από την α΄ κλίση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και ποια από άλλη κλίση;

Ονομαστική ενικού	Γενική πληθυντικού
καρδιά	
ώρα	
θάλασσα	
ελπίδα	
σάλπιγγα	
δύναμη	
Συμπεράσματα	

Πίνακας 8

Οι μαθητές παρατηρούν το σχηματισμό της γενικής πληθυντικού (καρδιών, ωρών, θαλασσών, ελπίδων, σαλπίγγων, δυνάμεων). Συμπεραίνουν ότι τα θηλυκά σε -α της Νέας Ελληνικής προέρχονται είτε από τα θηλυκά σε -α της Αρχαίας Ελληνικής (καρδιά, ώρα, θάλασσα) και στην περίπτωση αυτή στη γενική πληθυντικού τονίζονται στη λήγουσα, είτε από την τρίτη κλίση της Αρχαίας Ελληνικής (ελπίδα, σάλπιγγα, δύναμη) και στην περίπτωση αυτή τονίζονται στη γενική πληθυντικού στην παραλήγουσα.

34. Στον Πίνακα 9 σχηματίστε την ονομαστική πληθυντικού των αρσενικών ουσιαστικών σε -ας και -ης της Νέας Ελληνικής που σας δίνονται. Σε ποια συμπεράσματα καταλήγετε σχετικά με τον αριθμό των συλλαβών τους σε ενικό και πληθυντικό.

Ονομαστική ενικού	Ονομαστική πληθυντικού
αγώνας	
φύλακας	
σφουγγαράς	
ναύτης	
νοικοκύρης	
πραματευτής	
Συμπεράσματα	

Πίνακας 9

Οι μαθητές συμπληρώνουν τον πίνακα παρατηρούν τον αριθμό των συλλαβών των ουσιαστικών αυτών και καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι άλλα ουσιαστικά έχουν τον ίδιο αριθμό συλλαβών σε ενικό και πληθυντικό αριθμό και ως εκ τούτου είναι ισοσύλλαβα και άλλα δεν έχουν τον ίδιο αριθμό συλλαβών και ως εκ τούτου είναι ανισοσύλλαβα.

35. Στον Πίνακα 10 σχηματίστε τη γενική πληθυντικού των αρσενικών ουσιαστικών σε -ας της Νέας Ελληνικής που σας δίνονται. Σε ποια συμπεράσματα καταλήγετε σχετικά με τη θέση του τόνου στη γενική πληθυντικού. Σε ποιες περιπτώσεις τονίζεται η γενική πληθυντικού στη λήγουσα και σε ποιες στην παραλήγουσα.

Ονομαστική ενικού	Γενική πληθυντικού
αγώνας	
ταμίας	
φύλακας	
μήνας	
Συμπεράσματα	

Πίνακας 10

Οι μαθητές συμπληρώνουν τον πίνακα και παρατηρούν ότι στη γενική πληθυντικού τονίζονται τα ουσιαστικά που τελειώνουν σε -ιας και τα δισύλλαβα σε -ας.

36. Με βάση τα συμπεράσματά σας από τους συγκριτικούς πίνακες κλίσης Αρχαίας και Νέας Ελληνικής που συμπληρώσατε να συνταχθεί μία παράγραφος στην οποία να επισημαίνετε πώς εξελίχθηκε μορφολογικά η κλίση των ουσιαστικών της α΄ κλίσης από την Αρχαία Ελληνική στη Νέα Ελληνική γλώσσα. Το κείμενο θα παρουσιαστεί στην τάξη την επόμενη φορά.

Οι μαθητές παρατηρούν ότι:

- το κλιτικό σύστημα της Νέας Ελληνικής έχει απλοποιηθεί. Οι πτώσεις διαφοροποιούνται μορφολογικά μόνο στην ονομαστική και γενική ενικού και πληθυντικού. Αξίζει να παρατηρηθεί η διαφοροποιητική σημασία του -ς στην ονομαστική ενικού στα αρσενικά και στη γενική ενικού στα θηλυκά ουσιαστικά (π.χ. ταμία-ς - ταμί-α και ώρα - ώρας). Τα ονόματα της α΄ κλίσης στη Νέα Ελληνική είναι δικατάληκτα ουσιαστικά. Μπορεί ο διδάσκων να αναφερθεί στον όρο *οικονομία* της γλώσσας.
- ότι τα προπαροξύτονα ουσιαστικά σε -ης δεν σχηματίζουν γενική πληθυντικού.
- τα θηλυκά ουσιαστικά σε -α της Νέας Ελληνικής δεν προέρχονται όλα από την πρώτη κλίση της Αρχαίας Ελληνικής, αλλά και από την τρίτη κλίση
- Το μορφολογικό σύστημα της Νέας Ελληνικής περιλαμβάνει ισοσύλλαβα και ανισοσύλλαβα ουσιαστικά.
- Στη γενική πληθυντικού τα περισσότερα ουσιαστικά τονίζονται στη λήγουσα.

Βιβλιογραφία

Κλαίρης, Χ., Μπαμπινιώτης, Γ., (1996). *Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολειτουργική- Επικοινωνιακή. Ι. Το όνομα της Νέας Ελληνικής.*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μπαμπινιώτης, Γ., Παρασκευόπουλος, Ι., (2000). *Γραμματική και σύνταξη. Δομές και Λειτουργίες της γλώσσας. Τεύχος 1: Τα ουσιαστικά.*, Βιβλίο Μαθητή, Βιβλίο Γονέα – Εκπαιδευτικού, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Τριανταφυλλίδης, Μ. (1998). *Νεοελληνική Γραμματική*. ΟΕΔΒ.

4. Ουσιαστικά β΄ κλίσης της αρχαίας ελληνικής γλώσσας

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ	
Τάξη / βαθμίδα	Α΄ Γυμνασίου
Γνωστικό αντικείμενο	Αρχαία Ελληνική Γλώσσα
Διδακτικός χρόνος σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα	1 ώρα
Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης	2 ώρες αν εξεταστεί μόνο το θέμα των ουσιαστικών β΄ κλίσης ή 3 διδακτικές ώρες αν το θέμα της β΄ κλίσης ουσιαστικών της Αρχαίας διδαχθεί μαζί με την Ενότητα 4 του Σχολικού Εγχειριδίου Νεοελληνική Γλώσσα Α΄ Γυμνασίου
Θεματολογία / Διδακτικοί στόχοι	Θεματολογία Διδασκαλία των ουσιαστικών β΄ κλίσης της αρχαίας ελληνικής (ΔΕΠΠΣ, σελ. 3812) Διδακτικοί στόχοι <ul style="list-style-type: none"> • να κατανοήσουν τα φαινόμενα της γλώσσας μέσα από την παράλληλη και συνδυαστική διδασκαλία της γραμματικής και του συντακτικού της αρχαίας ελληνικής και της νέας ελληνικής (πορεία από τη συγχρονία στη διαχρονία). • να παρακολουθήσουν τις μορφολογικές αλλαγές ουσιαστικών β΄ κλίσης από την αρχαία στη νέα ελληνική γλώσσα.
Διαθεματική προσέγγιση / προέκταση	Γλώσσα
Χρησιμοποιούμενα μέσα	<ul style="list-style-type: none"> • Λογισμικό «Ομηρικά Έπη» • Σχολικό βιβλίο Αρχαία Ελληνική Γλώσσα Α΄ Γυμνασίου • Νεοελληνική Γραμματική Τριανταφυλλίδη

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Το σενάριο αυτό έχει ως στόχο να γνωρίσουν οι μαθητές της Α΄ Γυμνασίου τη β΄ κλίση των ουσιαστικών της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, να συγκρίνουν την κλίση τους με την κλίση των αντίστοιχων ουσιαστικών της νέας ελληνικής γλώσσας και τέλος, να κατανοήσουν τις μορφολογικές αλλαγές που υφίσταται η ελληνική γλώσσα στην κλίση με την πάροδο των χρόνων, καθώς και να ερμηνεύσουν κλητικές ιδιαιτερότητες της νέας ελληνικής γλώσσας μέσα από τη σύγκριση αρχαίας και νέας ελληνικής. Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές εξοικειώνονται με την κλίση των ουσιαστικών της β΄ κλίσης της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, συγκρίνοντάς την παράλληλα με την κλίση των τρικατάληκτων αρσενικών και θηλυκών ουσιαστικών της Ν. Ελληνικής σε -ος και των δικατάληκτων ουδέτερων σε -ο.

Οι παιδαγωγικοί και μαθησιακοί στόχοι των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων πραγματοποιούνται με τη συνεργασία και την ενεργό συμμετοχή των μαθητών. Συγκεκριμένα, τα φαινόμενα διδάσκονται με επαγωγικό τρόπο. Οι μαθητές εντοπίζουν συγκεκριμένους κάθε φορά κλιτικούς τύπους της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στο προοίμιο του λογισμικού Ομηρικά Έπη, ταξινομούν το υλικό σε πίνακες, παρατηρούν, συγκρίνουν και καταλήγουν σε συμπεράσματα. Ο ρόλος του διδάσκοντα στη διδακτική διαδικασία του σεναρίου είναι ιδιαίτερα σημαντικός καθώς αναλαμβάνει να καθοδηγήσει, να βοηθήσει τις επιμέρους ομάδες στην εργασία τους παρεμβαίνοντας ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε ομάδας και τα διαφορετικά προβλήματα που αυτή αντιμετωπίζει.

Συγκεκριμένα, αρχικά οι μαθητές εξετάζουν τα αρσενικά ουσιαστικά χωρισμένοι σε ομάδες. Κάθε ομάδα εξετάζει μία διαφορετική κατηγορία αρσενικών ανάλογα με τη θέση του τόνου τους (οξύτονα, παροξύτονα και προπαροξύτονα). Το ίδιο συμβαίνει και με την προσέγγιση της κλίσης των θηλυκών και των ουδέτερων ουσιαστικών. Τέλος, διαβάζουν τη θεωρία της γραμματικής από το λογισμικό, λύνουν ασκήσεις του λογισμικού και ανακεφαλαιώνουν τις γνώσεις τους με συγκεκριμένες ασκήσεις. Έμφαση δίνεται κάθε φορά στη σύνδεση αρχαίας και νέας ελληνικής γλώσσας.

Στο σενάριο αυτό εκτός από το λογισμικό «Ομηρικά Έπη» χρησιμοποιείται ένα φύλλο εργασίας που συμπληρώνεται από τους μαθητές κατά τη διερεύνηση των γραμματικών φαινομένων μέσα στην τάξη. Κάποιες από τις δραστηριότητες μπορούν να συμπληρωθούν στο σπίτι για εμπέδωση των γραμματικών φαινομένων που διδάχθηκαν και για περαιτέρω διερεύνηση της αντιστοιχίας κλίσης Αρχαίας και Νέας Ελληνικής

Το σενάριο μπορεί να ολοκληρωθεί σε 2 διδακτικές ώρες. Στην περίπτωση όμως που θα εξεταστούν τα ουσιαστικά β΄ κλίσης της αρχαίας ελληνικής παράλληλα με την κλίση των ουσιαστικών της νέας ελληνικής γλώσσας, που εξετάζεται στην Ενότητα 4 του διδακτικού εγχειριδίου Νεοελληνική Γλώσσα Α΄ Γυμνασίου είναι πιθανόν να χρειαστούν τρεις διδακτικές ώρες.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

A) ΕΝΟΤΗΤΑ 1: ΑΡΣΕΝΙΚΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΣΕ –ΟΣ

1. Από το λογισμικό «Ομηρικά Έπη» επιλέξτε «ΟΔΥΣΣΕΙΑ» και μετά «Το προοίμιο της Οδύσσειας». Πατήσετε στην μπάρα, την επιλογή «κείμενα» και μετά απολαύστε την ανάγνωση του κειμένου, ενεργοποιώντας την επιλογή «εκφώνηση» στην μπάρα αναζήτησης. Στη συνέχεια, συγκεντρώστε στον Πίνακα 1 τα ουσιαστικά β΄ κλίσης. Επιβεβαιώστε ότι μια λέξη είναι ουσιαστικό β΄ κλίσης κάνοντας με το ποντίκι αριστερό κλικ πάνω στη λέξη για να έχετε πλήρη γραμματική αναγνώριση της λέξης.

Για κάθε ουσιαστικό σημειώνετε το γένος, τον αριθμό και την πτώση.

Αν τα ουσιαστικά που εντοπίσατε δεν βρίσκονται στην ονομαστική ενικού, με τη βοήθεια της γραμματικής αναγνώρισης του λογισμικού σημειώστε στον ίδιο πίνακα την ονομαστική ενικού. Επιπλέον, σημειώστε τη θέση του τόνου στην ονομαστική ενικού (οξύτονα, παροξύτονα, προπαροξύτονα) και σημειώστε την ονομαστική του ενικού στη νέα ελληνική γλώσσα, στην περίπτωση που το ουσιαστικό επιβιώνει ακόμη και σήμερα.

Ουσιαστικό Λογισμικού	Γένος	Αριθμός	Πτώση	Ονομ. Ενικού	Θέση τόνου	Νέα Ελληνική

Πίνακας 1

Με την δραστηριότητα αυτή, αρχικά οι μαθητές έρχονται σε επαφή για μια ακόμη φορά με το προοίμιο της Οδύσσειας από το πρωτότυπο, που έχουν ήδη μελετήσει σε παλαιότερα μαθήματα στο πλαίσιο του μαθήματος Αρχαία Ελληνικά από Μετάφραση. Τώρα τους δίνεται η δυνατότητα να επεξεργαστούν κάποια από τα ουσιαστικά του. Στο προοίμιο, συναντώνται 8 αρσενικά δευτερόκλιτα ουσιαστικά (άνθρώπων, θυμός, νόστον, έταιρων, έταροι, όλεθρον, πόλεμον, πόντω) και 1 ουδέτερο (πτολίεθρον). Τα περισσότερα όμως από αυτά τα ουσιαστικά χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα, κάτι που είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τη

σύγκριση της κλίσης τους στη νέα ελληνική γλώσσα που θα επιχειρήσουν στη συνέχεια.

2. Χωριστείτε σε τρεις ομάδες. Αρχικά, όλες οι ομάδες θα διερευνήσουν την κλίση των αρσενικών ουσιαστικών. Καθεμιά ομάδα θα συμπληρώσει τον Πίνακα 2.

- Η Ομάδα Α εξετάζει τα αρσενικά ουσιαστικά του λογισμικού που στην ονομαστική ενικού τονίζονται στην λήγουσα (οξύτονα).
- Η Ομάδα Β εξετάζει τα αρσενικά ουσιαστικά που τονίζονται στην παραλήγουσα (παροξύτονα).
- Η Ομάδα Γ εξετάζει τα αρσενικά ουσιαστικά που τονίζονται στην προπαραλήγουσα (προπαροξύτονα).

Στον Πίνακα 2 τοποθετείστε τον τύπο του ουσιαστικού στο σωστό πεδίο της κλίσης αρσενικού ουσιαστικού β΄ κλίσης (αριθμός και πτώση). Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το σχολικό εγχειρίδιο (Αρχαία Ελληνική Γλώσσα, σελ 33). Αρχικά προσθέστε μόνο τις καταλήξεις και μετά βάλτε τους τόνους.

	Ουσιαστικό στην Αρχαία Ελληνική	Ουσιαστικό στη Νέα Ελληνική Γλώσσα
ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ		
ΟΝΟΜ.		
ΓΕΝ.		
ΔΟΤ.		
ΑΙΤ.		
ΚΛΗΤ.		
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ		
ΟΜΟΝ.		
ΓΕΝ.		
ΔΟΤ.		
ΑΙΤ.		
ΚΛΗΤ.		

Πίνακας 2

Με τις δραστηριότητες αυτές κάθε ομάδα μαθητών εξετάζει τα αρσενικά που στην ονομαστική ενικού τονίζονται σε διαφορετική συλλαβή (οξύτονα, παροξύτονα, προπαροξύτονα). Αναμένεται να δυσκολευτεί κατά την κλίση η ομάδα των μαθητών που ασχολείται με τα οξύτονα ουσιαστικά, η οποία πιθανόν δεν θα προβλέψει την **περισπωμένη** στη γενική και δοτική ενικού, όπως επίσης και η ομάδα που ασχολείται με τα προπαροξύτονα ουσιαστικά, η οποία μπορεί να δυσκολευτεί με τη μετακίνηση του τόνου. Στην περίπτωση αυτή ο ρόλος του διδάσκοντος είναι ιδιαίτερα σημαντικός, καθώς ή καθοδηγεί ο ίδιος την ομάδα ή τη συμβουλεύει να αξιοποιήσει τις παρατηρήσεις του σχολικού εγχειριδίου (Η ομάδα που μελετά τα οξύτονα ουσιαστικά την παρατήρηση 3 σελ. 33 , ενώ αυτή που

μελετά τα προπαροξύτονα ουσιαστικά την παρατήρηση 5, σελ. 33 του σχολικού Βιβλίου).

3. Παρατηρήστε την κλίση των αρσενικών ουσιαστικών β΄ κλίσης στην αρχαία ελληνική γλώσσα και καταγράψτε τις παρατηρήσεις σας στον Πίνακα 3 σχετικά με τις καταλήξεις τους καθώς και με τη θέση, τη μετακίνηση και το είδος του τόνου.

Παρατηρήσεις		
Ως προς την κλίση των ουσιαστικών β΄ κλίσης της Αρχαίας Ελληνικής		
Α) Καταλήξεις		
Β) Μετακίνηση τόνου στα αρσενικά ουσιαστικά της Αρχαίας Ελληνικής		
Οξύτονα	Παροξύτονα	Προπαροξύτονα

Πίνακας 3

Όσον αφορά στις παρατηρήσεις που αφορούν τη θέση, τη μετακίνηση και το είδος του τόνου, κάθε ομάδα συμπληρώνει στον Πίνακα 3 μόνο το πεδίο εκείνο που την αφορά (ανάλογα με το αν εξετάζει οξύτονα, παροξύτονα ή προπαροξύτονα ουσιαστικά).

Οι μαθητές παρατηρούν ότι όσον αφορά τις καταλήξεις είναι κοινές. Οι μαθητές που ασχολούνται με τα οξύτονα ουσιαστικά παρατηρούν ότι παίρνουν περισπωμένη στη γενική και δοτική ενικού και πληθυντικού. Οι μαθητές που ασχολούνται με τα παροξύτονα ουσιαστικά εξετάζουν την ποιότητα της κατάληξης στη λήγουσα αν είναι βραχεία (π.χ. ονομαστική ενικού, αιτιατική και κλητική ενικού και ονομαστική και κλητική πληθυντικού). Στην περίπτωση αυτή αν η παραλήγουσα είναι μακρά ο τόνος είναι περισπωμένη. Οι μαθητές που ασχολούνται με την προπαρολήγουσα συμπεραίνουν ότι ο τόνος κατεβαίνει στη γενική και δοτική ενικού και στην ονομαστική, γενική, δοτική και αιτιατική πληθυντικού.

4. Στον Πίνακα 2, στο πεδίο ουσιαστικό στη Νέα Ελληνική συμπληρώστε την κλίση των αντίστοιχων ουσιαστικών.
5. Συζητήστε για τις ομοιότητες ή τις διαφορές της κλίσης των ουσιαστικών β΄ κλίσης στην Αρχαία και στη Νέα Ελληνική και συμπληρώστε τον πίνακα 4.

Ομοιότητες αρσενικών β΄ κλίσης Αρχαίας Ελληνικής με αρσενικά ουσιαστικά σε -ος της Νέας Ελληνικής	Διαφορές αρσενικών β κλίσης Αρχαίας Ελληνικής με αρσενικά ουσιαστικά σε -ος της Νέας Ελληνικής

Πίνακας 4

Κατά τη σύγκριση με την κλίση των αρσενικών και θηλυκών ουσιαστικών της νέας ελληνικής γλώσσας οι μαθητές συμπεραίνουν ότι το σύστημα των πτώσεων στη νέα ελληνική γλώσσα έχει απλοποιηθεί αρκετά και στον ενικό και στον πληθυντικό αριθμό. Μπορεί μάλιστα να αξιοποιηθεί και ο όρος τρικατάληκτα ουσιαστικά, τον οποίο θα συναντήσουν άμεσα στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας, Ενότητα 4, αν δεν τον έχουν ήδη συναντήσει. Επιπλέον, διατυπώνουν παρατηρήσεις που αφορούν την κίνηση του τόνου κυρίως στα προπαροξύτονα ουσιαστικά.

6. **Παρουσιάστε τα αποτελέσματα της έρευνάς σας στην τάξη, που αφορούν τόσο στον Πίνακα 2 όσο και στον Πίνακα 3.**

Οι μαθητές παρουσιάζουν τις απαντήσεις τους και γίνεται σχετική συζήτηση. Ο διδάσκων συμπληρώνει τα συμπεράσματα των μαθητών.

ΕΝΟΤΗΤΑ 2: ΘΗΛΥΚΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΣΕ -ΟΣ

7. **Κάθε ομάδα θα ασχοληθεί με ένα από τα θηλυκά ουσιαστικά «διάμετρος», «νήσος», «όδός». Διερευνήστε την κλίση του θηλυκού ουσιαστικού με τη βοήθεια του σχολικού εγχειριδίου και γράψτε την κλίση του στον Πίνακα 5.**
8. **Καταγράψετε τις παρατηρήσεις σας από την κλίση Αρχαίας και Νέας Ελληνικής στον Πίνακα 6 και αυτές ως προς την κλίση του θηλυκού ουσιαστικού στον Πίνακα 7. Κάθε ομάδα να μην διερευνήσει ίδια τονική κατηγορία ουσιαστικών, με αυτή που έχει ήδη εξετάσει.**

Παρατηρήσεις ως προς την κλίση των ουσιαστικών β΄ κλίσης της Αρχαίας Ελληνικής		
Α) Καταλήξεις		
Β) Μετακίνηση τόνου στα θηλυκά ουσιαστικά της Αρχαίας Ελληνικής		
Οξύτονα	Παροξύτονα	Προπαροξύτονα

Πίνακας 6

Ομοιότητες θηλυκών β΄ κλίσης Αρχαίας Ελληνικής με αρσενικά ουσιαστικά σε -ος της Νέας Ελληνικής	Διαφορές θηλυκών β κλίσης Αρχαίας Ελληνικής με αρσενικά ουσιαστικά σε -ος της Νέας Ελληνικής

Πίνακας 7

Η ίδια διαδικασία διερεύνησης που έγινε για τα αρσενικά ουσιαστικά συνεχίζεται και για τα θηλυκά ουσιαστικά. Επειδή στο λογισμικό δεν απαντάται κανένας τύπος θηλυκού ουσιαστικού σε -ος δίνονται από το διδάσκοντα προς διερεύνηση τα θηλυκά ουσιαστικά «διάμετρος», «νήσος», «όδός». Κάθε ομάδα διερευνά την κλίση ενός ουσιαστικού και συμπληρώνει πάλι αντίστοιχους πίνακες με αυτούς που συμπλήρωσε κατά την διερεύνηση των αρσενικών ουσιαστικών (Πίνακας 2, 3 και 4) με την προϋπόθεση κάθε ομάδα να μην διερευνήσει ίδια τονική κατηγορία ουσιαστικών, με αυτή που έχει ήδη εξετάσει.

Κατά τη μελέτη των θηλυκών τα πράγματα είναι πιο εύκολα, γιατί δεν παρουσιάζεται διαφοροποίηση στα συμπεράσματα και στις παρατηρήσεις, από αυτά που προέκυψαν από την κλίση των αρσενικών ουσιαστικών. Είναι απαραίτητο κάθε ομάδα να μην εξετάσει την ίδια τονική κατηγορία ουσιαστικών με αυτή που εξέτασε πριν, για να μπορέσει να εμπεδώσει τα συμπεράσματα που διατυπώθηκαν κατά τη μελέτη των αρσενικών ουσιαστικών από άλλη ομάδα.

9. Παρουσιάστε τα αποτελέσματα της έρευνάς σας στην τάξη, που αφορούν τόσο στον Πίνακα 6 όσο και στον Πίνακα 7.

Οι μαθητές παρουσιάζουν τις απαντήσεις τους και γίνεται σχετική συζήτηση. Ο διδάσκων συμπληρώνει τα συμπεράσματα των μαθητών.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3: ΟΥΔΕΤΕΡΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΣΕ –ΟΝ

10. Κάθε ομάδα θα ασχοληθεί με ένα από τα ουδέτερα ουσιαστικά «πολιέθρον», που συναντάται στο λογισμικό, «στάδιον», και «δῶρον». Διερευνήστε την κλίση του ουσιαστικού με τη βοήθεια του σχολικού εγχειριδίου και γράψτε την κλίση του στον Πίνακα 8.

	Ουσιαστικό στην Αρχαία Ελληνική	Ουσιαστικό στη Νέα Ελληνική Γλώσσα
ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ		
ΟΝΟΜ.		
ΓΕΝ.		
ΔΟΤ.		
ΑΙΤ.		
ΚΛΗΤ.		
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ		
ΟΜΟΝ.		
ΓΕΝ.		
ΔΟΤ.		
ΑΙΤ.		
ΚΛΗΤ		

Πίνακας 8

11. Καταγράψετε τις παρατηρήσεις σας από την κλίση Αρχαίας και Νέα Ελληνικής στον Πίνακα 9.

Παρατηρήσεις ως προς την κλίση των ουσιαστικών β΄ κλίσης της Αρχαίας Ελληνικής		
A) Καταλήξεις		
B) Μετακίνηση τόνου στα ουδέτερα ουσιαστικά της Αρχαίας Ελληνικής		
Οξύτονα	Παροξύτονα	Προπαροξύτονα

Πίνακας 9

12. Καταγράψετε τις παρατηρήσεις σας ως προς την κλίση του ουδέτερου ουσιαστικού στον Πίνακα 10 και τα συμπεράσματά σας. Κάθε ομάδα να μην διερευνήσει ίδια τονική κατηγορία ουσιαστικών, με αυτή που έχει ήδη εξετάσει.

Ομοιότητες ουδέτερα β΄ κλίσης Αρχαίας Ελληνικής με αρσενικά ουσιαστικά σε –ος της Νέας Ελληνικής	Διαφορές ουδέτερα β΄ κλίσης Αρχαίας Ελληνικής με αρσενικά ουσιαστικά σε –ος της Νέας Ελληνικής

Πίνακας 10

13. Παρουσιάστε τα συμπεράσματά σας στην τάξη.

Οι μαθητές παρουσιάζουν τις απαντήσεις τους και γίνεται σχετική συζήτηση. Ο διδάσκων συμπληρώνει τα συμπεράσματα των μαθητών.

Η ίδια διαδικασία προτείνεται και για τα ουδέτερα ουσιαστικά. Επειδή στο λογισμικό δεν απαντά παρά μόνο ο τύπος «πτολίεθρον», ο οποίος ως λέξη δεν επιβιώνει στη Νέα Ελληνική δίνονται επιπλέον τα ουδέτερα ουσιαστικά «στάδιον» και «δῶρον». Κάθε ομάδα διερευνά την κλίση ενός ουδέτερου ουσιαστικού και συμπληρώνει πάλι αντίστοιχους πίνακες με αυτούς που συμπλήρωσε κατά την διερεύνηση των αρσενικών ουσιαστικών με την προϋπόθεση κάθε ομάδα να μην διερευνήσει ίδια τονική κατηγορία ουσιαστικών, με αυτή που εξετάσε κατά τη μελέτη των αρσενικών ή θηλυκών ουσιαστικών.

Είναι απαραίτητο κάθε ομάδα να μην εξετάσει την ίδια τονική κατηγορία ουσιαστικών με αυτή που εξετάσε πριν, για να μπορέσει να εμπεδώσει τα συμπεράσματα που διατυπώθηκαν κατά τη μελέτη των αρσενικών και των θηλυκών ουσιαστικών από άλλη ομάδα. Κατά τη σύγκριση με την κλίση των ουδέτερων ουσιαστικών της Νέας Ελληνικής, όσον αφορά στις πτώσεις διατυπώνεται το συμπέρασμα ότι έχουν απλοποιηθεί στη Νέα Ελληνική (δύο μόνο πτώσεις στον ενικό και δύο στον πληθυντικό αριθμό). Μπορεί να αξιοποιηθεί και ο όρος δικατάληκτα ουσιαστικά, τον οποίο αν θα συναντήσουν άμεσα στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας, ενότητα 4^η, αν δεν τον έχουν ήδη συναντήσει.

14. Από το λογισμικό «Ομηρικά Έπη» επιλέξτε στην μπάρα αναζήτησης «Βιβλιοθήκη» και μετά «Γλωσσικές Παρατηρήσεις». Επιλέξτε «Η β΄ κλίση των ουσιαστικών» και μελετήστε τη θεωρία.

Οι μαθητές μελετούν τη θεωρία που διερεύνησαν από το λογισμικό. Εναλλακτικά, θα μπορούσε κάποιος μαθητής να τη διαβάσει δυνατά. Κατά τη μελέτη της θεωρίας

μπορούν να αξιοποιήσουν και σημεία του σχολικού εγχειριδίου αρχαία ελληνική γλώσσα.

15. Από τις «Γλωσσικές Παρατηρήσεις», «Η β΄ κλίση των ουσιαστικών» του λογισμικού επιλέξτε την «Άσκηση 1» και απαντήστε σε όλες τις ερωτήσεις.

Σε κάποια σημεία απαιτείται η παρέμβαση του καθηγητή, καθώς είναι λίγο δύσκολο να γίνει αμέσως κατανοητό από τους μαθητές το ζητούμενο.

16. Λύστε τις ασκήσεις του σχολικού Βιβλίου σελ. 34.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4: Τα ουσιαστικά σε –ος –ο της νέας ελληνικής γλώσσας, η κλίση τους και ερμηνεία της ιδιομορφίας τους

Οι δραστηριότητες που ακολουθούν 17, 18, 19, 20 και 21 βοηθούν τους μαθητές να διερευνήσουν την κλίση των ουσιαστικών σε –ος, –ο της νέας ελληνικής γλώσσας και την ερμηνεύσουν με δεδομένα από την β΄ κλίση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Μπορούν προαιρετικά μόνο να αξιοποιηθούν από το διδάσκοντα εφόσον θέλει να συνδέσει τη β΄ κλίση των αρχαίων με την κλίση της αντίστοιχων ουσιαστικών της νέας ελληνικής που διδάσκονται στην Ενότητα 4 του σχολικού εγχειριδίου Νεοελληνική Γλώσσα Α΄ Γυμνασίου. Επιπλέον, η άσκηση 21 που αφορά σύγκριση της αρχαίας με τη νέα ελληνική γλώσσα μπορεί να αξιοποιηθεί όταν το επίπεδο της τάξης είναι αρκετά καλό.

17. Στον Πίνακα 11 να κλιθούν στη Νέα Ελληνική τα ουσιαστικά «άνθρωπος» και «αντίλαλος» και να επισημανθεί η διαφορά στην κλίση τους. Να ερμηνευτεί η διαφορά αυτή, αφού μελετηθεί η παράγραφος 133 της Γραμματικής του Τριανταφυλλίδη.

άνθρωπος	αντίλαλος
Ενικός Αριθμός	
Πληθυντικός Αριθμός	
Συμπεράσματα:	
Πώς ερμηνεύεται η διαφοροποίηση κατά την κλίση τους;	

Πίνακας 11

Από την κλίση των δύο προπαροξύτων ουσιαστικών οι μαθητές θα παρατηρήσουν τη διαφορά στην κλίση τους όσον αφορά στη μετακίνηση του τόνου στη γενική ενικού και γενική και αιτιατική πληθυντικού (ανθρώπου & αντίλαλου, ανθρώπων & αντίλαλων, ανθρώπους και αντίλαλους). Ο διδάσκων θα βοηθήσει τους μαθητές να την κατανοήσουν ως διαφορά που οφείλεται στη διαφορετική «καταγωγή» των λέξεων δηλαδή λόγια ή λαϊκή, ή στον αριθμό των συλλαβών της και ως εκ τούτου να καταλήξουν στο ζητούμενο συμπέρασμα. Η άσκηση αυτή θα μπορούσε να δοθεί και αμέσως μετά τη διερεύνηση της κλίσης των αρσενικών ουσιαστικών της β΄ κλίσης.

18. Συμπληρώστε στον Πίνακα 12 την κλητική των ουσιαστικών της Νέας Ελληνικής ουρανός, Αλέκος, Παύλος, γιατρός, γέρος, διάκος, Μανολιός, Δημητρός. Διατυπώστε τις παρατηρήσεις σας σχετικά με την κατάληξη της κλητικής, αφού μελετηθεί η παράγραφος 132 της Γραμματικής του Τριανταφυλλίδη.

	Κλητική
Ουρανός	
Αλέκος	
Παύλος	
Γιατρός	
Γέρος	
Διάκος	
Μανολιός	
Δημητρός	
Συμπεράσματα:	

Πίνακας 12

Οι μαθητές θα παρατηρήσουν τις περιπτώσεις που τα αρσενικά ουσιαστικά σε -ος της Νέας Ελληνικής έχουν στην κλητική την κατάληξη -ε (ουρανέ, γιατρέ), όπως και τα αρσενικά ουσιαστικά σε -ος της αρχαίας ελληνική γλώσσας, καθώς και πότε έχουν στην κλητική την κατάληξη -ο (Αλέκο, Παύλο, γέρο, διάκο, Μανολιό, Δημητρό). Η άσκηση αυτή θα μπορούσε να δοθεί στους μαθητές και αμέσως μετά τη διερεύνηση των αρσενικών ουσιαστικών σε -ος της αρχαίας ελληνικής γλώσσας.

19. Στον Πίνακα 13 να κλιθεί το ουσιαστικό «διάμετρος» στη Νέα Ελληνική και να επισημανθεί η ιδιομορφία της κλίσης του, αφού μελετηθεί η παράγραφος 141 της Γραμματικής του Τριανταφυλλίδη.

διάμετρος
Συμπεράσματα:

Πίνακας 13

Το ουσιαστικό «διάμετρος» στη Νέα Ελληνική ακολουθεί την κίνηση του τόνου όπως τα προπαροξύτονα θηλυκά ουσιαστικά σε -ος της Αρχαίας Ελληνικής στη γενική ενικού και γενική και αιτιατική πληθυντικού (διαμέτρου, διαμέτρων, διαμέτρους). Αξίζει να παρατηρήσουν τη διπλοτυπία της ονομαστικής και αιτιατικής (διάμετροι και διάμετρες) πληθυντικού, καθώς και το γεγονός ότι η κλητική τους σχηματίζεται σπάνια (διάμετρο, διάμετροι).

20. Στον Πίνακα 14 να κλιθούν στη Νέα Ελληνική τα ουσιαστικά «πρόσωπο» και «σίδηρο» και να επισημανθεί η διαφορά στην κλίση τους. Να ερμηνευτεί η διαφορά αυτή, αφού μελετηθεί η παράγραφος 147 της Γραμματικής του Τριανταφυλλίδη.

Πρόσωπο	Σίδηρο
Ενικός Αριθμός	
Πληθυντικός Αριθμός	
Συμπεράσματα:	
Πώς ερμηνεύεται η διαφοροποίηση κατά την κλίση τους;	

Πίνακας 14

Από την κλίση των δύο προπαροξύτονων ουσιαστικών οι μαθητές θα παρατηρήσουν τη διαφορά στην κλίση τους όσον αφορά στη μετακίνηση του τόνου στη γενική ενικού και γενική πληθυντικού (προσώπου και σίδηρου,

προσώπων και σίδερων). Ο διδάσκων θα βοηθήσει τους μαθητές να την κατανοήσουν ως διαφορά που οφείλεται στη διαφορετική «καταγωγή» των λέξεων δηλαδή λόγια ή λαϊκή και ως εκ τούτου να καταλήξουν στο ζητούμενο συμπέρασμα. Η άσκηση αυτή θα μπορούσε να δοθεί και αμέσως μετά τη διερεύνηση των ουδέτερων ουσιαστικών.

21. Με βάση τους συγκριτικούς πίνακες Αρχαίας και Νέας Ελληνικής που συμπληρώθηκαν κατά τη διερεύνηση της κλίσης των ουσιαστικών της β΄ κλίσης και με βάση τις ασκήσεις εμπέδωσης 18, 19 20 και 21 να συνταχθεί μία παράγραφος στην οποία να επισημαίνετε πώς εξελίχθηκε μορφολογικά η κλίση των ουσιαστικών της β΄ κλίσης από την αρχαία ελληνική στη νέα ελληνική γλώσσα. Το κείμενο θα παρουσιαστεί στην τάξη την επόμενη φορά.

Οι μαθητές παρατηρούν ότι:

- το κλιτικό σύστημα της Νέας Ελληνικής έχει απλοποιηθεί. Οι πτώσεις διαφοροποιούνται μορφολογικά μόνο στην ονομαστική και γενική ενικού και ονομαστική, γενική και αιτιατική πληθυντικού. Τα αρσενικά και θηλυκά ονόματα της β΄ κλίσης στη Νέα Ελληνική είναι τρικατάληκτα, ενώ τα ουδέτερα δικατάληκτα. Μπορεί ο διδάσκων να αναφερθεί στον όρο *οικονομία της γλώσσας*.
- ότι τα προπαροξύτονα αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα ουσιαστικά σε -ος και -ο ακολουθούν τον τονισμό στην ονομαστική και γενική ενικού και ονομαστική, γενική και αιτιατική πληθυντικού ακολουθούν τον τονισμό των αντίστοιχων ουσιαστικών σε -ος και -ον της Αρχαίας Ελληνικής.
- Τα αρσενικά σε -ος της Νέας Ελληνικής σχηματίζουν την κλητική σε -ε όπως και στην Αρχαία Ελληνική εκτός από συγκεκριμένες εξαιρέσεις.

Βιβλιογραφία

Κλαίρης , Χ., Μπαμπινιώτης, Γ., (1996). *Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολειτουργική- Επικοινωνιακή. Ι. Το όνομα της Νέας Ελληνικής.*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μπαμπινιώτης, Γ., Παρασκευόπουλος, Ι., (2000) *Γραμματική και σύνταξη. Δομές και Λειτουργίες της γλώσσας. Τεύχος 1: Τα ουσιαστικά.*, Βιβλίο Μαθητή, Βιβλίο Γονέα – Εκπαιδευτικού, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Τριανταφυλλίδης, Μ. (1998). *Νεοελληνική Γραμματική*. ΟΕΔΒ.

5. Επίθετα β΄ κλίσης της αρχαίας ελληνικής γλώσσας

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ	
Τάξη / βαθμίδα	Α΄ Γυμνασίου
Γνωστικό αντικείμενο	Αρχαία Ελληνική Γλώσσα
Προβλεπόμενος διδακτικός χρόνος	1 ώρα
Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης	2 διδακτικές ώρες
Θεματολογία / Διδακτικοί στόχοι	<p>Θεματολογία</p> <p>Σταδιακή διδασκαλία των φαινομένων της γραμματικής της αρχαίας ελληνικής γλώσσας.</p> <ul style="list-style-type: none"> • επίθετα β΄ κλίσης (ΔΕΠΠΣ, σελ. 3812) <p>Διδακτικοί στόχοι</p> <ul style="list-style-type: none"> • να κατανοήσουν τα φαινόμενα της γλώσσας μέσα από την παράλληλη και συνδυαστική διδασκαλία της γραμματικής και του συντακτικού της αρχαίας ελληνικής και της νέας ελληνικής (πορεία από τη συγχρονία στη διαχρονία). • να παρακολουθήσουν τις μορφολογικές αλλαγές των δευτερόκλιτων επιθέτων από την αρχαία στη νέα ελληνική Γλώσσα.
Διαθεματική προσέγγιση / προέκταση	Γλώσσα
Χρησιμοποιούμενα μέσα	<ul style="list-style-type: none"> • Λογισμικό «Ομηρικά Έπη» • Λογισμικό «Ηρόδοτος» • Σχολικό βιβλίο Αρχαία Ελληνική Γλώσσα Α΄ Γυμνασίου • Νεοελληνική Γραμματική Τριανταφυλλίδη

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Στο σενάριο αυτό οι μαθητές εξοικειώνονται με την κλίση των δευτερόκλιτων επιθέτων της Αρχαίας Ελληνικής γλώσσας συγκρίνοντας παράλληλα με την κλίση των επιθέτων της Νέας Ελληνικής σε -ος -ή -ο και -ος -α -ο. Οι δραστηριότητες στοχεύουν στο να προσεγγίσουν οι μαθητές τα γραμματικά αυτά φαινόμενα και να προβληματιστούν για τις μορφολογικές αλλαγές που υφίσταται η ελληνική γλώσσα με την πάροδο του χρόνου.

Οι παιδαγωγικοί και μαθησιακοί στόχοι των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων θα πραγματοποιηθούν με τη συνεργασία και την ενεργό συμμετοχή των μαθητών. Συγκεκριμένα, το φαινόμενο διδάσκεται με επαγωγικό τρόπο. Οι μαθητές εντοπίζουν συγκεκριμένους κάθε φορά κλιτικούς τύπους της αρχαίας ελληνικής γλώσσας μέσα σε κείμενα του λογισμικού ταξινομούν το υλικό σε πίνακες, παρατηρούν, συγκρίνουν και καταλήγουν σε συμπεράσματα. Ο ρόλος του διδάσκοντα στη διδακτική διαδικασία του σεναρίου είναι ιδιαίτερα σημαντικός καθώς αναλαμβάνει να καθοδηγήσει, να βοηθήσει τις επιμέρους ομάδες στην εργασία τους παρεμβαίνοντας ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε ομάδας και τα διαφορετικά προβλήματα που αυτή αντιμετωπίζει.

Στο σενάριο αυτό αξιοποιούνται αρχικά το λογισμικό «Ομηρικά Έπη» και στη συνέχεια, το λογισμικό «Ηρόδοτος». Οι δραστηριότητες αυτού του σεναρίου μπορούν να δοθούν στους μαθητές σε μία μόνο διδακτική ώρα. Οι ασκήσεις εμπέδωσης, που ακολουθούν και διασύνδεση της κλίσης Αρχαίας και Νέας Ελληνικής μπορούν γίνουν στο σπίτι.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Από το λογισμικό «Ομηρικά Έπη» επιλέξτε «ΟΔΥΣΣΕΙΑ», «Το προοίμιο της Οδύσσειας». Αφού απολαύσετε την ανάγνωση του κειμένου, πατώντας επάνω στην «Εκφώνηση» από την μπάρα του λογισμικού, στη συνέχεια, βρείτε τα δευτερόκλιτα επίθετα και συγκεντρώστε τα στον Πίνακα 1. Για κάθε επίθετο σημειώνετε το γένος, τον αριθμό και την πτώση και πώς σχηματίζει στην ονομαστική ενικού τα τρία γένη του. Επιπλέον, σημειώστε την ονομαστική του ενικού για τα τρία γένη και στη Νέα Ελληνική γλώσσα, στην περίπτωση που το επίθετα επιβιώνει ακόμη και σήμερα.

Επίθετο Λογισμικού	Γένος	Αριθμός	Πτώση	Ονομ. Ενικ. επιθέτου στα τρία γένη	Επίθετο στη Νέα Ελληνική

Πίνακας 1

Οι μαθητές εντοπίζουν τα επίθετα «πολύτροπον», «ίερόν», «νήπιοι», «νόστιμον».

2. Ταξινομήστε τα επίθετα που καταγράψατε στον Πίνακα 1, στον Πίνακα 2, ανάλογα με τον τρόπο που σχηματίζουν στην ονομαστική ενικού τα τρία γένη τους.

1. Επίθετα σε -ος -η -ον	2. Επίθετα σε -ος -α -ον	3. Επίθετα σε -ος -ος -ον

Πίνακας 2

Οι μαθητές κατηγοριοποιούν τα επίθετα, ανάλογα με το αν είναι δικατάληκτα ή τρικατάληκτα. Επίσης, κατηγοριοποιούν τα τρικατάληκτα επίθετα ανάλογα με τον τρόπο που σχηματίζουν το θηλυκό τους σε -η ή -α.

3. Ενεργοποιήστε την επιλογή «Γλωσσικές Παρατηρήσεις» από την μπάρα του λογισμικού. Κάποιες από τις λέξεις του κειμένου παρουσιάζονται υπογραμμισμένες με πράσινο χρώμα. Πατήστε πάνω σε ένα από τα επίθετα που παρουσιάζονται υπογραμμισμένα και με πράσινο χρώμα και διαβάστε την αντίστοιχη θεωρία. Επιπλέον, μελετήστε από τη θεωρία του λογισμικού σε ποιες περιπτώσεις τα δευτερόκλιτα επίθετα σχηματίζουν θηλυκό με ίδιες καταλήξεις με το αρσενικό. Καταγράψτε στον Πίνακα 3 τις παρατηρήσεις σας σχετικά με το σχηματισμό του θηλυκού σε -η ή σε -α.

Παρατηρήσεις	
Το θηλυκό σχηματίζεται σε -η όταν:	
Το θηλυκό σχηματίζεται σε -α όταν:	
Το θηλυκό σχηματίζεται σε -ος:	

Πίνακας 3

Στο σημείο αυτό ο καθηγητής καθοδηγεί τους μαθητές να κατανοήσουν τους όρους *τριγενές και τρικατάληκτο* και *τριγενές και δικατάληκτο*.

4. Συμπληρώστε τους Πίνακες 4, 5 και 6, αφού πρώτα διαβάσετε τη θεωρία από τις «Γλωσσικές Παρατηρήσεις» του λογισμικού για το πώς κλίνονται τα επίθετα. Ιδιαίτερη έμφαση να δοθεί στην παρατήρηση που αφορά στον τονισμό του θηλυκού σε -η και -α στον πληθυντικό αριθμό.

Τρικατάληκτα Επίθετα σε -ος, -η, -ον			
	Αρσενικό σε -ος	Θηλυκό σε -η	Ουδέτερο σε -ον
ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ			
ΟΝΟΜ			
ΓΕΝ			
ΔΟΤ			
ΑΙΤ			
ΚΛΗΤ			
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ			
ΟΝΟΜ			
ΓΕΝ			
ΔΟΤ			
ΑΙΤ			
ΚΛΗΤ			

Πίνακας 4

Τρικατάληκτα Επίθετα σε -ος, -α, -ον			
	Αρσενικό σε -ος	Θηλυκό σε -α	Ουδέτερο σε -ον
ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ			
ΟΝΟΜ			
ΓΕΝ			
ΔΟΤ			
ΑΙΤ			
ΚΛΗΤ			
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ			
ΟΝΟΜ			
ΓΕΝ			
ΔΟΤ			
ΑΙΤ			
ΚΛΗΤ			

Πίνακας 5

Δικατάληκτα Επίθετα σε -ος, -οσ, -ον			
	Αρσενικό σε -ος	Θηλυκό σε -οσ	Ουδέτερο σε -ον
ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ			
ΟΝΟΜ			
ΓΕΝ			
ΔΟΤ			
ΑΙΤ			
ΚΛΗΤ			
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ			
ΟΝΟΜ			
ΓΕΝ			
ΔΟΤ			
ΑΙΤ			
ΚΛΗΤ			

Πίνακας 6

Να επισημανθεί ότι στα τριγενή και τρικατάληκτα επίθετα ο τονισμός του θηλυκού ακολουθεί τον τονισμό του αρσενικού.

- Από το λογισμικό «Ομηρικά Έπη» επιλέξτε «Βιβλιοθήκη», «Γλωσσικές Παρατηρήσεις», «Επίθετα β΄ κλίσης τριγενή και τρικατάληκτα» και επιλύστε τις Ασκήσεις του λογισμικού.
- Από το λογισμικό «Ηρόδοτος» επιλέξτε τα ταξίδια του Ηροδότου. Στο χάρτη ενεργοποιήστε την επιλογή «Σάρδεις». Διαβάστε στην Εισαγωγή τη συνάντηση Σόλωνα Κροίσου. Στη συνέχεια, επιλέξτε το από τη μπάρα «κείμενο». Ακούστε την εκφώνηση του κειμένου και παράλληλα την απόδοσή του στη Νέα Ελληνική, ενεργοποιώντας την «εκφώνηση» από τη μπάρα του λογισμικού. Εντοπίστε τα θηλυκά δευτερόκλιτα επίθετα του κειμένου και συμπληρώστε τα στον Πίνακα 7.

Επίθετο Λογισμικού	Γένος	Αριθμός	Πτώση	Ονομ. Ενικ. επιθέτου Στα τρία γένη	Επίθετο στη Νέα Ελληνική

Πίνακας 7

Οι μαθητές μπορούν τώρα στην άσκηση αυτή να επιλέξουν τα σωστά δευτερόκλιτα επίθετα.

7. Από το λογισμικό «Ηρόδοτος» επιλέξτε «Βιβλιοθήκη», «Γλωσσικές Παρατηρήσεις», «Τρικατάληκτα επίθετα β΄ κλίσης» και επιλύστε την Άσκηση 1.
8. Να επιλύσετε τις ασκήσεις του Σχολικού βιβλίου.
9. Αφού συμβουλευτείτε τις παραγράφους 164 και 165 της Γραμματικής του Τριανταφυλλίδη για το επίθετο της Νέα Ελληνικής να συγκρίνετε την κλίση των δευτερόκλιτων επιθέτων της Αρχαίας Ελληνικής με αυτά της Νέας Ελληνικής σε -ος, -α, -ο και ος, -η, -ο σε μία παράγραφο, όπου θα επισημαίνετε τις ομοιότητες στην κλίση τους και τις διαφορές τους.

Η άσκηση μπορεί να δοθεί προαιρετικά στους μαθητές ανάλογα με το επίπεδο της τάξης. Συγκεκριμένα, οι μαθητές μπορούν να εντοπίσουν τις ακόλουθες ομοιότητες και διαφορές:

Διαφορές

- 1) Στη Νέα Ελληνική δεν υπάρχουν δικατάληκτα επίθετα αλλά τρικατάληκτα.
- 2) Το μορφολογικό σύστημα της Ελληνικής είναι πιο οικονομικό και απλό. Χρησιμοποιούνται τρεις χωριστές καταλήξεις για τα αρσενικά στον ενικό και πληθυντικό και για τα θηλυκά και ουδέτερα δύο.
- 3) Ο τονισμός του θηλυκού στον πληθυντικού δεν ακολουθεί τον τονισμό του αρσενικού.

Ομοιότητες

- 1) Αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα κλίνονται σύμφωνα με τα ουσιαστικά με τις αντίστοιχες καταλήξεις.

Βιβλιογραφία

- Κλαίρης, Χ., Μπαμπινιώτης, Γ., (1996). *Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολειτουργική- Επικοινωνιακή. Ι. Το όνομα της Νέας Ελληνικής.*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μπαμπινιώτης, Γ., Παρασκευόπουλος, Ι., (2000) *Γραμματική και σύνταξη. Δομές και Λειτουργίες της γλώσσας. Τεύχος 1: Τα ουσιαστικά.*, Βιβλίο Μαθητή, Βιβλίο Γονέα – Εκπαιδευτικού, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (1998). *Νεοελληνική Γραμματική*. ΟΕΔΒ.

6. Ετυμολογικές οικογένειες λέξεων

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ	
Τάξη/Βαθμίδα	Β΄ Γυμνασίου
Γνωστικό αντικείμενο	Νέα Ελληνική Γλώσσα
Διδακτικός χρόνος σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα	5 διδακτικές ώρες
Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης	6 διδακτικές ώρες
Θεματολογία / Διδακτικοί Στόχοι (Δ.Ε.Π.Π.Σ. εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)	<p>Θεματολογία</p> <ul style="list-style-type: none"> ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΛΕΞΕΩΝ <p>Διδακτικοί στόχοι</p> <ul style="list-style-type: none"> Να αντιληφθεί (ο μαθητής) ότι οι λέξεις οργανώνονται σε ετυμολογικές οικογένειες με βάση ένα κοινό θέμα ή μια κοινή ρίζα, π.χ. γράφω, γραφή, αντιγράφω, γραφικός κ.λπ. Να κατανοήσει τις ετυμολογικές συγγένειες που υπάρχουν ανάμεσα σε λέξεις με την ίδια παραγωγική κατάληξη ή το ίδιο α΄ ή β΄ συνθετικό) (Δ.Ε.Π.Π.Σ. 3787)
Χρησιμοποιούμενα μέσα	<ul style="list-style-type: none"> Λογισμικό ΘΥΜΗΣΙΣ - ΗΡΟΔΟΤΟΣ+ ΕΘΕΚ Βιβλίο σχολικής γραμματικής και συντακτικού Αρχαίας και Νέας Ελληνικής Λεξικά Αρχαίας και Νέας Ελληνικής

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Στόχος του παρόντος σεναρίου είναι να διερευνήσουν οι μαθητές την ιστορική συνέχεια της Ελληνικής γλώσσας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, μέσα από την εξέταση οικογενειών λέξεων με κοινή ετυμολογία.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ανοίξτε το λογισμικό ΘΥΜΗΣΙΣ - ΗΡΟΔΟΤΟΣ+, επιλέξτε τη Βιβλιοθήκη και, πιο συγκεκριμένα, το βιβλίο της Σύγχρονης Λογοτεχνίας. Διαβάστε το απόσπασμα από το ποίημα του Διονυσίου Σολωμού «Ύμνος εις την

Ελευθερίαν» και συμπληρώστε τον Πίνακα 1 με λέξεις του ποιήματος που προέρχονται από την ίδια οικογένεια.

Οικογένειες λέξεων	
πολυκύμαντος	
αριθμομηχανή	
περιγιάλι	
παιδικός	
πατημασιά	
τύφλωση	
παρατρεχάμενος	

Πίνακας 1

2. Συμπληρώστε τον Πίνακα 1 με άλλες λέξεις της ίδιας οικογένειας (παράγωγες και σύνθετες). Συμβουλευτείτε λεξικό αν χρειαστεί.

Οικογένειες λέξεων	
πολυκύμαντος	κύμα , κυματοθραύστης, κυματοειδής, ακύμαντος
αριθμομηχανή	αριθμό , αριθμομνήμονας, απαριθμώ, αριθμηση, αναριθμητος
περιγιάλι	γιαλό
παιδικός	παιδιά , παιδιάστικος, παιδεύω, παιδευτικός, εκπαίδευση, παιδαγωγικός
πατημασιά	πάτημα , πατητήρι, απάτητος
τύφλωση	τυφλό , τυφλώνω, εθελοτυφλώ, τύφλα
παρατρεχάμενος	τρέχουν , τρέξιμο, τρεχαντήρι, τρεχάλα

Πίνακας 1

Με τον τρόπο αυτό, εισάγουμε αρχικά την έννοια της οικογένειας λέξεων πριν προχωρήσουμε στη διαχρονία.

3. Στο λογισμικό ΘΥΜΗΣΙΣ – ΗΡΟΔΟΤΟΣ+ ακολουθήστε τη διαδρομή «χάρτης του κόσμου του Ηροδότου» / ενότητα «Η ναυμαχία της Σαλαμίνας». Πατήστε το εικονίδιο «κείμενα» και εντοπίστε στη β΄ σελίδα των παράλληλων κειμένων ένα μορφολογικό τύπο του ρήματος «βρίσκω».

Ο καθηγητής ενημερώνει τους μαθητές ότι πατώντας επάνω σε κάθε λέξη του αρχαίου κειμένου, θα διαβάσουν την αντίστοιχη γραμματική αναγνώριση.

Οι μαθητές εντοπίζουν στο κείμενο τη λέξη εύρησεις.

4. Γράψτε λέξεις που ανήκουν στην ίδια οικογένεια με το ρήμα εύρίσκω.

Ενδεικτικά αναφέρονται οι ακόλουθες λέξεις: εύρημα, ανεύρεση, ευρετήριο, ευρεσιτεχνία, εφευρέτης.

5. Στο λογισμικό ΘΥΜΗΣΙΣ – ΗΡΟΔΟΤΟΣ+ ακολουθήστε τη διαδρομή «χάρτης του κόσμου του Ηροδότου» / ενότητα «Η ναυμαχία της Σαλαμίνας». Πατήστε το εικονίδιο «κείμενα» και εντοπίστε στη β΄ σελίδα των παράλληλων κειμένων μια λέξη που σημαίνει «πλοίο».

Οι μαθητές εντοπίζουν στο κείμενο τη λέξη νηυσί (ναῦς).

6. Γράψτε λέξεις που ανήκουν στην ίδια οικογένεια με τη λέξη ναῦς.

Ενδεικτικά αναφέρονται οι ακόλουθες λέξεις: ναύτης, ναυτικός, ναυτιλία, ναυσιπλοΐα, ναύσταθμος, ναύαρχος, ναυμαχία, ναυπηγείο, ναυτίλος, νηοψία, νηοπομπή, νεώριο.

7. Από τη μόνιμη μπάρα του λογισμικού (στο λογισμικό ΘΥΜΗΣΙΣ – ΗΡΟΔΟΤΟΣ+ / «χάρτης του κόσμου του Ηροδότου» / ενότητα «Η ναυμαχία της Σαλαμίνας») μεταβείτε στη σελίδα των γλωσσικών παρατηρήσεων και διαβάστε τις παρατηρήσεις που αφορούν στις λέξεις εύρησεις και νηυσί. Συμπληρώστε τον κατάλογό σας με νέες λέξεις από τις ίδιες οικογένειες.

Ο καθηγητής ζητάει από τους μαθητές να αναφέρουν τις οικογένειες των λέξεων εύρισκω και ναῦς.

8. Ποιες από τις λέξεις του καταλόγου σας απαντώνται αυτούσιες σε λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής;

Οι λέξεις από το λεξικό του Liddell & Scott: άνεύρεσις, εύρημα, ναυπηγείον, ναυμαχία, ναυμαχῶ, ναυτίλος

Οι μαθητές καλούνται να συνειδητοποιήσουν ότι πολλές από τις λέξεις που χρησιμοποιούμε σήμερα έχουν τις ρίζες τους στην Αρχαία Ελληνική και έχουν επιβιώσει αυτούσιες ή με μικρές αλλαγές μέχρι σήμερα.

9. Από τη μόνιμη μπάρα του λογισμικού (ΘΥΜΗΣΙΣ – ΗΡΟΔΟΤΟΣ+ / «χάρτης του κόσμου του Ηροδότου» / ενότητα «Η ναυμαχία της Σαλαμίνας») μεταβείτε στη σελίδα των ασκήσεων και λύστε την άσκηση που αφορά στο ουσιαστικό ή ναῦς.

10. Από τη μόνιμη μπάρα του λογισμικού (στο λογισμικό ΘΥΜΗΣΙΣ – ΗΡΟΔΟΤΟΣ+ / «χάρτης του κόσμου του Ηροδότου» / ενότητα «Η ναυμαχία της Σαλαμίνας») επιλέξτε το εικονίδιο «Λεξικό». Γράψτε τα λήμματα που ανήκουν στην ίδια οικογένεια με τις λέξεις του Πίνακα 2 (τα λήμματα αρχίζουν από α).

	Λήμματα λεξικού
Αρχάριος	
Επανδρώνω	
Εξολοθρεύω	
Ζυγοστάθμιση	
Θάνατος	
Θετικός	
Λοιπός	
Πνευματώδης	
Προαγωγή	
Προέλευση	
Πτερό	
Στασιμότητα	
Υπακοή	

Πίνακας 2

	Λήμματα λεξικού
Αρχάριος	ἄρχομαι, ἄρχω
Επανδρώνω	ἀνήρ
Εξολοθρεύω	ἀπόλλυμι και ἀπολλύω
Ζυγοστάθμιση	ἀναζεύγνυμι
Θάνατος	ἀποθνήσκω
Θετικός	ἀντιτίθημι
Λοιπός	ἀπολείπω
Πνευματώδης	ἀποπνέω
Προαγωγή	ἄγω
Προέλευση	ἀπέρχομαι
Πτερό	ἀναπετάννυμι και ἀναπέτομαι
Στασιμότητα	ἀνίσταμαι
Υπακοή	ἀκούω

Πίνακας 2

11. Αναζητήστε στη σχολική γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής ή σε ένα λεξικό τους αρχικούς χρόνους των ρημάτων λέγω, οίδα, ίστημι και ίσταμαι (μέση φωνή) και γράψτε στον Πίνακα 3 τα θέματα από τα οποία σχηματίστηκαν.

Ρήματα	Αρχικοί χρόνοι	Θέματα
λέγω		
οίδα		
ίστημι και ίσταμαι (μέση φωνή)		

Πίνακας 3

Ρήματα	Αρχικοί χρόνοι	Θέματα
λέγω	λέγω, ἔλεγον, λέξω και ἐρῶ, ἔλεξα και εἶπα και εἶπον, εἶρηκα, εἰρήκειν	λέγ-
οίδα	οίδα, ἦδιν και ἦδη, εἶσομαι και εἰδήσω, ἔγνωκα, ἐγνώκειν (ο παρακείμενος και υπερσυντέλικος προέρχονται από το ρήμα γινώσκω)	οιδ- και ειδ-
ίστημι και ίσταμαι (μέση φωνή)	ίστημι, ἴστην, στήσω, ἔστησα και ἔστην, ἔστηκα, εἰστήκειν	στη- και στα--

Πίνακας 3

12. Οι παρακάτω λέξεις αποτελούν παράγωγα και σύνθετα των ρημάτων λέγω, οίδα, ίστημι και ίσταμαι (μέση φωνή). Συμπληρώστε τον Πίνακα 4 τοποθετώντας τις λέξεις με βάση το θέμα των ρημάτων από το οποίο προέρχονται.

ανθρωποειδής, ανιστορώ, ειδησεογραφία, είδηση, ειδικός, ειδοποιώ, είδος, ειδύλλιο, είδωλο, εξειδικεύω, εξιδανικεύω, εξιστορώ, ιδανικός, ιδέα, ιδεαλιστής, ιστορία, ιστορικοσυγκριτικός, ιστοριογραφία, μυθιστόρημα, προϊστορία, συνείδηση, χονδροειδής, διαλέγω, διαλογή, εκλέγω, εκλογή, επιλέγω, επιλογή, επίλεκτος, λέξη, λεξικό, συλλέγω, συλλογή, ανάσταση, αντίσταση, απόσταση, διάσταση, έκσταση, ενίσταμαι, ένσταση, κατάσταση,

μετάσταση, παράσταση, στάθμη, σταθμίζω, σταθμός, σταματώ, στάση, στασίδι, στάσιμος, στασιμότητα, στατικός, στημένος, στήμονας, στημόνι, στήνω, στήσιμο, υπόσταση, ανείπωτος

στη-	
στα-	
λεγ- λογ-	
ειπ-	
ειδ-	

Πίνακας 4

στη-	στημένος, στήμονας, στημόνι, στήνω, στήσιμο
στα-	ανάσταση, αντίσταση, απόσταση, διάσταση, έκσταση, ενίσταμαι, ένσταση, κατάσταση, μετάσταση, παράσταση, στάθμη, σταθμίζω, σταθμός, σταματώ, στάση, στασίδι, στάσιμος, στασιμότητα, στατικός, υπόσταση
λεγ- λογ-	διαλέγω, διαλογή, εκλέγω, εκλογή, επιλέγω, επιλογή, επίλεκτος, λέξη, λεξικό, συλλέγω, συλλογή
ειπ-	ανείπωτος
ειδ-	ανθρωποειδής, ανιστορώ, ειδησεογραφία, είδηση, ειδικός, ειδοποιώ, είδος, ειδύλλιο, είδωλο, εξειδικεύω, εξιδανικεύω, εξιστορώ, ιδανικός, ιδέα, ιδεαλιστής, ιστορία, ιστορικοσυγκριτικός, ιστοριογραφία, μυθιστόρημα, προϊστορία, συνείδηση, χονδροειδής

Πίνακας 4

13. Αναζητήστε στον ΕΘΕΚ παράγωγα και σύνθετα του ρήματος ἄγω της Αρχαίας Ελληνικής. Οδηγίες αναζήτησης:

Πρώτο κριτήριο	
Λήμμα	%άγω

Επιλογές	
Αναζήτηση μόνο στα επιλεγμένα κείμενα	ΝΑΙ
Να μην ληφθεί υπόψη ο τόνος	ΝΑΙ
Αριθμός προτάσεων	500
Συμφραστικοί πίνακες	ΟΧΙ
Χαρακτήρες πριν	-
Χαρακτήρες μετά	-
Στοιχισή με βάση το πρώτο κριτήριο	-

Πρώτο κριτήριο	
Λήμμα	άγω%

Επιλογές	
Αναζήτηση μόνο στα επιλεγμένα κείμενα	ΝΑΙ
Να μην ληφθεί υπόψη ο τόνος	ΝΑΙ
Αριθμός προτάσεων	500
Συμφραστικοί πίνακες	ΟΧΙ
Χαρακτήρες πριν	-
Χαρακτήρες μετά	-
Στοιχισή με βάση το πρώτο κριτήριο	-

Ο καθηγητής ενθαρρύνει τους μαθητές να αναζητήσουν σε ένα (ετυμολογικό) λεξικό της Αρχαίας ή/και της Νέας Ελληνικής τις λέξεις που βρήκαν στον ΕΘΕΚ για να βεβαιωθούν ότι αυτές προέρχονται από το ρήμα ἄγω. Για παράδειγμα, η λέξη *αγώνας* προέρχεται από το ρήμα ἄγω, όχι όμως και η λέξη *αγωγιάνης*.

Ενδεικτικά προτείνονται οι ακόλουθες λέξεις: αγωγή, αγωγήμος, αγωγός, αγώνας, αγωνία, αγωνίζομαι, ανάγω, αναγωγή, απαγωγέας, απαγωγή, διάγω, διαγωγή, εισάγω, εισαγωγή, ενάγω, ξεναγώ, παιδαγωγός, παράγω, παραγωγή, προάγω, προαγωγή, συνάγω.

14. Συμπληρώστε τον κατάλογο και με άλλα παράγωγα και σύνθετα της λέξης ἄγω, που δεν βρήκατε στο ΕΘΕΚ.

Ενδεικτικά προτείνονται οι ακόλουθες λέξεις: εισακτέος, εναγόμενος, λοχαγός, ξεναγός, παρείσακτος.

Βιβλιογραφία

- Κατσαρού Ε., Μαγγανά Α. Σκιά Α. & Τσέλιου Β. (2006) *Νεοελληνική Γλώσσα Γ΄ Γυμνασίου* Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Liddell H.G. & Scott R. (1996) *Greek-English Lexicon with a Revised Supplement*. Oxford Clarendon Press.
- Μουμτζάκης, Α.Β. (1992) *Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1998) *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε. Π. Ε.
- Οικονόμου Μ. Χ. (1982) *Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

7. Τα ρήματα στην Αρχαία Ελληνική

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ	
Τάξη/Βαθμίδα	Α΄ και Β΄ Γυμνασίου
Γνωστικό αντικείμενο	Αρχαία Ελληνική Γλώσσα
Διδακτικός χρόνος σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα	1,5 διδακτικές ώρες
Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης	4 διδακτικές ώρες
Θεματολογία / Διδακτικοί Στόχοι (Δ.Ε.Π.Π.Σ. εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)	<p>Θεματολογία ΤΑ ΡΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ Διδακτικοί στόχοι Α΄ Γυμνασίου</p> <p>9. Η οριστική ενεστώτα, παρατατικού και μέλλοντα του ρήματος ειμί –το απαρέμφατο και η μετοχή ενεστώτα και μέλλοντα.</p> <p>10. Η οριστική, το απαρέμφατο και η μετοχή των βαρυτόνων φωνηεντολήκτων και αφωνολήκτων ρημάτων ενεργητικής και μέσης φωνής (Δ.Ε.Π.Π.Σ. 3812).</p> <p>Β΄ Γυμνασίου</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οι άλλες εγκλίσεις των βαρυτόνων φωνηεντολήκτων και αφωνολήκτων ρημάτων (υποτακτική, ευκτική, προστακτική) ενεργητικής και μέσης φωνής. • Υποτακτική, ευκτική, προστακτική του ρήματος ειμί ενεστώτα και μέλλοντα. (Δ.Ε.Π.Π.Σ. 3813).
Χρησιμοποιούμενα μέσα	<ul style="list-style-type: none"> • Λογισμικό ΘΥΜΗΣΙΣ – ΗΡΟΔΟΤΟΣ+ • Λογισμικό ΘΥΜΗΣΙΣ – ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ • Λογισμικό ΘΥΜΗΣΙΣ – ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΗ • Βιβλίο σχολικής γραμματικής και συντακτικού Αρχαίας και Νέας Ελληνικής • Λεξικά Αρχαίας και Νέας Ελληνικής

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Στόχος του σεναρίου που ακολουθεί είναι να διδαχθούν οι μαθητές την κλίση του ρήματος εἰμί στον Ενεστώτα, Παρατατικό και Μέλλοντα, αλλά και των βαρύτονων (φωνηεντόληκτων και αφωνόληκτων) ρημάτων της Αρχαίας Ελληνικής σε όλες τις εγκλίσεις του Ενεστώτα.

Στο πλαίσιο του σεναρίου θα εξεταστούν όχι μόνο ομαλά κατά το σχηματισμό των αρχικών χρόνων βαρύτονα ρήματα, αλλά και ανώμαλα (π.χ. λέγω).

Οι δραστηριότητες που αφορούν στην Οριστική, το Απαρέμφατο και τη Μετοχή απευθύνονται σε μαθητές Α΄ Γυμνασίου, ενώ όσες αφορούν στις υπόλοιπες εγκλίσεις απευθύνονται σε μαθητές Β΄ Γυμνασίου. Συγκεκριμένα, οι μαθητές της Α΄ Γυμνασίου μπορούν να ασχοληθούν με τις δραστηριότητες 1-7, ενώ οι μαθητές της Β΄ Γυμνασίου μπορούν είτε να επικεντρωθούν στις δραστηριότητες 8-12 είτε να υλοποιήσουν ολόκληρο το σενάριο (οι δραστηριότητες 1-7 θα έχουν επαναληπτικό χαρακτήρα).

Έμφαση θα δοθεί στην παράλληλη διδασκαλία των χρόνων αυτών στη Νέα και στην Αρχαία Ελληνική, με σκοπό να συγκρίνουν οι μαθητές την κλίση, ώστε να διαπιστώσουν τη συνέχεια και την εξέλιξή της.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ανοίξτε το λογισμικό «ΘΥΜΗΣΙΣ –ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ» και Αναζητήστε την ενότητα «Η αγορά της Αρχαίας Αθήνας» μέσα από τον κήπο του λογισμικού. Στις πέντε πρώτες σειρές του αρχαίου κειμένου (στην οθόνη των παράλληλων κειμένων) Αναζητήστε δύο τύπους του Ενεστώτα του ρήματος εἰμί. Συμπληρώστε τον Πίνακα 1 με τους τύπους που εντοπίσατε και τη γραμματική τους αναγνώριση.

Ρηματικοί τύποι	Γραμματική αναγνώριση

Πίνακας 1

Ο καθηγητής ενημερώνει τους μαθητές ότι πατώντας επάνω σε κάθε λέξη του αρχαίου κειμένου μπορούν να διαβάσουν τη γραμματική της αναγνώριση. Μπορούν επίσης να χρησιμοποιήσουν το λεξικό.

Ρηματικοί τύποι	Γραμματική αναγνώριση
εἶναι	απαρέμφατο ενεστώτα του ρήματος εἰμί
ἔστι	γ' ενικό πρόσωπο οριστικής ενεστώτα του ρήματος εἰμί

Πίνακας 1

2. Συμπληρώστε στον Πίνακα 2 τους υπόλοιπους τύπους του Ενεστώτα και Παρατατικού χρησιμοποιώντας το βιβλίο γραμματικής της Αρχαίας Ελληνικής.

Οριστική Ενεστώτα ΝΕ	Οριστική Ενεστώτα ΑΕ	Παρατατικός ΝΕ	Παρατατικός ΑΕ
είμαι		ήμουν(α)	
είσαι		ήσουν(α)	
είναι		ήταν(ε)	
είμαστε		ήμαστε/ήμασταν	
είσαστε & είστε		ήσαστε/ήσασταν	
είναι		ήταν(ε)/ήσαν(ε)	

Πίνακας 2

Μετοχή Ενεστώτα ΝΕ: .....

Μετοχή Ενεστώτα ΑΕ: .....

Απαρέμφατο Ενεστώτα ΑΕ: .....

Οριστική Ενεστώτα ΝΕ	Οριστική Ενεστώτα ΑΕ	Παρατατικός ΝΕ	Παρατατικός ΑΕ
είμαι	εἰμί	ήμουν(α)	ἦ και ἦν
είσαι	εἶ	ήσουν(α)	ἦσθα
είναι	ἐστί(ν)	ήταν(ε)	ἦν
είμαστε	ἐσμέν	ήμαστε/ήμασταν	ἦμεν
είσαστε & είστε	ἐστέ	ήσαστε/ήσασταν	ἦτε και ἦστε
είναι	εἰσί(ν)	ήταν(ε)/ήσαν(ε)	ἦσαν

Πίνακας 2

Μετοχή Ενεστώτα ΝΕ: ὄντας (ἀκλιτο)

Μετοχή Ενεστώτα ΑΕ: ὦν, οὔσα, ὄν

Απαρέμφατο Ενεστώτα ΑΕ: εἶναι

Οι μαθητές καλούνται να εντοπίσουν και να σχολιάσουν την απλοποίηση που έχει επέλθει στην κλίση, π.χ. ότι η μετοχή ενεστώτα στην ΑΕ είναι κλιτή ενώ στη ΝΕ είναι ἀκλιτή.

3. Συμπληρώστε στον Πίνακα 3 την Οριστική Μέλλοντα της Αρχαίας Ελληνικής, καθώς και το Απαρέμφατο και τη Μετοχή (χρήση βιβλίου γραμματικής). Τι παρατηρείτε για τη διαδικασία απλοποίησης της κλίσης;

Οριστική Μέλλοντα ΝΕ	Οριστική Μέλλοντα ΑΕ
θα είμαι	
θα είσαι	
θα είναι	
θα είμαστε	
θα είσαστε και είστε	
θα είναι	

Πίνακας 3

Απαρέμφατο ΑΕ: .....

Μετοχή ΑΕ: .....

Οριστική Μέλλοντα ΝΕ	Οριστική Μέλλοντα ΑΕ
θα είμαι	ἔσομαι
θα είσαι	ἔση ἢ ἔσει
θα είναι	ἔσται
θα είμαστε	ἔσόμεθα
θα είσαστε και είστε	ἔσεσθε
θα είναι	ἔσονται

Πίνακας 3

Απαρέμφατο ΑΕ: ἔσεσθαι

Μετοχή ΑΕ: ἐσόμενος, ἐσομένη, ἐσόμενον

Οι μαθητές καλούνται να σχολιάσουν το γεγονός ότι, ενώ στην Αρχαία Ελληνική ο Μέλλοντας είχε διακριτούς τύπους, στη Νέα Ελληνική ταυτίζεται με τον Ενεστώτα + θα.

4. Ανοίξτε το λογισμικό «ΘΥΜΗΣΙΣ – ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΗ» και ακολουθήστε τη διαδομή «Βιβλιοθήκη» / «Γλωσσικές Παρατηρήσεις» / ενότητα «Η Ελένη στα τείχη της Τροίας». Διαβάστε την παρατήρηση που αφορά στην κλίση του ρήματος εἰμι και λύστε την άσκηση 1.

Η δραστηριότητα αυτή προτείνεται για επανάληψη και εμπέδωση.

5. Ποια βαρύτονα ρήματα είναι φωνηεντόληκτα και ποια αφωνόληκτα; Συμβουλευτείτε το βιβλίο της γραμματικής της Αρχαίας Ελληνικής και γράψτε 2 παραδείγματα για κάθε κατηγορία.

Φωνηεντόληκτα:

.....
 .....

Αφωνόληκτα:

.....
 .....

Οι μαθητές θα πρέπει να γνωρίζουν ότι:

- Φωνηεντόληκτα είναι τα ρήματα των οποίων ο ρηματικός χαρακτήρας είναι φωνήεν, π.χ. λύω, παιδεύω
- Αφωνόληκτα είναι τα ρήματα των οποίων ο ρηματικός χαρακτήρας είναι κ, γ, χ (ουρανικόληκτος) –π, β, φ (χειλικόληκτος) –τ, δ, θ, (οδοντικόληκτος) π.χ. πλέκω, γράφω, πείθω

6. Χωριστείτε σε δύο ομάδες, ομάδα α΄ και ομάδα β΄. Διαβάστε από το λογισμικό «ΘΥΜΗΣΙΣ – ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΗ» / «Βιβλιοθήκη» / «Γλωσσικές Παρατηρήσεις» / ενότητα «ο Οδυσσεάς στο νησί της Κίρκης» τη γλωσσική παρατήρηση που αφορά στην κλίση της Οριστικής Ενεστώτα των βαρύτονων ρημάτων σε –ω και συμπληρώστε την κλίση του Ενεστώτα Οριστικής, το Απαρέμφατο και τη Μετοχή στους Πίνακες 4 και 5 για το ρήμα λύω. Η ομάδα α΄ θα συμπληρώσει στους πίνακες την Ενεργητική Φωνή και η ομάδα β΄ τη Μέση Φωνή:

Ενεργητική Φωνή (ομάδα α΄)

Οριστική Ενεστώτα ΝΕ	Οριστική Ενεστώτα ΑΕ
λύνω	
λύνεις	
λύνει	
λύνουμε (και -ομε)	
λύνετε	
λύνουν(ε)	

Πίνακας 4

Απαρέμφατο Ενεστώτα ΑΕ: .....

Μετοχή Ενεστώτα ΑΕ: .....

Μετοχή Ενεστώτα ΝΕ: λύνοντας

Παθητική Φωνή (ομάδα β΄)

Οριστική Ενεστώτα ΝΕ	Οριστική Ενεστώτα ΑΕ
λύνομαι	
λύνεσαι	
λύνεται	
λυνόμαστε	
λύνεστε/λυνόσαστε	
λύνονται	

Πίνακας 5

Απαρέμφατο Ενεστώτα ΑΕ: .....

Μετοχή Ενεστώτα ΑΕ:.....

Ενεργητική Φωνή (ομάδα α΄)

Οριστική Ενεστώτα ΝΕ	Οριστική Ενεστώτα ΑΕ
λύνω	λύω
λύνεις	λύεις
λύνει	λύει
λύνουμε (και -ομε)	λύομεν
λύνετε	λύετε
λύνουν(ε)	λύουσι(ν)

Πίνακας 4

Μετοχή Ενεστώτα ΑΕ: λύειν

Μετοχή Ενεστώτα ΝΕ: λύνοντας

Απαρέμφατο Ενεστώτα ΑΕ: λύων, λύουσα, λῦον

Παθητική Φωνή (ομάδα β΄)

Οριστική Ενεστώτα ΝΕ	Οριστική Ενεστώτα ΑΕ
λύνομαι	λύομαι
λύνεσαι	λύη(-ει)
λύνεται	λύεται
λυνόμαστε	λνόμεθα
λύνεστε/λυνόσαστε	λύεσθε
λύνονται	λύονται

Πίνακας 5

Απαρέμφατο Ενεστώτα ΑΕ: λύεσθαι

Μετοχή Ενεστώτα ΑΕ: λυόμενος, λυομένη, λυόμενον

7. Λύστε την άσκηση που συνοδεύει τη γλωσσική παρατήρηση της δραστηριότητας 6 (λογισμικό «ΘΥΜΗΣΙΣ – ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΗ» / «Βιβλιοθήκη» / «Γλωσσικές Παρατηρήσεις» / ενότητα «ο Οδυσσέας στο νησί της Κίρκης» / «κλίση της Οριστικής Ενεστώτα των βαρύτονων ρημάτων σε -ω»).
8. Συμβουλευτείτε τη γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής και συμπληρώστε στον Πίνακα 6 την κλίση του ρήματος εἰμι στην Υποτακτική, Ευκτική, Προστακτική Ενεστώτα και Ευκτική Μέλλοντα, καθώς και τα Απαρέμφατα και τις Μετοχές. Τι παρατηρείτε για την απλοποίηση της κλίσης;

Υποτακτική Ενεστώτα ΑΕ	Υποτακτική Ενεστώτα ΝΕ (να, όταν ...)	Ευκτική Ενεστώτα ΑΕ	Ευκτική Μέλλοντα ΑΕ	Προστακτική Ενεστώτα ΑΕ
	είμαι			
	είσαι			
	είναι			
	είμαστε			
	είσαστε/είστε			
	είναι			

Πίνακας 6

Υποτακτική Ενεστώτα ΑΕ	Υποτακτική Ενεστώτα ΝΕ (να, όταν ...)	Ευκτική Ενεστώτα ΑΕ	Ευκτική Μέλλοντα ΑΕ	Προστακτική Ενεστώτα ΑΕ
ᾠ	είμαι	εἶην	ἐσοίμην	-
ἦς	είσαι	εἶης	ἔσοιο	ἴσθι
ἦ	είναι	εἶη	ἔσοιτο	ἔστω
ᾠμεν	είμαστε	εἶημεν και εἶμεν	ἐσοίμεθα	-
ἦτε	είσαστε/είστε	εἶητε και εἶτε	ἔσοισθε	ἔστε
ᾠσι(ν)	είναι	εἶησαν και εἶεν	ἔσοιντο	ἔστων ή ὄντων ή ἔστωσαν

Πίνακας 6

Αν οι μαθητές της Β΄ Γυμνασίου ξεκινήσουν το σενάριο από τη δραστηριότητα αυτή, ο καθηγητής μπορεί να κάνει μια ανακεφαλαίωση της θεωρίας που παρουσιάστηκε στην Α΄ Γυμνασίου, σχετικά με την κλίση του Ενεστώτα του ρήματος εἰμί και των βαρύτονων ρημάτων υπό μορφή ερωτήσεων (ή να εξετάσει προφορικά τις δραστηριότητες 1-7).

9. Χωριστείτε σε δύο ομάδες, ομάδα α΄ και ομάδα β΄. Ανοίξτε το λογισμικό «ΘΥΜΗΣΙΣ – ΗΡΟΔΟΤΟΣ+» και ακολουθήστε τη διαδρομή «Βιβλιοθήκη» / «Γλωσσικές Παρατηρήσεις» / ενότητα «Η ναυμαχία της Σαλαμίνας». Διαβάστε τη γλωσσική παρατήρηση που αφορά στην Υποτακτική, Ευκτική και Προστακτική Ενεστώτα των βαρύτονων ρημάτων της α΄ συζυγίας. Συμπληρώστε στους Πίνακες 7 και 8 την κλίση του ρήματος λύω (Ενεργητική και Μέση Φωνή) στις εγκλίσεις που δίνονται στην Αρχαία Ελληνική. Η ομάδα α΄ θα συμπληρώσει την Ενεργητική Φωνή και η ομάδα β΄ τη Μέση Φωνή.

Ενεργητική Φωνή (Ομάδα α΄)

Υποτακτική ΑΕ	Υποτακτική ΝΕ (να, όταν ...)	Ευκτική ΑΕ	Προστακτική ΑΕ	Προστακτική ΝΕ
	λύνω			-
	λύνεις			λύνε
	λύνει			-
	λύνουμε (και -ομε)			-
	λύνετε			λύνετε
	λύνουν(ε)			-

Πίνακας 7

Μέση Φωνή (ομάδα β΄)

Υποτακτική ΑΕ	Υποτακτική ΝΕ (να, όταν ...)	Ευκτική ΑΕ	Προστακτική ΑΕ	Προστακτική ΝΕ
	λύνομαι			-
	λύνεσαι			-
	λύνεται			-
	λυνόμαστε			-
	λύνεστε/λυνόσαστε			λύνεστε
	λύνονται			-

Πίνακας 8

Ενεργητική Φωνή (ομάδα α΄)

Υποτακτική ΑΕ	Υποτακτική ΝΕ (να, όταν ...)	Ευκτική ΑΕ	Προστακτική ΑΕ	Προστακτική ΝΕ
λύω	λύνω	λύοιμι	-	-
λύης	λύνεις	λύοις	λύε	λύνε
λύη	λύνει	λύοι	λύετω	-
λύωμεν	λύνουμε (και -ομε)	λύοιμεν	-	-
λύητε	λύνετε	λύοιτε	λύετε	λύνετε
λύωσι(ν)	λύνουν(ε)	λύοιεν	λύόντων ή λυέτωσαν	-

Πίνακας 7

Μέση Φωνή (ομάδα β΄)

Υποτακτικ ή ΑΕ	Υποτακτική ΝΕ (να, όταν ...)	Ευκτική ΑΕ	Προστακτικ ή ΑΕ	Προστακτικ ή ΝΕ
λύωμαι	λύνομαι	λυοίμην	-	-
λύη	λύνεσαι	λύοιο	λύου	-
λύηται	λύνεται	λύοιτο	λύεσθω	-
λυώμεθα	λυνόμαστε	λυοίμεθα	-	-
λύησθε	λύνεστε/λυνόσαστε	λύοισθε	λύεσθε	λύνεστε
λύωνται	λύνονται	λύοιντο	λύεσθων ή λυέσθωσαν	-

Πίνακας 8

10. Λύστε την άσκηση που συνοδεύει τη γλωσσική παρατήρηση της δραστηριότητας 9 (λογισμικό «ΘΥΜΗΣΙΣ – ΗΡΟΔΟΤΟΣ+» / «Βιβλιοθήκη» / «Γλωσσικές Παρατηρήσεις» / ενότητα «Η ναυμαχία της Σαλαμίνας» / «Υποτακτική, Ευκτική και Προστακτική Ενεστώτα των βαρύτονων ρημάτων της α΄ συζυγίας»)
11. Στο λογισμικό «ΘΥΜΗΣΙΣ – ΗΡΟΔΟΤΟΣ+» / «χάρτης του Ηροδότου» / ενότητα «Η ναυμαχία της Σαλαμίνας» / «κείμενα», μελετήστε το αρχαίο κείμενο και Αναζητήστε όλους τους τύπους βαρύτονων ρημάτων του

Ρήματα	
ἀκούων	μετοχή
ἐθέλων	μετοχή
λέγοντα	μετοχή
παρασκευάζονται	παρασκευάζεται
ἔχων	μετοχή
μέλλωσι	μέλη
κινδυνεύειν	απαρέμφατο
ὑπομένον	μετοχή
προσφέρεαι (αντί προσφέρη)	προσφέρεσθε
λεγόμενα	μετοχή
λέγω	λέγομεν

Πίνακας 10

Βιβλιογραφία

- Κατσαρού Ε., Μαγγανά Α. Σκιά Α. & Τσέλιου Β. (2006) *Νεοελληνική Γλώσσα Γ΄ Γυμνασίου* Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Liddell H.G. & Scott R. (1996) *Greek-English Lexicon with a Revised Supplement*. Oxford Clarendon Press.
- Μουμτζάκης, Α.Β. (1992) *Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1998) *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε. Π. Ε.
- Οικονόμου Μ. Χ. (1982) *Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

8. Η μετοχή των Αρχαίων Ελληνικών και η εξέλιξή της

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ	
Τάξη/Βαθμίδα	Β΄ Γυμνασίου
Γνωστικό αντικείμενο	Αρχαία Ελληνική Γλώσσα (από το πρωτότυπο)
Διδακτικός χρόνος σύμφωνα με το ΔΕΠΠΣ	1 διδακτική ώρα
Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης	1,5 διδακτική ώρα
Θεματολογία / Διδακτικοί Στόχοι (Δ.Ε.Π.Π.Σ. εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)	<p>Θεματική ενότητα</p> <p>Συνέχιση της διδασκαλίας των φαινομένων της σύνταξης της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στα βασικά της χαρακτηριστικά</p> <p>1.1.1. Υποενότητα</p> <p>Επιρρηματική μετοχή - συνημμένη και απόλυτος (ΔΕΠΠΣ 3813).</p>
Χρησιμοποιούμενα μέσα	<ul style="list-style-type: none"> • ΕΘΕΚ • Βιβλίο συντακτικού της Αρχαίας και της Νέας Ελληνικής για το Γυμνάσιο • Βιβλίο γραμματικής της Αρχαίας και της Νέας Ελληνικής για το Γυμνάσιο • Λογισμικό «Γλώσσα η ελληνική – οι περιπέτειες των λέξεων»

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Στόχος τους συγκεκριμένου σεναρίου είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι τα Νέα Ελληνικά διαφέρουν από τα Αρχαία ως προς τη μορφολογική ποικιλία της μετοχής. Η διαφοροποίηση αυτή συνεπάγεται και διαφορές ως προς τη λειτουργία της μετοχής σε συντακτικό επίπεδο. Τέλος, στόχος του σεναρίου είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι κάποια μορφολογικά στοιχεία της μετοχής των Αρχαίων Ελληνικών σώζονται στα Νέα Ελληνικά.

Για την ανάγνωση των κειμένων στα Αρχαία Ελληνικά απαιτείται η γραμματοσειρά Palatino Linotype.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Γράψτε τις μετοχές του ρήματος «λύω» στα Αρχαία και του «λύνω» στα Νέα Ελληνικά. Συμβουλευτείτε τη γραμματική της Αρχαίας και της Νέας Ελληνικής. Στη συνέχεια απαντήστε στις ακόλουθες ερωτήσεις:
  - α) Πόσους τύπους μετοχών έχουμε στα Αρχαία και πόσους στα Νέα Ελληνικά;
  - β) Ποια μετοχή των Νέων Ελληνικών παρουσιάζει τις περισσότερες διαφορές με τις μετοχές των Αρχαίων Ελληνικών;

Στα Νέα Ελληνικά μετοχή διαθέτει ο Ενεστώτας της Ενεργητικής και ο Παρακείμενος της Παθητικής. Ορισμένα ρήματα σχηματίζουν και μετοχή Ενεστώτα Παθητικής (π.χ. *εργαζόμενος*). Στα Αρχαία Ελληνικά υπάρχει πολύ μεγαλύτερη μορφολογική ποικιλία όσον αφορά τις μετοχές. Όσον αφορά τη μετοχή με τις μεγαλύτερες διαφορές, αυτή είναι η μετοχή Ενεστώτα της Ενεργητικής Φωνής. Η μετοχή αυτή δεν φέρει μορφολογικά στοιχεία του γένους, του αριθμού και της πτώσης, είναι δηλαδή άκλιτη.

2. Ανοίξτε το συντακτικό της Αρχαίας και το συντακτικό της Νέας Ελληνικής στα κεφάλαια που αναφέρονται στις μετοχές. Καταγράψτε τις συντακτικές λειτουργίες της μετοχής στα Αρχαία Ελληνικά και στα Νέα Ελληνικά. Ποιες διαφορές παρατηρείτε;

Το συντακτικό της Νέας Ελληνικής αναφέρει ότι η μετοχή Ενεστώτα της Ενεργητικής έχει μόνο επιρρηματική σημασία (δηλώνει τρόπο, χρόνο, αιτία, υπόθεση και εναντίωση), ενώ οι άλλες μετοχές λειτουργούν όπως τα επίθετα. Οι μετοχή της Αρχαίας Ελληνικής μπορεί να είναι αναφορική, επιρρηματική ή κατηγορηματική. Η πρώτη διαφορά μεταξύ Αρχαίων και Νέων είναι η απουσία της κατηγορηματικής μετοχής στα Νέα Ελληνικά και η δεύτερη ο περιορισμός της επιρρηματικής της χρήσης.

3. Ανοίξτε το λογισμικό «Γλώσσα η Ελληνική – Οι περιπέτειες των λέξεων» επιλέξτε την Ενότητα «Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας» και συγκεκριμένα το κεφάλαιο «Βυζαντινή». Στη μπάρα που εμφανίζεται στο κάτω μέρος της οθόνης επιλέξτε τις «Ειδικές Παρατηρήσεις», όπου παρουσιάζονται οι αλλαγές στη μορφολογία της ελληνικής κατά τη βυζαντινή περίοδο. Διαβάστε το σχετικό κείμενο και πατήστε πάνω στον σύνδεσμο «μετοχή σε –όντας» για να δείτε παραδείγματα μετοχών της συγκεκριμένης εποχής. Στη συνέχεια απαντήστε στις ακόλουθες ερωτήσεις.
  - α) Πότε εμφανίστηκε η μετοχή σε –όντας, που υπάρχει και σήμερα στα Νέα Ελληνικά;
  - β) Από τα δύο παραδείγματα που βλέπετε πατώντας τον σύνδεσμο «μετοχή σε –όντας», ποια ήταν η αρχική μορφή αυτής της μετοχής στη βυζαντινή εποχή;

Η νεοελληνική μετοχή σε -όντας εμφανίζεται στο τέλος της βυζαντινής περιόδου (330 μ.Χ.– 1453 μ.Χ. περίπου). Κατά τη βυζαντινή περίοδο πραγματοποιούνται πολλές αλλαγές, τόσο στο μορφολογικό και φωνολογικό σύστημα όσο και στη σύνταξη και το λεξιλόγιο της Αρχαίας Ελληνικής και εμφανίζονται πολλά από τα χαρακτηριστικά της σημερινής Νέας Ελληνικής (βλ. «Ειδικές παρατηρήσεις» του λογισμικού). Ένα από αυτά είναι και η μετοχή σε -όντας με τη σημερινή της μορφή και λειτουργία. Ωστόσο, όπως φαίνεται και από το παράδειγμα που δίνεται στη συγκεκριμένη ενότητα του λογισμικού, ένας προγενέστερος μεταβατικός τύπος της μετοχής είχε την κατάληξη «-όντα» (βλ. παράδειγμα «ακούοντα ο Βέλθανδρος ουδέν απολογήθη»).

4. Μπορείτε να βρείτε ποιες είναι οι λειτουργίες της μετοχής στις παρακάτω προτάσεις; Πώς μεταφράζονται στα Νέα Ελληνικά; Γράψτε τη μετάφραση κάτω από κάθε πρόταση.

- 1) Ἐπλεον πολεμήσοντες
.....
- 2) Ἀκούσας ταῦτα Φαρνάβαζος ἐγέλασε και εἶπε.
.....
- 3) Οὐκ ἦσθοντο προσιόντων τῶν πολεμίων.
.....
- 4) Κῦρος ἐκάλεσε τούς πολιορκούντας Μίλητον
.....
- 5) Διά τί γινώσκων ὁ ἄνθρωπος τά κακά ὅτι κακά ἐστιν ὅμως αὐτά ποιεῖ;
.....
- 6) Τισσαφέρνης πορεύεται πρὸς βασιλέα ἰππέας ἔχων ὡς πεντακοσίους.
.....
- 7) Τισσαφέρνης ἠγγειλε Κῦρον ἐπιστρατεύοντα.
.....
- 8) Μέγας γέγονε Φίλιππος ἀσθενής ὡν κατ' ἀρχάς.
.....
- 9) Εἶδον ὑμᾶς εἰς πολλές συμφοράς πεπτωκότας.
.....

Σε αυτή τη δραστηριότητα οι μαθητές καλούνται να χαρακτηρίσουν συντακτικά τις μετοχές και στη συνέχεια να μεταφράσουν τις προτάσεις στις οποίες βρίσκονται οι μετοχές αυτές. Πιο συγκεκριμένα, ο συντακτικός χαρακτηρισμός των μετοχών έχει ως εξής: 1) τελική μετοχή, 2) χρονική μετοχή, 3) κατηγορηματική μετοχή, 4) επιθετική μετοχή, 5) εναντιωματική μετοχή, 6) τροπική μετοχή, 7) κατηγορηματική μετοχή, 8) εναντιωματική μετοχή, 9) κατηγορηματική μετοχή.

5. Με βάση τις μεταφράσεις των μετοχών που πραγματοποιήσατε στην προηγούμενη δραστηριότητα μπορείτε να βγάλετε κάποια συμπεράσματα για το πώς αποδίδονται στα Νέα Ελληνικά οι λειτουργίες που εξέφραζαν στα αρχαία ελληνικά οι μετοχές;

Στόχος της δραστηριότητας αυτής είναι να αντιληφθούν οι μαθητές ότι ένα μεγάλο μέρος των λειτουργιών που επιτελούσαν οι μετοχές των Αρχαίων Ελληνικών στα Νέα Ελληνικά επιτελείται από δευτερεύουσες προτάσεις, ονοματικές και επιρρηματικές. Οι τροπικές μετοχές της Αρχαίας Ελληνικής στα Νέα Ελληνικά μεταφράζονται κυρίως με μετοχή Ενεστώτα Ενεργητικής.

6. Διαβάστε τις παρακάτω προτάσεις και βρείτε τις μετοχές που περιέχουν. Στη συνέχεια απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

Η βροχή όμως δυνάμωνε συνεχώς και η συναυλία διακόπηκε στις 6.30 μ.μ., παρά τις απεγνωσμένες προσπάθειες των τεχνικών.

Οι μαθητές, σε διαφορετικές περιοχές και διαφορετικές ώρες, προχώρησαν σε αποκλεισμούς κεντρικών δρόμων, προκαλώντας έτσι, αλλού μικρότερα κι αλλού μεγαλύτερα, προβλήματα στο ήδη βεβαρημένο κυκλοφοριακό της πόλης.

Αλλ' αυτό δεν είναι το μόνο που δείχνει ότι η διακεκριμένη συμπατριώτισσά μας έχει τολμηρά ενδιαφέροντα και δεν διστάζει να τα αποκαλύπτει.

Χθες το βράδυ οι πληροφορίες ήταν συγκεχυμένες και τα σενάρια πάρα πολλά.

Θεού θέλοντος και καιρού επιτρέποντος θα συνεχιστούν οι προσπάθειες των σωστικών συνεργείων στον Όλυμπο για την ανάσχυση των σορών των τριών ορειβατών, που διακόπηκαν χθες εξαιτίας της σφοδρής κακοκαιρίας.

Οι αιτούντες [βίζα] περνάνε επίσης και από συνέντευξη, ώστε να διαπιστωθεί η ελληνική καταγωγή τους.

Από τη διασωθείσα περσική αλληλογραφία καθίσταται σαφές ότι την εποχή αυτή χρησιμοποιείται η αραμαϊκή γλώσσα.

Μόνο αυτοί, ως παθόντες, μπορούν να καταλάβουν τόσο καλά τον πόνο του.

Ερωτήσεις

- α) Οι μετοχές που εντοπίσατε είναι της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας;
- β) Ποιες είναι οι λειτουργίες τους;
- γ) Πώς πιστεύετε ότι βρέθηκαν στα Νέα Ελληνικά;

Στόχος της δραστηριότητας είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι ορισμένοι τύποι μετοχών σχηματίζονται μορφολογικά κατά τα πρότυπα της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Στα παραδείγματα της δραστηριότητας οι μετοχές που εμφανίζονται είναι οι: *απεγνωσμένες, βεβαρημένο, διακεκριμένη, συγκεχυμένες, θεού θέλοντος και καιρού επιτρέποντος, αιτούντες, διασωθείσα, παθόντες*. Οι μετοχές αυτές χρησιμοποιούνται ως επίθετα με εξαίρεση τις μετοχές *θεού θέλοντος* και *καιρού επιτρέποντος* που είναι σε γενική απόλυτη και χρησιμοποιούνται επιρρηματικά (υποθετικές μετοχές). Πρόκειται για εκφράσεις που έχουν παγιωθεί στα Νέα Ελληνικά.

Σε αυτό το σημείο ο δάσκαλος μπορεί να αναφέρει στους μαθητές του ότι κάποιες από τις μετοχές αυτές έρχονται από την αρχαία ελληνική γλώσσα, ενώ άλλες πλάστηκαν κατά το πρότυπο της αρχαίας ελληνικής γραμματικής από τους λόγιους που καλλιεργούσαν την καθαρεύουσα.

Τα παραπάνω παραδείγματα χρήσης των μετοχών προέρχονται από το Σώμα Κειμένων του ΕΘΕΚ. Αν ο καθηγητής θεωρεί σκόπιμο μπορεί να τροποποιήσει τα παραδείγματα που προτείνονται σε αυτή τη δραστηριότητα ή να τα αντικαταστήσει. Μπορεί επίσης να ζητήσει από τους μαθητές του να αναζητήσουν οι ίδιοι αντιπροσωπευτικά παραδείγματα χρήσης τέτοιων μετοχών, όπως οι μετοχές *κατειλημμένος, σεσημασμένος, διαδεδομένος, επιζήσας, αριστεύσας, τερματίσαντες, πεσών* (κυρίως ως *πεσόντες*), *συλληφθείς* κ.λπ.

Βιβλιογραφία

- Humbert, J. (2002). *Συντακτικόν της αρχαίας ελληνικής γλώσσης*, μτφρ.: Γ. Κουρμούλης. Αθήνα: Παπαδήμας.
- Schwyzger, E. (2003). *Η σύνταξη της αρχαίας ελληνικής γλώσσας*. Μτφρ.: Π. Χαιρόπουλος. Αθήνα: Παπαδήμας.
- Οικονόμου, Μ. (1971). *Γραμματική της αρχαίας ελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).
- Τζάρτζανος, Α. (1991 - β΄ έκδοση) *Νεοελληνική Σύνταξις*, 2 τόμοι. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Α/φων Κυριακίδη.
- Τζάρτζανος, Α. (1949) *Συντακτικό της αρχαίας ελληνικής γλώσσης*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Α/φων Κυριακίδη.
- Τσομπανάκης Α.Γ. (1994). *Νεοελληνική Γραμματική*, Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Α/φών Κυριακίδη.
- Τσουρέας, Ε. (1991) *Γραμματική και συντακτικό της αρχαίας ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Παπαδήμας.
- Holton, D., Mackridge, P., Φιλιππάκη-Warburton. E. (1999). *Γραμματική της ελληνικής γλώσσας*. Μτφρ. Β. Σπυρόπουλος. Αθήνα: Πατάκης.

9. Ελληνικές λέξεις σε ξένες γλώσσες

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ	
Τάξη/Βαθμίδα	Γ΄ Γυμνασίου
Γνωστικό αντικείμενο	Γλώσσα
Διδακτικός χρόνος σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα	1 διδακτική ώρα
Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης	3 διδακτικές ώρες
Θεματολογία / Διδακτικοί Στόχοι (Δ.Ε.Π.Π.Σ. εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)	<p>Θεματολογία</p> <ul style="list-style-type: none"> ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΛΕΞΕΙΣ ΣΕ ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ <p>Διδακτικοί στόχοι</p> <ul style="list-style-type: none"> Να αντιληφθεί το πλήθος των ελληνικών λέξεων που χρησιμοποιούνται σε όλα τα γνωστικά πεδία των σπουδαιότερων ευρωπαϊκών γλωσσών (ΔΕΠΠΣ, σελ. 3789).
Διαθεματική προσέγγιση/προέκταση	Αγγλική γλώσσα
Χρησιμοποιούμενα μέσα	<ul style="list-style-type: none"> Επεξεργαστής κειμένου (π.χ. Microsoft Word, χρήση πίνακα) Διαδίκτυο Σχολικό βιβλίο: Νεοελληνική γλώσσα Γ΄ Γυμνασίου Ετυμολογικό λεξικό της αγγλικής γλώσσας Ετυμολογικό λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας Ετυμολογικό λεξικό της αρχαίας ελληνικής γλώσσας Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας Πίνακας της τάξης ως εποπτικό μέσο Λογισμικό «Γλώσσα η Ελληνική: Οι Περιπέτειες των Λέξεων»

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Στόχος του σεναρίου αυτού είναι να αντιληφθούν οι μαθητές το πλήθος των ελληνικών λέξεων ή λεκτικών στοιχείων που χρησιμοποιούνται στις διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες. Τα λεκτικά στοιχεία (ρίζες, προθήματα και καταλήξεις) θα πρέπει να ανιχνευθούν είτε σε αυτούσιες δάνειες λέξεις είτε συνδυασμένα με λεκτικά στοιχεία της λατινικής ή άλλων γλωσσών, στην παραγωγή και στη σύνθεση νέων λέξεων στην αγγλική κυρίως γλώσσα. Η προσέγγιση αυτή θα επιτρέψει να συνειδητοποιήσουν καλύτερα ότι οι αλληλοεπιδράσεις των λαών αποτυπώνονται στη γλώσσα τους.

Στο πλαίσιο του σεναρίου θα αναζητηθούν σε ξένες γλώσσες τα γνωστικά πεδία τα οποία έχουν επηρεαστεί από την Ελληνική, με σκοπό να καταδειχθεί ότι ο χώρος των επιστημών, ιδιαίτερα των θετικών, έχει κατακλυστεί από λεκτικά στοιχεία της Αρχαίας Ελληνικής.

Το σενάριο αυτό μπορεί να συσχετισθεί με το σενάριο 9 (Τα δάνεια στην ελληνική γλώσσα). Οι μαθητές θα συνειδητοποιήσουν ότι η ελληνική γλώσσα δεν είναι μόνο 'δέκτης' ξένων λέξεων, αλλά έχει εμπλουτίσει το ευρωπαϊκό επιστημονικό κυρίως λεξιλόγιο με πλήθος όρων.

Το σενάριο έχει τέσσερις ενότητες:

Ενότητα 1: Διερεύνηση κειμένων στην αγγλική γλώσσα

Στόχος της ενότητας αυτής είναι να αναζητήσουν οι μαθητές και να εντοπίσουν μόνοι τους σε επιστημονικά κείμενα στην αγγλική γλώσσα λεξιλόγιο που προέρχεται από την ελληνική γλώσσα. Εφιστάται η προσοχή στο γεγονός ότι υπάρχουν όροι που, ενώ φαίνονται ελληνικοί, στην πραγματικότητα προέρχονται από τη λατινική γλώσσα.

Ενότητα 2: Καταγραφή των επιστημονικών πεδίων επιρροής της Ελληνικής στις ξένες γλώσσες

Στόχος της ενότητας αυτής είναι να αναζητήσουν οι μαθητές το λεξιλόγιο που αφορά στις βασικότερες επιστήμες-σχολικά μαθήματα. Συμπληρώνουν πίνακα με τις βασικότερες επιστήμες στις ευρωπαϊκές γλώσσες που γνωρίζουν και αναζητούν (στην αγγλική γλώσσα) ποια από τα ονόματα αυτών των επιστημών έχουν ελληνική ρίζα.

Ενότητα 3: Ελληνικά λεκτικά στοιχεία στην αγγλική γλώσσα

Στόχος της ενότητας αυτής είναι να εντοπίσουν οι μαθητές λεκτικά στοιχεία της Αρχαίας Ελληνικής σε κείμενα τόσο της αγγλικής όσο και άλλων ευρωπαϊκών γλωσσών.

Ενότητα 4: Ξένες λέξεις ελληνικής καταγωγής

Στόχος της ενότητας αυτής είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές τις περιπέτειες κάποιων λέξεων (αντιδάνεια).

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Ενότητα 1: Διερεύνηση κειμένων στην αγγλική γλώσσα

Σε κάθε δραστηριότητα οι μαθητές συνεργάζονται χωρίζονται και αναζητούν ελληνικές λέξεις σε επιστημονικά κείμενα της αγγλικής γλώσσας. Η αγγλική γλώσσα έχει επιλεγεί δεδομένου ότι αποτελεί την πρώτη ξένη γλώσσα που διδάσκεται στο ελληνικό σχολείο. Οι ομάδες των μαθητών θα πρέπει να διαμορφωθούν έτσι ώστε κάθε ομάδα να περιλαμβάνει μαθητές που γνωρίζουν πολύ καλά την αγγλική. Οι επιστημονικοί τομείς που θα καλυφθούν είναι οι ακόλουθοι: ιατρική, φυσική και χημεία. Θα χρειαστεί η συμβολή του καθηγητή της αγγλικής γλώσσας.

1. Πηγαίνετε στον κόμβο του BBC NEWS, και Αναζητήστε τις ειδήσεις που αφορούν σε ιατρικά θέματα (health, medical notes). Το άρθρο που μας ενδιαφέρει έχει εκδοθεί στις 8 Φεβρουαρίου 2003 και αφορά στην αναιμία (στις 1/2008 η διεύθυνση είναι: http://news.bbc.co.uk/1/hi/health/medical_notes/1468300.stm). Εντοπίστε στο κείμενο 3 λέξεις που προέρχονται από την ελληνική γλώσσα. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε λεξικό αν έχετε μεγάλο πρόβλημα κατανόησης.

Το κείμενο αφορά στην αναιμία και προέρχεται από το BBC NEWS, Medical Notes, 8 Φεβρουαρίου 2003.

Προτείνεται να έχει γίνει προσέγγιση του κειμένου κατά το μάθημα της αγγλικής γλώσσας. Επισημαίνεται ότι δεν είναι αναγκαία η κατανόηση του νοήματος του κειμένου. Η επιλογή του κειμένου αυτού έγινε επειδή υπάρχει η πιθανότητα οι μαθητές να έχουν ακούσει στο οικογενειακό τους περιβάλλον για την ασθένεια και για τους τρόπους πιθανής αντιμετώπισής της. Για να διευκολύνει τους μαθητές, ο καθηγητής μπορεί να επισημάνει στους μαθητές τις παραγράφους που έχουν συγκεντρωμένες περισσότερες λέξεις ελληνικής προέλευσης (βλ. παραγράφους που έχουν υπογράμμιση). Οι μαθητές συγκεντρώνουν τις λέξεις που αναγνωρίζουν και ο καθηγητής συμπληρώνει, αν χρειαστεί, τον κατάλογο.

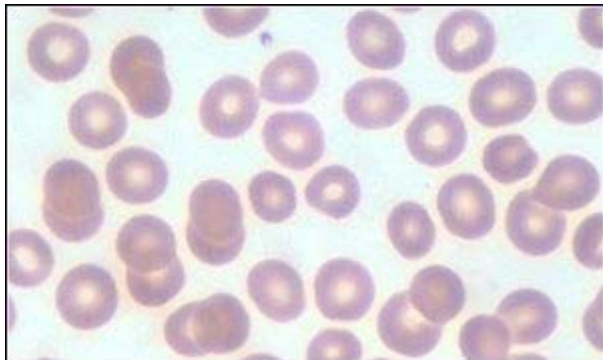
Οι λέξεις που προέρχονται από την ελληνική γλώσσα είναι οι ακόλουθες: anaemia, haemoglobin, oxygen, gastritis, peptic, stomach, mechanism, haemorrhoids, symptoms, organs, celiac

2. Ποιο είναι το α΄ συνθετικό των λέξεων haemoglobin και haemorrhoids;

Σχολιάζεται το γεγονός ότι οι λέξεις haemoglobin και haemorrhoids έχουν ως α΄ συνθετικό τη λέξη αίμα. Επισημαίνεται ότι η λέξη στην αρχαία ελληνική είχε δασεία, η οποία έχει μετατραπεί σε h.

Saturday, 8 February, 2003, 15:43 GMT

Anaemia

Anaemia is caused by a lack of red blood cells

Anaemia is the most common nutritional problem in the world and mainly affects women of child-bearing age, teenagers and young children.

The condition also affects one in six women over the age of 85.

While it is not usually a threat in its own right, it may be an indication of a more serious underlying problem.

One in five people over 65 diagnosed with Iron Deficiency Anaemia - the most common form of the condition - also have a serious problem with their gut.

What is anaemia?

Anaemia is a condition in which the blood fails to supply the body's tissues with sufficient amounts of oxygen.

This is due either to a lack of red blood cells, or to each cell containing too little of the oxygen-carrying pigment haemoglobin.

Blood cells are created by the bone marrow, and normally are destroyed after about four months of life.

Anaemia results when the balance of this mechanism is disturbed.

Either the bone marrow produces too few blood cells, or the cells are destroyed or lost at too fast a rate.

There are several causes of anaemia. They include:

- Defective bone marrow
- A shortage of iron, the main ingredient of haemoglobin
- A shortage of the vitamins B12 or folic acid, both needed to produce red blood cells
- Loss of blood, through heavy menstruation, or internal bleeding, which may be caused by disease
- Infections such as malaria

What is the most common form of anaemia?

By far the most common form of the condition is caused by iron deficiency. Lack of iron prevents the bone marrow from making sufficient haemoglobin for the red cells.

The cells produced are small and pale and have a reduced oxygen-carrying capacity.

The problem can be down to a lack of iron in the diet. Good sources of iron include fruit, wholemeal bread, beans, and lean meat.

It may also be that the gut is unable to effectively absorb iron from the diet. This may be due to coeliac disease, a disorder that impairs digestion.

However, the main cause of iron-deficiency anaemia is loss of iron at a greater rate than normal as a result of abnormally heavy or persistent bleeding.

In some cases this may be caused by disease.

The diseases most commonly responsible for persistent bleeding are those associated with the digestive tract, such as gastritis, peptic ulcer, stomach cancer, inflammatory bowel disease, haemorrhoids, and bowel tumours.

Prolonged treatment with aspirin and similar nonsteroidal anti-inflammatory drugs can also cause gastrointestinal bleeding.

What are the symptoms?

The first symptoms of anaemia are tiredness and palpitations.

Other common symptoms include shortness of breath and dizziness.

If the anaemia is severe there is a risk of angina (chest pain), headache and leg pains.

The body's ability to fight infection is also compromised.

Long-term anaemia caused by iron deficiency can cause a range of symptoms including:

- A burning sensation in the tongue
- Dryness in the mouth and throat
- Sores at the corners of the mouth
- An altered sense of touch
- Difficulty in swallowing
- Brittle hair

While younger people can be severely anaemic but not really have any symptoms, older people have less reserves in their muscles and brains and other organs, so they will feel the effects much more.

How is anaemia treated?

The most common way to treat anaemia caused by iron deficiency is to prescribe an iron supplement.

Some patients are given injections.

If iron depletion is very severe blood transfusions may be necessary.

3. Αναζητήστε σε μια μηχανή αναζήτησης στο διαδίκτυο όλα τα στοιχεία της χημείας. Σας προτείνουμε την ακόλουθη διεύθυνση <http://chemistry.about.com/library/blper5.htm> (1/2008). Ο κόμβος αυτός περιλαμβάνει όχι μόνο τα στοιχεία αλλά και ετυμολογικές πληροφορίες για καθένα από αυτά. Αναζητήστε τουλάχιστον 5 στοιχεία που να έχουν ελληνική ρίζα, αλλά καταγράψτε και όσα δεν προέρχονται από την ελληνική. Από ποιες γλώσσες προέρχονται;

Οι μαθητές καλούνται να συνειδητοποιήσουν ότι αρκετά από τα στοιχεία της χημείας έχουν αραβική και λατινική ρίζα.

Ενδεικτικά παραδείγματα

Hydrogen Greek: *hydro*, water; *genes*, forming

Named by Lavoisier.

Lithium Greek: *lithos*, stone

Helium Greek: *helios*, sun

Helium was first detected as a new spectral line during a solar eclipse.

Oxygen Greek: *oxys*: sharp or acid and Greek: *genes*: born, former... 'acid former'

Beryllium Greek: *beryllos*, beryl

Greek: *glykys*, sweet (note that beryllium is toxic)

Chlorine Greek: *chloros*: greenish-yellow

Bromine Greek *bromos*: stench

Calcium Latin *calx*, *calcis*: lime

Boron Arabic *Buraq*; Persian *Burah*

Fluorine Latin and French *fluere*: flow or flux

Nitrogen (Azote) Latin: *nitrum*, Greek: *nitron*: genes, forming, native soda.

Nitrogen was sometimes referred to as 'burnt' or 'dephlogisticated' air. The French chemist Antoine Laurent Lavoisier named nitrogen *azote*, meaning without life.

Sodium English *soda* and Medieval Latin *sodanum*: headache remedy; Latin *natrium*

Potassium English *potash* pot ashes; Latin *kalium*, Arabic *qali*: alkali

4. Αναζητήστε σε μηχανή αναζήτησης στο διαδίκτυο κείμενο που να αφορούν στους μαγνήτες. Προτείνεται η ακόλουθη διεύθυνση <http://www.coolmagnetman.com/magbasic.htm>. (1/2008). Το κείμενο της ιστοσελίδας αυτής είναι σύντομο και εισαγωγικό. Αναζητήστε τις λέξεις εκείνες που προέρχονται από τη λέξη *μαγνήτης* και *πόλος* στην αγγλική γλώσσα και αναζητήστε σε λεξικό της ελληνικής γλώσσας (απλό ή ετυμολογικό) τη ρίζα των λέξεων αυτών.

Οι μαθητές καλούνται να εντοπίσουν τις λέξεις *magnets*, *poles*, *magnetics*, *electromagnet*, *magnetized* από το κείμενο.

Η λέξη *πόλος* προέρχεται από το ρήμα *πέλομαι* της αρχ. Ελλ. = κινούμαι, περιστρέφομαι και χρησιμοποιείται σαν β' συνθετικό σε λέξεις όπως *αμφίπολος*, *περίπολος*, ουσιαστικά που προσδιορίζουν κυρίως υπηρέτες, φρουρούς, ιερείς.

Η

λέξη *μαγνήτης* προέρχεται από το αρχαίο *Μαγνησία* - *Μάγνης* ονομασία Μακεδόνων που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή του Πηλίου κατά τον 12^ο π.Χ. αι.

Προέρχεται από τη φράση Μαγνήτις λίθος (η), επίθετο που έγινε ουσιαστικό με αλλαγή γένους.

5. Συμπληρώστε τον κατάλογο και με άλλες λέξεις (παράγωγα και σύνθετα των λέξεων μαγνήτης και πόλος)

Οι μαθητές συμπληρώνουν τον κατάλογο με λέξεις, όπως monopoles, dipole, diamagnetism, paramagnetism κ.τ.λ.

Οι μαθητές καλούνται να σχολιάσουν πώς οι αρχαίες λέξεις μαγνήτης και πόλος όχι μόνο εισήχθησαν στην αγγλική γλώσσα, αλλά χρησιμοποιούνται και παράγωγα και σύνθετά τους.

10 Facts about Magnets

(from the book [Driving Force](#))

1. North poles point north, south poles point south.
2. Like poles repel, unlike poles attract.
3. Magnetic forces attract only magnetic materials.
4. Magnetic forces act at a distance.
5. While magnetized, temporary magnets act like permanent magnets.
6. A coil of wire with an electric current flowing through it becomes a magnet.
7. Putting iron inside a current-carrying coil increases the strength of the electromagnet.
8. A changing magnetic field induces an electric current in a conductor.
9. A charged particle experiences no magnetic force when moving parallel to a magnetic field, but when it is moving perpendicular to the field it experiences a force perpendicular to both the field and the direction of motion.
10. A current-carrying wire in a perpendicular magnetic field experiences a force in a direction perpendicular to both the wire and the field.

Ενότητα 2: Καταγραφή των επιστημονικών πεδίων επιρροής της Ελληνικής στις ξένες γλώσσες

Οι μαθητές έχουν ήδη συζητήσει εκτενώς την ύπαρξη ελληνικών όρων στα επιστημονικά πεδία της ιατρικής, της φυσικής και της χημείας. Στη συνέχεια, καλούνται να συμπληρώσουν σε έναν πίνακα όλες τις επιστήμες/σχολικά

Μαθηματικά	mathematics	mathematique	mathematik	
Παιδαγωγική	Pedagogical science	science de l' education	padagogische wissenschaften	
Πολιτικές επιστήμες	Political science	sciences politiques	politische wissenschaften	
Φιλολογία	philology	lettres modernes	philologie	
Φιλοσοφία	philosophy	philosophie	philosophie	

Πίνακας 1

7. Συγκεντρώστε τις λέξεις της προηγούμενης δραστηριότητας που έχουν ελληνική ρίζα. Για το σκοπό αυτό πρέπει να χρησιμοποιήσετε ετυμολογικό λεξικό.

Αν δεν υπάρχουν ετυμολογικά λεξικά της αγγλικής γλώσσας σε έντυπη μορφή, μπορεί να χρησιμοποιηθεί η δικτυακή διεύθυνση <http://www.etymonline.com/index.php?term> (1/2008)..

Προτείνεται η σύμπραξη των καθηγητών ξένων γλωσσών, προκειμένου να διευκολυνθούν οι μαθητές στην κατανόηση των ετυμολογικών σχολίων.

algebra

1551, from M.L. from Arabic al jabr "reunion of broken parts" as in computation, used 9c. by Baghdad mathematician Abu Ja'far Muhammad ibn Musa al-Khwarizmi as the title of his famous treatise on equations ("Kitab al-Jabr w'al-Muqabala" "Rules of Reintegration and Reduction"), which also introduced Arabic numerals to the West. The accent shifted 17c. from second syllable to first. The word was used in Eng. 15c.-16c. to mean "bone-setting," probably from the Arabs in Spain.

archaeology

1607, "ancient history," from Fr. archéologie, from Gk. arkhaiologia "the study of ancient things," from arkhaios "ancient" (see Archaean). Meaning "scientific study of ancient peoples" first recorded 1837.

astronomy

1205, from O.Fr. astronomie, from L. astronomia, from Gk. astronomia, from astron "star" (from PIE base *ster- "star") + nomos "arranging, regulating," related to nemein "to deal out" (see numismatics). Used earlier than astrology and originally including it. Astronomical is 1556 as "concerning astronomy;" as "concerning very large figures" it dates from 1899. Astrophysics first recorded 1869.

biology

1819, from Ger., from Gk. bios "life" (see bio-) + logia "study of." Suggested 1802 by Ger. naturalist G. Reinhold Treviranus and introduced as a scientific term that year in Fr. by Lamarck. Biological clock first recorded 1955. Biodegradable first attested 1961. Biorhythm is

from 1960. Biochemistry is 1881; biofeedback is 1970; bioethics is 1971, from V.R. Potter's book of that name.

geography

1542, from Fr., from L., from Gk. geographia "description of the earth's surface," from ge "earth" + -graphia "description," from graphein "write."

geology

1735, Mod.L. geologia "the study of the earth," from ge "earth" + logia, from logos "speech, word, discourse." In M.L., geologia (14c.) meant "study of earthly things," i.e. law, as distinguished from arts and sciences, which concern the works of God.

geometry

c.1330, from O.Fr. géométrie, from L. geometria, from Gk. geometria "measurement of earth or land, geometry," from ge "earth, land" + -metria, from metrein "to measure."

history

1390, "relation of incidents" (true or false), from O.Fr. historie, from L. historia "narrative, account, tale, story," from Gk. historia "a learning or knowing by inquiry, history, record, narrative," from historein "inquire," from histor "wise man, judge," from PIE *wid-tor-, from base *weid- "to know," lit. "to see" (see vision). Related to Gk. idein "to see," and to eidenai "to know." In M.E., not differentiated from story; sense of "record of past events" probably first attested 1485. Sense of "systematic account (without reference to time) of a set of natural phenomena" (1567) is now obs. except in natural history. What is historic (1669) is noted or celebrated in history; what is historical (1561) deals with history. Historian "writer of history in the higher sense," distinguished from a mere annalist or chronicler, is from 1531. The O.E. word was þeod-wita

sociology

1843, from Fr. sociologie, a hybrid coined 1830 by Fr. philosopher Isidore Auguste Comte (1798-1857), from L. socius "associate" + Gk.-derived suffix -logie "-logy."

mathematic

c.1380 as singular, replaced by early 17c. by mathematics (1581), from L. mathematica (pl.), from Gk. mathematike tekhnē "mathematical science," fem. sing. of mathematikos (adj.) "relating to mathematics, scientific," from mathema (gen. mathematos) "science, knowledge, mathematical knowledge," related to manthanein "to learn," from PIE base *mn-/*men-/*mon- "to think, have one's mind aroused" (cf. Gk. menthere "to care," Lith. mandras "wide-awake," O.C.S. madru "wise, sage," Goth. mundonsis "to look at," Ger. munter "awake, lively"). Mathematics (pl.) originally denoted the mathematical sciences collectively, including geometry, astronomy, optics. Math is the Amer.Eng. shortening, attested from 1890; the British preference, maths is attested from 1911.

pedagogue

1387, "schoolmaster, teacher," from O.Fr. pedagogue "teacher of children," from L. paedagogus "slave who escorted children to school and generally supervised them," later "a teacher," from Gk. paidagogos, from pais (gen. paidos) "child" + agogos "leader," from agein "to lead" (see act). Hostile implications in the word are at least from the time of Pepys. Pedagogy is 1583 from M.Fr. pédagogie, from Gk. paidagogia "education, attendance on children," from paidagogos "teacher."

politics (n.)

1529, "science of government," from politic (adj.), modeled on Aristotle's ta politika "affairs of state," the name of his book on governing and governments, which was in Eng. 1450 as "Polettiques."

"Politicks is the science of good sense, applied to public affairs, and, as those are forever changing, what is wisdom to-day would be folly and perhaps, ruin to-morrow. Politicks is not a science so properly as a business. It cannot have fixed principles, from which a wise man would never swerve, unless the inconstancy of men's view of interest and the capriciousness of the tempers could be fixed." [Fisher Ames (1758–1808)]

Meaning "a person's political allegiances or opinions" is from 1769. Political animal transl. Gk. politikon zoon (Aristotle, Politics, I.ii.9) "an animal intended to live in a city; a social animal." Politically correct first attested 1970; abbreviation P.C. is from 1986.

philology

c.1386, "love of learning," from O.Fr. philologie, from L. philologia "love of learning, love of letters," from Gk. philologia "love of discussion, learning, and literature," from philo- "loving" + logos "word, speech." Meaning "science of language" is first attested 1716; this confusing secondary sense has never been popular in the U.S., where linguistics (q.v.) is preferred.

philosophy

1297, from O.Fr. filosofie (12c.), from L. philosophia, from Gk. philosophia "love of knowledge, wisdom," from philo- "loving" + sophia "knowledge, wisdom," from sophis "wise, learned."

Nec quicquam aliud est philosophia, si interpretari velis, praeter studium sapientiae; sapientia autem est rerum divinarum et humanarum causarumque quibus eae res continentur scientia. [Cicero, "De Officiis"]

Meaning "system a person forms for conduct of life" is attested from 1771. Philosophize is attested from 1594.

8. Τι παρατηρείτε για τη λέξη άλγεβρα;
9. Η λέξη κοινωνιολογία είναι ελληνική; Αν όχι, ποια είναι η ετυμολογία της;
10. Συγκεντρώστε τις ρίζες, τα προθήματα και τις καταλήξεις των παραπάνω λέξεων που προέρχονται από την ελληνική γλώσσα.

Ο καθηγητής μπορεί να επιστήσει την προσοχή των μαθητών στη λέξη άλγεβρα που έχει αραβική ρίζα και στη λέξη sociology της οποίας το socio προέρχεται από τη λατινική και το -logy από την ελληνική γλώσσα.

Ενότητα 3: Ελληνικά λεκτικά στοιχεία στην αγγλική γλώσσα

Οι μαθητές έχουν ήδη συγκεντρώσει βασικά προθήματα, ρίζες και καταλήξεις ελληνικές στην αγγλική γλώσσα και καλούνται να κατανοήσουν ότι ο δανεισμός δεν αφορά αναγκαστικά σε αυτούσιες λέξεις, αλλά και σε επιμέρους λεκτικά συστατικά της αρχαίας ελληνικής, τα οποία δημιουργούν νέες λέξεις. Για το σκοπό αυτό, προτείνεται η μελέτη των κειμένων 9 και 10 από το σχολικό βιβλίο της Νεοελληνικής Γλώσσας της Γ΄ Γυμνασίου, σσ. 77-78.

11. Διαβάστε τα κείμενα 9 και 10 του σχολικού σας βιβλίου και μελετήστε από τον πίνακα του κειμένου 9 τις στήλες των παραδειγμάτων. Προσθέστε και

άλλα παραδείγματα λέξεων στον πίνακα του κειμένου 9 (από τα κείμενα του διαδικτύου που μελετήσατε στις δραστηριότητες 1-5, καθώς και από τα κείμενα 11, 12 και 13 του σχολικού σας βιβλίου).

Ενότητα 4: Ξένες λέξεις ελληνικής καταγωγής

Μέχρι στιγμής, οι μαθητές έχουν συνειδητοποιήσει το γεγονός ότι αυτούσιες λέξεις ή επιμέρους λεκτικά στοιχεία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας χρησιμοποιούνται στη σύγχρονη αγγλική, καθώς και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες.

Στη συνέχεια, καλούνται να προχωρήσουν ακόμα περισσότερο και να αντιληφθούν ότι υπάρχουν λέξεις της Νέας Ελληνικής, οι οποίες θεωρούνται ξένες, αλλά, στην πραγματικότητα, έχουν αρχαιοελληνική ρίζα. Πρόκειται για λέξεις που ήρθαν στα Ελληνικά από π.χ. την ιταλική γλώσσα, οι οποίες αποτελούν παλαιότερα δάνεια της Αρχαίας Ελληνικής στη λατινική.

12. Στο λογισμικό «Γλώσσα η Ελληνική. Οι περιπέτειες των λέξεων», ακολουθήστε τη διαδρομή «Λεξιλόγιο της Ελληνικής γλώσσας» / «Ξένες και λόγιες λέξεις μετά το 1800 μ.Χ.» / «Ειδικές Παρατηρήσεις» και συμβουλευτείτε την παράγραφο «Λέξεις ξένες ελληνικής καταγωγής». Διαβάστε το κείμενο αυτό και ενεργοποιήστε τις θερμές λέξεις.

Εκτός από τις λέξεις που αναφέρονται στα παραδείγματα, καταγράψτε και άλλες λέξεις με παρόμοια πορεία, δηλ. λέξεις οι οποίες από την Αρχαία Ελληνική πέρασαν σε κάποια ξένη γλώσσα και, στη συνέχεια, επανήλθαν στη Νέα Ελληνική στα νεότερα χρόνια. Ανατρέξτε στο λεξικό της Νέας Ελληνικής, για να βεβαιωθείτε ότι οι λέξεις που προτείνετε ανήκουν πράγματι σε αυτή την κατηγορία.

Βιβλιογραφία

- Ανδριώτης, Ν. Π. (1967). *Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (2^η έκδοση)*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1998) *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε. Π. Ε.
- Hoad T.F. (1996) *The Concise Oxford Dictionary of English Etymology* (Oxford Paperback Reference).
- Hofman G.B. (2006) *Ετυμολογικό λεξικό της αρχαίας ελληνικής*. Αθήνα. Παπαδήμας.
- Liddell H.G. & Scott R. (1996) *Greek-English Lexicon with a Revised Supplement*. Oxford Clarendon Press.
- Κριαράς Ε. (1995) *Νέο ελληνικό λεξικό της σύγχρονης δημοτικής γλώσσας*. Εκδοτική Αθηνών.

Κωνσταντινίδης Α.Ε. (2006) *Αγγλοελληνικό λεξικό ιατρικής ορολογίας* Ιδιωτική Έκδοση.

Stavropoulos D.N. & A.S. Hornby (2004) *Oxford English-Greek Learner's Dictionary*. Oxford University Press.

Stavropoulos D.N. (2004) *Oxford Greek-English Learner's Dictionary*. Oxford University Press.

10. Οι δευτερεύουσες προτάσεις στην Αρχαία Ελληνική

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ	
Τάξη/Βαθμίδα	Γ΄ Γυμνασίου
Γνωστικό αντικείμενο	Αρχαία Ελληνική Γλώσσα
Διδακτικός χρόνος σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα	4,5 διδακτικές ώρες
Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης	5 διδακτικές ώρες
Θεματολογία / Διδακτικοί Στόχοι (Δ.Ε.Π.Π.Σ. εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)	<p>Θεματολογία</p> <ul style="list-style-type: none"> ο ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ <p>Διδακτικοί στόχοι</p> <p>Συνέχιση της διδασκαλίας των φαινομένων της σύνταξης του αρχαίου λόγου στα βασικά τους χαρακτηριστικά:</p> <p>Οι δευτερεύουσες προτάσεις. Ο τρόπος εισαγωγής και η ονομασία τους. Ο κύριος τρόπος εκφοράς τους γενικά (Δ.Ε.Π.Π.Σ. 3814)</p>
Χρησιμοποιούμενα μέσα	<ul style="list-style-type: none"> • Λογισμικό ΘΥΜΗΣΙΣ – ΗΡΟΔΟΤΟΣ+ • Λογισμικό ΘΥΜΗΣΙΣ – ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ • Βιβλίο σχολικής γραμματικής και συντακτικού Αρχαίας και Νέας Ελληνικής • Λεξικά Αρχαίας και Νέας Ελληνικής

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Στόχος του σεναρίου είναι να διδαχθούν οι μαθητές τα είδη των δευτερευουσών προτάσεων της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας, τα οποία θα μελετήσουν παράλληλα με τις δευτερεύουσες προτάσεις της Νέας Ελληνικής. Η έμφαση θα δοθεί στον τρόπο εισαγωγής των προτάσεων με σκοπό να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές τη συνέχεια και την εξέλιξη των συνδέσμων εισαγωγής από την Αρχαία στη Νέα Ελληνική.

Πριν αρχίσουν οι δραστηριότητες του παρόντος σεναρίου, κρίνεται σκόπιμο ο καθηγητής να υπενθυμίσει στους μαθητές τους δύο τρόπους σύνδεσης των

προτάσεων (παρατακτική και υποτακτική σύνδεση) στην Αρχαία και τη Νέα Ελληνική.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποια είναι τα είδη των δευτερευουσών προτάσεων στη Νέα Ελληνική; Ποιες συνδετικές λέξεις τις εισάγουν; Ποιος είναι ο συντακτικός ρόλος κάθε είδους πρότασης;
 Ο Πίνακας 1 περιλαμβάνει όλα τα είδη των δευτερευουσών προτάσεων της Νέας Ελληνικής, καθώς και τις συνδετικές λέξεις με τις οποίες εισάγονται.

Είδος πρότασης	Συνδετικές λέξεις	
	Νέα Ελληνική	Αρχαία Ελληνική
Ειδικές	ότι, πως, που	
Ενδοιαστικές	μη, να μη, μήπως	
Βουλητικές	να	
Πλάγιες ερωτηματικές	αν, μη, μήπως, μην τυχόν και ερωτηματικές λέξεις (αντωνυμίες και επιρρήματα)	
Υποθετικές	αν	
Εναντιωματικές	ενώ, μολονότι, αν και, και ας παρόλο που κ.ά.	
Αποτελεσματικές	ώστε, που, ώστε να	
Αιτιολογικές	γιατί, διότι, επειδή, καθώς, εφόσον, αφού, μια και	
Χρονικές	εκεί που, ενώ, ενόσω, καθώς, όσο, όποτε, όταν, σαν, άμα, αφού, αφότου, μόλις, μετά που, όποτε, μέχρι να/που, όσο να/που, πριν (να), προτού (να), ωσότου (να), ώσπου (να), όποτε, όταν	
Τελικές	για να, να	
Αναφορικές	ο οποίος, που, όσος, οποιοσδήποτε, όπως, όποτε, κ.ά	

Πίνακας 1

Είδος πρότασης	Συνδετικές λέξεις	
	Νέα Ελληνική	Αρχαία Ελληνική
Ειδικές	ότι, πως, που	ὅτι, ὡς
Ενδοιαστικές	μη, να μη, μήπως	μή, μή οὐ
Βουλητικές	να	-
Πλάγιες ερωτηματικές	αν, μη, μήπως, μην τυχόν και ερωτηματικές λέξεις (αντωνυμίες και επιρρήματα)	εἰ, εἰ - ἤ, πότερον ἢ πότερα - ἤ και ερωτηματικές ἢ αναφορικές λέξεις (αντωνυμίες και επιρρήματα): τίς, ποῖος, πόσος, ὅστις, ὁποῖος, ὅπόσος κ.ά. ποῦ, πῶς, ὅπου, ὅπως κ.ά.
Υποθετικές	αν	εἰ, ἔάν, ἄν, ἤν
Εναντιωματικές	ενώ, μολονότι, αν και, και ας παρόλο που κ.ά.	εἰ καί, ἄν (ἤν ἔάν) καί, καί εἰ, καί ἄν (κἄν) ἤ, οὐδ' εἰ, οὐδ' ἔάν, μηδ' ἔάν
Αποτελεσματικές	ὥστε, που, ὥστε να	ὥστε, ὡς
Αιτιολογικές	γιατί, διότι, επειδή, καθώς, εφόσον, αφού, μια και	διότι, ὅτι, ὡς, ἐπεὶ, ἐπειδή
Χρονικές	εκεί που, ενώ, ενόσω, καθώς, όσο, ὅποτε, ὅταν, σαν, ἄμα, αφού, αφότου, μόλις, μετά που, ὅποτε, μέχρι να/που, όσο να/που, πριν (να), προτού (να), ὡσότου (να), ὡσπου (να), ὅποτε, ὅταν	ὅτε, ὁπότε, ὡς, ἡνίκα, ὀπηνίκα, ἐπεὶ, ἐπειδή, ἕως, ἔστε, ἄχρι, μέχρι, ἐξ οὗ, ἀφ' οὗ, πρίν
Τελικές	για να, να	ινα, ὅπως, ὡς
Αναφορικές	ο οποίος, που, ὅσος, οποιοσδήποτε, ὅπως, ὅποτε, κ.ά.	Αναφορικές αντωνυμίες (ὅς, οἷος, ὅσος, ἡλίκος, ὅστις, ὁπότερος, ὁποῖος, ὅπόσος, ὀπηλίκος κ.ά) και επιρρήματα (οὔ, ὅπου, ὅθεν, ὁπόθεν, ὡς, ὅπως, οἷ, ὅποι, ὅπη κ.ά.)

Πίνακας 1

Ο καθηγητής ανακεφαλαιώνει τα είδη των δευτερευουσών προτάσεων με τους μαθητές επισημαίνοντας τη βασική διάκρισή τους σε ονοματικές και επιρρηματικές δευτερεύουσες προτάσεις.

Ονοματικές προτάσεις είναι: ειδικές, ενδοιαστικές, βουλευτικές, πλάγιες ερωτηματικές, αναφορικές.

Επιρρηματικές προτάσεις είναι: χρονικές, υποθετικές, αιτιολογικές, αποτελεσματικές, αναφορικές, εναντιωματικές

Οι ονοματικές προτάσεις λειτουργούν κυρίως ως υποκείμενα, αντικείμενα, επεξηγήσεις και ομοιόπρωτοι προσδιορισμοί, ενώ οι επιρρηματικές προτάσεις λειτουργούν ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί.

Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων, ο πίνακας αυτός θα συμπληρώνεται με τις συνδετικές λέξεις με τις οποίες εισάγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις στην Αρχαία Ελληνική Γλώσσα.

2. **Ανοίξτε το λογισμικό «ΘΥΜΗΣΙΣ –ΗΡΟΔΟΤΟΣ+» και μέσα από το χάρτη του κόσμου του Ηροδότου μεταβείτε στην ενότητα «το Μαντείο της Δωδώνης» και αναζητήστε τη δευτερεύουσα ειδική πρόταση (στην α΄ σελίδα των παραλλήλων κειμένων). Με ποιον σύνδεσμο εισάγεται η πρόταση αυτή; Ποια είναι η συντακτική της θέση μέσα στην πρόταση και ποια η απόδοσή της στη ΝΕ; Συμπληρώστε τον σύνδεσμο εισαγωγής στον Πίνακα 1.**

Ειδική πρόταση:.....

Συντακτική θέση:.....

Απόδοση:.....

Ο καθηγητής ενημερώνει τους μαθητές ότι πατώντας επάνω σε κάθε λέξη του αρχαίου κειμένου μπορούν να διαβάσουν τη σχετική γραμματική αναγνώριση. Μπορούν επίσης να χρησιμοποιήσουν το λεξικό. Αν οι ομάδες δυσκολεύονται να εντοπίσουν την πρόταση, ο καθηγητής τους καθοδηγεί να την αναζητήσουν στο μέσον του αρχαίου κειμένου προσδιορίζοντας τη συγκεκριμένη περίοδο.

Ειδική πρόταση: *ὡς χρεὸν εἶη μαντήιον αὐτόθι Διὸς γενέσθαι*

Συντακτική θέση: αντικείμενο στο λεκτικό ρήμα *αὐδάσασθαι*.

Απόδοση: ότι ήταν καθορισμένο από τη Μοίρα σε αυτό ακριβώς το μέρος να ιδρυθεί μαντείο του Δία.

3. **Αναζητήστε μία ακόμα δευτερεύουσα ειδική πρόταση στο κείμενο της ενότητας «Η μάχη των Θερμοπυλών» (λογισμικό «ΘΥΜΗΣΙΣ – ΗΡΟΔΟΤΟΣ+» / «χάρτης του Ηροδότου»). Με ποιον σύνδεσμο εισάγεται η πρόταση αυτή; Ποια είναι η συντακτική της θέση και ποια η απόδοσή της; Συμπληρώστε τον σύνδεσμο εισαγωγής στον Πίνακα 1.**

Ειδική πρόταση:.....

Συντακτική θέση:.....

Απόδοση: .....

Ειδική πρόταση: ότι παρεσκευάζοντο ως ἀπολεόμενοι τε καὶ ἀπολέοντες κατὰ δύναμιν.

Συντακτική θέση: επεξήγηση στη δεικτική αντωνυμία τὸ ἐόν.

Απόδοση: ότι δηλαδή (οι Σπαρτιάτες) προετοιμάζονταν να σκοτωθούν και να σκοτώσουν όσους μπορέσουν.

4. Αναζητήστε στο βιβλίο του συντακτικού της Αρχαίας Ελληνικής τις ειδικές προτάσεις. Με ποιους συνδέσμους εισάγονται και ποια είναι η συντακτική λειτουργία τους;

Θα πρέπει να τονιστεί ότι τόσο στην Αρχαία όσο και στη Νέα Ελληνική, οι ειδικές προτάσεις έχουν τον ίδιο συντακτικό ρόλο. Είναι δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις που λειτουργούν ως υποκείμενα απρόσωπων ρημάτων και εκφράσεων, αντικείμενα λεκτικών, δεικτικών, αισθητικών, γνωστικών κ.ά. ρημάτων, καθώς και επεξηγήσεις, συνήθως σε δεικτικές αντωνυμίες ουδετέρου γένους.

5. Αναζητήστε τις ενδοιαστικές προτάσεις μέσα από το σχολικό βιβλίο του συντακτικού της Αρχαίας Ελληνικής. Βρείτε το συντακτικό τους ρόλο και συμπληρώστε στον Πίνακα 1 τους συνδέσμους εισαγωγής.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι τόσο στην Αρχαία όσο και στη Νέα Ελληνική οι ενδοιαστικές είναι δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις που λειτουργούν ως υποκείμενα απρόσωπων ρημάτων και εκφράσεων, αντικείμενα ρημάτων που εκφράζουν φόβο ή δισταγμό, καθώς και ως επεξηγήσεις.

6. Από το λογισμικό «ΘΥΜΗΣΙΣ – ΗΡΟΔΟΤΟΣ+» και μέσα από το χάρτη του κόσμου του Ηροδότου μεταβείτε στην ενότητα «Η μάχη των Θερμοπυλών». Αναζητήστε μία δευτερεύουσα πλάγια ερωτηματική πρόταση στη β΄ σελίδα του αρχαίου κειμένου. Με ποια συνδετική λέξη εισάγεται η πρόταση αυτή; Ποια είναι η συντακτική της θέση και ποια η απόδοσή της;

Πλάγια ερωτηματική πρόταση: .....

Συντακτική θέση:.....

Απόδοση:.....

Πλάγια ερωτηματική πρόταση: ὄντινα τρόπον τασοῦτοι ἐόντες τῇ ἔωυτοῦ στρατιῇ μαχήσονται

Συντακτική θέση: αντικείμενο στο ρήμα ἐπειρώτα

Απόδοση: με ποιο τρόπο τόσο λίγοι άντρες θα μπορέσουν να πολεμήσουν με το δικό τους στρατό.

7. Διαβάστε στο βιβλίο του συντακτικού της Αρχαίας Ελληνικής γλώσσας το κεφάλαιο που αφορά στις πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις. Γράψτε στον Πίνακα 1 τις συνδετικές λέξεις με τις οποίες εισάγονται οι προτάσεις αυτές. Ποιος είναι ο συντακτικός τους ρόλος μέσα στις προτάσεις;

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι τόσο στην Αρχαία όσο και στη Νέα Ελληνική οι πλάγιες ερωτηματικές είναι δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις που λειτουργούν ως αντικείμενα ρημάτων που δηλώνουν έκφραση ή σημαίνουν γνώση (π.χ. απορώ, ερωτώ, θαυμάζω, λέγω, αισθάνομαι). Σπανιότερα λειτουργούν και ως υποκείμενα σε απρόσωπα ρήματα ή εκφράσεις, αλλά και ως επεξηγήσεις. Διακρίνονται σε προτάσεις μερικής και ολικής άγνοιας και εισάγονται με αντίστοιχες λέξεις.

8. Από το λογισμικό «ΘΥΜΗΣΙΣ – ΗΡΟΔΟΤΟΣ+» και μέσα από το χάρτη του κόσμου του Ηροδότου μεταβείτε στην ενότητα «Η ναυμαχία της Σαλαμίνας». Αναζητήστε τρεις υποθετικές προτάσεις στο αρχαίο κείμενο. Με ποιο σύνδεσμο εισάγονται και ποια είναι η μετάφραση της καθεμιάς;

Υποθετική πρόταση: .....

Απόδοση:.....

Υποθετική πρόταση: .....

Απόδοση:.....

Υποθετική πρόταση: .....

Απόδοση:.....

Ο καθηγητής καθοδηγεί τους μαθητές να αναζητήσουν τις τρεις υποθετικές προτάσεις του αρχαίου κειμένου. Επιπλέον επισημαίνει στους μαθητές να προσέξουν να μην επιλέξουν την εναντιωματική πρόταση, η οποία εισάγεται με το ἤν και (αντικείμενο διδασκαλίας της δραστηριότητας 10).

Υποθετική πρόταση: ἤν ἐμοὶ πείθη ναυμαχίην αὐτοῦ μένων ποιέεσθαι

Απόδοση: αν πεισθείς στα λόγια μου να μείνεις και να κάνεις εδώ τη ναυμαχία

Υποθετική πρόταση: ἤν δὲ τὰ ἐγὼ λέγων ποιήσης

Απόδοση: αν όμως κάνεις ό,τι σου προτείνω εγώ

Υποθετική πρόταση: ἤν τὰ οἰκότα ἔκ τοῦ πολέμου ἐκβαίνη

Απόδοση: αν όμως τα πράγματα εξελιχθούν όπως συμβαίνει συνήθως στον πόλεμο

9. Αναζητήστε τις υποθετικές προτάσεις μέσα από το σχολικό βιβλίο του συντακτικού της Αρχαίας Ελληνικής. Συμπληρώστε στον Πίνακα 1 τους συνδέσμους εισαγωγής.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι τόσο στην Αρχαία όσο και στη Νέα Ελληνική, οι υποθετικές είναι επιρρηματικές προτάσεις.

10. Από το λογισμικό «ΘΥΜΗΣΙΣ – ΗΡΟΔΟΤΟΣ+» και μέσα από το χάρτη του κόσμου του Ηροδότου μεταβείτε στην ενότητα «Η ναυμαχία της Σαλαμίνας». Αναζητήστε την εναντιωματική πρόταση στο αρχαίο κείμενο. Με ποιο σύνδεσμο εισάγεται και ποια είναι η απόδοσή της;

Εναντιωματική πρόταση: .....

Απόδοση:.....

Εναντιωματική πρόταση: ἦν περὶ καὶ τὰ ἄλλα εὐτυχήσωμεν

Απόδοση: ακόμα και αν σημειώσουμε κάποια επιτυχία στα άλλα

11. Αναζητήστε τις εναντιωματικές προτάσεις μέσα από το σχολικό βιβλίο του συντακτικού της Αρχαίας Ελληνικής. Συμπληρώστε στον Πίνακα 1 τους συνδέσμους εισαγωγής.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι τόσο στην Αρχαία όσο και στη Νέα Ελληνική, οι εναντιωματικές είναι επιρρηματικές προτάσεις.

12. Στο λογισμικό «ΘΥΜΗΣΙΣ – ΗΡΟΔΟΤΟΣ+» / «χάρτης του κόσμου του Ηροδότου» / ενότητα «Ο Νείλος και η Αίγυπτος», αναζητήστε την αποτελεσματική πρόταση στο αρχαίο κείμενο (στη β΄ σελίδα). Με ποιο σύνδεσμο εισάγεται και ποια είναι η απόδοσή της;

Αποτελεσματική πρόταση:.....

Απόδοση:.....

Αποτελεσματική πρόταση: ὥστε βραχὺς τὸν χειμῶνα ἅπαντα διατελέει ἐὼν οὗ αὐτὶς τροπέων τῶν θερινῶν

Απόδοση: έτσι ώστε όλο το χειμώνα ως το επόμενο θερινό ηλιοστάσιο ο Νείλος έχει λίγο νερό.

13. Αναζητήστε τις αποτελεσματικές προτάσεις μέσα από το σχολικό βιβλίο του συντακτικού της Αρχαίας Ελληνικής. Συμπληρώστε στον Πίνακα 1 τους συνδέσμους εισαγωγής.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι τόσο στην Αρχαία όσο και στη Νέα Ελληνική, οι εναντιωματικές είναι επιρρηματικές προτάσεις.

14. Ανοίξτε το λογισμικό «ΘΥΜΗΣΙΣ –ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ» και μεταβείτε μέσα από τον κήπο στην ενότητα «Η Αγορά της Αρχαίας Αθήνας» για να αναζητήσετε μία αιτιολογική πρόταση (στη β΄ σελίδα των παράλληλων κειμένων). Με ποιον σύνδεσμο εισάγεται η πρόταση αυτή και ποια είναι η απόδοσή της;

Αιτιολογική πρόταση: .....
 Απόδοση:.....

Αιτιολογική πρόταση: ἐπεὶ καὶ γενεαλογῶν ἐς προγόνους ἀνέβαινε Τεῦκρον καὶ Κινύρου θυγατέρα.

Απόδοση: γιατί δομώντας το γενεαλογικό του δέντρο έφτανε στους προγόνους του ως τον Τεύκρο και μία κόρη του Κινύρα.

15. Αναζητήστε τις αιτιολογικές προτάσεις μέσα από το σχολικό βιβλίο του συντακτικού της Αρχαίας Ελληνικής. Συμπληρώστε στον Πίνακα 1 τους συνδέσμους εισαγωγής.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι τόσο στην Αρχαία όσο και στη Νέα Ελληνική, οι αιτιολογικές είναι επιρρηματικές προτάσεις.

16. Στην ίδια ενότητα του λογισμικού («ΘΥΜΗΣΙΣ –ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ» / ενότητα «Η Αγορά της Αρχαίας Αθήνας»), αναζητήστε μία χρονική πρόταση (στη γ΄ σελίδα των παράλληλων κειμένων). Με ποιον σύνδεσμο εισάγεται η πρόταση αυτή και ποια είναι η απόδοσή της;

Χρονική πρόταση: .....
 Απόδοση:.....

Χρονική πρόταση: πρὶν ἢ Πεισίστρατος ἐτυράνησεν ἐπαναστάς.

Απόδοση: ώσπου ο Πεισίστρατος κίνησε επανάσταση και έγινε τύραννος

17. Αναζητήστε τις χρονικές προτάσεις μέσα από το σχολικό βιβλίο του συντακτικού της Αρχαίας Ελληνικής. Συμπληρώστε στον Πίνακα 1 τους συνδέσμους εισαγωγής.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι τόσο στην Αρχαία όσο και στη Νέα Ελληνική, οι χρονικές είναι επιρρηματικές προτάσεις.

18. Αναζητήστε τις τελικές προτάσεις μέσα από το σχολικό βιβλίο του συντακτικού της Αρχαίας Ελληνικής. Συμπληρώστε στον Πίνακα 1 τους συνδέσμους εισαγωγής.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι τόσο στην Αρχαία όσο και στη Νέα Ελληνική, οι τελικές είναι επιρρηματικές προτάσεις.

19. Στο λογισμικό «ΘΥΜΗΣΙΣ – ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ» / ενότητα «Η Αγορά της Αρχαίας Αθήνας» αναζητήστε μία αναφορική πρόταση (στην α΄ σελίδα των παραλλήλων κειμένων). Με ποια συνδετική λέξη εισάγεται η πρόταση αυτή, ποια είναι η συντακτική της θέση και ποια η απόδοσή της;

Αναφορική πρόταση:.....
 Συντακτική θέση:.....
 Απόδοση:.....

Αναφορική πρόταση: ὄν κάλλιστον γενόμενον φασιν ὑπὸ Ἡμέρας ἐρασθείσης ἀρπασθῆναι.

Συντακτική θέση: ομοιόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός

Απόδοση: τον οποίο λένε ότι άρπαξε η Ημέρα, γιατί ήταν πανέμορφος και τον αγάπησε

20. Στο λογισμικό «ΘΥΜΗΣΙΣ – ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ» / ενότητα «Αθλητισμός στην Αρχαία Ελλάδα» μελετήστε τα παράλληλα κείμενα και αναζητήστε μία αναφορική πρόταση (στην α΄ σελίδα των παραλλήλων κειμένων). Με ποια συνδετική λέξη εισάγεται η πρόταση αυτή, ποια είναι η συντακτική της θέση και ποια η απόδοσή της;

Αναφορική πρόταση:.....
 Συντακτική θέση:.....
 Απόδοση:.....

Αναφορική πρόταση: ὥσπερ θεῶ

Συντακτική θέση: επιρρηματικός προσδιορισμός (αναφορική παραβολική πρόταση)

Απόδοση: σαν σε θεό

21. Αναζητήστε τις αναφορικές προτάσεις μέσα από το σχολικό βιβλίο του συντακτικού της Αρχαίας Ελληνικής. Συμπληρώστε στον Πίνακα 1 τις συνδετικές λέξεις με τις οποίες εισάγονται.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι τόσο στην Αρχαία όσο και στη Νέα Ελληνική οι αναφορικές προτάσεις είναι δύο ειδών: α) οι αναφορικές ονοματικές, οι οποίες λειτουργούν ως υποκείμενα, αντικείμενα, κατηγορούμενα και ονοματικοί προσδιορισμοί και β) οι επιρρηματικές που λειτουργούν ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί.

22. Συγκρίνετε τις συνδετικές λέξεις στην Αρχαία και στη Νέα Ελληνική (Πίνακας 1). Τι παρατηρείτε;

Ο καθηγητής εφιστά την προσοχή των μαθητών στο γεγονός ότι σε όλα σχεδόν τα είδη δευτερευουσών προτάσεων πολλές συνδετικές λέξεις της Αρχαίας έχουν παραμείνει αυτούσιες στη Νέα Ελληνική. Ο τρόπος εισαγωγής των προτάσεων (σύνδεσμοι, επιρρήματα ή αντωνυμίες) δεν έχει αλλάξει, το ίδιο και ο συντακτικός ρόλος τους στην πρόταση.

23. Διαβάστε τις αποδόσεις των δευτερευουσών προτάσεων. Τι παρατηρείτε;

Οι μαθητές πρέπει να παρατηρήσουν ότι όλα σχεδόν τα είδη των δευτερευουσών προτάσεων αποδίδονται ή μπορούν να αποδοθούν στη Νέα Ελληνική με δευτερεύουσα πρόταση του ίδιου είδους.

24. Στο λογισμικό «ΘΥΜΗΣΙΣ – ΗΡΟΔΟΤΟΣ+» ακολουθήστε τη διαδρομή Βιβλιοθήκη / «Γλωσσικές παρατηρήσεις» παρατήρηση «δευτερεύουσες προτάσεις». Διαβάστε τη θεωρία και λύστε τις ασκήσεις που ακολουθούν.

Στη φάση αυτή, το λογισμικό χρησιμοποιείται προκειμένου να εμπεδωθούν οι γνώσεις που αποκόμισαν οι μαθητές στις προηγούμενες δραστηριότητες.

Βιβλιογραφία

- Κατσαρού Ε., Μαγγανά Α. Σκιά Α. & Τσέλιου Β. (2006) *Νεοελληνική Γλώσσα Γ΄ Γυμνασίου* Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Liddell H.G. & Scott R. (1996) *Greek-English Lexicon with a Revised Supplement*. Oxford Clarendon Press.
- Μουμπτζάκης, Α.Β. (1992) *Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1998) *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε. Π. Ε.
- Οικονόμου Μ. Χ. (1982) *Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

11. Η αλλαγή της σημασίας των λέξεων: η αγορά του χθες και του σήμερα

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ	
Τάξη/Βαθμίδα	Γ' Γυμνασίου
Γνωστικό αντικείμενο	Αρχαία ελληνική γλώσσα (από το πρωτότυπο)
Προβλεπόμενος διδακτικός χρόνος	2 διδακτικές ώρες
Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης	4 – 5 διδακτικές ώρες
Θεματολογία / Διδακτικοί Στόχοι (Δ.Ε.Π.Π.Σ. εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)	<p>Θεματολογία –Υποενότητα</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η πολυσημία της λέξης (ΔΕΠΠΣ, σελ. 3789) • Αλλαγή της σημασίας των λέξεων (ΔΕΠΠΣ, σελ. 3790) <p>Διδακτικοί στόχοι</p> <ul style="list-style-type: none"> • να καλλιεργήσουν το ενδιαφέρον τους για τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό με τη μελέτη ποικίλων σε θεματολογία κειμένων του αρχαίου ελληνικού κόσμου (π.χ. εθνικά, πολιτικά, κοινωνικά, θρησκευτικά κ.ά.) (ΔΕΠΠΣ- Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, σελ. 3813). • να αποθηκεύουν και να ανακτούν αποθηκευμένες πληροφορίες. Να οργανώνουν με ορθολογικό τρόπο τις πληροφορίες στα μέσα αποθήκευσης. Να δημιουργούν, διαγράφουν, αντιγράφουν αρχεία και φακέλους (ΔΕΠΠΣ, σελ. 4152).
Διαθεματική προσέγγιση/προέκταση	Πληροφορική

Χρησιμοποιούμενα μέσα

- Διαδίκτυο
- ΕΘΕΚ
- εκπαιδευτικό λογισμικό CD-ROM «Ανθολόγιο»
- φύλλα εργασίας
- φυλλομετρητής Διαδίκτυο (Internet Browser)
- επεξεργαστής κειμένου (π.χ. Microsoft Word)
- επεξεργαστής εικόνας (προαιρετικά)
- σαρωτής (scanner)
- εκτυπωτής
- φωτογραφική μηχανή (αναλογική ή ψηφιακή)

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Στόχος του σεναρίου αυτού είναι να αντιληφθούν οι μαθητές ότι η γλώσσα εξελίσσεται με βάση ιστορικές και πολιτισμικές επιδράσεις. Το σενάριο αυτό αξιοποιεί τη θεματική ενότητα της Αγοράς της Αρχαίας Αθήνας από το CD-ROM «Ανθολόγιο» καθώς και τον Εκπαιδευτικό Θησαυρό Ελληνικών Κειμένων (ΕΘΕΚ). Απώτερος στόχος είναι η δημιουργία ενός εικονογραφημένου εντύπου - λευκώματος με χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή και η προσθήκη νέων ενοτήτων στο λογισμικό «Ανθολόγιο» με πολυμεσικό υλικό. Έτσι οι μαθητές ξεκινούν από το λογισμικό ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ και καταλήγουν πάλι σε αυτό εμπλουτίζοντάς το και αξιοποιώντας τις γνώσεις τους στην πληροφορική.

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων οι μαθητές συνεργάζονται σε ομάδες των τριών ή και ατομικά. Το σενάριο περιλαμβάνει πέντε ενότητες:

Ενότητα 1: *Εικονική επίσκεψη στην αρχαία αγορά της Αθήνας*

Στην ενότητα αυτή, μέσα από τη χρήση του λογισμικού ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ, οι μαθητές προσεγγίζουν την αρχική σημασία της λέξης *αγορά* στην αρχαία ελληνική γλώσσα.

Ενότητα 2: *Η αγορά του σήμερα*

Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζεται η σημερινή χρήση της λέξης τόσο σε σύνθετες λέξεις ή εκφράσεις όσο και σε πολυλεκτικά σύνθετα. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιείται ο Εκπαιδευτικός Θησαυρός Ελληνικών Κειμένων (ΕΘΕΚ).

Ενότητα 3: *Αναζήτηση οπτικού υλικού στο διαδίκτυο*

Η ενότητα αυτή έχει ως στόχο να συγκεντρώσουν οι μαθητές οπτικό υλικό από το διαδίκτυο και από επίτοπιες επισκέψεις τους στην Αρχαία αγορά και σε αγορές αγαθών.

Ενότητα 4: *Δημιουργία λευκώματος για την αγορά του χθες και του σήμερα*

Στην ενότητα αυτή, στο πλαίσιο της διαθεματικής προσέγγισης, οι μαθητές δημιουργούν ένα έντυπο χρησιμοποιώντας το υλικό από τις προηγούμενες ενότητες.

Ενότητα 5: *Δημιουργία πολυμεσικής ενότητας για την αγορά του χθες και του σήμερα*

Στην ενότητα αυτή, πάλι στο πλαίσιο της διαθεματικής προσέγγισης, οι μαθητές δημιουργούν μία νέα ενότητα στο ανοικτό τμήμα του λογισμικού «Ανθολόγιο» με τίτλο «Η αγορά του χθες και του σήμερα».

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Ενότητα 1: Εικονική επίσκεψη στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας

1) Ανοίξτε το λογισμικό «ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ» και μέσα από τον «κήπο» επιλέξτε την ενότητα «Η Αγορά της Αρχαίας Αθήνας». Πατήστε το εικονίδιο Εκφώνηση από τη μόνιμη μπάρα και παρακολουθήστε το εισαγωγικό video.

Αφού τελειώσει η αναπαραγωγή του video, επιλέξτε τους συνδέσμους στο εισαγωγικό κείμενο με τους οποίους διασυνδέεται όλο το εικαστικό, λογοτεχνικό και άλλο υλικό που σχετίζεται με το επεισόδιο. Για να πλοηγηθείτε στο πρόγραμμα ακολουθήστε τις παρακάτω οδηγίες. Πατήστε με το ποντίκι επάνω σε κάθε μια από τις μπλε λέξεις του κειμένου, θα εμφανιστεί στο δεξί μέρος της οθόνης η εικόνα ή/και το αντίστοιχο κείμενο, διαδοχικά. Αν πατήσετε επάνω στις εικόνες, μπορείτε να τις μεγεθύνετε. Όπου το πρόσθετο υλικό επεκτείνεται σε περισσότερες από μία σελίδες, η μετάβαση γίνεται επιλέγοντας το χαρακτηριστικό εικονίδιο. Οι πράσινες λέξεις οδηγούν στο διαδίκτυο.

Οι μαθητές με τον καθηγητή της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας θα γνωρίσουν το κέντρο της πολιτικής και κοινωνικής ζωής της αρχαίας Αθήνας, την Αγορά, από το λογισμικό ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ. Χωρισμένοι σε ομάδες θα δουν όλο το πολυμεσικό υλικό και θα συμπληρώσουν φύλλα εργασίας.

2) Απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

- α) Από πού προέρχεται η λέξη «αγορά» και τι σημαίνει;
- β) Πού βρισκόταν η Αρχαία Αγορά της Αθήνας;
- γ) Σε ποιο μνημείο απεικονίζεται η πομπή των Παναθηναίων;
- δ) Σε τι χρησίμευε η Βασίλειος Στοά;
- ε) Ποια ήταν η χρήση της στοάς του Ελευθερίου Διός;
- στ) Ποιοι ήταν οι πρυτάνεις και ποιες ήταν οι αρμοδιότητές τους;
- ζ) Ποιοι αναπαριστάνονταν στο μνημείο των Επωνύμων ηρώων;
- η) Από ποιον πήρε το όνομά της η στοά του Αττάλου;
- θ) Γιατί η Ποικίλη στοά ονομάστηκε έτσι;
- ι) Σε τι χρησίμευε το Ωδείο του Αγρίππα;

Οι μαθητές προσεγγίζουν την ετυμολογία της λέξης «αγορά» και εξοικειώνονται με το χώρο της Αρχαίας αγοράς. Στη συνέχεια παρατίθενται ενδεικτικές απαντήσεις.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

- α) Η λέξη αγορά, που προέρχεται από το ρήμα «αγείρω» δηλ. συγκεντρώνω.
- β) Στην Αθήνα στον ανοιχτό και ομαλό χώρο στους βορειοδυτικούς πρόποδες της Ακρόπολης, του ιερού βράχου της πόλης.
- γ) Η πομπή των Παναθηναίων έχει απεικονιστεί με έξοχο τρόπο στην ανάγλυφη ζωφόρο του Παρθενώνα (442-438 π.Χ.), έργο του μεγάλου γλύπτη της αρχαιότητας Φειδία.
- δ) Στη Βασιλείο στοά ήταν στημένες οι στήλες όπου αναγράφονταν οι βασικοί νόμοι του αθηναϊκού πολιτεύματος και μπροστά από αυτή βρισκόταν η πέτρα, στην οποία οι νέοι άρχοντες έδιναν όρκο ότι θα σέβονται τους νόμους. Η Βασιλείος στοά χρησίμευε ως χώρος για την παράθεση επίσημων γευμάτων, κατά τη διάρκεια των οποίων στήνονταν προσωρινά ξύλινα τραπέζια και κλίνες.
- ε) Η στοά του Ελευθερίου Διός ήταν περισσότερο ένας χώρος κοινωνικών συναναστροφών παρά ένα διοικητικό οικοδόμημα.
- στ) Οι πρυτάνεις ήταν οι 50 βουλευτές καθεμιάς από τις 10 φυλές, οι οποίοι απάρτιζαν τη βουλή των πεντακοσίων. Οι πρυτάνεις ήταν επιφορτισμένοι με αρμοδιότητες που αφορούσαν σε θέματα οικονομικά, θρησκευτικά και δικαστικά καθώς και ζητήματα εξωτερικής πολιτικής.
- ζ) Αναπαριστάνονταν τα χάλκινα αγάλματα των δέκα μυθικών ηρώων από τους οποίους είχαν πάρει τα ονόματά τους οι δέκα φυλές της Αθήνας.
- η) Από το Βασιλιά της Περγάμου Άτταλο Β΄ (159-138 π.Χ.).
- θ) Ονομάστηκε έτσι από τις ζωγραφικές συνθέσεις που διακοσμούσαν τους τοίχους της.
- ι) Αρχικά προοριζόταν για μουσικές εκδηλώσεις. Όταν στα μέσα του 2ου αι. μ.Χ. ανακαινίστηκε, λειτούργησε ως χώρος διαλέξεων των φιλοσόφων και των σοφιστών της εποχής.

3) Ποια κτήρια βρίσκονται στο χώρο της Αρχαίας αγοράς και ποια ήταν η χρήση τους.

Η Αγορά ήταν ο τόπος των κοινωνικών συναναστροφών, των πολιτικών συναθροίσεων, των εμπορικών συναλλαγών, των θεατρικών δρώμενων και των θρησκευτικών τελετών.

Τα πρώτα οικοδομήματα για τις πολιτικές δραστηριότητες των Αθηναίων άρχισαν να κατασκευάζονται στις αρχές του 6ου αι. π. Χ. όταν χάρη στις πολιτικές μεταρρυθμίσεις του Σόλωνα (594 π.Χ.) εισήχθησαν οι πρώτοι δημοκρατικοί θεσμοί ενώ διοικητικά και θρησκευτικά οικοδομήματα συνέχισαν να ανεγείρονται έως την ύστερη αρχαιότητα.

Στην κορυφή του λόφου του Αγοραίου Κολωνού, στη δυτική πλευρά της αρχαίας αγοράς βρίσκεται το Ηφαιστείον που κτίστηκε γύρω στα μέσα του 5ου αι. π.Χ.

Στη Βασιλείο στοά έλαβε χώρα η ανάκριση του Σωκράτη, ο οποίος έπειτα οδηγήθηκε σε δίκη, σε ένα από τα δικαστήρια της πόλης και θανατώθηκε, στη φυλακή.

Η Θόλος αποτελούσε, εκτός από χώρο φύλαξης των προτύπων των μέτρων και των σταθμών της πόλης, και την έδρα των πρυτάνεων για διάστημα 35-36 ημερών.

Το Βουλευτήριο χρησίμευε για την στέγαση της βουλής των πεντακοσίων, όπου συνεδρίαζαν οι 50 βουλευτές από κάθε φυλή.

Το Μητρώον ήταν αφιερωμένο στη Μητέρα των θεών Ρέα.

Το μνημείο των Επωνύμων Ηρώων: Στο βάθρο του και πάνω σε ξύλινους πίνακες αναγράφονταν, πριν από τις συνεδριάσεις της εκκλησίας του Δήμου, οι προτάσεις για τους νέους νόμους, γεγονός που επέτρεπε στους πολίτες να τους επεξεργάζονται πριν τους ψηφίσουν. Αλλά και οι θεσμοθέτες εδώ εξέθεταν τις παρατηρήσεις τους κατά τον ετήσιο έλεγχο των νόμων. Επίσης, στους επώνυμους ήρωες ανακοινώνονταν τα ονόματα όσων αποφάσιζε η πόλη να τιμήσει για την πολύτιμη προσφορά τους στο κοινό καλό.

Η Στοά του Αττάλου: Ήταν εμπορικό κέντρο αφού εκεί λειτουργούσαν καταστήματα. Επίσης αποτελούσε και ιδανικό μέρος από όπου μπορούσε κανείς να παρακολουθήσει τα δρώμενα που πραγματοποιούνταν στον ανοιχτό χώρο της αγοράς. Σήμερα λειτουργεί ως μουσείο των ευρημάτων από τις ανασκαφές στην αρχαία αγορά.

Ενότητα 2: Η αγορά του σήμερα

Η ενότητα αυτή βασίζεται στον Εκπαιδευτικό Θησαυρό Ελληνικών Κειμένων, ΕΘΕΚ. Κατά τη φάση αυτή ο καθηγητής δίνει το ερέθισμα-αφορμή στους μαθητές να συζητήσουν για τις περιπέτειες της λέξης «αγορά» μέσα στο χρόνο.

4) Χωριστείτε σε δύο ομάδες.

Ομάδα Α΄ : Αναζητήστε στον ΕΘΕΚ τη λέξη «αγορά». Πληκτρολογήστε στο πρώτο κριτήριο και στο πεδίο «λέξη» **%αγορ| ^αγορά**. (βάζοντας το σύμβολο επί τοις εκατό (%) στη συνέχεια τη λέξη **αγορ** χωρίς κατάληξη και τα σύμβολα **|** και **^** και στη συνέχεια τη λέξη **αγορά**). Περιορίστε την αναζήτησή σας στα 500 αποτελέσματα. Αποθηκεύστε τα αποτελέσματά σας και καταγράψτε τα σε ένα αρχείο επεξεργαστή κειμένου, π.χ. Microsoft Word.

Ομάδα Β΄ : Αναζητήστε στον ΕΘΕΚ τη λέξη «αγορά». Επιλέξτε στο πρώτο κριτήριο και στο πεδίο «μέρος του λόγου»: Επίθετο και στο δεύτερο κριτήριο πληκτρολογήστε τη λέξη «αγορά». Περιορίστε την αναζήτησή σας στα 500 αποτελέσματα. Αποθηκεύστε τα αποτελέσματά σας και καταγράψτε τα σε ένα αρχείο επεξεργαστή κειμένου, π.χ. Microsoft Word.

Οι μαθητές θα συγκεντρώσουν το σύνολο των σύνθετων λέξεων που έχει ως δεύτερο συνθετικό τη λέξη αγορά (π.χ. κτηματαγορά, λαχαναγορά).

Από αυτή την αναζήτηση θα βρεθεί το σύνολο των πολυλεκτικών σύνθετων, δηλ. οι μαθητές θα συγκεντρώσουν προτάσεις ώστε να δουν με ποιες λέξεις συνοδεύεται η λέξη αγορά (π.χ. λαϊκή αγορά, Κοινή αγορά).

5) Ποιες είναι οι χρήσεις της λέξης «αγορά»; Γράψτε στον πίνακα τις σημαντικότερες περιπτώσεις που ανευρεθήκαν στον ΕΘΕΚ. Τι παρατηρείτε;

Οι ομάδες παρουσιάζουν στους συμμαθητές τους τις διαφορετικές χρήσεις της λέξης «αγορά», σύμφωνα με τα αποτελέσματα των αναζητήσεων στον ΕΘΕΚ. Ο καθηγητής με τους μαθητές συζητούν για την πρώτη σημασία της λέξης «αγορά», ως χώρου κοινωνικών συναναστροφών, πολιτικών συναθροίσεων, θεατρικών δρώμενων και θρησκευτικών τελετών και στη συνέχεια για τη σημερινή χρήση, ως χώρου εμπορικών συναλλαγών, προμήθειας αγαθών κ.τ.λ.

Έτσι ο εκπαιδευτικός εισάγει το θέμα της αλλαγής της σημασίας των λέξεων στο πέρασμα των αιώνων.

Ενότητα 3: Αναζήτηση οπτικού – κειμενικού υλικού στο διαδίκτυο

Η ενότητα αυτή έχει ως στόχο να αποκτήσουν οι μαθητές δεξιότητες αναζήτησης, συλλογής, επιλογής, ανάλυσης και αξιολόγησης πληροφοριών από τους προτεινόμενους τόπους-πηγές του διαδικτύου και να τις αξιοποιήσουν για τη δημιουργία ομαδικών-συνθετικών εργασιών.

6) Ενεργοποιήστε τον φυλλομετρητή - Internet Browser (internet explorer) σε όποια μηχανή αναζήτησης επιθυμείτε (google, yahoo κ.ά. Αναζητήστε κείμενα και εικόνες σχετικές με την αγορά, είτε του χθες είτε του σήμερα (π.χ. αρχαία αγορά, λαϊκή αγορά, κρεαταγορά κ.λπ. Αποθηκεύστε τις πιο χαρακτηριστικές φωτογραφίες και κείμενα σε κάποιο φάκελο στον υπολογιστή.

Κάθε ομάδα μαθητών αναλαμβάνει να βρει και να συγκεντρώσει οπτικοακουστικό υλικό σχετικό με την Αρχαία αγορά και με τις νεότερες ή σύγχρονες αγορές αγαθών. Ο καθηγητής παρακολουθεί, επεμβαίνει όταν χρειάζεται και βοηθάει ή διευκολύνει τους μαθητές στην πλοήγηση.

Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί με τη βοήθεια του καθηγητή Πληροφορικής ο οποίος βοηθάει τους μαθητές στην αποθήκευση των φωτογραφιών από την ιστοσελίδα σε αποθηκευτικό μέσο.

Συμπληρωματική δραστηριότητα σε αυτή την ενότητα θα μπορούσε να είναι μία επίσκεψη στην αρχαία αγορά της Αθήνας, καθώς και σε διάφορους σύγχρονους τύπους αγορών. Έτσι οι μαθητές θα μπορούσαν να αποκτήσουν πρωτότυπο πολυμεσικό υλικό φωτογραφίζοντας τους χώρους. Οι φωτογραφίες θα πρέπει να ψηφιοποιηθούν, κάνοντας χρήση σαρωτή (scanner), ώστε να χρησιμοποιηθούν στο έντυπο - λεύκωμα για την αγορά. Επίσης αυτές οι εικόνες μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη δημιουργία υπερδεσμών στις νέες ενότητες που θα ενσωματώσουν οι μαθητές στο ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ.

Ενότητα 4: Δημιουργία λευκώματος για την αγορά του χθες και του σήμερα

Οι μαθητές έχουν συγκεντρώσει το υλικό για την εργασία τους: κείμενα, φωτογραφίες και χωρισμένοι στις ομάδες τους, μαζί με το φιλόλογο και τον καθηγητή της Πληροφορικής θα δημιουργήσουν ένα εικονογραφημένο έντυπο για την Αγορά του χθες και του σήμερα.

Σε αυτή την ενότητα επιτυγχάνονται οι περισσότεροι από τους ειδικούς σκοπούς για τη διδασκαλία του μαθήματος της Πληροφορικής, όπως να αποκτήσουν δεξιότητες συλλογής, επιλογής, ανάλυσης και αξιολόγησης πληροφοριών από διάφορες πηγές (διαδίκτυο, πολυμέσα κ.λπ.), να αξιοποιήσουν δυνατότητες των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας και να εφαρμόσουν αυτές τις γνώσεις στην καθημερινή ζωή κ.ά.

7) Επιλέξτε τις φωτογραφίες και συντάξτε τα κείμενα που θα τις συνοδεύουν

Κάθε ομάδα τελειοποιεί τα κείμενα που θα συνοδεύουν το εικαστικό υλικό που έχει ήδη αποθηκευτεί κατά τις προηγούμενες φάσεις. (Βλ. Υπόδειγμα εντύπου για την Αρχαία Αγορά της Αθήνας στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1).

Για να γίνει η εισαγωγή των φωτογραφιών στο αρχείο του Word ακολουθείται η διαδικασία όπως περιγράφεται στο «Οδηγίες για την εισαγωγή εικόνας σε αρχείο του Word» (Βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2).

8) Σχεδιάστε τη μορφή του εντύπου.

Οι μαθητές αποφασίζουν για τις προδιαγραφές του εντύπου (γραμματοσειρά, διάταξη, αριθμός και ποσότητα κειμένων, αριθμός φωτογραφιών ανά σελίδα κ.λπ.).

9) Δημιουργήστε το έντυπο με τίτλο: Στην αγορά του χθες και του σήμερα.

Όλες ομάδες θα πάρουν μέρος σε όλες τις διαδικασίες δημιουργίας του εντύπου (σχεδιασμό, σάρωση εικόνων, επιλογή κειμένων κ.λπ.). Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ο καθηγητής εποπτεύει, καθοδηγεί και διευκολύνει τους μαθητές.

Όταν ολοκληρωθεί η δημιουργία των εντύπων γίνεται η εκτύπωση και σελιδοποίηση.

Ενότητα 5: Δημιουργία πολυμεσικής ενότητας για την αγορά του χθες και του σήμερα

Οι μαθητές με τους καθηγητές της Νεοελληνικής Γλώσσας, Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας και Πληροφορικής στο πλαίσιο της Ευέλικτης ζώνης συγκεντρώνουν, αξιολογούν, επιλέγουν το υλικό για τις νέες πολυμεσικές ενότητες που θα ενσωματώσουν στο ανοικτό κομμάτι του λογισμικού ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ.

10) Γράψτε ένα εισαγωγικό κείμενο (κορμό) με θέμα: «Η Αγορά του χθες και του σήμερα». Επιλέξτε τις θερμές λέξεις και το υλικό στο οποίο θα παραπέμπουν.

Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες. Κάθε ομάδα γράφει ένα εισαγωγικό κείμενο για την αλλαγή της σημασίας των λέξεων μέσα στο χρόνο. Ως παράδειγμα χρησιμοποιείται η λέξη «αγορά» και οι διάφορες σημασίες που πήρε από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Οι διάφορες αυτές σημασίες μπορούν να συνδεθούν με πολυμεσικό υλικό (εικόνες, ιστοσελίδες, κείμενα κ.ά.) που έχουν ήδη συγκεντρώσει οι μαθητές στις προηγούμενες ενότητες.

11) Δημιουργήστε μία νέα πολυμεσική ενότητα ακολουθώντας τις παρακάτω οδηγίες.

Οδηγίες για τη δημιουργία νέας ενότητας στο λογισμικό ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ

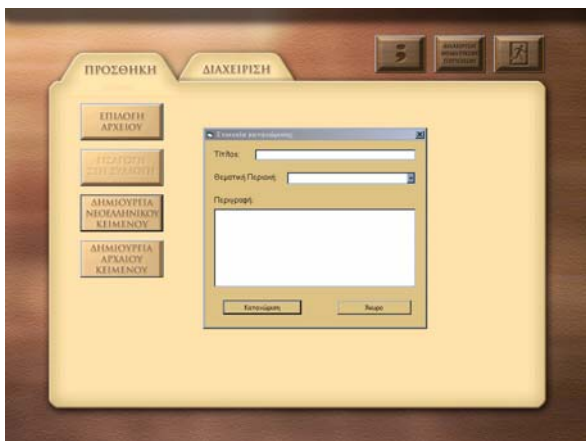
Για να δημιουργήσετε μια νέα ενότητα ακολουθήστε την εξής διαδρομή: Έναρξη, Προγράμματα/ ILSP/ Θύμησις/ Ανθολόγιο/ Βιβλιοθήκη.

1. Ενεργοποιήστε το εικονίδιο της ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ και επιλέξτε το αρχείο που θέλετε να προσθέσετε στην συλλογή σας.

2. Ενεργοποιήστε το εικονίδιο της ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗ ΣΥΛΛΟΓΗ και συμπληρώστε τα στοιχεία του αρχείου: Τίτλος (υποχρεωτικό στοιχείο), Θεματική Περιοχή (υποχρεωτικό στοιχείο) και Περιγραφή (προαιρετικό στοιχείο). ΠΡΟΣΟΧΗ: Το πρόγραμμα δεν επιτρέπει τη χρήση μονών και διπλών εισαγωγικών (" ").

3. Με την ενεργοποίηση της ΚΑΤΑΧΩΡΙΣΗΣ η διαδικασία εισαγωγής ολοκληρώνεται, ενώ η επιλογή ΑΚΥΡΟ ακυρώνει τη διαδικασία εισαγωγής.

4. Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ενεργοποιεί τον κειμενογράφο WORD στον οποίο μπορείτε να πληκτρολογήσετε το κείμενό σας και, στην συνέχεια, να κάνετε την εισαγωγή του στη συλλογή με βάση την παραπάνω διαδικασία. Αν πατήσετε ΑΚΥΡΟ, ο κειμενογράφος κλείνει χωρίς να κάνετε εισαγωγή του κειμένου σας στη συλλογή. Για τη δημιουργία αρχαίου κειμένου, ενεργοποιείται ο κειμενογράφος.

Εικόνα 1: Η βιβλιοθήκη της βάσης δεδομένων του λογισμικού

5. Για να κάνετε μεταβολή των στοιχείων ενός αρχείου της βιβλιοθήκης ή και διαγραφή του επιλέγετε το εικονίδιο της ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ.
6. Επιλέγετε το είδος του αρχείου (εικόνα, ήχος, κείμενο ή video) ή/και την θεματική περιοχή από τον κατάλογο, ενεργοποιώντας τα αντίστοιχα εικονίδια της οθόνης. Ανάλογα με την επιλογή σας διαμορφώνεται και ο κατάλογος των τίτλων με αλφαβητική σειρά.
7. Επιλέγετε τον τίτλο που επιθυμείτε από τον κατάλογο και το αρχείο θα εμφανιστεί στο πλαίσιο στο δεξί μέρος της οθόνης.
8. Αν επιλέξετε ΕΛΕΓΧΟ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ, τότε η φόρμα εμφανίζεται συμπληρωμένη με τα στοιχεία που είχατε ήδη καταχωρίσει και μπορείτε να κάνετε τις διορθώσεις σας πατώντας το εικονίδιο ΑΛΛΑΓΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ, το οποίο σας οδηγεί στην φόρμα των ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΤΑΧΩΡΙΣΗΣ. ΠΡΟΣΟΧΗ: Το πρόγραμμα δεν επιτρέπει τη χρήση μονών και διπλών εισαγωγικών (" ").
9. Η ΔΙΑΓΡΑΦΗ σας επιτρέπει να διαγράψετε ένα καταχωρημένο αρχείο μαζί με όλες τις πληροφορίες που το συνοδεύουν.

Εικόνα 2: Διαχείριση υλικού στην βιβλιοθήκη της βάσης δεδομένων

10. Ενεργοποιήστε το εικονίδιο της ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ.
11. Ενεργοποιήστε την ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΘΕΜΑΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ, πληκτρολογήστε στη φόρμα που εμφανίζεται τη νέα Θεματική Περιοχή και πατήστε ΠΡΟΣΘΗΚΗ ή ΑΚΥΡΩΣΗ.
12. Ενεργοποιήστε τη ΔΙΑΓΡΑΦΗ ΘΕΜΑΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ, επιλέγετε τη Θεματική Περιοχή που θέλετε να διαγράψετε και πατήστε ΔΙΑΓΡΑΦΗ. Προϋπόθεση είναι να έχετε κάνει οι ίδιοι την εισαγωγή της Θ.Π. που θέλετε να διαγράψετε. Οι Θ.Π. που έχουν καταχωρισθεί από τον Κατασκευαστή δεν διαγράφονται.
13. Στα παραπάνω βήματα περιγράφεται η λειτουργία ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ
14. Κλείστε τη φόρμα πατώντας ΕΞΟΔΟ.

Εικόνα 3: Διαχείριση θεματικών περιοχών στην βάση δεδομένων του λογισμικού

Έτσι οι μαθητές ξεκινούν από το λογισμικό του Ανθολογίου και καταλήγουν πάλι σε αυτό εμπλουτίζοντας το και αξιοποιώντας όλες τις νέες γνώσεις σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα.

Οι διαδικασίες προσθήκης και διαχείρισης υλικού της πολυμεσικής βιβλιοθήκης περιγράφονται αναλυτικά στο αρχείο «Βιβλίο δασκάλου Ανθολογίου.doc» το οποίο βρίσκεται στο CD-ROM ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ.

Βιβλιογραφία – Ενδεικτικοί Δικτυακοί τόποι

Γιάγκου, Μ., Στεργάτου, Ελ. (2003), *Επεξεργασία κειμένου, Ελληνική Έκδοση Word 2000*, Εκδόσεις LibrisTech, Αθήνα.

Κασκαντάμη Μ.Β. (2001), *Μαθαίνοντας στο Internet Αρχαία, Νέα, Ιστορία*, Εκδ. Καστανιώτη.

Λαμπρινουδάκης, Β.Κ. (1986), *Οικοδομικά προγράμματα στην αρχαία Αθήνα*, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα.

Μαστραπάς, Α. (1992), *Τοπογραφία των Αρχαίων Αθηνών*, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα.

Παπαχατζής, Ν. (1974-1981), *Παυσανίου Ελλάδος περιήγησις, Αττικά*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.

Σβορώνου Ελ. (2003), *Αρχαία Αθήνα*, Εκδόσεις Ερευνητές – Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Αθήνα.

Τραυλός, Ι. (1993), *Η πολεοδομική εξέλιξη των Αθηνών*, Εκδόσεις Καπόν.

Flacelière, R. (1995), *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Αρχαίων Ελλήνων*, μτφ. Γ. Βανδώρος, Εκδόσεις Δ. Παπαδήμα, Αθήνα.

Thompson A.H. (1985), μτφ. Μπρούσκαρη Ε. και Ανδριτσάκη-Φωτιάδου Δ., *Η Αγορά της αρχαίας Αθήνας, σύντομος οδηγός*, Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών, Αθήνα.

Thomson, A. H. (1990), *The Athenian Agora, A guide to the Excavation and Museum*, American School of Classical Studies in Athens.

Kolobova, K. - Ozereekaja, E. (1993), *Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Ελλάδα*, μτφ. Γ. Ζωΐδη, Εκδόσεις Δ. Παπαδήμα, Αθήνα.

<http://www.attalos.com/> Η ιστοσελίδα της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα, στην αγγλική γλώσσα.

<http://e-yliko.sch.gr> Η Εκπαιδευτική Πύλη του Υπουργείου Παιδείας.

<http://www.fhw.gr/chronos/05/gr/politics/index.html>

http://www.fhw.gr/projects/bouleuterion/gr/katopsis/athens_agora.html

<http://www1.fhw.gr/projects/courts/> Ιστοσελίδες του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού.

<http://odysseia.cti.gr> Ελληνικά Σχολεία στην Κοινωνία της Πληροφορίας, Ενέργεια ΟΔΥΣΣΕΙΑ.

<http://pleiades.cti.gr> έργο "ΠΛΕΙΑΔΕΣ", Ανάπτυξη Εκπαιδευτικού Λογισμικού και Ολοκληρωμένων Εκπαιδευτικών Πακέτων.

<http://www.culture.gr/> Η ιστοσελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού.

<http://www.filologia.gr/> Η Φιλολογία στον κόσμο των Ηλεκτρονικών Υπολογιστών.

http://www.geocities.com/giac_t/ και <http://www.netschoolbook.gr> Σενάρια διδασκαλίας φιλολογικών μαθημάτων της Τερέζας Γιακουμάτου, 2001.

<http://www.google.gr/> Μηχανή αναζήτησης στον παγκόσμιο ιστό.

<http://www.ilsp.gr/ethek.html> Πληροφορίες σχετικά με τον Εκπαιδευτικό Θησαυρό Ελληνικών Κειμένων.

<http://www.xanthi.ilsp.gr/ethek/> Η ιστοσελίδα του Εκπαιδευτικού Θησαυρού Ελληνικών Κειμένων.

www.komvos.edu Ηλεκτρονικός κόμβος για την υποστήριξη των διδασκόντων την ελληνική γλώσσα.

<http://www.philology.gr/> Ο Ελληνικός Φιλολογικός Ιστοχώρος.

<http://www.pi-schools.gr/programs/EuZin> Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Ευέλικτη Ζώνη

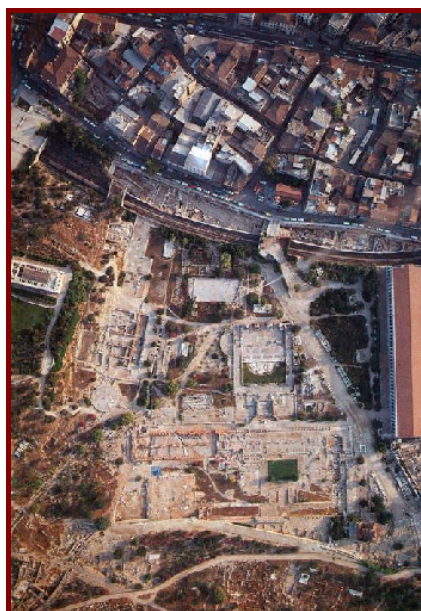
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Υπόδειγμα εντύπου Η ΑΡΧΑΙΑ ΑΓΟΡΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Κείμενο για τον αρχαιολογικό χώρο (Γενική άποψη)

Εικόνα 1 Άποψη του αρχαιολογικού χώρου της αρχαίας Αγοράς της Αθήνας

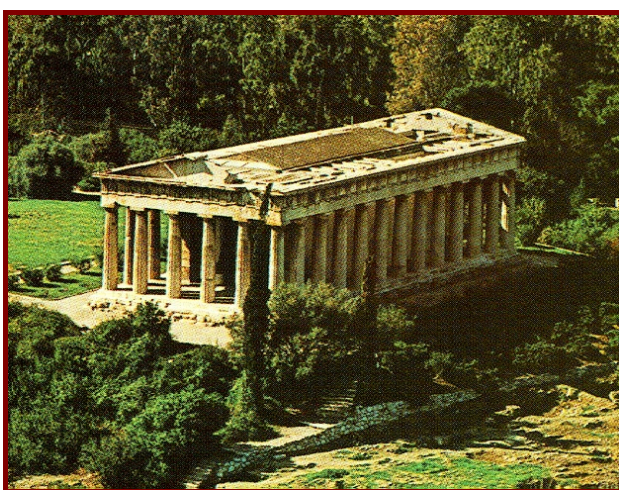

Εικόνα 2 Αεροφωτογραφία του αρχαιολογικού χώρου της αρχαίας Αγοράς της Αθήνας

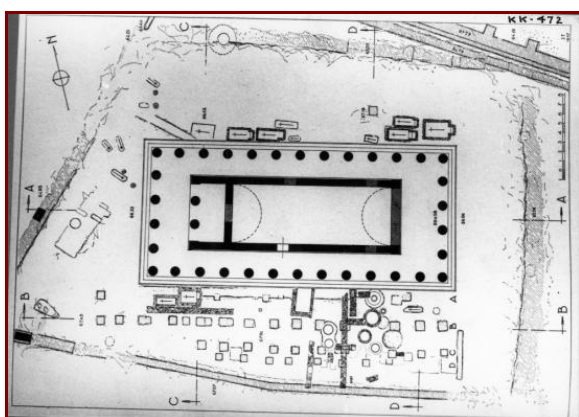
Ναός Ηφαιστου και Αθηνάς

Εισαγωγικό κείμενο

.....

Εικόνα 3 Αεροφωτογραφία του Ηφαιστείου

Εικόνα 4 Κάτοψη του Ηφαιστείου

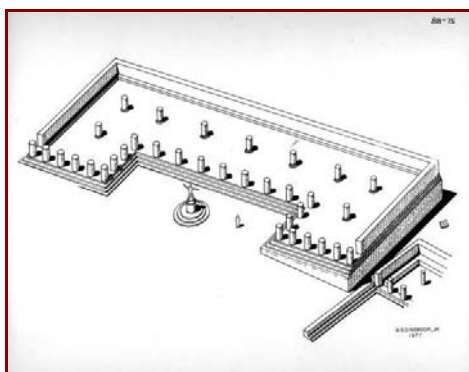

Εικόνα 5 Λεπτομέρεια της διακόσμησης του ναού

Βασιλείος στοά

Σχετικό κείμενο

.....

Εικόνα 6 Μακέτα της Βασιλείου στοάς

Ναός Πατρώου Απόλλωνος

Εισαγωγικό κείμενο

.....

Εικόνα 7 Απόλλων Πατρώος. Κολοσσαίο λατρευτικό άγαλμα του θεού

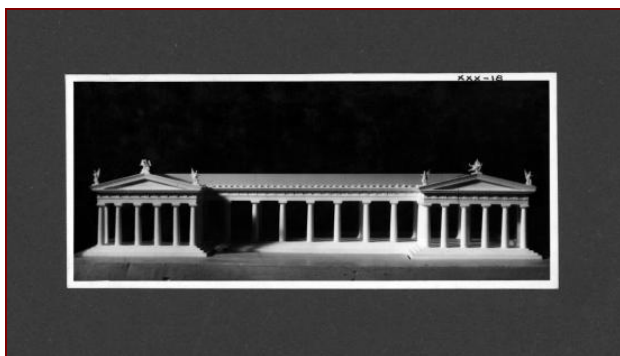
Στοά του Ελευθερίου Διός

Εισαγωγικό κείμενο

.....

Εικόνα 8 Η στοά του Ελευθερίου Διός, σήμερα. Στο βάθος το Ηφαιστείον.

Εικόνα 9 Αναπαράσταση της στοάς του Ελευθερίου Διός.

Βάθρο Επώνυμων Ηρώων

Σχετικό κείμενο

.....

Εικόνα 10 Άποψη του βάθρου των Επωνύμων Ηρώων

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΚΟΝΑΣ ΣΕ ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ WORD

Από το βιβλίο:

Γιάγκου, Μ., Στεργάτου, Ελ., 2003, *Επεξεργασία κειμένου, Ελληνική Έκδοση Word 2000*, Εκδόσεις LibrisTech, Αθήνα.

Σε ένα έγγραφο του Word εκτός από κείμενο είναι δυνατό να εισάγουμε και γραφικά αντικείμενα (εικόνες, σχήματα).

Εικόνα μπορεί να είναι μία φωτογραφία που έχουμε ψηφιοποιήσει και αποθηκεύσει στο δίσκο μας ή οποιοδήποτε αρχείο εικόνας έχει δημιουργηθεί με κάποιο πρόγραμμα επεξεργασίας εικόνας. Ορισμένα από τα συνηθέστερα αρχεία εικόνων που μπορούμε να εισαγάγουμε είναι τα αρχεία τύπου .bmp, .jpg, .gif κ.λπ.

Σχήματα είναι ορισμένα μοντελοποιημένα γραφικά αντικείμενα, όπως γραμμές, βέλη, διαγράμματα ροής, βασικά σχήματα (τετράγωνα, κύκλοι) κ.λπ. Αυτά ομαδοποιούνται ως Αυτόματα σχήματα και είναι δυνατό να τα εισαγάγουμε στο έγγραφο και να τα προσαρμόσουμε πολύ εύκολα.

A. Εισαγωγή εικόνας από αρχείο

Για να εισάγουμε ένα αρχείο εικόνας:

1. Τοποθετούμε τον δρομέα στο σημείο εισαγωγής.
2. Επιλέγουμε από το μενού **Εισαγωγή** → **Εικόνα** → **Από αρχείο...** Στην οθόνη μας εμφανίζεται το παράθυρο διαλόγου Εισαγωγή εικόνας.
3. Στο πλαίσιο λίστας **Διερεύνηση σε:** ορίζουμε το μονοπάτι του αρχείου (δίσκος / φάκελος).
4. Επιλέγουμε το αρχείο της εικόνας που θέλουμε να εισαγάγουμε.
5. Πατάμε το κουμπί **Εισαγωγή**.

Η εικόνα ενσωματώνεται στο έγγραφο.

Εναλλακτικά, μπορούμε να επιλέξουμε το κουμπί **Εισαγωγή εικόνας** από τη γραμμή εργαλείων **Εικόνα**. (Θυμηθείτε: αν δεν εμφανίζεται η γραμμή εργαλείων στο παράθυρό μας, επιλέγουμε από το μενού Προβολή → Γραμμές εργαλείων → Εικόνα). Στην οθόνη μας θα εμφανιστεί και πάλι το παράθυρο διαλόγου **Εισαγωγή εικόνας**, οπότε θα ακολουθήσουμε τα βήματα 3 έως 5 που περιγράφηκαν παραπάνω.

B. Προσαρμογή γραφικών αντικειμένων

ι. Αλλαγή χρώματος

Σε ένα αυτόματο σχήμα μπορούμε να αλλάξουμε τόσο το χρώμα γεμίματος όσο και το χρώμα και το στυλ της γραμμής του εξωτερικού περιγράμματος. Ομοίως σε μία εικόνα είναι δυνατό να προσθέσουμε χρώμα γεμίματος:

1. Επιλέγουμε το αυτόματο σχήμα ή την εικόνα, κάνοντας κλικ επάνω του.
  2. Επιλέγουμε από το μενού **Μορφή → Αυτόματο σχήμα...** ή **Εικόνα...** (Αν έχουμε επιλέξει εικόνα, στο μενού Μορφή θα εμφανιστεί η εντολή **Εικόνα...**, ενώ αν έχουμε επιλέξει αυτόματο σχήμα, στο μενού θα εμφανιστεί η εντολή **Αυτόματο σχήμα...**, οπότε κατά περίπτωση ενεργοποιούμε την αντίστοιχη εντολή). Στην οθόνη μας εμφανίζεται το παράθυρο διαλόγου **Μορφοποίηση εικόνας ή Μορφοποίηση αυτόματου σχήματος**, αντίστοιχα.
  3. Επιλέγουμε την καρτέλα **Χρώματα και Γραμμές**.
  4. Στην ενότητα **Γέμισμα**, μέσω του πλαισίου λίστας **Χρώμα:** επιλέγουμε το επιθυμητό χρώμα γεμίματος του σχήματος.
  5. Ειδικά στα αυτόματα σχήματα, όχι όμως και στις εικόνες μπορούμε να αλλάξουμε το χρώμα γραμμής. Στην ενότητα **Γραμμή**, χρησιμοποιούμε το πλαίσιο λίστας **Χρώμα:** για να καθορίσουμε το χρώμα της γραμμής του περιγράμματος του σχήματος.
  6. Πατάμε το κουμπί **OK**.
- Οι ρυθμίσεις μας εφαρμόζονται στην εικόνα ή το αυτόματο σχήμα.

1. Εναλλακτικά, μπορούμε να μορφοποιήσουμε το αυτόματο σχήμα ή την εικόνα από τη **γραμμή εργαλείων Σχεδίασης:**
  2. Επιλέγουμε το γραφικό αντικείμενο, κάνοντας κλικ επάνω του.
  3. Πατάμε το βελάκι του κουμπιού **Χρώμα γεμίματος** της γραμμής εργαλείων **Σχεδίαση** και από το αναπτυσσόμενο υπομενού επιλέγουμε το επιθυμητό χρώμα γεμίματος.
  4. Πατάμε το βελάκι του κουμπιού **Χρώμα γραμμής** της γραμμής εργαλείων **Σχεδίαση** και από το αναπτυσσόμενο υπομενού επιλέγουμε το επιθυμητό χρώμα του περιγράμματος. (Το χρώμα γραμμής αλλάζει μόνο στα αυτόματα σχήματα)
  5. Πατάμε το κουμπί **OK**.
- Το χρώμα γραμμής και γεμίματος αλλάζει σύμφωνα με τις ρυθμίσεις μας.

Ειδικά στις εικόνες μπορούμε να κάνουμε περισσότερες ρυθμίσεις του χρωμάτων, της φωτεινότητας και του κοντράστ. Είναι δυνατό, για παράδειγμα, μία έγχρωμη εικόνα να την εμφανίσουμε στο έγγραφο ως ασπρόμαυρη.

1. Επιλέγουμε την εικόνα.
2. Επιλέγουμε από το μενού **Μορφή → Εικόνα...** Στην οθόνη εμφανίζεται το παράθυρο διαλόγου **Μορφοποίηση εικόνας**.

3. Μεταβαίνουμε στην καρτέλα **Εικόνα**.
4. Στην ενότητα **Ρύθμιση εικόνας** και μέσω του πλαισίου λίστας **Χρώμα**: επιλέγουμε την επιθυμητή ρύθμιση (υδατογράφημα, ασπρόμαυρο κ.λπ.). Το ίδιο επιτυγχάνεται με την επιλογή του κουμπιού **Ρύθμιση εικόνας** από τη γραμμή εργαλείων **Εικόνα**.
5. Από τα πλαίσια αυξομείωσης **Φωτεινότητα**: και **Κοντράστ**: ρυθμίζουμε τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά, είτε χρησιμοποιώντας τα βελάκια των αντίστοιχων γραμμών κύλισης είτε πληκτρολογώντας το επιθυμητό ποσοστό στα πλαίσια αυξομείωσης. Για τις ρυθμίσεις αυτές μπορούμε επίσης να χρησιμοποιήσουμε τα κουμπιά **Αύξηση κοντράστ**, **Ελάττωση κοντράστ**, **Αύξηση φωτεινότητας**, **Ελάττωση φωτεινότητας**, της γραμμής εργαλείων **Εικόνα**.
6. Πατάμε το κουμπί **OK**.

ii. Αναδίπλωση κειμένου

Με τον όρο αναδίπλωση κειμένου εννοούμε τον τρόπο με τον οποίο το γραφικό αντικείμενο ενσωματώνεται μέσα στο κείμενο του εγγράφου. Για παράδειγμα, μπορούμε να αναδιπλώσουμε το κείμενο γύρω από τις πλευρές του γραφικού ή πάνω και κάτω από το γραφικό αντικείμενο.

1. Επιλέγουμε το γραφικό αντικείμενο.
2. Επιλέγουμε από το μενού **Μορφή** → **Εικόνα...** ή **Αυτόματο σχήμα...** Στην οθόνη μας εμφανίζεται το παράθυρο διαλόγου **Μορφοποίηση εικόνας** ή **Μορφοποίηση αυτόματου σχήματος** ανάλογα με τον τύπο του γραφικού αντικειμένου που έχουμε επιλέξει.
3. Μεταβαίνουμε στην καρτέλα **Μορφή**.
4. Επιλέγουμε τον επιθυμητό τύπο αναδίπλωσης από την ενότητα **Στυλ αναδίπλωσης**, πατώντας με το ποντίκι επάνω στο αντίστοιχο εικονίδιο. Για περισσότερες επιλογές στυλ αναδίπλωσης πατάμε το κουμπί **Για προχωρημένους...**
5. Πατάμε το κουμπί **OK**.

Εναλλακτικά, μπορούμε να επιλέξουμε στυλ αναδίπλωσης του κειμένου από το κουμπί **Αναδίπλωση κειμένου** της γραμμής εργαλείων **Εικόνα**. Από το αναπτυσσόμενο μενού επιλέγουμε το επιθυμητό στυλ αναδίπλωσης.

iii. Αλλαγή μεγέθους γραφικού αντικειμένου

Για να αλλάξουμε το μέγεθος μιας εικόνας ή ενός αυτόματου σχήματος:

1. Επιλέγουμε το γραφικό αντικείμενο.
2. Επιλέγουμε από το μενού **Μορφή** → **Εικόνα...** ή **Αυτόματο σχήμα...** (Αν έχουμε επιλέξει εικόνα, στο μενού **Μορφή** θα εμφανιστεί η εντολή **Εικόνα...**, ενώ αν έχουμε επιλέξει αυτόματο σχήμα, στο μενού θα

εμφανιστεί η εντολή **Αυτόματο σχήμα...**, οπότε κατά περίπτωση ενεργοποιούμε την αντίστοιχη εντολή). Στην οθόνη μας εμφανίζεται το παράθυρο διαλόγου **Μορφοποίηση εικόνας** ή **Μορφοποίηση αυτόματου σχήματος**, αντίστοιχα.

3. Επιλέγουμε την καρτέλα **Μέγεθος**.
4. Στην ενότητα **Μέγεθος και περιστροφή** και στα πλαίσια αυξομειώσης **Ύψος:** και **Πλάτος:** πληκτρολογούμε τις επιθυμητές διαστάσεις του γραφικού αντικειμένου σε εκατοστά.
5. Πατάμε το κουμπί **OK**.

Η εικόνα ή το αυτόματο σχήμα μεγεθύνονται ή σμικρύνονται ανάλογα με τις ρυθμίσεις μας.

Εναλλακτικά, είναι δυνατό να ρυθμίσουμε τις διαστάσεις ενός γραφικού αντικειμένου χρησιμοποιώντας το ποντίκι:

1. Επιλέγουμε το αντικείμενο σχεδίασης και εμφανίζονται οι **λαβές αλλαγής μεγέθους** στις γωνίες και τις πλευρές του **ορθογωνίου επιλογής**.
2. Τοποθετούμε το δείκτη πάνω σε μία λαβή αλλαγής μεγέθους και παίρνει τη μορφή διπλού βέλους.
3. Κάνουμε κλικ και, κρατώντας πατημένο το πλήκτρο του ποντικιού, σέρνουμε τη λαβή προς την κατεύθυνση που υποδεικνύουν τα βέλη του δείκτη.
4. Αφήνουμε το πλήκτρο του ποντικιού, όταν το αντικείμενο έχει αποκτήσει το επιθυμητό μέγεθος. Μπορούμε να επαναλάβουμε τη διαδικασία, επιλέγοντας άλλη λαβή αλλαγής μεγέθους του αντικειμένου, για να ρυθμίσουμε και τις υπόλοιπες διαστάσεις του.

iv. Μετακίνηση γραφικού αντικειμένου

Είναι πιθανό να θελήσουμε να μετακινήσουμε ένα γραφικό αντικείμενο (εικόνα ή αυτόματο σχήμα) από την αρχική θέση εισαγωγής του. Για να το επιτύχουμε αυτό:

1. Επιλέγουμε την εικόνα ή το σχήμα, κάνοντας κλικ επάνω τους.
2. Κρατάμε πατημένο το πλήκτρο του ποντικιού μέσα στο γραφικό και σέρνουμε το γραφικό αντικείμενο στο σημείο του εγγράφου που θέλουμε να τοποθετηθεί.
3. Αφήνουμε το ποντίκι.

Το γραφικό αντικείμενο τοποθετείται στη νέα του θέση.

Εναλλακτικά, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τη μέθοδο της αποκοπής και επικόλλησης.

1. Επιλέγουμε το γραφικό μας και από το μενού **Επεξεργασία → Αποκοπή**.
2. Στη συνέχεια τοποθετούμε τον δρομέα στο νέο σημείο εισαγωγής και επιλέγουμε από το μενού **Επεξεργασία → Επικόλληση**.

Το γραφικό αντικείμενο μεταφέρεται στη νέα θέση.

ν. Αντιγραφή γραφικού αντικειμένου

Για να αντιγράψουμε ένα γραφικό αντικείμενο σε άλλο σημείο του εγγράφου:

1. Επιλέγουμε το γραφικό αντικείμενο.
2. Επιλέγουμε από το μενού **Επεξεργασία → Αντιγραφή**.
3. Τοποθετούμε τον δρομέα στο σημείο που πρόκειται να επικολλήσουμε το γραφικό
4. Επιλέγουμε από το μενού **Επεξεργασία → Επικόλληση**.

Το γραφικό αντικείμενο αντιγράφεται στη θέση αυτή.

νι. Διαγραφή γραφικού αντικειμένου

Για να διαγράψουμε ένα γραφικό αντικείμενο από το έγγραφο μας, αρκεί να το επιλέξουμε και στη συνέχεια να πατήσουμε είτε το πλήκτρο **<Delete>** είτε το πλήκτρο **<Backspace>**.

Εκπαιδευτικά σενάρια Λυκείου

1. Αρχαίες λέξεις και λόγιοι τύποι που επιβιώνουν στη νέα ελληνική γλώσσα

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ	
Τάξη/Βαθμίδα	Α΄ Λυκείου
Γνωστικό αντικείμενο	Νεοελληνική Γλώσσα (Έκφραση-Έκθεση)
Διδακτικός χρόνος σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα	3 διδακτικές ώρες
Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης	4 διδακτικές ώρες
Θεματολογία / Διδακτικοί Στόχοι (Δ.Ε.Π.Π.Σ. εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)	<p>Θεματολογία Λόγιοι τύποι και παροιμιακές φράσεις της αρχαίας γλώσσας που επιβιώνουν στους διάφορους τομείς της καθημερινότητας</p> <p>Διδακτικοί στόχοι Να εκτιμήσουν συνδέοντας το γλωσσικό μάθημα με το κοινωνικό περιβάλλον, τις μορφές επίδρασης, την έκταση και τα αποτελέσματα που ασκεί στην εξέλιξη της γλώσσας η χρήση νέων γλωσσικών κωδίκων ώστε να κατανοήσουν σε μεγαλύτερο βαθμό την έκταση της γλωσσικής ποικιλίας (από την Εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου).</p>
Χρησιμοποιούμενα μέσα	<ul style="list-style-type: none"> • Διαδίκτυο • ΕΘΕΚ • Λεξικό της Νέας Ελληνικής • Εγκυκλοπαίδεια

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Το σενάριο αυτό έχει ως στόχο να αντιληφθούν οι μαθητές ότι στοιχεία από παλιότερες μορφές της γλώσσας έχουν επιβιώσει στα Νέα Ελληνικά.

Ταυτόχρονα, συνειδητοποιούν την προέλευση κάποιων από αυτά τα στοιχεία, τη σημασία τους αλλά και τα επίπεδα ύφους που σηματοδοτούν.

Προκειμένου οι μαθητές να κατανοήσουν τα διάφορα επίπεδα επίδρασης το σενάριο χωρίζεται στις εξής θεματικές ενότητες:

Ενότητα 1: Στοιχεία από την αρχαία γλώσσα και παράδοση στα Νέα Ελληνικά

Ενότητα 2: Στοιχεία από τη Βυζαντινή περίοδο στα Νέα Ελληνικά

Ενότητα 3: Συμπεράσματα

Η ενότητα 1 αποτελείται από δύο επιμέρους υποενότητες. Η πρώτη εξετάζει τις επιρροές από τη μυθολογία και η δεύτερη φράσεις, προτάσεις και παροιμίες της Αρχαίας Ελληνικής που διατηρήθηκαν αυτούσιες στα Νέα Ελληνικά. Η ενότητα 2 αποτελείται από τρεις επιμέρους υποενότητες: α) φράσεις από την εκκλησιαστική γραμματεία, οι οποίες διατηρήθηκαν αυτούσιες στα Νέα Ελληνικά με την ίδια ή με διαφορετική σημασία, β) φράσεις από την εκκλησιαστική γραμματεία, οι οποίες χρησιμοποιούνται σήμερα με παραλλαγμένη μορφή, γ) καθημερινές εκφράσεις που προέκυψαν από την εκκλησιαστική γραμματεία ή, γενικότερα, από την εκκλησιαστική ζωή.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Ενότητα 1: Στοιχεία από την αρχαία γλώσσα και παράδοση στα νέα ελληνικά

• Επιρροές από τη μυθολογία

1. Χωριστείτε σε τρεις ομάδες.

Ομάδα Α΄: Αναζητήστε σε μια εγκυκλοπαίδεια πληροφορίες για τα παρακάτω μυθικά ονόματα: *Πακτωλός, Κασσάνδρα, Σίσυφος, Χίμαιρα, Πανάκεια*. Γράψτε λίγες πληροφορίες για κάθε όνομα.

Ομάδα Β΄: Αναζητήστε σε μια εγκυκλοπαίδεια πληροφορίες για τα παρακάτω μυθικά ονόματα: *Νάρκισσος, Τραγέλαφος, Νέμεση, Σειρήνα*. Γράψτε λίγες πληροφορίες για κάθε όνομα.

Ομάδα Γ΄: Αναζητήστε σε μια εγκυκλοπαίδεια πληροφορίες για τα παρακάτω μυθικά ονόματα: *Σίβυλλα, Σάτυρος, Διόσκουροι, Μέγαιρα*. Γράψτε λίγες πληροφορίες για κάθε όνομα.

2. Κάθε ομάδα αναζητά στον ΕΘΕΚ προτάσεις που να περιέχουν τις λέξεις για τις οποίες έχουν συγκεντρώσει εγκυκλοπαιδικές πληροφορίες (η λέξη γράφεται στο πεδίο «λήμμα») (Η ομάδα Γ΄ αντί για το όνομα *Σίβυλλα*, ας αναζητήσει το λήμμα *σιβυλλικός*). Από τα παραδείγματα που θα ανασυρθούν τόσο από το γενικό σώμα κειμένων όσο και από το σώμα

εκπαιδευτικών κειμένων, επιλέξτε και αποθηκεύστε τα παραδείγματα στα οποία οι λέξεις χρησιμοποιούνται μεταφορικά.

Οι μαθητές κάθε ομάδας πραγματοποιούν την αναζήτηση πληκτρολογώντας διαδοχικά τις λέξεις που περιέχονται στη δραστηριότητα 1, στο πεδίο «Λήμμα» της σελίδας αναζήτησης του ΕΘΕΚ, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Πρώτο κριτήριο		Δεύτερο κριτήριο		Τρίτο κριτήριο	
Λέξη		Λέξη		Λέξη	
Λήμμα	Πακτωλός	Λήμμα		Λήμμα	
Γραμματικός προσδιορισμός		Γραμματικός προσδιορισμός		Γραμματικός προσδιορισμός	
Na απέχουν μεταξύ τους μέχρι ☐ λέξεις		Na απέχουν μεταξύ τους μέχρι ☐ λέξεις			
Εμφάνιση αποτελεσμάτων					
Επιλογές			Συμφραστικοί πίνακες ☐		
Αναζήτηση μόνο στα επιλεγμένα κείμενα: ☐			Χαρακτήρες πριν ☐		
Na μη ληφθεί υπόψη ο τόνος: ☐			Χαρακτήρες μετά ☐		
Αριθμός προτάσεων ☐			Στοιχίση ως προς ☐ το κριτήριο		

3. Με βάση τις προτάσεις αυτές μπορείτε να βρείτε ποια είναι η μεταφορική τους σημασία; Γράψτε τη σημασία τους στον Πίνακα 1 αφού τη διασταυρώσετε με ένα λεξικό της Νέας Ελληνικής.

Λέξεις	Μεταφορική σημασία

Πίνακας 1

4. Οι ομάδες δίνουν τα στοιχεία που συγκέντρωσαν στους μαθητές των άλλων ομάδων. Κάθε ομάδα φτιάχνει προτάσεις όπου χρησιμοποιούνται μεταφορικά τα μυθικά ονόματα των άλλων ομάδων.
5. Απαντήστε στις ακόλουθες ερωτήσεις.
- α) Χρησιμοποιούμε κάποιες από τις παραπάνω λέξεις καθημερινά; Σε τι επίπεδο λόγου βρίσκουμε συνήθως τέτοιους χαρακτηρισμούς;
- β) Εκτός από τους παραπάνω χαρακτηρισμούς, ποια είναι η μεταφορική σημασία των παρακάτω φράσεων/προτάσεων;

*Άθλος του Ηρακλή
Γόρδιος δεσμός
Λερναία ύδρα
Μίτος της Αριάδνης
Ανοίγουν οι ασκοί του Αιόλου
Αχιλλείος πτέρνα*

Στις δραστηριότητες 1 έως 4 οι μαθητές συνειδητοποιούν ότι μια σειρά ονομάτων από τη μυθολογία χρησιμοποιούνται σήμερα με μεταφορική σημασία. Κάποια από αυτά είναι πολύ γνωστά μυθολογικά πρόσωπα, για τα υπόλοιπα δίνονται πληροφορίες στη συνέχεια.

Πακτώλως ποταμός: Περίφημος για το χρυσάφι του. Οι πηγές του ήταν στο Τμώλο και χυνόταν στον Έρμο, περνούσε δε από τις Σάρδεις. Σε αυτόν όφειλε ο Κροίσος τα πολλά πλούτη του. Σε αυτό λούστηκε και ο Μίδας, ο βασιλιάς της Φρυγίας κι έγινε πάμπλουτος.

Κασσάνδρα: Η Κασσάνδρα ήταν κόρη του Πρίαμου. Η φυσική ομορφιά της ήταν ξεχωριστή και την ερωτεύτηκε αμέσως ο Απόλλωνας, όταν την είδε. Για να ενδώσει στον έρωτά του, τού ζήτησε να της διδάξει την τέχνη της μαντικής. Εκείνος δέχτηκε, αλλά η Κασσάνδρα τον ξεγέλασε. Όταν ο Απόλλωνας κατάλαβε την απάτη, την καταράστηκε -σύμφωνα με άλλους την έφτυσε στο στόμα, για να χάσουν τα λόγια της την πειστικότητά τους- να μην πιστέψει ποτέ κανείς τις μαντείες της. Έτσι, δεν την πίστεψε κανείς, παρόλο που είχε δίκιο, όταν προειδοποιούσε για τις συμφορές που θα έβρισκαν την Τροία, αν ο Πάρις πήγαινε στην Ελλάδα, αν οι Τρώες έφερναν το Δούρειο Ίππο μέσα στην Τροία κ.λπ.

Σίσυφος: Ιδρυτής και βασιλιάς της Κορίνθου. Όταν ο Δίας είχε αρπάξει την Αίγινα, κόρη του Ασωπού (ποταμού), ο Ασωπός ζήτησε από το Σίσυφο να του πει τι γνωρίζει και αυτός συμφώνησε, αφού ο Ασωπός για αντάλλαγμα του έταξε ότι μια πηγή με νερό θα αναβλύζει ασταμάτητα από την ακρόπολη της πόλης του. Στη συνέχεια ο Ασωπός καταδίωξε το Δία. Αφού ο Δίας γλίτωσε, αποφάσισε να τιμωρήσει το Σίσυφο. Έτσι έστειλε το Σίσυφο στον Άδη. Ο Σίσυφος όμως απέδειξε την εξυπνάδα και την πονηριά του καταφέροντας να φυλακίσει τον Άδη. Οι θεοί αναστατώθηκαν και ο Άρης ελευθέρωσε τον Άδη από τα δεσμά του, στέλνοντας ξανά το Σίσυφο στον Άδη. Πάλι όμως ο Σίσυφος είχε προνοήσει. Είχε πει στη γυναίκα του να μη θάψει το σώμα του. Έτσι ζήτησε από τον Άδη τρεις μέρες για να επιστρέψει στη γη και να φροντίσει το ζήτημα. Ο Άδης δέχτηκε το αίτημά του, όμως ο Σίσυφος δεν επέστρεψε. Έτσι, ήρθε η σειρά του Ερμή να τον πάει στον Άδη. Ο Σίσυφος τιμωρήθηκε για όλη αυτή τη συμπεριφορά. Οι «κριτές των νεκρών» του έβαλαν ως βασανιστήριο

να κουβαλάει ένα βράχο στην κορυφή ενός βουνού. Φτάνοντας στην κορυφή, η πέτρα έπεφτε από την άλλη πλευρά. Αυτή η τιμωρία είναι αιώνια για το «νικητή» του Άδη.

Χίμαιρα: Ον που ανέπνεε φωτιά, είχε σώμα κασίκας, κεφάλι λιονταριού και για ουρά είχε ένα φίδι. Σύμφωνα με άλλες περιγραφές είχε περισσότερα από ένα κεφάλια. Ήταν κόρη του Τυφώνος και της Έχιδνας. Η Χίμαιρα ενώθηκε με τον Όρθρο και απόγονοί τους ήταν το Λιοντάρι της Νεμέας και η Σφίγγα. Φονεύτηκε από το Βελλερεφόντη, που ίππευε ένα ιπτάμενο άλογο, τον Πήγασο.

Πανάκεια: Ανθρωπόμορφη δευτερεύουσα θεότητα της ελληνικής μυθολογίας, συνυφασμένη με την έννοια της θεραπείας (ή βοτανοθεραπείας) για κάθε αρρώστια. Φέρεται ως κόρη του Ασκληπιού και της Ηπιόνης αδελφής της θεάς Υγείας. Λατρευόταν κυρίως στον Ωρωπό Αττικής, στην Κάλυμνο, στην Κω κ.α.

Τραγέλαφος: Μυθικό ζώο με κορμί τράγου και ελαφιού.

Σίβυλλα: Όνομα μιας κατηγορίας μαντισσών του αρχαίου κόσμου που έδιναν χρησμούς σε κατάσταση καταληψίας. Οι αρχαίοι έλληνες τις συνέδεσαν με τις μάντισσες του θεού Απόλλωνα.

Διόσκουροι: Ήταν παιδιά του Δία και της Λήδας και αδέρφια της ωραίας Ελένης. Ήταν θεοί του φωτός και προσωποποιούσαν για τους Έλληνες την εντιμότητα, τη γενναιοψυχία, την τόλμη, την ευγένεια και την αρετή. Ήταν προστάτες των караβιών και των ναυτικών. Οι Έλληνες τους λάτρευαν και τους τιμούσαν σαν θεούς, ενώ συχνά ζητούσαν από αυτούς συμπαράσταση και βοήθεια στις δύσκολες ώρες. Ήταν οι προστάτες και σωτήρες των θνητών. Σύμφωνα με το μύθο, η Λήδα, από την ένωσή της με το Δία, γέννησε δυο αβγά. Από το πρώτο γεννήθηκε η Ελένη, ενώ από το δεύτερο δύο δίδυμα αγόρια, οι Διόσκουροι, ο Κάστορας και ο Πολυδεύκης.

Μέγαιρα: Μια από τις Ερινύες (οι άλλες δύο ήταν η Αλητώ και η Τισιφώνη). Τη θεωρούσαν προσωποποίηση του μίσους.

• **Φράσεις / προτάσεις / παροιμίες της αρχαίας ελληνικής που διατηρήθηκαν αυτούσιες στα Νέα Ελληνικά**

6. Αναζητήστε στον ΕΘΕΚ προτάσεις που να περιέχουν τις λέξεις «μένεα», «αλός» «έπεα», «ιδέσθαι» και «ξυρού»; Οι λέξεις αυτές είναι μέρος εκφράσεων. Ποιες είναι αυτές οι εκφράσεις και από πού προέρχονται;

Ποια είναι η σημασία τους; Συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 2).

Έκφραση	Προέλευση	Σημασία

Πίνακας 2

Οι μαθητές πραγματοποιούν την αναζήτηση πληκτρολογώντας διαδοχικά τις λέξεις που περιέχονται στη δραστηριότητα 6, στο πεδίο «Λέξη» της σελίδας αναζήτησης του ΕΘΕΚ, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Πρώτο κριτήριο		Δεύτερο κριτήριο		Τρίτο κριτήριο	
Λέξη	μένεα	Λέξη		Λέξη	
Λήμμα		Λήμμα		Λήμμα	
Γραμματικός προσδιορισμός		Γραμματικός προσδιορισμός		Γραμματικός προσδιορισμός	
Na απέχουν μεταξύ τους μέχρι ☐ λέξεις		Na απέχουν μεταξύ τους μέχρι ☐ λέξεις			
Εμφάνιση αποτελεσμάτων					
Επιλογές Αναζήτηση μόνο στα επιλεγμένα κείμενα: ☐ Na μη ληφθεί υπόψη ο τόνος: ☐ Αριθμός προτάσεων ☐			Συμφραστικοί πίνακες ☐ Χαρακτήρες πριν ☐ Χαρακτήρες μετά ☐ Στοίχιση ως προς ☐ το κριτήριο		

Οι εκφράσεις που ζητούνται είναι οι ακόλουθες: «πνέω μένεα», «παρά θιν' αλός», «έπεα πτερόεντα» και «επί ξυρού ακμής». Όλες προέρχονται από τον Όμηρο. Το «ιδέσθαι» ανασύρει από το σώμα κειμένων του ΕΘΕΚ τη φράση «χάρμα ιδέσθαι» που έχει αντικαταστήσει την ομηρική φράση «θαύμα ιδέσθαι».

7. Οι φράσεις / προτάσεις που δίνονται στον Πίνακα 3 προέρχονται από την αρχαία ελληνική παράδοση, χρησιμοποιούνται όμως και σήμερα. Μπορείτε να βρείτε ποια είναι η σημασία τους; Χρησιμοποιήστε τον ΕΘΕΚ

για να βρείτε τουλάχιστον ένα παράδειγμα χρήσης των εκφράσεων αυτών και συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 3).

Έκφραση	Παράδειγμα χρήσης
<i>οι καιροί ου μενετοί</i>	
<i>ο τρώσας και ιάσεται</i>	
<i>πάταξον μεν άκουσον δε</i>	
<i>ου παντός πλειν ες Κόρινθον</i>	
<i>ήξεις αφίξεις</i>	
<i>ες αύριον τα σπουδαία</i>	
<i>γαία πυρί μειχθήτω</i>	
<i>τα πάντα ρει</i>	
<i>σπεύδε βραδέως</i>	
<i>το μη χείρον βέλτιστον</i>	

Πίνακας 3

Παραδείγματα με τις παραπάνω φράσεις υπάρχουν στη βάση του ΕΘΕΚ. Για να βρουν οι μαθητές παραδείγματα χρήσης αρκεί να εντοπίσουν σε αυτές μία ή δύο λέξεις κλειδιά που θα τις θέσουν ως κριτήρια αναζήτησης στον ΕΘΕΚ. Πρέπει να σημειωθεί ότι στη φράση «ήξεις αφίξεις» τα περισσότερα παραδείγματα που ανασύρονται από το γενικό σώμα κειμένων είναι ανορθόγραφα, αντί του «αφίξεις» γράφεται «αφήξεις». Καλό θα ήταν ο εκπαιδευτικός να συζητήσει το θέμα στην τάξη και να επιστήσει την προσοχή των μαθητών του. Στη συνέχεια σημειώνεται για κάποιες από τις φράσεις αυτές η προέλευσή τους.

Οι καιροί ου μενετοί (Θουκυδίδης, Α 142)

Πάταξον μεν άκουσον δε (Πλουτ. *Θεμιστοκλής* 11,4, από την απάντηση τού Θεμιστοκλή στον Ευρυβιάδη στο συμβούλιο των στρατηγών πριν από τη ναυμαχία στη Σαλαμίνα)

γαία πυρί μειχθήτω (Πανάρκης)

τα πάντα ρει (Ηράκλειτος)

8. Οι παροιμιακές φράσεις που δίνονται στον Πίνακα 4 προέρχονται από τους μύθους του Αισώπου. Μπορείτε να αντιστοιχίσετε τις εκφράσεις με τους μύθους που ακολουθούν, από τους οποίους έχουν αφαιρεθεί τα σχετικά αποσπάσματα; Με τι σημασία χρησιμοποιείται σήμερα η κάθε μια από αυτές τις παροιμιακές φράσεις;

Παροιμιακές φράσεις	Μύθος
---------------------	-------

<i>Συν Αθηνά και χείρα κίνει.</i>	
<i>Ιδού η Ρόδος ιδού και το πήδημα</i>	
<i>Ένας αλλά λέων</i>	
<i>Όμφακες εισίν</i>	

Πίνακας 4

Ανήρ Κομπαστής

Ένας άνδρας που είχε ταξιδέψει σε πολλούς ξένους τόπους περηφανευόταν πάρα πολύ όταν γύρισε στην πατρίδα του για τα ηρωικά κατορθώματα που είχε διαπράξει στα μέρη που είχε επισκεφτεί. Μεταξύ άλλων είπε ότι όταν ήταν στη Ρόδο είχε πηδήξει εις μήκος τόσο πολύ που κανένας άνθρωπος επί των ημερών του δεν μπορούσε. Στη Ρόδο το είχαν παρακολουθήσει αυτό του το κατορθώμα πολλοί άνθρωποι, τους οποίους θα μπορούσε να τους καλέσει ως μάρτυρες. Ένας λοιπόν από αυτούς που άκουγαν την αφήγησή του, τον διέκοψε και του είπε: «Καλέ μου άνθρωπε δεν υπάρχει ανάγκη για μάρτυρες.....»

Ο ναυαγός

Ένας πλούσιος Αθηναίος έκανε ένα θαλάσσιο ταξίδι. Έπεσαν όμως σε μια φοβερή τρικυμία και το πλοίο ανατράπηκε. Όλοι οι άλλοι επιβαίνοντες στο πλοίο άρχισαν να κολυμπούν. Ο Αθηναίος όμως συνέχισε να προσεύχεται στην Αθηνά, κάνοντας διάφορα τάματα για να τον σώσει. Τότε ένα από τους ναυαγούς ήρθε δίπλα του κολυμπώντας και του είπε «.....».

Λέων και αλώπηξ

Μια λέαινα που κατηγορούνταν από μίαν αλεπού ότι πάντα γεννάει έναν μόνο σκύμνο, αποκρίθηκε: «.....», γιατί το καλό δε μετριέται με την ποσότητα αλλά με την ποιότητα.

Η αλεπού και τα σταφύλια

Μια αλεπού πεινασμένη είδε πάνω σ' ένα δέντρο πλεγμένη μια κληματαριά γεμάτη χοντρόρωγα, κατακίτρινα σταφύλια. Τα ζήλεψε και πολύ επιθυμούσε να τα δοκιμάσει, μα πώς ν' ανεβεί. Οι αλεπούδες δεν είναι γιατί, να πιάνονται με τα νύχια τους και ν' ανεβαίνουν όπου τους γουστάρει. Ωστόσο, δοκίμασε κάμποσες φορές. Πιάστηκε από 'δώ, πιάστηκε από 'κεί, τίποτα δεν κατάφερε. Καθότανε μόνο κάτω, σήκωνε τα μάτια της στα σταφύλια, τα κοίταζε καλά καλά κι ο καημός τους την έτρωγε. Στα τελευταία απελπισμένη, για να παρηγορηθεί, κορόιδεψε η ίδια τον εαυτό της: Δε βαριέσαι, δεν πειράζει, ας πάμε παρακάτω... Εξάλλου αυτά δεν τρώγονται. «.....» Τα σταφύλια, ακούοντάς τη, μοιάζανε να την ειρωνεύονται· να την περιγελούν. Ακούς εκεί... Είμαστε, λέει, αγίνωτα!... Εμείς, κυρα-αλεπού, αγίνωτα δεν είμαστε. Γλυκά σαν το μέλι είμαστε. Μα αφού δε μας φτάνεις, τι να πεις... μας λες αγίνωτα, για να ξεγελάσεις την ανημποριά σου!

Ο μύθος «Η αλεπού και τα σταφύλια είναι διασκευασμένος από την Έλλη Αλεξίου.

Στο διαδίκτυο υπάρχουν πολλές σελίδες με μύθους του Αισώπου, κυρίως ξενόγλωσσες. Στο πλαίσιο του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού σεναρίου παρατίθεται μόνο ένας σύνδεσμος σε μια ιστοσελίδα που δημιουργήθηκε στο Πανεπιστήμιο της Μασαχουσέτης Amherst. Στην ιστοσελίδα αυτή, η οποία είναι βέβαια στα αγγλικά, πολλοί μύθοι παρατίθενται και σε μορφή κινουμένων σχεδίων. Στις 16/1/2008 ο σύνδεσμος ήταν <http://www.umass.edu/aesop/>.

Ενότητα 2: Στοιχεία από τη βυζαντινή περίοδο στα Νέα Ελληνικά

- **Φράσεις από την εκκλησιαστική γραμματεία, οι οποίες διατηρήθηκαν αυτούσιες στα Νέα Ελληνικά με την ίδια ή με διαφορετική σημασία:**

9. Χωριστείτε σε τρεις ομάδες.

Ομάδα Α΄: Γράψτε τη σημασία με την οποία χρησιμοποιούνται σήμερα οι εκφράσεις του Πίνακα 5 που προέρχονται από την εκκλησιαστική γραμματεία.

Εκφράσεις	Σημασία
<i>ελέησον</i>	
<i>μνησθητί μου Κύριε</i>	
<i>θού κύριε φυλακήν τω στόματί μου</i>	

<i>απολωλός πρόβατο</i>	
<i>αγρόν ηγόρασα</i>	
<i>αγαπάτε αλλήλους</i>	
<i>δόξα σοι ο Θεός</i>	
<i>ειρήνη υμίν</i>	
<i>παρελθέτω απ' εμού το ποτήριον τούτο</i>	

Πίνακας 5

Ομάδα Β΄ : Γράψτε τη σημασία με την οποία χρησιμοποιούνται σήμερα οι εκφράσεις του Πίνακα 6 που προέρχονται από την εκκλησιαστική γραμματεία.

Εκφράσεις	Σημασία
<i>άρων τον κράββατόν σου και περιπάτει</i>	
<i>άρων άρον</i>	
<i>το μεν πνεύμα πρόθυμον η δε σαρξ ασθενής</i>	
<i>δεύρο έξω</i>	
<i>εις τον τύπον των ήλων</i>	
<i>χαράς ευαγγέλια</i>	
<i>μη κρίνετε ίνα μη κριθήτε</i>	
<i>νίπτω τας χείρας μου</i>	

Πίνακας 6

Ομάδα Γ΄ : Γράψτε τη σημασία με την οποία χρησιμοποιούνται σήμερα οι εκφράσεις του Πίνακα 7 που προέρχονται από την εκκλησιαστική γραμματεία.

Εκφράσεις	Σημασία
<i>μέγας εί Κύριε</i>	
<i>μακάριοι οι πτωχοί τω πνεύματι</i>	
<i>κρανίου τόπος</i>	
<i>μη μου άπτου</i>	
<i>δόξα σοι ο Θεός</i>	
<i>μετά βαΐων και κλάδων</i>	
<i>στήλη άλατος</i>	
<i>λίθος επί λίθον</i>	

Πίνακας 7

10. Συγκεντρώστε τα αποτελέσματα όλων των ομάδων σε έναν κοινό πίνακα και απαντήστε στις ακόλουθες ερωτήσεις.

- α) Ξέρετε ποια είναι η κυριολεκτική σημασία των εκφράσεων αυτών;
- β) Σημειώστε σε ποιες περιπτώσεις η κυριολεκτική με τη σημερινή σημασία συμπίπτουν ή είναι αρκετά κοντά και σε ποιες υπάρχει μεγάλη απόσταση.
- γ) Τι συμπεράσματα μπορείτε να βγάλετε σχετικά με το επίπεδο λόγου στο οποίο βρίσκουμε συνήθως τις παραπάνω εκφράσεις;
- δ) Ορισμένες από τις παραπάνω εκφράσεις λέγονται ή γράφονται και με διαφορετικό τρόπο. Εντοπίστε τις εκφράσεις αυτές και αποδώστε τες διαφορετικά, γραπτά ή προφορικά.

Από τις φράσεις που υπάρχουν στη δραστηριότητα 8 οι περισσότερες είναι πολύ γνωστές. Για τις λιγότερο γνωστές σημειώνονται ορισμένα στοιχεία στη συνέχεια:

- Αγρυπνείτε και προσεύχεσθε, δια να μη εισέλθητε εις πειρασμόν, **το μεν πνεύμα πρόθυμον, η δε σαρξ ασθενής**. (Ματθ κς:4) Ρήση του Χριστού στους μαθητές του όταν τους βρήκε να κοιμούνται στον κήπο της Γεσθημανή
- Λέγει αυτώ ο Ιησούς έγχειραι **άρων τον κράβατον σου και περιπάτει** και ευθέως εγένετο υγιής ο άνθρωπος και ήρεν τον κράβατον αυτού και περιεπάτει, ην δε Σάββατον εν εκείνη τη ημέρα (Ιωάνν. 5:8-9). Απόσπασμα από το θαύμα της θεραπείας του παράλυτου.
- Έλεγον ουν αυτώ οι άλλοι μαθηταί, εωράκαμεν τον Κύριον, ο δε είπεν αυτοίς, εάν μη ίδω εν ταις χερσίν αυτού τον τύπον των ήλων και βάλω τον δακτυλόν μου **εις τον τύπον των ήλων** και βάλω την χείρα μου εις την πλευράν αυτού ου μη πιστεύσω. (Ιωάννη 20:25)
- Ο πρώτος είπεν αυτώ. **Αγρόν ηγόρασα**, και έχω ανάγκη εξελθείν και ιδείν αυτόν... (Κατά Λουκάν 14:18) Από την παραβολή του «μεγάλου δείπνου», ο πρώτος προσκαλεσμένος αρνείται την πρόσκληση με τη δικαιολογία ότι μόλις αγόρασε ένα χωράφι και πρέπει να το φροντίσει.
- "και επέβλεψεν η γυνή αυτού εις τα οπίσω και εγένετο **στήλη αλός**" (Γέν. 19.26). Βιβλική ιστορία του Λωτ και της γυναίκας του, η οποία, παραβαίνοντας τη θείκη εντολή, στράφηκε να δει τα φλεγόμενα Σόδομα και Γόμορα.

- Λέγει αυτή ο Ιησούς: **μη μου άπτου**: ούπω γαρ αναβέβηκα προς τον πατέρα μου (Ιωάνν. 20:17). Ρήση του Ιησού προς τη Μαρία τη Μαγδαληνή.
- Και εξελθών ο Ιησούς επορεύετο από του ιερού· και προσήλθον οι μαθηταί αυτού επιδείξει αυτώ τας οικοδομάς του ιερού. Ο δε Ιησούς ειπεν αυτοίς· ου βλέπετε ταύτα πάντα; αμήν λέγω υμίν, ου μη αφεθή ώδε **λίθος επί λίθον**, ος ου καταλυθήσεται. (Ματθ. 24:1-2)
- καί έλεγε τω Ιησού· **Μνήσθητί μου, Κύριε**, όταν έλθης εν τη βασιλεία σου. Καί ειπεν αυτώ ο Ιησούς· Αμήν λέγω σοι, σήμεραν μετ' εμού έση εν τω παραδείσω (Λουκ. 23:42-43). Ρήση του Ιησού προς έναν από τους δύο ληστές που σταυρώθηκαν μαζί του.

Οι παραπάνω εκφράσεις απαντώνται κυρίως σε καθημερινό λόγο (δραστηριότητα 10). Λίγες μόνο από αυτές απαντώνται σε κάπως πιο επίσημο λόγο (π.χ. εις τον τύπον τον ήλων).

Στην ερώτηση δ οι μαθητές καλούνται να αναγνωρίσουν τις φράσεις εκείνες που ακούγονται κάποιες φορές παραλλαγμένες. Αυτές είναι οι: *θού κύριε φυλακήν τω στόματί μου, αγρόν ηγόρασα, μη κρίνετε ίνα μη κριθήτε, μέγας εί Κύριε.*

• **Φράσεις από την εκκλησιαστική γραμματεία, οι οποίες χρησιμοποιούνται σήμερα με παραλλαγμένη μορφή**

11. Οι φράσεις που δίνονται προέρχονται από παραφθορά αυτούσιων φράσεων από τον ευαγγελικό λόγο ή από τα κείμενα των ιερών ακολουθιών της Εκκλησίας. Μπορείτε να αντιστοιχίσετε τις αυτούσιες με τις παραφθαρμένες φράσεις;

1. Είπα και ελάλησα	α. Ούτος είναι ο άρτος ο καταβάς εκ του ουρανού
2. Έσκισε τα ρούχα του	β. Ουαί υμίν, Γραμματείς και Φαρισαίοι υποκριταί
3. Περιμένει να πέσει απ' τον ουρανό	γ. Λάκκον ώρυξε και ανέσκαψεν αυτόν και εμπεσείται εις τον βόθρον ον ειργάσατο
4. Άνοιξε τον λάκο του	δ. Διέρρηξε τα ιμάτια αυτού
5. Δεν είναι άξιος ούτε τα κορδόνια μου να λύσει	ε. Έλθον και ελάλησα αυτοίς αμαρτίαν ουκ έχω
6. Ουαί κι αλίμονο	στ. Ουκ ειμί εγώ άξιος ίνα λύσω αυτού τον ιμάντα του υποδήματος

12. Όπως έχετε διαπιστώσει, πολλές από τις εκφράσεις που προέρχονται από την εκκλησιαστική γραμματεία χρησιμοποιούνται με διαφορετική μορφή ή/και σημασία στα Νέα Ελληνικά. Πού πιστεύετε ότι οφείλεται αυτή η παραφθορά των εκφράσεων;

Οι παραφθορές στη μορφή οφείλονται κυρίως σε προσαρμογή στο γλωσσικό σύστημα της Νέας Ελληνικής. Οι παραφθορές στη σημασία οφείλονται κυρίως στη μεταφορική χρήση τους.

13. Οι παρακάτω λέξεις ή φράσεις προέρχονται από την εκκλησιαστική ζωή και χρησιμοποιούνται ως χαρακτηρισμοί προσώπων. Μπορείτε να αποδώσετε τον χαρακτηρισμό που εκφράζουν; Φτιάξτε τρεις προτάσεις που να περιέχουν κάποιους από αυτούς τους χαρακτηρισμούς

<i>άσωτος υιός</i>	=
<i>αποδιοπομπαίος τράγος</i>	=
<i>άπιστος Θωμάς</i>	=
<i>Ιούδας Ισκαριώτης</i>	=
<i>Παναγία</i>	=
<i>Δαβίδ και Γολιάθ</i>	=
<i>Σαλώμη</i>	=
<i>αθώα περιστέρα</i>	=
<i>Οσία Μαρία</i>	=
<i>Φαρισαίοι</i>	=
<i>Διάβολος</i>	=

- **Καθημερινές εκφράσεις που προέκυψαν από την εκκλησιαστική γραμματεία ή, γενικότερα, από την εκκλησιαστική ζωή**

14. Βρείτε εκφράσεις που χρησιμοποιούνται ευρύτατα στην καθημερινή μας ζωή, οι οποίες προέρχονται από το χώρο της Εκκλησίας. Χαρακτηρίστε αυτές τις εκφράσεις ως προς το επίπεδο ύφους που εκφράζουν.

Σε αυτή τη δραστηριότητα καλούνται οι μαθητές να βρουν εκφράσεις που έχουν ακούσει ή που χρησιμοποιούν οι ίδιοι. Ορισμένες από τις παρακάτω εκφράσεις θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν από τον εκπαιδευτικό ως παραδείγματα. Εναλλακτικά, ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να δώσει τις εκφράσεις στους μαθητές και να τους ζητήσει να βρουν τη σημασία τους.

Του Αβραάμ και του Ισαάκ τα καλά.

Όποιος πρόλαβε τον Κύριο είδε.
Πύργος της Βαβέλ
Περίοδος ισχνών αγελάδων
Τα έκανε γης Μαδιάμ.
Με χτύπησε στο δόξα πατρί.
Τον έστειλαν από τον Άννα στον Καϊάφα.
Μη με πιλατεύεις.
Του τὰ 'ψαλλα.
Του έψαλε τον εξάψαλμο.
Χάβρα Ιουδαίων
Άλλου παπά Ευαγγέλιο
Με το σταυρό στο χέρι
Το πολύ το κύριε ελέησον το βαριέται κι ο Θεός
Αγωνίζεται για τον επιούσιο.
Απ' τον καιρό του Νώε
Γίνεται ανάστα ο Κύριος.
Περνάω τα πάθη του Χριστού
Κουβαλάω το σταυρό.
Κοντός ψαλμός αλληλούια
Μου ήρθε η επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος.
Αυτό το βιβλίο το έχω ευαγγέλιο.

Ενότητα 3: Συμπεράσματα

15. Πώς νομίζετε ότι διασώθηκαν τα στοιχεία από την αρχαία και βυζαντινή παράδοση στα Νέα Ελληνικά;

Οι εκφράσεις από τα Αρχαία Ελληνικά διασώθηκαν κυρίως μέσω των λογίων και της λόγιας παράδοσης. Αυτό είναι φυσικό μια και μόνο αυτοί είχαν επαφή με τα αρχαία ελληνικά κείμενα. Αντίθετα οι περισσότερες από τις εκφράσεις που προέρχονται από τη βυζαντινή παράδοση πέρασαν μέσω της εκκλησιαστικής ζωής.

16. Για ποιο λόγο παρατηρείται αυτή η επίδραση των αρχαίων ελληνικών στα πιο επίσημα επίπεδα ύφους, ενώ η επίδραση της εκκλησιαστικών κειμένων εντοπίζεται κυρίως σε πιο ανεπίσημο λόγο;

Μια και οι επιρροές της Αρχαίας Ελληνικής οφείλονται στους λόγιους είναι φυσικό να χαρακτηρίζουν πιο επίσημα επίπεδα ύφους και ταυτόχρονα να διατηρούνται και απόφτες, αφού οι λόγιοι γνώριζαν αυτές τις παλαιότερες μορφές της γλώσσας. Αντίθετα, η επίδραση των εκκλησιαστικών κειμένων στη Νέα Ελληνικά πραγματοποιήθηκε κυρίως μέσω των καθημερινών ανθρώπων

που πήγαιναν στην εκκλησία και παρακολουθούσαν τη Θεία Λειτουργία. Έτσι, οι εκφράσεις αυτές πέρασαν στον καθημερινό λόγο. Καθώς δε συχνά τα αποσπάσματα λόγου περιείχαν λεξιλογικούς ή μορφολογικούς τύπους που δεν ανήκαν στο σύστημα που μίλαγαν οι συνήθως μικρής μόρφωσης άνθρωποι, πολλά από τα αποσπάσματα αυτά υπέστησαν παραφθορά. Η καθημερινή επίσης χρήση έφερε και τη μεταφορική επέκταση της σημασίας τους.

Ως δραστηριότητες εμπέδωσης ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει τις ασκήσεις που περιέχονται στο εγχειρίδιο «Γλωσσικές Ασκήσεις για το Ενιαίο Λύκειο», στην ενότητα Β΄ «Από το γλωσσικό μας παρελθόν», σελ. 88 –106.

Βιβλιογραφία

- Burkert, W. (1993). *Ελληνική Μυθολογία και Τελετουργία* Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.
- Decharme P. (1996). *Μυθολογία της αρχαίας Ελλάδας*. Εκδόσεις Δημιουργία
- Α. Χαρίσης.
- Graves, R. (1998). *Οι ελληνικοί μύθοι*. Αθήνα: Κάκτος.
- Mackridge, P. (1987). *Η Νεοελληνική Γλώσσα*. Αθήνα: Πατάκης.
- Κακριδής, Ι.Θ. (1986). *Ελληνική μυθολογία*, τόμ. 5, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Κοπιδάκης, Μ.Ζ. (επιμ.) (1999). *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.
- Χόρροκς, Τ. (2006). *Ελληνικά: Η Ιστορία της Γλώσσας και των Ομιλητών της*. Εισαγωγή – Μετάφραση: Σταύρου, Μ. & Τζεβελέκου, Μ. Αθήνα: Εστία.

2. Η δημοτική και η καθαρεύουσα

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ	
Τάξη/Βαθμίδα	Α΄ Λυκείου
Γνωστικό αντικείμενο	Νεοελληνική Γλώσσα (Έκφραση-Έκθεση)
Διδακτικός χρόνος σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα	3 διδακτικές ώρες
Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης	5 διδακτικές ώρες
Θεματολογία / Διδακτικοί Στόχοι (Δ.Ε.Π.Π.Σ. εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)	<p>Θεματολογία ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΠΟΙΚΙΛΙΕΣ: Δημοτική και καθαρεύουσα</p> <p>Διδακτικοί στόχοι</p> <ul style="list-style-type: none"> • Να εκτιμήσουν συνδέοντας το γλωσσικό μάθημα με το κοινωνικό περιβάλλον τις μορφές επίδρασης, την έκταση και τα αποτελέσματα που ασκεί στην εξέλιξη της γλώσσας η χρήση νέων γλωσσικών κωδικών ώστε να κατανοήσουν σε μεγαλύτερο βαθμό την έκταση της γλωσσικής ποικιλίας. • Να εκτιμήσουν ότι η γλώσσα εξελίσσεται με βάση ιστορικές και πολιτισμικές επιδράσεις. <p>(από την Εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)</p>
Διαθεματική προσέγγιση/προέκταση	Νεοελληνική Λογοτεχνία
Χρησιμοποιούμενα μέσα	<ul style="list-style-type: none"> • Σχολικό βιβλίο: Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας • Επεξεργαστής κειμένου (π.χ. Microsoft Word, χρήση πίνακα) • Διαδίκτυο • ΕΘΕΚ • Λεξικό της Νέας Ελληνικής • Πίνακας της τάξης ως εποπτικό μέσο • Εγκυκλοπαίδεια

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Στόχος του σεναρίου αυτού είναι να αντιληφθούν οι μαθητές μια ακόμα παράμετρο της εξέλιξης της ελληνικής γλώσσας, αυτή της παράλληλης ύπαρξης και καλλιέργειας δύο γλωσσικών ποικιλιών, που συνηθίζονται να αναφέρονται ως «δημοτική» και «καθαρεύουσα». Μέσα από τη μελέτη κειμένων σε μια ιστορική περίοδο 200 περίπου χρόνων θα παρακολουθήσουν την εξέλιξη αυτής της διαμάχης, τα χαρακτηριστικά κάθε γλωσσικής ποικιλίας, καθώς και το πώς επηρέασαν τη γλώσσα που μιλάμε σήμερα.

Το σενάριο αυτό συνδέεται με το σενάριο «Τα δάνεια στη Νέα Ελληνική γλώσσα» καθώς και με το σενάριο «Λέξεις της Αρχαίας Ελληνικής στα Νέα Ελληνικά». Θα ήταν μάλιστα σκόπιμο να προηγηθεί η εφαρμογή αυτού του σεναρίου στην τάξη, καθώς μέσα από την προσέγγιση της δημοτικής και καθαρεύουσας δίνονται κάποιες εξηγήσεις για ορισμένες από τις περιπτώσεις που εξετάζονται στα άλλα δύο σενάρια.

Το σενάριο διαρθρώνεται σε τέσσερις ενότητες:

Ενότητα 1: Στοιχεία από παλαιότερες φάσεις της Ελληνικής που σώζονται στα Νέα Ελληνικά (αφόρμηση)

Η ενότητα αυτή λειτουργεί ως εισαγωγή στη θεματική του σεναρίου. Στόχος είναι να εντοπίσουν οι μαθητές την έκταση που ορισμένα μορφολογικά και άλλα στοιχεία από παλαιότερες φάσεις επιβιώνουν στα Νέα Ελληνικά. Παράλληλα, μέσω της ενότητας αυτής εισάγονται και οι όροι «καθαρεύουσα» και «δημοτική».

Ενότητα 2: Η περίοδος πριν από την επανάσταση

Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζεται η έναρξη του σχετικού ζητήματος², οι απόψεις κάθε πλευράς, καθώς οι κυριότεροι εκπρόσωποί της.

Ενότητα 3: Η νεότερη περίοδος

Η ενότητα αυτή έχει ως στόχο να παρουσιάσει στους μαθητές μια νεότερη περίοδο της διαμάχης, καθώς και τη λύση του σχετικού ζητήματος.

Ενότητα 4: Πώς η παράλληλη χρήση δύο γλωσσικών ποικιλιών για 200 χρόνια αποτυπώνεται στο σημερινό γλωσσικό σύστημα;

Στην ενότητα αυτή επιστρέφουμε σε συγχρονικό επίπεδο για να εξεταστεί το μέγεθος και τα πεδία της επίδρασης της «διγλωσσίας» στο σημερινό σύστημα. Γίνονται επίσης κάποιες παρατηρήσεις για το επίπεδο ύφους που συνήθως απαντώνται σήμερα στοιχεία που προέρχονται από την καθαρεύουσα.

---

² Η παράλληλη ύπαρξη δύο γλωσσικών ποικιλιών της Ελληνικής, μιας γραπτής και μιας προφορικής, είναι φαινόμενο πολύ παλιότερο (ξεκίνησε στους ελληνιστικούς χρόνους), έλαβε όμως διαστάσεις διαμάχης όταν έγινε αντιληπτό ότι σε σύντομο χρονικό διάστημα θα πραγματοποιούνταν η δημιουργία ενός ανεξάρτητου ελληνικού κράτους.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Ενότητα 1: Στοιχεία από παλαιότερες φάσεις της Ελληνικής που σώζονται στα Νέα Ελληνικά (ΑΦΟΡΜΗΣΗ)

1) Χωριστείτε σε τρεις ομάδες.

Ομάδα Α΄: Αναζητήστε στον ΕΘΕΚ ρήματα με την κατάληξη **-μεθα**, πληκτρολογώντας στο πεδίο «Λέξη» %μεθα. Περιορίστε την αναζήτησή σας στα 500 αποτελέσματα. Αποθηκεύστε τα αποτελέσματά σας και καταγράψτε τα στον Πίνακα 1. Στη συνέχεια αναζητήστε ρήματα με την κατάληξη **-ηθη(ν)**, πληκτρολογώντας στο πεδίο «λέξη» %ήθη και %ήθην (με την επιλογή να μη ληφθεί υπόψη ο τόνος στην αναζήτηση). Αποθηκεύστε και καταγράψτε και αυτά τα αποτελέσματα στον Πίνακα 2. Εσείς πώς θα σχηματίζατε τους ρηματικούς τύπους που βρήκατε; Γράψτε σε μια ξεχωριστή στήλη το ρηματικό τύπο που προτείνετε εσείς.

Ρήματα με κατάληξη -μεθα	Άλλος ρηματικός τύπος

Πίνακας 1

Ρήματα με κατάληξη -ηθη(ν)	Άλλος ρηματικός τύπος

Πίνακας 2

Η τάξη χωρίζεται σε τρεις ομάδες, καθεμία από τις οποίες αναζητά μία δάνεια κατάληξη, με βάση διάφορα κριτήρια αναζήτησης. Πιο συγκεκριμένα η ομάδα Α΄ πραγματοποιεί την πρώτη αναζήτηση με βάση τα κριτήρια που φαίνονται στον παρακάτω πίνακα.

Πρώτο κριτήριο		Δεύτερο κριτήριο		Τρίτο κριτήριο	
Λέξη	%μεθα	Λέξη		Λέξη	
Λήμμα		Λήμμα		Λήμμα	
Γραμματικός προσδιορισμός		Γραμματικός προσδιορισμός		Γραμματικός προσδιορισμός	
Να απέχουν μεταξύ τους μέχρι ☐		Να απέχουν μεταξύ τους μέχρι ☐			

λέξεις	λέξεις
Εμφάνιση αποτελεσμάτων	
Επιλογές Αναζήτηση μόνο στα επιλεγμένα κείμενα: ☐ Να μη ληφθεί υπόψη ο τόνος: ☒ Αριθμός προτάσεων 500	Συμφραστικοί πίνακες ☐ Χαρακτήρες πριν ☐ Χαρακτήρες μετά ☐ Στοιχίση ως προς ☐ το κριτήριο

Οι μαθητές της ομάδας αυτής βρίσκουν παθητικούς τύπους ρημάτων που χρησιμοποιούνται ακόμα και σήμερα από κάποιους ομιλητές. Συγκεντρώνουν τα αποτελέσματα της αναζήτησης σε έναν πίνακα (βλ. συμπληρωμένους πίνακες 1 και 2).

Ρήματα με κατάληξη -μεθα	Άλλος ρηματικός τύπος
<i>ευχόμεθα</i>	ευχόμαστε
<i>παρεξηγούμεθα</i>	παρεξηγούμαστε
<i>αμυνόμεθα</i>	αμυνόμαστε
<i>αποδεχόμεθα</i>	αποδεχόμαστε

Πίνακας 1

Ρήματα με κατάληξη -ηθη(ν)	Άλλος ρηματικός τύπος
<i>παρητήθη</i>	παραιτήθηκε
<i>προεβλήθη</i>	προβλήθηκε
<i>διενοήθην</i>	διανοήθηκα
<i>επληροφορήθην</i>	πληροφορήθηκα

Πίνακας 2

Ομάδα Β΄: Αναζητήστε στον ΕΘΕΚ θηλυκά ουσιαστικά σε γενική πληκτρολογώντας στο πεδίο «Λέξη» %εως. Περιορίστε την αναζήτησή σας στα 500 αποτελέσματα. Αποθηκεύστε τα αποτελέσματά σας και καταγράψτε τα στον Πίνακα 3. Γράψτε στη δεύτερη στήλη του πίνακα τον τύπο της γενικής, όπως θα τον σχηματίζατε εσείς, όπου αυτό είναι δυνατό.

Γενική σε -εως	Άλλος ονοματικός τύπος

Πίνακας 3

Οι μαθητές της ομάδας Β΄ αναζητούν μορφολογικούς τύπους των ουσιαστικών που δεν υπήρχαν στη δημοτική αλλά εισαχθήκανε εκ νέου. Ο εκπαιδευτικός

μπορεί να επισημάνει στους μαθητές της ομάδας αυτής ότι πρόκειται για ουσιαστικά που στην ονομαστική είχαν κατάληξη -ις, όπως τα αρχαία «δύναμις» και «πόλις».

Γενική σε -εως	Άλλος ονοματικός τύπος
μεταφράσεως	μετάφρασης
σταθμεύσεως	στάθμευσης
εκκαθαρίσεως	εκκαθάρισης
αντιφάσεως	αντίφασης

Πίνακας 3

Ομάδα Γ΄: Αναζητήστε παγιωμένες δοτικές και απαρέμματα πληκτρολογώντας στο πεδίο «λέξη» %οις και στη συνέχεια %σθαι. Καταγράψτε τα αποτελέσματα στον Πίνακα 4 και στη δεύτερη στήλη γράψτε τη σημασία των εκφράσεων αυτών (συμβουλευτείτε ένα λεξικό, αν χρειάζεται).

Εκφράσεις	Σημασία

Πίνακας 4

Η ομάδα Γ΄ αναζητά τύπους της δοτικής και του απαρεμφάτου που έχουν μείνει ως απολιθώματα στα Νέα Ελληνικά.

Εκφράσεις	Σημασία
τύποις	
τοις μετρητοίς	
τοις εκατό	
εν πολλοίς	
ιστορικό γίνεσθαι	
τρόπο του σκέπτεσθαι	
τι μέλλει γενέσθαι	

Πίνακας 4

- 2) Οι ομάδες ενημερώνονται για τα αποτελέσματα των άλλων ομάδων. Με βάση τα αποτελέσματα αναζήτησης όλων των ομάδων, απαντήστε στις ακόλουθες ερωτήσεις.
- α) Ποια από τα παραπάνω στοιχεία των πινάκων που δημιουργήσατε μοιάζουν να προέρχονται από παλιότερες φάσεις της ελληνικής γλώσσας;
- β) Τι σας οδηγεί σε αυτό το συμπέρασμα;
- γ) Πώς νομίζετε ότι διασώθηκαν αυτά τα στοιχεία στα Νέα Ελληνικά;

Οι αναζητήσεις της δραστηριότητας 1 αφορούν στοιχεία κλίσης που δεν υπάρχουν ή τείνουν να εξαφανιστούν στα Νέα Ελληνικά. Στόχος των ερωτήσεων της δραστηριότητας 2 είναι συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι κάποια στοιχεία της σύγχρονης γλώσσας προέρχονται από παλιότερες φάσεις της και να προβληματιστούν σχετικά με τον τρόπο διάσωσης τους. Στη συζήτηση που θα ακολουθήσει είναι πιθανόν να αναφερθούν από τους μαθητές οι όροι «δημοτική» και «καθαρεύουσα». Αν όχι, ο εκπαιδευτικός δίνει κάποια στοιχεία για το ονομαζόμενο «γλωσσικό ζήτημα» και την παράλληλη ύπαρξη δύο γλωσσικών ποικιλιών στην ιστορία του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Πιο συγκεκριμένα, να αναφερθεί ότι το ζήτημα ανάγεται στην εποχή πριν από την επανάσταση του 1821 και ότι έληξε νομοθετικά το 1974. Η συζήτηση αυτή ανοίγει το δρόμο για την ιστορική θεώρηση του ζητήματος που ακολουθεί.

Ενότητα 2: Η περίοδος πριν από την επανάσταση

Πριν αλλά και μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους άρχισε μια συζήτηση σχετικά με τη γλώσσα του νέου κράτους. Σε αυτή μπορούμε να διακρίνουμε τρεις βασικές τάσεις:

- A) τους αρχαϊστές
B) τους οπαδούς της δημώδους
Γ) τη λεγόμενη «μέση οδό».

Σχετικά με τους εκπροσώπους κάθε φάσης θα μπορούσαν να αναφερθούν οι εξής:

- A) Ο Κερκυραίος κληρικός **Ευγένιος Βούλγαρις** (1716-1806), υπήρξε ο ακραιφνέστερος εισηγητής του εξαρχαϊσμού της γλώσσας.
- B) Κατεχοχήν εκπρόσωποι των δυνάμεων που προωθούσαν την ομιλουμένη ήταν ο Ρήγας (1757-1798), ο Δημήτριος Καταρτζής (περ. 1730-1807), ο Γρηγόριος Κωνσταντάς (1758-1844), ο Αθανάσιος Χριστόπουλος (1772-1847), ο Ιωάννης Βηλαράς (1771-1823), ο οποίος είχε προτείνει, μάλιστα, και ένα σύστημα φωνητικής γραφής (*Ρομέηκη Γλώσσα*, 1814), και άλλοι.
- Γ) Ως εκπρόσωπος της μέσης οδού πρέπει να αναφερθεί κυρίως ο Κοραΐς (1748 –1833).

- 3) Τα κείμενα που ακολουθούν ανήκουν στην ίδια ιστορική περίοδο περίπου, δηλαδή την εποχή της επανάστασης και νωρίτερα. Ωστόσο παρουσιάζουν αρκετές γλωσσικές διαφορές. Μπορείτε να εντοπίσετε μερικές; Σε τι είδους γλώσσα είναι γραμμένο κάθε κείμενο;

Κείμενα

A) Μακρυγιάννης «Τέτοι' αρετή έχουν, τέτοια φώτα μάς δίνουν» (Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α΄ Λυκείου, σελίδα 198).

B) «Απόσπασμα από διαθήκη του 1708» Χόρροκς «Ελληνικά: Η ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της» (2006) σελ. 594.

Γ) «Ευγενίου του Βουλγάρεως - Δύναμις και Χάρις της Μουσικής». Το κείμενο υπάρχει αναρτημένο στην ιστοσελίδα του «Μικρού Απόπλου» (στις 15/1/2008 η διεύθυνση είναι <http://www.mikrosapoplous.gr>) στην κατηγορία «Απανθίσματα»

(<http://www.mikrosapoplous.gr/extracts/extracts.htm>).

- 4) Τι γνωρίζετε για τους συγγραφείς των κειμένων αυτών; Βρείτε πληροφορίες γι' αυτούς. Μπορούν να εξηγηθούν η γλωσσικές διαφορές με βάση το υπόβαθρο των δύο συγγραφέων;
- 5) Ποιο από τα δύο κείμενα είναι πιο κοντά στη Νέα Ελληνική που μιλάμε σήμερα;

Για να αντιληφθούν οι μαθητές τις τρεις διαφορετικές τάσεις που διαμορφώθηκαν εκείνη την εποχή προτείνεται να τους δοθούν αρχικά (και ως αφόρμηση) κείμενα της ίδιας περιόδου και να γίνουν κάποιες αρχικές παρατηρήσεις σχετικά με τις διαφορές στη γλώσσα. Η γλωσσική ποικιλία των κειμένων της δραστηριότητας 2 είναι η εξής:

A) Δημοτική: Μακρυγιάννης «Τέτοι' αρετή έχουν, τέτοια φώτα μάς δίνουν» (κείμενα λογοτεχνίας Α΄ Λυκείου, σελίδα 198) και «Απόσπασμα από διαθήκη του 1708» Χόρροκς «Ελληνικά: Η ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της» (2006) σελ. 594 .

B) Λόγια γλώσσα: «Ευγενίου του Βουλγάρεως - Δύναμις και Χάρις της Μουσικής».

Το κείμενο της διαθήκης και αυτό του Ευγένιου Βούλγαρη δίνονται στα παραρτήματα I και II αντίστοιχα. Το κείμενο του Ευγένιου Βούλγαρη μάλιστα στο Παράρτημα II εμφανίζεται γραμμένο με πολυτονικό σύστημα. Ο καθηγητής εναλλακτικά μπορεί να εκτυπώσει τα κείμενα της δραστηριότητας 2 και να τα διανείμει σε έντυπη μορφή στους μαθητές τους.

Πληροφορίες για τους δύο συγγραφείς θα μπορούσαν να βρουν οι μαθητές σε κάποια εγκυκλοπαίδεια ή να συμβουλευτούν τα βιογραφικά σημειώματα που υπάρχουν το βιβλίο των Κειμένων της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.

Εκτενείς πληροφορίες για το Βούλγαρη και το έργο του ο εκπαιδευτικός μπορεί να βρει στην ψηφιακή συλλογή «Ελληνομνήμων» που φιλοξενείται στην ιστοσελίδα των βιβλιοθηκών του Πανεπιστημίου Αθηνών (στις 15/1/2008 η διεύθυνση είναι <http://www.lib.uoa.gr/hellinomnimon/>). Αφού ο χρήστης εισαχθεί στη βιβλιοθήκη, μπορεί να επιλέξει το συγγραφέα που τον ενδιαφέρει και να δει το βιογραφικό του σημείωμα καθώς και ορισμένα από τα έργα του, όπως αυτά τυπώθηκαν. Η ψηφιακή αυτή συλλογή θα μπορούσε να αποτελέσει πηγή εναλλακτικών κειμένων για την πραγματοποίηση της δραστηριότητας 3. Από την ανάγνωση των βιογραφικών σημειωμάτων οι μαθητές καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι ο Ευγένιος Βούλγαρις είχε ευρύτατη μόρφωση και είχε επηρεαστεί από τις ιδέες του Διαφωτισμού. Ο Μακρυγιάννης και ο συντάκτης της διαθήκης ήταν αμόρφωτοι και η γλώσσα που μιλούσαν ήταν η γλωσσική ποικιλία του λαού της εποχής.

Με βάση τα παραπάνω ο εκπαιδευτικός εισάγει το θέμα της απόστασης των γλωσσικών ποικιλιών της εποχής, καθώς και την έναρξη της διαμάχης σχετικά με το ποια θα ήταν η γλώσσα του νεοσύστατου κράτους. Επίσης σε αυτό το σημείο εισάγει και τη βασική διάκριση των τάσεων στη γλώσσα, γράφοντας στον πίνακα τη διάκριση των τριών βασικών τάσεων που αναφέρθηκαν στην εισαγωγή της ενότητας.

6) Χωριστείτε σε τρεις ομάδες.

Ομάδα Α' : Διαβάστε το κείμενο σχετικά με την τάση που υποστήριζε την επικράτηση της αρχαϊζουσας και απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις:

α) Ποιοι είναι οι σημαντικότεροι εκπρόσωποι αυτής της τάσης;

β) Ποιες είναι οι απόψεις τους για τη γλώσσα του νέου κράτους που θα δημιουργούνταν;

γ) Ποια είναι τα επιχειρήματά τους σχετικά με την ορθότητα των απόψεών τους;

Αρχαϊζουσα γλώσσα

Υποκινητής του γλωσσικού ζητήματος στα νεότερα χρόνια θεωρείται ο Κερκυραίος κληρικός **Ευγένιος Βούλγαρις** (1716-1806), ο επιφανέστερος και πολυγραφότερος λόγιος και διδάσκαλος, μετά τον Κοραή, ο οποίος μετέφερε στην ελληνική γλώσσα πολλά στοιχεία από τη σκέψη του René Descartes, του John Locke, του Voltaire και άλλων φιλοσόφων και επιστημόνων.

Ο Βούλγαρις υπήρξε ο ακραιφνέστερος εισηγητής του εξαρχαϊσμού της γλώσσας. Γι' αυτόν η γλώσσα της καθημερινότητας δεν ήταν ικανή να εκφράσει με ακρίβεια και κομψότητα τα υψηλά νοήματα της φιλοσοφίας. Πίστευε πως μόνο η γλώσσα του Πλάτωνα και των άλλων αρχαίων φιλοσόφων μπορούσε να ανταποκριθεί σ' αυτή την ανάγκη.

Στη χορεία των αρχαϊστών εντάσσεται, ως ο πλέον ένθερμος και φανατικός, και ο πολυγραφότατος συγγραφέας και σχολάρχης της Αυθεντικής Ακαδημίας του Βουκουρεστίου **Νεόφυτος Δούκας** (περ. 1762-1845). Έχοντας ο ίδιος άρτια γνώση της αρχαίας ελληνικής, την οποία μιλούσε και έγραφε με μεγάλη

ευχέρεια, απέρριπτε την κοινή, λαϊκή γλώσσα, όπως μιλιόταν τότε, γιατί πίστευε ότι ήταν ακατάλληλη να εκφράσει και να υπηρετήσει τις λεπτές και αφηρημένες έννοιες των θεωρητικών επιστημών, του πνευματικού στοχασμού και της φιλοσοφίας. Κατ' αυτόν ο λαός είχε φτωχό λεξιλόγιο, γιατί φτωχή ήταν αντίστοιχα η εννοιολογική και ιδεολογική του περιουσία. Υποστήριζε ότι ο λαός γνώριζε μόνο τις λέξεις των πραγμάτων με τα οποία ασχολείται και των καταστάσεων μέσα στις οποίες κινείται καθημερινά. Υποστήριζε ότι με τη συστηματική σπουδή ήταν δυνατό οι νεότεροι να μιλήσουν και να γράψουν την αρχαία αττική διάλεκτο. Γι' αυτό συνιστούσε τον βαθμιαίο, αλλά συστηματικό εξαρχαισμό και μια ανακλητική και μιμητική στάση προς το αττικό ιδίωμα, πιστεύοντας ότι έτσι θα ήταν δυνατό οι νεότεροι να πλησιάσουν τα πολιτιστικά επιτεύγματα των αρχαίων:

Στο ίδιο κλίμα και πνεύμα κινήθηκε και ο Θεσσαλός λόγιος Στέφανος Κομμητάς (περ. 1770-1830), συνιστώντας στα συγγράμματά του τη χρησιμοποίηση της αρχαίας γλώσσας και στην ομιλία και στη γραφή. Στον πρόλογο του έργου του Παιδαγωγός ή Πρακτική Γραμματική, (γραμματική της αρχαίας, γραμμένη στην αττική διάλεκτο), που εξέδωσε το 1800 στη Βιέννη, καταδίκασε την «βάρβαρον και ακαλλιέργητον και ακανόνιστον» λαϊκή γλώσσα και τις «χυδαϊστικές» προσπάθειες ανανέωσης. Επίσης στον πρόλογο της 12τομης Εγκυκλοπαιδείας Ελληνικών μαθημάτων, Γραμματικής, Ρητορικής, Ποιητικής, που τύπωσε το 1814 στη Βιέννη, επιτίθεται κατά εκείνων που υποστήριζαν πως δεν ήταν δυνατόν να επιστρέψουμε στη γλώσσα των αρχαίων.

Αθηναίος λόγιος **Παναγιώτης Κοδρικάς** (1762-1827), αξιωματούχος αριστοκρατικής καταγωγής, υποστήριζε ότι η νεότερη γλώσσα έπρεπε να καθαριστεί από βαρβαρισμούς και ιδιοματισμούς και να υπαχθεί σε δικούς της κανόνες, με πρότυπο τη γλώσσα του Πατριαρχείου και των Φαναριωτών. Ο Κοδρικάς εξάλλου δεν απέκρυπτε, αντίθετα πρόβαλε επανειλημμένα τον αριστοκρατικό χαρακτήρα της γλώσσας που συνιστούσε, κάνοντας τη διάκριση ανάμεσα στη γλώσσα των «Σπουδαιών και Ευγενών», από τους οποίους προσδοκούσε την «εύκλειαν και ευδαιμονίαν» του Γένους, και την «άλλη των χυδαίων», για τους οποίους πίστευε ότι έπρεπε να περιορίζονται στα επαγγέλματά τους, δίνοντας έτσι ένα σαφώς «ταξικό» χαρακτήρα στις προτάσεις και τις σκέψεις του:

Ομάδα Β΄ : Διαβάστε το κείμενο σχετικά με την τάση που υποστήριζε την επικράτηση της κοινής γλώσσας και απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- α) Ποιοι είναι οι σημαντικότεροι εκπρόσωποι αυτής της τάσης;
- β) Ποιες είναι οι απόψεις τους για τη γλώσσα του νέου κράτους που θα δημιουργούνταν;
- γ) Ποια είναι τα επιχειρήματά τους σχετικά με την ορθότητα των απόψεών τους;

Κοινή (δημοτική) γλώσσα

Ο **Δημήτριος Καταρτζής-Φωτιάδης** (περ. 1730-1807), λόγιος Φαναριώτης, υπήρξε άρχοντας του Βουκουρεστίου, με μεγάλη μόρφωση, ο οποίος ανήλθε σε ανώτατα δικαστικά και διοικητικά αξιώματα. Διέθετε εξαιρετική αρχαιογνωσία και θαυμαστή βιβλιογραφική ενημέρωση. Η πνευματική προσωπικότητά του ολοκληρώθηκε με την επίδραση των ιδεών του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού και

ειδικότερα των εγκυκλοπαιδιστών. Στον πνευματικό κύκλο του ανήκε ο εθνομάρτυρας Ρήγας Βελεστινλής, καθώς και οι Γρηγόριος Κωνσταντάς και Δανιήλ Φιλιππίδης.

Από νωρίς ο Καταρτζής έθεσε ως βασικό σκοπό της δράσης του την προκοπή του Έθνους και προς αυτή την κατεύθυνση εργάστηκε με όλες τις δυνάμεις του: επιδίωξε τη συνένωση των πνευματικών δυνάμεων, την κατάρτιση δασκάλων, τη δημιουργία σχολείων, τη χορήγηση υποτροφιών, με μεταφράσεις αξιόλογων ξένων έργων και με τον εκσυγχρονισμό της προσφερόμενης παιδείας. Για να πραγματοποιηθεί το αναμορφωτικό του σχέδιο στράφηκε προς τη δημοτική γλώσσα, τη «φυσική», όπως την ονόμαζε ο ίδιος, θεωρώντας πως είναι η μόνη που μπορούσε να επικρατήσει και να χρησιμεύσει σε όλους τους Έλληνες:

«[...] η γλώσσα εφευρέθηκε για να κοινολογούμε της ιδέαις μας αναμεταξύ μας, και για να καταλαβαίνουμε μ' ευκολία ένας τον άλλον. αυτό λοιπόν δε γίνεται σωστά και ορθά, α δε λαλούμε ή α δεν ακούμε τη γλώσσα που έχουμ' έξι, και οπού συνηθίσαμε να λαλούμε και ν' ακούμ' απτά μικράτα μας, το οποίο σ' εμάς είν' η ρωμαίικια γλώσσα, στην οποία μπορούμε με καθ' ευκολία και χωρίς σκέψι πολλή να εκφράζουμε της ιδέαις μας, και να καταλαβαίνουμ' άλλονα να κάμη το αυτό. αλλιώς δυσκολεύομαστε αρκετά και στα δύο, όταν δηλαδή πούμε ή ακούσομε νόημα μ' έναν ασυνήθιστον τρόπο, που δεν έχουμ' έξι».

Ο Καταρτζής δήλωνε σε κάθε ευκαιρία τις γλωσσικές του απόψεις και βέβαια την αντίθεση του στην αρχαϊζουσα τάση και γλώσσα, η οποία, κατά τον ίδιο, χώριζε τους ανθρώπους, δεν γινόταν κατανοητή από μια μεγάλη μερίδα, αλλά κι στην εφαρμογή της ήταν ανεδαφική.

Πριν αρχίσει την εθνοδιαφωτιστική και επαναστατική δράση του ο **Ρήγας Βελεστινλής** (1757-1798), φέρεται να εργάστηκε ως δάσκαλος σε χωριά του Πηλίου. Μετά τα Ορλωφικά (1770) αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την πατρίδα του και να πάει στην Κωνσταντινούπολη, όπου συμπλήρωσε τη μόρφωσή του μαθαίνοντας γαλλικά και γερμανικά.

Υπέρμαχος και κοινής γλώσσας, ο Ρήγας τη μεταχειρίστηκε και στη συγγραφή του αξιόλογου διδακτικού έργου του *Φυσικής Απάνθισμα...* (1790), γραμμένου εκλαϊκευτικά με τη μορφή ερωτήσεων-απαντήσεων.

Μερικά χρόνια αργότερα (1797) στη *Νέα Πολιτική Διοίκηση...* ο Ρήγας έκρινε την «απλή γλώσσα» ως κατάλληλη και για γραπτή. Πιο συγκεκριμένα στο 53ο άρθρο του Συντάγματός του («Αρχή της νομοθετημένης πράξεως...»), ο Ρήγας υποστήριζε πως οι νόμοι, τα διατάγματα και όλα τα έγγραφα της «Ελληνικής Δημοκρατίας» θα έπρεπε να συντάσσονται στην «απλήν» γλώσσα των Ελλήνων, επειδή αυτή ήταν περισσότερο κατανοητή από την αρχαϊζουσα και μπορούσε εύκολα να διδαχθεί σε όλους όσοι κατοικούσαν στην επικράτειά της. Μ' άλλα λόγια διατύπωνε την πεποίθησή του ότι η νεοελληνική γλώσσα και στη γραπτή μορφή της μπορούσε, χωρίς καμιά δυσκολία, να αποτελέσει όργανο επικοινωνίας και μέσο εθνικής ενότητας.

Ο ιερομόναχος **Δανιήλ Φιλιππίδης** (περ. 1755-1832), από τις Μηλιές του Πηλίου, μαζί με τον συντοπίτη και εξάδελφό του ιεροδιάκονο **Γρηγόριο Κωνσταντά** (1758-1844), οι αυτοαποκαλούμενοι, λόγω καταγωγής, «Δημητρείς», τύπωσαν στη Βιέννη το 1791 τον πρώτο τόμο της Γεωγραφίας Νεωτερικής, ενός από τα πιο σημαντικά έργα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, που όμως έμεινε χωρίς συνέχεια, μετά τον πρώτο τόμο. Το ίδιο το βιβλίο αποτελεί ολόκληρο ένα κήρυγμα στην πράξη της δημοτικής γλώσσας, αφού οι συγγραφείς ακολούθησαν σ' αυτό και τις γλωσσικές αρχές του Καταρτζή. Στις σελίδες του οι δυο συγγραφείς βρίσκουν πολλές ευκαιρίες και αφορμές για να εκθέσουν, ειδικότερα και πιο συγκεκριμένα, τις απόψεις τους για τη σπουδή και τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, που δεν είναι άλλη από τη γλώσσα στην οποία έχει γραφτεί το ίδιο το έργο, μια ζωντανή δημοτική, υποδειγματική για εκείνη την εποχή:

«Το πρώτο και φυσικό μάθημα των νέων πρέπει να είναι η σπουδή της

μητρικής τους γλώσσας, ύστερα η γεωγραφία, και η ιστορία, ύστερα από αυτά ο νέος ημπορεί να προχωρή με μεγάλη ευκολία εις κάθε άλλη γλώσσα οπού ήθελεν επιχειρησθή εις κάθε εγκύκλιο μάθημα, και εις κάθε επιστήμη. κάθε άλλη μέθοδος είναι ολέθρια διά τους αρχαρίους, μάλιστα το να τους βάνουν εις μια παλαιά γλώσσα πρώτο μάθημα. απ' εδώ λοιπόν προέρχεται οπού διαβάζουν διαβάζουν και δεν μαθαίνουν τίποτες, και το χειρότερο είναι οπού με αυτόν τον ολέθριο τρόπο της σπουδής εξαμβλύνεται και ο νους τους, καθώς με μια καλή μέθοδο οξύνεται και τελειοποιείται».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν και οι παρατηρήσεις των συγγραφέων σχετικά με τη λογοτεχνική αξία της κοινής γλώσσας, κάτι που «όλα τα ξένα έθνη το ομολογούν». Οι συγγραφείς παρομοιάζουν τη σύγχρονη γλώσσα με αγνοημένο θησαυρό και επισημαίνουν ότι το ενδιαφέρον πολλών Ελλήνων στρεφόταν στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία, η οποία, συγκρινόμενη με την ελληνική, υστερούσε:

«Η γλώσσα μας κοντά εις τα άλλα προτερήματα οπού έχει, είναι και πολλά αρμονική και ποιητική, και όλα τα ξένα έθνη το ομολογούν, ημείς μόνο δεν το ηξεύρομεν, και φαίνεται πως είμασθε ένα έθνος γηραλέο, και πάσχομεν το πάθος μερικών γερόντων οπού δια την επιπέδωσι των ματιών μας δεν βλέπομεν από κοντά, να καταλάβωμε τι θησαυρό έχομεν, αμή κιτάζομεν μακρυά να ιδούμεν τίποτες στίχους Ελληνικούς Ιταλικούς, Φραντζέζικους, και δεν στοχαζόμασθε πως η στιχουργία η Ιταλική, μάλιστα η Φραντζέζικη δεν είναι τίποτες συγκρινόμενη με την εδική μας».

Ο **Ιωάννης Βηλαράς** (1771-1823) υπήρξε ο πρώτος και σημαντικότερος - μαζί με τον Αθανάσιο Χριστόπουλο (1772-1847) - από τους προεπαναστατικούς ποιητές, που διακρίθηκε ως ο θεμελιωτής της νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας. Σπούδασε και άσκησε την ιατρική, χωρίς να εγκαταλείψει τις φιλολογικές μελέτες. Το 1814 τύπωσε στην Κέρκυρα το ρηξικέλευθο έργο του *Η Ρομηκή γλωση*, αφιερωμένο στον Σχολάρχη και από τους κορυφαίους διδασκάλους του Γένους Αθανάσιο Ψαλίδα (1767-1829). Στο πολύ τολμηρό αυτό έργο ο Βηλαράς καταργούσε την ιστορική ορθογραφία και υιοθετούσε ένα σχέδιο γραφής με τη χρήση μόνο του «η», κατάργηση των διπλών γραμμάτων, των τόνων, πνευμάτων, διφθόγγων κ.λπ., καθιστάμενος έτσι εισηγητής της φωνητικής γραφής. Ο Βηλαράς πίστευε ότι για να ξυπνήσει το Έθνος από το λήθαργο της πνευματικής δουλείας και αμάθειας, έπρεπε να καθιερωθεί σε όλα τα είδη του λόγου η δημοτική γλώσσα. Γι' αυτό εγκατέλειψε γρήγορα την ιδέα της φωνητικής γραφής, αλλά στάθηκε ακλόνητος στο θέμα της καθιέρωσης της γλώσσας του λαού.

Ομάδα Γ΄ : Διαβάστε το κείμενο σχετικά με την τάση που υποστήριζε την επικράτηση μιας μέσης οδού και απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- α) Ποιοι είναι οι σημαντικότεροι εκπρόσωποι αυτής της τάσης;
- β) Ποιες είναι οι απόψεις τους για τη γλώσσα του νέου κράτους που θα δημιουργούνταν;
- γ) Ποια είναι τα επιχειρήματά τους σχετικά με την ορθότητα των απόψεών τους;

Μέση οδός («Καθαρεύουσα»)

Ο **Νικηφόρος Θεοτόκης** (1731-1800), φίλος και συμπατριώτης του Ευγένιου Βούλγαρι, σπούδασε στη Μπολώνια και την Πάδοβα μαθηματικά και φυσικά. Συμπλήρωσε τις σπουδές του στη Λειψία. Ο Θεοτόκης ήταν δεινός εκκλησιαστικός ρήτορας και οι λόγοι του έκαναν μεγάλη εντύπωση στο ακροατήριό του. Το 1766 τύπωσε στη Λειψία το έργο του *Λόγοι εις την Αγίαν και Μεγάλην Τεσσαρακοστήν...* Στον πρόλογο του βιβλίου «Εις τον φιλάρετον και φιλομαθή αναγνώστην», όπου ο Θεοτόκης εξηγεί τους λόγους για τους οποίους τύπωσε το βιβλίο, προβαίνει και στη διαπίστωση πως το έργο των Πατέρων της Εκκλησίας, καθώς ήταν διατυπωμένο στην «ελληνική διάλεκτο», δεν μπορούσε να έχει ευρεία απήχηση και συνεπώς υπήρχε ανάγκη η εκκλησιαστική Γραμματεία να γράφεται εφεξής στην «κοινή γλώσσα», την οποίαν καταλαβαίνουν όλοι οι Έλληνες.

Με τον καιρό ο Θεοτόκης μετέβαλε τις γλωσσικές απόψεις του. Στο Κυριακοδρόμιον (Μόσχα 1796) εκθέτει την προτίμησή του προς την «καθαρεύουσαν», όπως πρώτος αυτός ονόμασε τη γλωσσική μορφή της ελληνικής, η οποία, καθώς είναι απλή και απαλλαγμένη από ξενισμούς και ιδιοματισμούς, προσεγγίζει την αρχαία γλώσσα.

Ο **Αδαμάντιος Κοραής** (1748-1833) είναι αναμφισβήτητα η κορυφαία πνευματική φυσιογνωμία στο χώρο της νεοελληνικής παιδείας. Το έργο και η εθνική προσφορά του αποδείχτηκαν ανυπολόγιστης αξίας και σημασίας για την πνευματική και εθνική αναγέννηση των υπόδουλων Ελλήνων· και όχι μόνο. Ο Καθηγητής Γεώργιος Μπαμπινιώτης εκτιμά την προσωπικότητα του Κοραή ως «πνευματική φυσιογνωμία ασυνήθιστης εμβέλειας, πολύ πάνω από τα μέτρα των περισσοτέρων πνευματικών προσωπικοτήτων όχι μόνο της Ελλάδας, αλλά και της λοιπής Ευρώπης της εποχής του».

Από το 1782, που αρχίζει τις σπουδές του στο Montpellier και από την οριστική εγκατάστασή του στο Παρίσι (1788), ο Κοραής μυήθηκε στις ιδέες του Διαφωτισμού, χωρίς ωστόσο να τον υιοθετήσει στο σύνολό του. Είναι τα χρόνια που στην Ευρώπη αναζωπυρώνεται και το ενδιαφέρον για τις κλασικές σπουδές και ο Κοραής «συνδέει αναπόσπαστα στη συνείδησή του τα κλασικά γράμματα και την ελευθερία». Έτσι, προκειμένου να συντελέσει στην ανάκτηση της ελευθερίας του Γένους, αποφάσισε να αφοσιωθεί στα ελληνικά γράμματα και άρχισε το πολύμοχθο συγγραφικό και εκδοτικό έργο της αρχαίας γραμματείας.

Όπως ήταν επόμενο, τον απασχόλησε, πρώτιστα μάλιστα, και το ζήτημα της ελληνικής γλώσσας. Τη γλώσσα ο Κοραής δεν την είδε απλώς ως κατάλληλο και ενιαίο εκφραστικό όργανο, βάσει του οποίου θα γινόταν η μετάδοση των φώτων και η «μετακένωσις» των επιστημών και των άλλων ευρωπαϊκών πολιτιστικών επιτευγμάτων. Ο Κοραής θεώρησε τη γλώσσα ως εθνική υπόθεση και αυτή η εκτίμηση καθόρισε την όλη στάση του απέναντι σ' αυτήν.

Ο Κοραής αναζήτησε τη συμβιβαστική «μέση οδό», ανάμεσα στον αρχαϊσμό και το «χυδαϊσμό», δίνοντας στον όρο αυτό την έννοια της σταδιακής φθοράς, που υπέστη η ελληνική γλώσσα μέχρι τα χρόνια εκείνα.

Στις απαρχές των γλωσσικών προβληματισμών του (1788) ο Κοραής φαίνεται να δηλώνει την προτίμησή του στην αρχαία γλώσσα. Δεν παρέβλεπε όμως το γεγονός ότι η επαναφορά της ήταν πρακτικά αδύνατη. Επιπλέον έκρινε ότι ο επιθυμητός σκοπός του, δηλαδή ο φωτισμός του Γένους και μάλιστα του αμόρφωτου λαού, μπορούσε να επιτευχθεί καλύτερα και ταχύτερα μόνο αν ακολουθηθεί η περίφημη «μέση οδός». Έτσι τη συστήνει ρητά (1804) στο φίλο του Αλέξανδρο Βασιλείου.

Έγινε κατ' αυτόν τον τρόπο υποστηρικτής της «κοινής γλώσσας» και άσκησε κριτική εναντίον των αρχαϊστών, που επιχειρούσαν να καθιερώσουν ως επίσημη γλώσσα του Έθνους την αρχαϊζουσα. Επισήμανε ακόμα ότι με την απαξίωση της

νεότερης, ομιλούμενης γλώσσας η γλωσσική κατάσταση χειροτέρευε, επειδή ούτε και η αρχαία δεν ήταν δυνατόν να γράφεται πια σωστά. Πίστευε, εντούτοις, ότι και η νέα γλώσσα έπρεπε να δεχθεί βελτιώσεις, ώστε να φτάσει σε κάποια τελειότητα.

Βασική θέση στο γλωσσικό σύστημα του Κοραή κατείχε η μητρική γλώσσα των Ελλήνων, εκείνη «την οποίαν εθιλάσαμεν με το γάλα». Αυτήν όφειλαν οι Έλληνες, ασκούμενοι παράλληλα και συνεχώς στη βελτίωση και τη διόρθωσή της, να την αναβαθμίσουν και να την καταστήσουν μέσον έκφρασης ιδεών και επικοινωνίας. Βέβαια η γλώσσα του λαού δεν έπρεπε να αφηθεί ακανόνιστη και ασύντακτη με λεξιλόγιο βαρβαρικό και «χυδαϊκό», αλλά έπρεπε να καθαριστεί από τις ξένες λέξεις με την αντικατάστασή τους και να διορθωθεί, με την καθιέρωση γραμματικοσυντακτικών κανόνων και την ενεργοποίηση παλαιότερων ελληνικών ή και αρχαίων λέξεων.

Στα πλαίσια της τακτικής διόρθωσης της γλώσσας και όσον αφορά το γράψιμο, ο Κοραής συνιστούσε στους λογίους συγγραφείς «προσοχή και μελέτη». Ο «καθαρισμός» θα έπρεπε να γίνει σιγά-σιγά και με πολλή προσοχή. Το ίδιο μεθοδικά θα έπρεπε να γίνει και ο εμπλουτισμός της γλώσσας με νέο λεξιλόγιο. Και εκφράζει τη βεβαιότητα πως σε λίγον καιρό λέξεις και φράσεις διατυπωμένες με σωστό τρόπο, θα περνούσαν από τα βιβλία των συγγραφέων, των «νομοθετών της γλώσσας», στο στόμα του λαού:

Τα παραπάνω αποσπάσματα προέρχονται από το άρθρο του Κωνσταντίνου Μαλαφάντη με τίτλο «Το γλωσσικό ζήτημα κατά το Νεοελληνικό Διαφωτισμό». Το άρθρο αυτό έχει δημοσιευτεί στα ηλεκτρονικά πρακτικά του 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρίας Ελλάδος με τίτλο «Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα». Ο καθηγητής μπορεί να συμβουλευτεί το σύνολο του άρθρου που υπάρχει στην ιστοσελίδα της Παιδαγωγικής Εταιρίας Ελλάδος (στις 15/1/2008 ο σύνδεσμος ήταν <http://www.pee.gr>). Το άρθρο βρίσκεται στα «Πρακτικά Συνεδρίων» / 3 ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ & ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ» (ΑΘΗΝΑ 2002) / Μέρος Γ΄ και συγκεκριμένα στην Ενότητα ΧΙ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ.

(στις 15/1/2008 ο σύνδεσμος ήταν

http://www.pee.gr/e22_3_04/malafantis.htm).

- 7) Γράψτε μια παράγραφο (κάθε ομάδα χωριστά) όπου θα απαντώνται τα παραπάνω ερωτήματα για την κάθε τάση.
- 8) Κάθε ομάδα κάνει μια παρουσίαση του κειμένου της στην τάξη.

Στο σημείο αυτό, ο καθηγητής μπορεί να θέσει υπόψη των μαθητών τα συμπεράσματα που αναφέρονται στο άρθρο του Κωνσταντίνου Μαλαφάντη σχετικά με την επικράτηση των δύο πιο ακραίων τάσεων, του αρχαϊσμού (που υποστήριζε την επικράτηση της γλωσσικής ποικιλίας που ονομάστηκε «καθαρεύουσα») και του δημοτικισμού.

- 9) Ανοίξτε το λογισμικό «Γλώσσα η Ελληνική – οι περιπέτειες των λέξεων» και επιλέξτε την Ενότητα 1 «Ιστορία της ελληνικής γλώσσας» και στη

συνέχεια το κεφάλαιο «Νέα Ελληνική». Στην μπάρα που εμφανίζεται στο κάτω μέρος της οθόνης πατήστε το σύνδεσμο «Ειδικές παρατηρήσεις» και μελετήστε το κείμενο που θα εμφανιστεί. Πώς διαμορφώθηκαν τελικά οι δύο βασικές γλωσσικές ποικιλίες, τις οποίες ονομάζουμε «καθαρεύουσα» και «δημοτική»;

Ενότητα 3: Η νεότερη περίοδος

- 10) Από το κείμενο του Γεωργίου Παπανδρέου (1922) (βιβλίο Έκφρασης – Έκθεσης, τεύχος Γ΄, σελίδα 62-63) βρείτε στοιχεία της γλώσσας που δεν υπάρχουν σήμερα και καταγράψτε τα στον Πίνακα 5. Αντικαταστήστε τους τύπους με άλλους που θα χρησιμοποιούσατε εσείς σήμερα.

	Τύποι του κειμένου	Σημερινοί τύποι
Ουσιαστικά		
Ρήματα		
<i>Επίθετα</i>		
Άρθρα		
Προθέσεις		
Αντωνυμίες		

Πίνακας 5

- 11) Από το κείμενο του Ψυχάρη (απόσπασμα από το «Το ταξίδι μου», 1888, Γλώσσα η ελληνική – οι περιπέτειες των λέξεων – Ενότητα 1 / Νέα Ελληνική / Κείμενα) βρείτε χαρακτηριστικά της γλώσσας που δεν συνηθίζονται σήμερα και καταγράψτε τα στον Πίνακα 6.

Ουσιαστικά	
Ρήματα	
Επίθετα	
Άρθρα	
Προθέσεις	
Αντωνυμίες	
Επιρρήματα	

Πίνακας 6

- 12) Απαντήστε στις ακόλουθες ερωτήσεις σχετικά με τα κείμενα των δραστηριοτήτων 10 και 11.

- α) Τα δύο κείμενα γράφτηκαν στο τέλος του 19^{ου} με αρχές του 20^{ου} αιώνα, αντιπροσωπεύουν όμως διαφορετικές μορφές της γλώσσας. Ποιο είναι πιο κοντά στην καθαρεύουσα και ποιο πιο κοντά στη δημοτική;
- β) Ποιο από τα δύο κείμενα πλησιάζει περισσότερο στη σημερινή γλώσσα; Μπορείτε να εντοπίσετε γλωσσικά στοιχεία που δεν επιβίωσαν στη νέα ελληνική που μιλάμε σήμερα;
- γ) Με βάση τα παραπάνω τι μπορείτε να πείτε για την επίσημη γλώσσα της εποχής που γράφτηκαν τα κείμενα;

- 13) Στο λογισμικό «Γλώσσα η Ελληνική: Οι περιπέτειες των λέξεων» επιλέξτε την Ενότητα 1: «Ιστορία της ελληνικής γλώσσας». Από την ενότητα αυτή συμβουλευτείτε το κεφάλαιο «Νέα Ελληνική» και συγκεκριμένα τις «Ειδικές παρατηρήσεις» στο κάτω μέρος της οθόνης και βρείτε σε ποιο γλωσσικό επίπεδο (μορφολογικό, φωνολογικό, λεξιλογικό) εντοπίζονται οι διαφορές μεταξύ των δύο γλωσσικών ποικιλιών, της δημοτικής και της καθαρεύουσας.

Ενότητα 4: Πώς η παράλληλη χρήση δύο γλωσσικών ποικιλιών για 200 χρόνια αποτυπώνεται στο σημερινό γλωσσικό σύστημα;

- 14) Με βάση τους πίνακες που δημιουργήσατε στη δραστηριότητα 1 ταξινομήστε τις λέξεις σε επίπεδα λόγου στον Πίνακα 7.

Επίσημο	Καθημερινό

Πίνακας 7

Στόχος της δραστηριότητας είναι να επισημάνουν οι μαθητές ότι τα στοιχεία της καθαρεύουσας εντοπίζονται κυρίως στον επίσημο λόγο (βλ. συμπληρωμένο πίνακα 7). Ωστόσο, πρέπει εδώ να τονιστεί από τον εκπαιδευτικό ότι δεν είναι απαραίτητη η χρήση τέτοιων στοιχείων για τη δημιουργία επίσημου ύφους.

Επίσημο	Καθημερινό
ευχόμεθα	ευχόμαστε
προεβλήθη	προβλήθηκε
τηλεοράσεως	τηλεόρασης

Πίνακας 7

- 15) Έχοντας υπόψη τον πίνακα 7 απαντήστε στις ακόλουθες ερωτήσεις:

- α) Σε ποιες επικοινωνιακές περιστάσεις είναι πιο πιθανό να βρούμε τύπους που σώζονται από την καθαρεύουσα;
- β) Σε τι είδους κείμενα, προφορικά ή γραπτά, θα μπορούσαμε να βρούμε τις λέξεις του πίνακα 6 που σηματοδοτούν επίσημο ύφος; Πώς φαντάζεστε τους ομιλητές που τις χρησιμοποιούν; Χρησιμοποιήστε τα αποθηκευμένα αποτελέσματα των αναζητήσεών σας για να διαπιστώσετε σε τι είδους κείμενα χρησιμοποιούνται οι λέξεις αυτές (π.χ. νομικά, εκκλησιαστικά, στρατιωτικά, πολιτικά κ.λπ.).

Σε αυτή την ερώτηση ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να προσθέσει ότι υπάρχει ακόμα κάποια περιορισμένη χρήση της καθαρεύουσας. Ως παράδειγμα γι' αυτό θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η εφημερίδα «Εστία», ένα φύλλο της οποίας ο καθηγητής θα μπορούσε να παρουσιάσει στην τάξη. Επίσης θα μπορούσαν να δοθούν αποσπάσματα από νομικά, διοικητικά και εκκλησιαστικά κείμενα στα οποία υπάρχουν αρκετά στοιχεία της καθαρεύουσας.

- 16) Αναζητήστε στον ΕΘΕΚ το σύμπλεγμα -χτ-, πληκτρολογώντας στο πεδίο «λέξη» %χτ%. Από τα αποτελέσματα που θα ανασυρθούν τόσο από το γενικό σώμα κειμένων όσο και από το σώμα εκπαιδευτικών κειμένων σκεφτείτε σε ποιες από τις λέξεις αυτές το συγκεκριμένο σύμπλεγμα θα μπορούσε να αντικατασταθεί από το -χθ- σε ποιες από το -κτ- και σε ποιες δεν αντικαθίσταται καθόλου. Στη συνέχεια βρείτε λέξεις που περιέχουν τα -χθ- και -κτ- από τη βάση του ΕΘΕΚ, καταγράψτε τες και σημειώστε ποιες από αυτές δεν έχουν αντίστοιχο τύπο με -χτ- στον πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας 8):

χτ	χθ	κτ

Πίνακας 8

Οι μαθητές συμπληρώνουν τον πίνακα με τις λέξεις που ανασύρονται από τη βάση του ΕΘΕΚ.

ΧΤ	ΧΘ	ΚΤ
χτυπώ		κτυπώ
σέχτες		σέκτες
ανοιχτές		ανοικτές
δεχτεί	δεχθεί	
στηριχτεί	στηριχθεί	
χτες	χθες	
νυχτερίδα		

Πίνακας 8

- 17) Ορισμένες από τις παρακάτω λέξεις έχουν την ίδια ετυμολογική προέλευση, αλλά εξελίχθηκαν διαφορετικά μέσα από τη λόγια και τη δημοτική παράδοση. Μπορείτε να βρείτε ποιες είναι αυτές; Ποια είναι η σημασία κάθε λέξης; (συμβουλευτείτε ένα λεξικό).

γραφτό, ρεύμα, εργαλείο, βίος, κόμβος, Ρωμαίος, κουμπί, πτέρυγα, κόμπος, νύμφη, τάγμα, δίχτυ, κλειδί, χοάνη, τάμα, κλείδα, σίδηρος, φτερούγα, βιος, χωνί, γραπτό, δίκτυο, Ρωμιός, τραπέζι, ρέμα, σίδηρο, νύφη, τραπέζιο, αργαλιός.

Οι λέξεις με την ίδια ετυμολογική προέλευση είναι η εξής:

ρεύμα, ρέμα - βίος, βιος - κόμβος, κουμπί, κόμπος - νύμφη, νύφη - τάγμα, τάμα - δίκτυο, δίχτυ - κλειδί, κλείδα - σίδηρο, σίδηρος - φτερούγα, πτέρυγα - χωνί, χοάνη - γραπτό, γραπτό - Ρωμαίος, Ρωμιός - τραπέζι, τραπέζιο - εργαλείο, αργαλιός.

- 18) Οι λέξεις της αριστερής στήλης αντικαταστάθηκαν στο πλαίσιο του «καθαρισμού» της γλώσσας από τους λόγιους και έτσι η χρήση τους περιορίστηκε ή σταμάτησαν να χρησιμοποιούνται. Μπορείτε να τις αντιστοιχίσετε με τις λέξεις από τη δεξιά στήλη που τις αντικατέστησαν;

ρήγας	δοσοληψία
αραμπάς	βλεφαρίδα
μισεύω	κιμωλία
(ματο)τσίνουρο	εφημερίδα
αλισβερίσι	δώρο
πεσκέσι	βασιλιάς
αμανάτι	ξένος
γαζέτα	άμαξα
μπαξές	κουρέας

τεμπεσίρι	παλαιστής
μπαρμπέρης	μαστίγιο
καμτσίκι	κήπος
μουσαφίρης	ενέχυρο
πεχλιβάνης	αποδημώ

Η αντιστοίχιση των λέξεων για τη δραστηριότητα 18 έχει ως εξής:
ρήγας (βασιλιάς) αραμπάς (άμαξα) μισεύω (αποδημώ) (ματο)τσίνουρο
(βλεφαρίδα) αλισβερίσι (δοσοληψία) πεσκέσι (δώρο) αμανάτι (ενέχυρο) γαζέτα
(εφημερίδα) μπαξές (κήπος) τεμπεσίρι (κιμωλία) μπαρμπέρης (κουρέας)
καμτσίκι (μαστίγιο) μουσαφίρης (ξένος) πεχλιβάνης (παλαιστής)

19) Με βάση τις δραστηριότητες 14 έως 18, τι συμπέρασμα μπορείτε να
βγάλετε σχετικά με τα χαρακτηριστικά της γλώσσας που μιλάμε σήμερα;
Πώς η παράλληλη χρήση δύο γλωσσικών ποικιλιών για 200 χρόνια
αποτυπώνεται στο σημερινό γλωσσικό σύστημα;

Στόχος της ενότητας αυτής είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές το μέγεθος
της επίδρασης που είχε στην ελληνική γλώσσα η συνεχιζόμενη επί διακόσια
περίπου χρόνια «διγλωσσία».

Βιβλιογραφία

- Βακαλόπουλος, Α.Ε. (1973). *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού* Τ.Δ. Εκδόσεις
Ηρόδοτος.
- Γιαννίδης, Ε. (1908). *Γλώσσα και ζωή: Αναλυτική μελέτη του γλωσσικού
ζητήματος*. Αθήνα: Αθηνά.
- Γιαννιός, Ν. (1927). *Δημοτικισμός και σοσιαλισμός*. Αθήνα.
- Γληνός, Δ. (1971). *Έθνος και γλώσσα*. Αθήνα : Αθηνά.
- Γληνός, Δ. (1983). *Άπαντα*. 2 τόμ. Εκδοτική φροντίδα, εισαγωγή, σημειώσεις
Φ. Ηλιού. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Δελμούζος, Α. Π. (1950). *Το κρυφό σχολειό*. Αθήνα.
- Δελμούζος, Α. Π. (1958). *Μελέτες και πάρεργα*. Αθήνα.
- Δελμούζος, Α. Π. (1971). *Δημοτικισμός και παιδεία*. Αθήνα: Ελληνοευρωπαϊκή
Κίνηση Νέων.
- Δημαράς, Α. (επιμ.) (1989). *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε*. 2 τόμ. Αθήνα:
Ερμής.
- Δημαράς, Κ.Θ. (1983). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα.
- Δραγούμης, Ι. (1919). *Ελληνικός πολιτισμός*. Αλεξάνδρεια.
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* (1977). Εκδοτική Αθηνών τόμος ΙΔ' , Αθήνα

- Καλογιάννης, Γ. Χ. (1984). *Ο Νουμάς και η εποχή του (1903-1910). Γλωσσικοί και ιδεολογικοί αγώνες*. Αθήνα: Επικαιρότητα.
- Κορδάτος, Γ. (1927). *Δημοτικισμός και λογιωτατισμός: Κοινωνιολογική μελέτη του γλωσσικού ζητήματος*. Αθήνα: Μπουκουμάνης.
- Κορδάτος, Γ. (1943). *Ιστορία του γλωσσικού μας ζητήματος*. Αθήνα: Μπουκουμάνης.
- Κριαράς, Ε. (1981). *Ψυχάρης: Ιδέες, αγώνες, ο άνθρωπος*. Αθήνα: Εστία.
- Κριαράς, Ε. (1992). *Η γλώσσα μας. Παρελθόν και παρόν*. Θεσσαλονίκη.
- Κριαράς, Ε. (1998). *Θητεία στη γλώσσα*. Αθήνα: Γκοβόστης.
- Μέγας, Α. [1925-1927] (1997). *Ιστορία του γλωσσικού ζητήματος*. 2 τόμ. Αθήνα: Δωδώνη.
- Μιστριώτης, Γ. (1903-1915). *Ρητορικοί λόγοι*. 6 τόμ. Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1979). *Νεοελληνική κοινή: Πέρα της καθαρευούσης και της δημοτικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Πάλλης, Α. (1975). *Μπρουσός*. Επιμ. Ε. Ι. Μοσχονάς. Αθήνα: Ερμής.
- Παπακώστας, Γ. (1985). *Ο Φώτης Φωτιάδης και το αδελφάτο της "εθνικής γλώσσας": Η αλληλογραφία*. Αθήνα: ΕΛΙΑ.
- Παπανούτσος, Ε. Π. (1978). *Α. Δελμούζος. Η ζωή του. Επιλογή από το έργο του*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Σιμόπουλος, Κ. (1971). *Η γλώσσα και το εικοσιένα: Λογιώτατοι φαναριώτες, κοτζαμπάσηδες, τίτλοι, αξιώματα και προσαγορεύσεις*. Αθήνα: Εκδοτική Ελλάδος.
- Σταυρίδη-Πατρικίου, Ρ. (1999). *Γλώσσα, εκπαίδευση και πολιτική*. Αθήνα: Ολκός.
- Σταυρίδη-Πατρικίου, Ρ., (επιμ.) (1976). *Δημοτικισμός και κοινωνικό πρόβλημα*. Αθήνα: Ερμής.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (1982). *Η απολογία της Δημοτικής*. 8ος τόμ. του 'Απαντα. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη].
- Τσολάκης, Χρ. (1999). *Τη γλώσσα μου έδωσαν ελληνική*. Σκόπελος: Εκδόσεις Νησίδες.
- Φραγκουδάκη, Α. (1977). *Ο εκπαιδευτικός δημοτικισμός και ο γλωσσικός συμβιβασμός του 1911*. Ιωάννινα.
- Φραγκουδάκη, Α. (1987). *Γλώσσα και Ιδεολογία*, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα.
- Φραγκουδάκη, Α. (2001). *Η Γλώσσα και το Έθνος*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Χαραλάμπους, Δ. Φ. (1987). *Ο Εκπαιδευτικός Όμιλος: Η ίδρυση, η δράση του για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και η διάσπασή του*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Χατζιδάκις, Γ. Ν. (1915). *Σύντομος ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων.
- Χατζιδάκις, Γ. Ν. (1920). *Γεννηθήτω Φως. Ο μαλλιαρισμός εις τα δημοτικά σχολεία*. Αθήνα.

- Χόρροκς, Τ. (2006). *Ελληνικά: Η ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της*.
Εισαγωγή – Μετάφραση: Σταύρου, Μ. & Τζεβελέκου, Μ. Αθήνα: Εστία.
- Χρηστίδης, Χ. (1984). *Δημοτική και Νομικά*. Επιμ. Ν. Παπαντωνίου.
Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη
Τριανταφυλλίδη].
- Ψυχάρης, Γ. (1902-1909). *Ρόδα και μήλα*. 5 τόμ. Αθήνα: Εστία.
- Ψυχάρης, Γ. (1971). *Το ταξίδι μου*. Επιμ. Α. Αγγέλου. Αθήνα: Ερμής.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

(9) Ἐφίνω τὸ τίποτές μου εἰς τὸ ἀδέρφι μου τὸ Γηώργη καὶ θέλω
νὰ μὲ θάψῃ χωρὶς καμμία ἐξόδευσι καὶ κοσμοπομπή. Νὰ μοῦ
ἀφήσῃ μονάχα τὸ βρακὶ καὶ τὸ μαῦρο ποκάμισο καὶ τίποτας
ἄλλο, καὶ νὰ μὲ ρίξῃ ἴσ' ἓνα ταφί. Καὶ ἂν δώσῃ ὁ πανάγαθος
καὶ πανοικτίρμονας Θεὸς καὶ καπιτάρη νὰ ἐλευθερωθῇ τὸ δυστυ-
χισμένο Γένος μας ἀπὸ τὸν τρομερὸ καὶ ἀντίχριστο καὶ ἀνελε-
ήμονα Ἀγαρηνόν, νὰ ξεθάψῃ τὰ κόκκαλά μου, καὶ τὰ κόκκαλα
τοῦ μακαρίτου ἀδελφοῦ μου Φιλότηου, ποὺ τὰ ἔχω κρυμμένα σὲ
μιὰν σακκούλα στὴν σπηλιὰν ποὺ ἐγνωρίζεις, καὶ νὰ τὰ θάψῃ
μαζὶ καὶ κοντὰ ἴσ' τὰ κόκκαλα τῶν γονηῶν μας εἰς τὴν ἐκκλησιὰ
τῆς πατρίδος μας.

(βλ. Βαλαωρίτης 1907, 278)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

Ευγένιος Βούλγαρης

Δύναμις και Χάρις τῆς Μουσικῆς

Τῆς μουσικῆς ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις, ἡ χρῆσις καὶ ἡ ὠφέλεια εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα, ἐπειδὴ τὰ γνωρίζουν πάντες κοινῶς, φαίνεται περιττὸν νὰ ζητῆ τίνας νὰ τὰ παραστήσῃ ἰδίως. Οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες ἔλεγον, ὅτι ὅστις δὲν ἀνοίγει στόμα εἰς ἔπαινον τοῦ Ἡρακλέους εἶναι κωφός. Τοῦτο ὁποῦ ἐλέγετο διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, δύναται νὰ ῥηθῆ καὶ διὰ τὰς Μούσας, τὰς θυγατέρας τῆς Μνημοσύνης καὶ τοῦ Διός, τὰς ὁποίας καὶ ἐκεῖνος ὁ ἦρωρ τιμῶν ἐξόχως καὶ θεραπεύων εἰς ἐγκωμίου λόγον ἔλαβε τὸ νὰ ὀνομάζεται ὡς ὁ Ἀπόλλων καὶ αὐτὸς Μουσηγέτης. Ἄν εἶναι τις ἀκίνητος εἰς τὰ θέλητρα καὶ εἰς τοὺς γλυκασμοὺς τῆς Εὐτέρπης, τῆς Ἐρατοῦς καὶ τῆς Τερψιχόρης, βέβαια ὁ τοιοῦτος πρέπει νὰ εἶναι κωφός· ἢ ἂν δὲν εἶναι βεβλαμμένος τὰς ἀκοάς, ἀνάγκη νὰ συναριθμηθῆ με τὰ ἀλογώτερα καὶ νωθρότερα κτήνη· ἐπειδὴ καὶ τούτων ἱστοροῦνται πολλά, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφιλοτιμήθη ἡ φύσις νὰ ἐνστάξῃ τὸν τῆς μουσικῆς ἔρωτα. Τὶ ἄλλο οἱ παμπάλαιοι μῦθοι νὰ μᾶς διδάξουν ἠθέλησαν παρὰ τὴν δραστηριωτάτην χάριν ἢ τὴν χαριεστάτην δύναμιν τῆς μουσικῆς, ὅταν ἐτόλμησαν νὰ πλάσουν τὰς τόσον ἀπίστους, τόσον ἀτόπους περὶ αὐτῆς παραδοξολογίας; Ὁ Θραῶξ Ὀρφεὺς μὲ τὴν μουσικὴν του ἀνεχαίτιζεν ἀπὸ τὸν ἴδιον δρόμον τοὺς ποταμούς· ἔσυρεν ὀπίσω του ὄχι μόνον τὰ θηρία τὰ πλέον ἄγρια, ἀλλὰ καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰς πέτρας· καὶ με τὴν γλυκύτητα τῆς μελωδίας ἔφθασε (λέγουσι) νὰ καταμαλάξῃ καὶ τὸν Αἰδωνέα καὶ τὴν Περσεφόνην, τοὺς ἀμειλίκτους καὶ ἀδυσωπήτους θεοὺς, διὰ νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν Εὐρυδίκην τὴν φιλάτην του σύζυγον. Οἱ Βοιωτοὶ Ζῆθος καὶ Ἀμφίων μὲ τὰ θελκτικὰ κρούσματα τοῦ ὄργανου των καὶ κατεκίλουν καὶ κατεκύλιον ἀπὸ τὰ ὄρη τὰ μάρμαρα καὶ τοὺς λίθους, καὶ δι' αὐτῶν, εὐρύθμως τε καὶ ἁρμονικῶς συναπτομένων, ἔκτιζον τῶν Θηβῶν τὰ ὑψηλὰ πυργώματα καὶ τὰ τεῖχη. Καὶ ὁ Μηθυμναῖος Ἀρίων, πηδῶν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ φύγῃ τὸν κίνδυνον τῶν καταποντιστῶν, συνεκάλει διὰ τῶν τῆς λύρας αὐτοῦ μουσουρημάτων πρὸς βοήθειάν του τοὺς φιλανθρώπους δελφῖνας, καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀναβασταζόμενος καὶ διανηρόμενος ἀσφαλῶς τὰ κύματα εὗρισκεν εἰς Ταίναρον τὴν σωτηρίαν. Τοῦτο τὸ ἔσχατον δὲν ἔλειψε τις νὰ τὸ περάσῃ ὡς πραγματιώδη καὶ ἀληθινὴν ἱστορίαν. Ἡμεῖς μὲ τοὺς περισσοτέρους τὸ κρίνομεν μῦθον, καθὼς καὶ ἄλλα· ἀλλ' οἱ μῦθοι οὗτοι εἰκονίζουσι τὴν ἀλήθειαν· καὶ ἡ ἀλήθεια ὁποῦ ὑποκρύπτεται ὑπὸ τὰς εἰρημένας μυθολογίας εἶναι, ὅτι ἡ μουσικὴ τόσον ἔχει δύναμιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὁποῦ καὶ τοὺς ἀκινήτους διὰ ῥαθυμίαν τοὺς διεγείρει, καὶ τοὺς ἀναισθήτους διὰ νωθρότητα τοὺς παρορμᾷ, καὶ τοὺς σκληροὺς καὶ ἀτέγκτους μαλάττει, καὶ τοὺς ἀγρίους καὶ θηριώδεις φέρει εἰς ἡμερότητα.

3. Τα δάνεια στην ελληνική γλώσσα

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ	
Τάξη/Βαθμίδα	Β΄ Λυκείου
Γνωστικό αντικείμενο	Νεοελληνική Γλώσσα (Έκφραση-Έκθεση)
Διδακτικός χρόνος σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα	3 διδακτικές ώρες
Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης	5 διδακτικές ώρες
Θεματολογία / Διδακτικοί Στόχοι (Δ.Ε.Π.Π.Σ. εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)	<p>Θεματολογία</p> <p>Ξένες λέξεις και αντιδάνεια που χρησιμοποιούνται σε διάφορους τομείς της καθημερινότητας (κοινωνική ζωή, επιστήμη, πολιτική, οικονομία, αθλητισμός, θρησκεία κ.λπ.)</p> <p>(Εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)</p> <p>Διδακτικοί στόχοι</p> <p>Να εκτιμήσουν οι μαθητές ότι η γλώσσα εξελίσσεται με βάση ιστορικές και πολιτισμικές επιδράσεις</p> <p>(Εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)</p>
Διαθεματική προσέγγιση/προέκταση	Ιστορία Λυκείου
Χρησιμοποιούμενα μέσα	<ul style="list-style-type: none"> • «Γλώσσα η Ελληνική – Οι περιπέτειες των λέξεων» • Εκπαιδευτικός Θησαυρός Ελληνικών Κειμένων (ΕΘΕΚ) • Σχολικό βιβλίο • Επεξεργαστής κειμένου (π.χ. Microsoft Word, χρήση πίνακα) • Ετυμολογικό Λεξικό • Αντίστροφο λεξικό • Διαδίκτυο

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Το σενάριο αυτό έχει ως στόχο να κατανοήσουν οι μαθητές το φαινόμενο του δανεισμού, δηλαδή την εισαγωγή και υιοθέτηση σε μια γλώσσα γλωσσικών στοιχείων από άλλη γλώσσα και να συνειδητοποιήσουν ότι πρόκειται για φυσιολογικό φαινόμενο, το οποίο συμβαίνει σε όλες τις γλώσσες. Έτσι ο δανεισμός λέξεων από γλώσσες με τις οποίες η Ελληνική ήρθε σε επαφή σε διάφορες φάσεις της ιστορίας της αποτελεί μία από τις βασικές παραμέτρους εξέλιξής της.

Προκειμένου οι μαθητές να κατανοήσουν όλες τις πλευρές του πολύπλοκου φαινομένου του δανεισμού, το εκπαιδευτικό αυτό σενάριο αναπτύσσεται στις ακόλουθες ενότητες:

Ενότητα 1: Ξένες λέξεις στα Ελληνικά - αφομοιωμένες και μη (τα λεξικά δάνεια και ο βαθμός προσαρμογής τους στο κλιτικό σύστημα της Ελληνικής)

Ενότητα 2: Μεταφραστικά δάνεια

Ενότητα 3: Δάνειες καταλήξεις

Ενότητα 4: Αντιδάνεια

Οι δραστηριότητες του σεναρίου είναι σχεδιασμένες έτσι ώστε να φέρουν τους μαθητές σε επαφή με το φαινόμενο του δανεισμού σε διαχρονικό και συγχρονικό επίπεδο, ώστε να προβληματιστούν σχετικά με θέματα αφομοίωσης των ξένων λέξεων και επίδρασής τους στη χρήση της γλώσσας σε διάφορα επίπεδα ύψους.

Οι παιδαγωγικοί και μαθησιακοί στόχοι των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων θα πραγματοποιηθούν με τη συνεργασία και ενεργό συμμετοχή των μαθητών. Συγκεκριμένα προβλέπεται χωρισμός των μαθητών σε ομάδες που καθεμία θα έχει διαφορετικό αντικείμενο εργασίας. Αλλά και εντός του πλαισίου κάθε ομάδας, οι μαθητές θα έχουν διαφοροποιημένο ρόλο στην αναζήτηση των πληροφοριών. Ο ρόλος του καθηγητή στη διδακτική διαδικασία του σεναρίου είναι ιδιαίτερα σημαντικός, καθώς αναλαμβάνει να καθοδηγήσει, να βοηθήσει και να συμμετάσχει στην εργασία των επιμέρους ομάδων, παρεμβαίνοντας ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε ομάδας και τα διαφορετικά προβλήματα που αυτή αντιμετωπίζει.

Για την πραγματοποίηση του συγκεκριμένου εκπαιδευτικού σεναρίου απαιτείται η ύπαρξη ικανού αριθμού ετυμολογικών λεξικών της Νέας Ελληνικής. Επίσης, ο καθηγητής ζητάει από τους μαθητές να φέρουν στο σχολείο έντυπο αυθεντικό υλικό (εφημερίδες αθλητικές, πολιτικές, κοσμικές κλπ.).

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Ενότητα 1: Ξένες λέξεις στα Ελληνικά (αφομοιωμένες και μη)

Στην ενότητα αυτή εντοπίζονται οι ξένες λέξεις που έχουν εισαχθεί στο λεξιλόγιο της Νέας Ελληνικής είτε έχουν ενταχθεί στο κλιτικό σύστημα, είτε δεν έχουν αφομοιωθεί. Στόχος της ενότητας είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι ο δανεισμός είναι ένας μηχανισμός εξέλιξης της γλώσσας που λειτουργεί από πολύ παλιά και ότι συμβαίνει πάντα υπό συγκεκριμένες ιστορικές συγκυρίες.

1. Ανοίξτε το λογισμικό «Γλώσσα η Ελληνική: Οι περιπέτειες των λέξεων» και αναζητήστε την Ενότητα 2: «Λεξιλόγιο της Ελληνικής Γλώσσας». Από την ενότητα αυτή επιλέξτε το κεφάλαιο «Ξένες και λόγιες λέξεις μετά το 1800 μ.Χ.». Πατήστε την επιλογή «Κείμενα» στην μπάρα που βρίσκεται στο κάτω μέρος της οθόνης και διαβάστε την «Αγγελία» και το «Διάλογο». Εξηγήστε με ποια μορφή οι ξένες λέξεις εμφανίζονται στα συγκεκριμένα κείμενα.

Στα συγκεκριμένα κείμενα εμφανίζονται δάνειες λέξεις που δεν έχουν αφομοιωθεί στο ελληνικό κλιτικό σύστημα. Οι λέξεις αυτές μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες: α) αυτές που γράφονται με ελληνικούς χαρακτήρες και β) αυτές που γράφονται με λατινικούς χαρακτήρες. Στόχος της συγκεκριμένης δραστηριότητας είναι να εισαχθούν οι μαθητές στη θεματική ενότητα του δανεισμού της Ελληνικής από άλλες γλώσσες και να εντοπίσουν κάποιες πρώτες διαφοροποιήσεις των δάνειων λέξεων, οι οποίες σχετίζονται με το σύστημα γραφής τους.

2. Χωριστείτε σε πέντε ομάδες. Δημιουργήστε στον επεξεργαστή κειμένου του υπολογιστή σας έναν πίνακα με δύο στήλες: «Ξένες λέξεις» και «Γλώσσα προέλευσης». Μελετήστε ανά ομάδα τις εφημερίδες και τα περιοδικά που έχετε στις διάθεσή σας και συμπληρώστε τον πίνακα (προσθέτοντας όσες γραμμές χρειάζεστε) με τις ξένες λέξεις που θα εντοπίσετε. Στη συνέχεια, προσδιορίστε τη γλώσσα προέλευσης κάθε λέξης (χρήση λεξικού).

Ομάδα Α΄ : αθλητικές εφημερίδες

Ομάδα Β΄ : γυναικεία περιοδικά ποικίλης ύλης

Ομάδα Γ΄ : περιοδικά για το σπίτι και τη διακόσμηση

Ομάδα Δ΄ : περιοδικά υπολογιστών και γενικά τεχνολογίας

Ομάδα Ε΄ : περιοδικά που αφορούν τη διασκέδαση (μουσική, κινηματογράφο κ.λπ.)

Ξένες λέξεις	Γλώσσα προέλευσης

Υπόδειγμα πίνακα

Ο καθηγητής ζητάει από τους μαθητές να φέρουν από την προηγούμενη μέρα έντυπο υλικό και συγκεκριμένα: αθλητικές εφημερίδες, γυναικεία περιοδικά ποικίλης ύλης, περιοδικά για το σπίτι και τη διακόσμηση, τους υπολογιστές και γενικά την τεχνολογία, τη διασκέδαση (μουσική, κινηματογράφο κ.λπ.. Η δραστηριότητα αυτή πραγματοποιείται με τους μαθητές χωρισμένους σε ομάδες (κάθε ομάδα αναλαμβάνει ένα είδος εντύπου).

Μετά το τέλος της αναζήτησης οι μαθητές συμπληρώνουν τον πίνακα και με δικές τους λέξεις, ψάχνοντας στο λεξικό για τη γλώσσα προέλευσης. Είναι πιθανόν πολλές λέξεις από αυτές που θα βρεθούν στα περιοδικά και θα σκεφτούν οι μαθητές να μην υπάρχουν στα λεξικά, καθώς έχουν πολύ πρόσφατα εισαχθεί στα Ελληνικά. Σε αυτές τις περιπτώσεις τα παιδιά θα χρειαστούν τη βοήθεια του εκπαιδευτικού. Οι λέξεις που θα βρουν οι μαθητές πιθανότατα προέρχονται κυρίως από τα Αγγλικά και δευτερευόντως από τα Γαλλικά.

3. Συγκεντρώστε σε έναν πίνακα (Πίνακας 1) όλες τις ξένες λέξεις των ομάδων.

Ο πίνακας της ομάδας Α΄ ενημερώνεται με τις λέξεις όλων των άλλων ομάδων και μετατρέπεται σε έναν ενιαίο πίνακα (Πίνακας 1), προσέχοντας να μην υπάρχουν διπλές καταχωρίσεις.

Ξένες λέξεις	Γλώσσα προέλευσης
μαγιώ	Γαλλικά
γκολ	Αγγλικά
CD	Αγγλικά
...	...

Πίνακας 1 (υπόδειγμα)

4. Εκτός από τις ξένες λέξεις που δεν έχουν αφομοιωθεί στα Ελληνικά (που δηλαδή δεν κλίνονται, π.χ. γκολ) ή που γράφονται με λατινικούς χαρακτήρες (π.χ. computer), υπάρχουν και άλλες που έχουν ενταχθεί στη γλώσσα μας και δεν εντοπίζονται εύκολα. Συμπληρώστε τον Πίνακα 1

με τις παρακάτω λέξεις γράφοντας τη γλώσσα προέλευσης (με χρήση Λεξικού).

ακουαρέλα, άλμπουρο, Άννα, αρμάδα, άσπρος, βαγόني, βεντέτα, γκαρνταρόμπα, γκαρσονιέρα, γκοφρέτα, γλέντι, δαντέλα, εργένης, ζακέτα, ζακέτα, ζείμπέκικο, ιεχωβάς, κάβος, καμπαρντίνα, καμπινές, καναπές, κάπα, κάστρο, κελάρι, κελί, κεσές, κέφι, κεφτές, κιλότα, κολόνια, κομπάρσος, κονσόλα, κουαρτέτο, κουβάς, κουρέλι, κροκέτα, λουκούμι, λουστρίνι, μαγιονέζα, μαέστρος, Μαρία, μαριονέτα, μάσκα, μεζονέτα, Μεσσίας, μοδίστρα, μοτοσικλέτα, μούσι, μπαγλαμάς, μπακλαβάς, μπερές, μπετονιέρα, μπλούζα, μπογιά, μπουζούκι, μπουρέκι, μπουφές, ντεμπούτο, ντέφι, ντολμάς, όπερα, όστρια, παλάτι, παλέτα, παπούτσι, παρτιτούρα, πασαρέλα, Πάσχα, περούκα, πιάνο, πιλάφι, πινέλο, πιόνι, πίστα, πόρτα, πουλί, πρεμιέρα, πριμαντόνα, ρήγας, Σάββατο, σαίτα, σάλι, σαλόني, σαμπάνια, σαμπρέλα, σατανάς, σιλουέτα, σονάτα, σουίτα, σπίτι, ταβάνι, τάρτα, τελάρο, τέμπερα, σουτζούκι, τενόρος, τζάμι, τζατζίκι, τούρτα, τουφέκι, τραμουντάνα, τρούφα, τσέλο, τσιφτετέλι, φαρισαίος, φουλάρι, φρεγάδα, φρένο, χαλβάς.

Ο καθηγητής βοηθάει τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν ότι υπάρχουν: α) λέξεις που έχουν ενταχθεί στο κλιτικό σύστημα της Νέας Ελληνικής και β) λέξεις που δεν έχουν ενταχθεί στο κλιτικό σύστημα της Νέας Ελληνικής. Επιπλέον στόχος της δραστηριότητας είναι να διακρίνουν οι μαθητές την επίδραση στα Ελληνικά και άλλων γλωσσών, όπως τα Εβραϊκά, τα Ιταλικά και τα Τουρκικά, οι οποίες επηρέασαν την Ελληνική σε παλιότερες φάσεις της. Στο Παράρτημα Ι δίνεται ο κατάλογος των λέξεων που προτείνεται να αναζητήσουν οι μαθητές στο λεξικό, κατηγοριοποιημένες ανά γλώσσα προέλευσης.

5. Χωριστείτε σε πέντε ομάδες. Δημιουργήστε έναν νέο πίνακα (Πίνακας 2) με δύο στήλες: «Γλώσσες» και το «Θεματικό πεδίο» που έχει αναλάβει η κάθε ομάδα. Οι γραμμές του πίνακα θα αντιστοιχούν στις παρακάτω γλώσσες προέλευσης: Αγγλικά, Τουρκικά, Γαλλικά, Ιταλικά, Λατινικά, Εβραϊκά. Στον Πίνακα 2 εντάξτε τις λέξεις του Πίνακα 1 που αφορούν στο θεματικό πεδίο της ομάδας σας.

Ομάδα Α΄ : μόδα

Ομάδα Β΄ : αθλητισμός

Ομάδα Γ΄ : διασκέδαση

Ομάδα Δ΄ : θρησκεία και μαγειρική

Ομάδα Ε΄ : τεχνολογία

Κάθε ομάδα αναλαμβάνει να ασχοληθεί με ένα θεματικό πεδίο και συμπληρώνει τον πίνακα που θα δημιουργήσει με τις ξένες λέξεις του θεματικού πεδίου που της ανατίθεται.

Γλώσσες	Θεματικό πεδίο (π.χ. Μόδα)
Αγγλικά	
Τουρκικά	
Γαλλικά	
Ιταλικά	
Λατινικά	
Εβραϊκά	

Πίνακας 2 (υπόδειγμα)

6. Στο λογισμικό «Γλώσσα η Ελληνική: Οι περιπέτειες των λέξεων» αναζητήστε την Ενότητα 2: «Λεξιλόγιο της Ελληνικής Γλώσσας». Από την ενότητα αυτή συμβουλευτείτε διαδοχικά τα τρία κεφάλαια («Αρχαίες λέξεις», «Λέξεις από τη χριστιανική εποχή μέχρι το 1800 μ.Χ.», «Ξένες και λόγιες λέξεις μετά το 1800 μ.χ.»). Πατήστε στις «Ειδικές παρατηρήσεις» στο κάτω μέρος της οθόνης και, ακολουθώντας τους συνδέσμους, βρείτε ξένες λέξεις του θεματικού πεδίου της ομάδας σας. Στη συνέχεια, συμπληρώστε τις λέξεις που θα βρείτε στον Πίνακα 2.

Στην ενότητα 2 οι μαθητές μπορούν να εντοπίσουν δάνειες λέξεις ενταγμένες σε τρεις χρονικές περιόδους (επίπεδα διαστρωμάτωσης του ελληνικού λεξιλογίου), που προέρχονται από διαφορετικές γλώσσες προέλευσης και αφορούν σε διάφορα θεματικά πεδία.

7. Συμπληρώστε το συγκεντρωτικό Πίνακα 3 με τις λέξεις των θεματικών πεδίων που εξετάσατε και απαντήστε στις ακόλουθες ερωτήσεις.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ ΓΛΩΣΣΕΣ	Μόδα	Αθλητισμός	Διασκέδαση (μουσική, θέατρο, κινηματογράφος)	Θρησκεία	Μαγειρική	Τεχνολογία
Αγγλικά						
Τουρκικά						
Γαλλικά						
Ιταλικά						
Λατινικά						
Εβραϊκά						

Πίνακας 3

- α) Ποιες γλώσσες έχουν ασκήσει μεγαλύτερη επιρροή σε καθένα από τα θεματικά πεδία του Πίνακα 3;
- β) Ποια θεματικά πεδία έχουν τις περισσότερες λέξεις που δεν έχουν αφομοιωθεί στα Ελληνικά;
- γ) Ποιες ξένες γλώσσες επηρέασαν την Ελληνική στις ακόλουθες τρεις χρονικές περιόδους: α) αρχαιότητα, β) χριστιανική εποχή μέχρι το 1800 μ.Χ. και γ) περίοδος μετά το 1800 μ.Χ.» (με τη βοήθεια του λογισμικού «Γλώσσα η Ελληνική – Οι περιπέτειες των λέξεων»).
- δ) Ποιες ιστορικές και πολιτισμικές συνθήκες συνέβαλαν στην επαφή της Ελληνικής με τις παρακάτω γλώσσες:
  - A. Αγγλικά
  - B. Τουρκικά
  - Γ. Γαλλικά
  - Δ. Ιταλικά
  - E. Λατινικά
  - ΣΤ. Εβραϊκά

Όλη η τάξη συμπληρώνει τον Πίνακα 3. Ένας μαθητής από κάθε ομάδα αναλαμβάνει την καταχώριση των λέξεων της ομάδας του. Στη συνέχεια κάθε μαθητής απαντάει στις ερωτήσεις.

Ο καθηγητής προτρέπει τους μαθητές να μελετήσουν τον ενοποιημένο Πίνακα 3 και την ενότητα 2 του λογισμικού «Γλώσσα η Ελληνική – Οι περιπέτειες των λέξεων» για να απαντήσουν στις ερωτήσεις. Οι μαθητές καλούνται να βγάλουν κάποια συμπεράσματα σχετικά με την επίδραση που είχε καθεμία από τις γλώσσες του Πίνακα 3 στην Ελληνική, τα θεματικά πεδία στα οποία αφορούν οι δάνειες λέξεις από κάθε γλώσσα, το χρόνο που επέδρασε κάθε γλώσσα και τις ιστορικές συγκυρίες που επέτρεψαν την επίδραση αυτή. Τέλος, οι μαθητές καλούνται να διαπιστώσουν το βαθμό αφομοίωσης των δάνειων λέξεων σε κάθε θεματικό πεδίο και να αιτιολογήσουν τις παρατηρήσεις τους.

8. Παρουσιάστε στην τάξη τα συμπεράσματά σας με βάση τις απαντήσεις που δώσατε στις ερωτήσεις της δραστηριότητας 7.

Οι μαθητές παρουσιάζουν τις απαντήσεις τους και γίνεται σχετική συζήτηση. Στο σημείο αυτό ο εκπαιδευτικός μπορεί να ζητήσει από κάποιους μαθητές να διαβάσουν στην τάξη κεφάλαια από τα προτεινόμενα βιβλία (βλ. Βιβλιογραφία) ή να θέσει υπόψη των μαθητών τη συνοπτική παρουσίαση των σχετικών κεφαλαίων (βλ. Παράρτημα ΙΙ).

9. Λύστε τις ασκήσεις 1-4 των σελίδων 146-147 από το βιβλίο «Γλωσσικές Ασκήσεις για το Ενιαίο Λύκειο».

Οι μαθητές καλούνται να χρησιμοποιήσουν τις γνώσεις που απέκτησαν και να λύσουν ασκήσεις εμπέδωσης που προέρχονται από τα σχολικά εγχειρίδια. Στις ασκήσεις αυτές οι μαθητές καλούνται επίσης να αντικαταστήσουν δάνειες λέξεις με συνώνυμες ελληνικές.

Εξακτίνωση στο μάθημα της Ιστορίας

Ως συμπληρωματικό διαθεματικό υλικό, το οποίο θα συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση των ιστορικών συνθηκών του δανεισμού σε όλες τις φάσεις της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθούν επιλεγμένα κεφάλαια από τα σχολικά βιβλία της Ιστορίας του Λυκείου και συγκεκριμένα:

- **Ιστορία Α΄ τάξης Λυκείου:** Πρόκειται για την ιστορία του Αρχαίου κόσμου, από τους προϊστορικούς πολιτισμούς της Ανατολής έως και την εποχή του Ιουστινιανού, η οποία θα συμβάλει στην κατανόηση των συνθηκών κάτω από τις οποίες η Ελληνική ήρθε σε επαφή τόσο με τις γλώσσες των πολιτισμών της Ανατολής (π.χ. σημιτικές γλώσσες), όσο και με τη λατινική γλώσσα κατά την εποχή της ρωμαϊκής κατάκτησης.
- **Ιστορία Β΄ τάξης Λυκείου:** Πρόκειται για την ιστορία του Μεσαιωνικού και Νεότερου κόσμου, από την εποχή του Ιουστινιανού έως το Συνέδριο της Βιέννης, στο πλαίσιο της οποίας οι μαθητές θα εξοικειωθούν με τις ιστορικές συνθήκες κατά τις οποίες η Ελληνική επηρεάστηκε από την Τουρκική και την Ιταλική.
- **Ιστορία Γ΄ τάξης Λυκείου:** Πρόκειται για την ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου κόσμου, από το Συνέδριο της Βιέννης ως σήμερα, εποχή κατά την οποία πραγματοποιήθηκε η επαφή της Ελληνικής με ευρωπαϊκές γλώσσες, όπως, μεταξύ άλλων, η Αγγλική και η Γαλλική.

Ενότητα 2: Μεταφραστικά δάνεια

Στόχος της συγκεκριμένης ενότητας είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές έναν ακόμα τρόπο δανεισμού της Ελληνικής από ξένες γλώσσες που είναι τα μεταφραστικά δάνεια π.χ. *ουρανοξύστης* από το αγγλικό *skyscraper*.

10. Οι λέξεις ή εκφράσεις *skyscraper* (αγγλ.), *comme il faut* (γαλ.), *processor* (αγγλ.) και πολλές άλλες μεταφράστηκαν στα Ελληνικά, σε διαφορετικές περιόδους της ελληνικής γλώσσας, για να αποδώσουν νέες έννοιες και, για το λόγο αυτό, ονομάστηκαν μεταφραστικά δάνεια. Μπορείτε να βρείτε τις αντίστοιχες ελληνικές λέξεις;

Οι αντίστοιχες ελληνικές λέξεις ή εκφράσεις είναι «ουρανοξύστης», «καθώς πρέπει» και «επεξεργαστής». Στο σημείο αυτό ο καθηγητής εισάγει τους μαθητές στην έννοια του μεταφραστικού δανείου. Πρόκειται για μια κατηγορία λέξεων, τις οποίες έπλασαν οι λόγιοι συγγραφείς μεταφράζοντας –κατά λέξη ή ελεύθερα– ξένους όρους. Τα μεταφραστικά δάνεια τοποθετούνται χρονικά στην

τρίτη περίοδο διαστρωμάτωσης του ελληνικού λεξιλογίου (βλ. «Γλώσσα η Ελληνική: Οι περιπέτειες των λέξεων»/ «Λεξιλόγιο της Ελληνικής Γλώσσας» / «Ξένες και λόγιες λέξεις μετά το 1800 μ.Χ.»). Ο καθηγητής θέτει υπόψη των μαθητών δύο συνιστώσες του φαινομένου: α) Πολλές από τις λόγιες αυτές λέξεις αντικατέστησαν πλήρως τον ξένο όρο και πέρασαν στο λεξιλόγιο της Νέας Ελληνικής χωρίς να μπορούμε σήμερα να διακρίνουμε ότι πρόκειται για μετάφραση ξένης λέξης (π.χ. ουρανοξύστης < αγγλ. skyscraper), β) Άλλες λέξεις αυτής της κατηγορίας είτε δεν μπόρεσαν να αντικαταστήσουν την ξένη λέξη (π.χ. λεπτόνοια αντί του φινέτσα < γαλλ. finesse, μιμόρχημα αντί του μπαλέτο κ.λπ.) είτε χρησιμοποιούνται ακόμα και σήμερα παράλληλα με την ξένη λέξη, συχνά σε διαφορετικό επίπεδο λόγου (π.χ. ανελκυστήρας – ασανσέρ < γαλλ. ascenseur, ενθύμιο – σουβενίρ < γαλλ. souvenir κ.λπ.).

Επιπλέον, ο καθηγητής βοηθάει τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν τη σύγχρονη διάσταση του φαινομένου, όπου γίνεται προσπάθεια απόδοσης στην Ελληνική ξένων όρων (π.χ. πληκτρολόγιο, ιστοσελίδα, κ.λπ.) κυρίως από το χώρο της επιστήμης και τεχνολογίας, καθώς καθημερινά εισάγονται στο λεξιλόγιο της Ελληνικής ξένες λέξεις.

11. Οι λέξεις της αριστερής στήλης είναι μεταφραστικά δάνεια, λέξεις δηλαδή που φτιάχτηκαν για να αποδώσουν στα Ελληνικά ξένες λέξεις. Μπορείτε να τις αντιστοιχίσετε με τις ξένες λέξεις της δεξιάς στήλης τις οποίες μεταφράζουν;

<i>τηλεόραση</i>	<i>airline</i> (αγγλ.)
<i>βραχυκύκλωμα</i>	<i>sociology</i> (αγγλ.)
<i>ενεργοποιώ</i>	<i>outpaper</i> (αγγλ.)
<i>αεραντλία</i>	<i>activate</i> (αγγλ.)
<i>αποκωδικοποιητής</i>	<i>multimedia</i> (αγγλ.)
<i>λεωφορείο</i>	<i>bureaucratie</i> (γαλλ.)
<i>αερογραμμή</i>	<i>omnibus</i> (λατ.)
<i>γραφειοκρατία</i>	<i>decoder</i> (αγγλ.)
<i>εξώφυλλο</i>	<i>football</i> (αγγλ.)
<i>πολυμέσα</i>	<i>consumerism</i> (αγγλ.)
<i>κοινωνιολογία</i>	<i>television</i> (αγγλ.)
<i>καταναλωτισμός</i>	<i>short-circuit</i> (αγγλ.)
<i>διαδίκυο</i>	<i>air rump</i> (αγγλ.)
<i>ποδόσφαιρο</i>	<i>Internet</i> (αγγλ.)

Στο Παράρτημα III φαίνεται η αντιστοιχία ελληνικών και ξένων λέξεων.

12. Αναζητήστε στο λεξικό τις λέξεις της προηγούμενης δραστηριότητας και βρείτε πληροφορίες για το πότε δημιουργήθηκαν. Ποιο είναι το

γενικότερο συμπέρασμα που προκύπτει σχετικά με τις ιστορικές συνθήκες κατά τις οποίες εισήχθησαν στο λεξιλόγιο της Ελληνικής;

Στο Παράρτημα ΙΙΙ μπορείτε να δείτε όλες τις πληροφορίες σχετικά με την προέλευση των λέξεων της προηγούμενης δραστηριότητας. Όσον αφορά τις ιστορικές συνθήκες εισαγωγής των συγκεκριμένων λέξεων, αλλά και γενικότερα των μεταφραστικών δανείων, στο λεξιλόγιο της Ελληνικής, οι πληροφορίες που θα αναζητήσουν οι μαθητές στο λεξικό, ιδίως η χρονολογία κατά την οποία μαρτυρούνται για πρώτη φορά ορισμένες λέξεις, μπορούν να συνδυαστούν με τις πληροφορίες που περιέχονται στην Ενότητα 2 του λογισμικού «Γλώσσα η Ελληνική: οι περιπέτειες των λέξεων», όπου τα μεταφραστικά δάνεια σχετίζονται ουσιαστικά με την τρίτη περίοδο διαστρωμάτωσης του ελληνικού λεξιλογίου (Ξένες και λόγιες λέξεις μετά το 1800 μ.Χ.).

13. Κάποιες προσπάθειες να μεταφραστούν στα Ελληνικά ξένες λέξεις απέτυχαν. Τέτοιες είναι οι λέξεις που ακολουθούν. Μπορείτε να μαντέψετε ποιες λέξεις προσπάθησαν να αντικαταστήσουν;

αυτοκρατορισμός
φίλαλλος
πραγματικισμός
θερμαγωγός
υαλοθέσιον
ταχυφαγείον
οινοπνευματισμός
αμφίψωμο
κρεατοσφαιρίδιο
οψοκατάλογος
επιβρόχια λουτρά
κλειδοκύμβαλο
περισκελίδα

Στο Παράρτημα ΙΙΙ μπορείτε να δείτε τις αντίστοιχες ξένες λέξεις που επικράτησαν, τις οποίες μπορείτε να χρησιμοποιήσετε για να κατευθύνετε τους μαθητές προς την εντοπισμό της σωστής λέξης.

Ενότητα 3: Δάνειες καταλήξεις

Στην ενότητα αυτή προβλέπεται η διεξαγωγή μιας σειράς δραστηριοτήτων που θα εισαγάγουν ένα ακόμα φαινόμενο δανεισμού, που είναι οι παραγωγικές καταλήξεις, π.χ. η κατάληξη **-τζης** από το τουρκικό **-ci** (ταξιτζής, γκαφατζής), η κατάληξη **-άρω** από το ιταλικό **-are** (παρκάρω, κουλάρω). Στις

δραστηριότητες αυτής της φάσης προτείνεται η χρήση του Εκπαιδευτικού Θησαυρού Ελληνικών Κειμένων (ΕΘΕΚ).

14. Οι ακόλουθες καταλήξεις προέρχονται από τα Τουρκικά, τα Γαλλικά και τα Ιταλικά. Αντιστοιχίστε τις καταλήξεις με τη γλώσσα προέλευσης. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε ετυμολογικό λεξικό. Στη συνέχεια βρείτε τρία παραδείγματα ελληνικών λέξεων που σχηματίζονται με τις καταλήξεις αυτές.

-λής
-ερί
-τζής
-εξ
-ίνη
-έτα
-λίκι
-άρω
-ίστας

Μέσω αυτής της άσκησης οι μαθητές εξοικειώνονται με την έννοια της δάνειας κατάληξης, συνειδητοποιώντας ότι ορισμένες από τις πιο παραγωγικές καταλήξεις της Ελληνικής έχουν ξένη προέλευση. Ο καθηγητής εξηγεί στους μαθητές την προέλευση των συγκεκριμένων δάνειων καταλήξεων (βλ. Παράρτημα IV).

15. Αναζητήστε στον ΕΘΕΚ λέξεις που σχηματίζονται με μία από τις εξής δάνειες καταλήξεις: -ίστας, -ίνη και -λίκι. Χωριστείτε σε τρεις ομάδες:

Ομάδα Α΄ : -ίστας (τα αποτελέσματα πρέπει να ανασυρθούν από το Σ.Κ. Σχολικών Βιβλίων του ΕΘΕΚ)

Ομάδα Β΄ : -ίνη (τα αποτελέσματα πρέπει να ανασυρθούν από το Γενικό Σ.Κ. του ΕΘΕΚ)

Ομάδα Γ΄ : -λίκι (τα αποτελέσματα πρέπει να ανασυρθούν από το Γενικό Σ.Κ. του ΕΘΕΚ)

Πληκτρολογήστε στο πεδίο «Λέξη» τα %ίστας, %ίνη και %λίκι, αντίστοιχα. Κάντε έναν κατάλογο με τα αποτελέσματα της αναζήτησής σας και συμπληρώστε τον και με άλλες λέξεις που μπορείτε να σκεφτείτε.

Στόχος της συγκεκριμένης δραστηριότητας είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές την παραγωγικότητα ορισμένων δάνειων καταλήξεων. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιείται ο ΕΘΕΚ. Ο καθηγητής πρέπει να επισημάνει στους

μαθητές να χρησιμοποιήσουν τη δυνατότητα που δίνει ο ΕΘΕΚ για επιλογή και αποθήκευση των αποτελεσμάτων εκείνων που θεωρούν πιο κατάλληλα για τη συγκεκριμένη δραστηριότητα. Η τάξη χωρίζεται σε τρεις ομάδες, καθεμία από τις οποίες αναζητά μία δάνεια κατάληξη, με βάση τα εξής κριτήρια αναζήτησης:

Πρώτο κριτήριο		Δεύτερο κριτήριο		Τρίτο κριτήριο	
Λέξη	%ίστας	Λέξη		Λέξη	
Λήμμα		Λήμμα		Λήμμα	
Γραμματικός προσδιορισμός		Γραμματικός προσδιορισμός		Γραμματικός προσδιορισμός	
Να απέχουν μεταξύ τους μέχρι ☐ λέξεις		Να απέχουν μεταξύ τους μέχρι ☐ λέξεις			
Εμφάνιση αποτελεσμάτων					
Επιλογές					
Αναζήτηση μόνο στα επιλεγμένα κείμενα: ( )			Συμφραστικοί πίνακες ( )		
Να μη ληφθεί υπόψη ο τόνος: ( )			Χαρακτήρες πριν ( )		
Αριθμός προτάσεων ( )			Χαρακτήρες μετά ( )		
			Στοιχίση ως προς ( ) το κριτήριο		

Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται ενδεικτικά αποτελέσματα των παραπάνω αναζητήσεων στον ΕΘΕΚ.

-ίστας
γραφίστας
αρσιβαρίστας
οργανίστας
λαουτίστας

-ίνη
διοξίνη
ασπιρίνη
βενζίνη
ηρωίνη

-λίκι
κυριλίκι
ρεζιλίκι
χαμαλίκι
χαρτζιλίκι

16. Αναζητήστε στον ΕΘΕΚ λέξεις με την κατάληξη -άτος, -άτη, -άτο, βάζοντας στο πεδίο «Λέξη» διαδοχικά τα %άτος, %άτη και %άτο. Περιορίστε την αναζήτησή σας στα λογοτεχνικά κείμενα του Γενικού Σ.Κ.

Στη συνέχεια αναζητήστε αρσενικά ουσιαστικά με την κατάληξη -άριος βάζοντας στο πεδίο «Λέξη» διαδοχικά τα %άριος και %άριο. Περιορίστε την αναζήτησή σας στα λογοτεχνικά κείμενα του Γενικού Σ.Κ.

Τέλος, αναζητήστε ουσιαστικά με την κατάληξη -πούλος, -πούλα, -πούλο βάζοντας στο πεδίο «Λέξη» διαδοχικά τα %πούλος, %πούλα και %πούλο. Συγκεντρώστε τα αποτελέσματα όλων των αναζητήσεων στον Πίνακα 4.

-άτος, -άτη, -άτο	-άρης	-πούλος -πούλα -πούλο

Πίνακας 4

Οι μαθητές καλούνται να βρουν λέξεις που παράχθηκαν με βάση μια κατάληξη την οποία δανείστηκε η ελληνική γλώσσα από τη λατινική σε παλαιότερη φάση της ιστορίας της, προκειμένου να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι οι καταλήξεις αυτές εξακολουθούν να είναι παραγωγικές ακόμα και σε συγχρονικό επίπεδο.

Οι μαθητές επιλέγουν από τον ΕΘΕΚ κείμενα πατώντας το σύνδεσμο «Επιλογή κειμένων». Στη συνέχεια επιλέγουν μόνο το Γενικό Σ.Κ. και από αυτό επιλέγουν το κειμενικό είδος «Λογοτεχνία», όπως φαίνεται στην οθόνη που ακολουθεί:

Γενικό Σ.Κ.

1 Μέσο δημοσίευσης: Όλα

2 Κειμενικό είδος: Λογοτεχνία

3 Ειδικότερο κειμενικό είδος: Όλα

4 Θέμα: Όλα

5 Ειδικότερο θέμα: Όλα

6 Εκδότης / Πηγή κειμένου: Όλα

7 Συγγραφέας: Όλα

8 Ημερομηνία: Όλα

Σ.Κ. σχολικών βιβλίων

1 Τάξη: Όλα

2 Γνωστικό αντικείμενο: Όλα

Σ.Κ. διδασκόντων

1 Διδάσκων: Όλα

2 Τίτλος κειμένου: Όλα

Η αναζήτηση στον ΕΘΕΚ των καταλήξεων της κάθε ομάδας γίνεται με βάση τα ακόλουθα κριτήρια:

Πρώτο κριτήριο		Δεύτερο κριτήριο		Τρίτο κριτήριο	
Λέξη	%άτος	Λέξη		Λέξη	
Λήμμα		Λήμμα		Λήμμα	
Γραμματικός προσδιορισμός		Γραμματικός προσδιορισμός		Γραμματικός προσδιορισμός	
Να απέχουν μεταξύ τους μέχρι ☐ λέξεις		Να απέχουν μεταξύ τους μέχρι ☐ λέξεις			
Εμφάνιση αποτελεσμάτων					
Επιλογές			Συμφραστικοί πίνακες ( )		
Αναζήτηση μόνο στα επιλεγμένα κείμενα: ΝΑΙ			Χαρακτήρες πριν ( )		
Να μη ληφθεί υπόψη ο τόνος: ☐			Χαρακτήρες μετά ( )		
Αριθμός προτάσεων 500			Στοίχιση ως προς ( ) το κριτήριο		

Μερικές από τις λέξεις που θα ανασυρθούν από τον ΕΘΕΚ φαίνονται στη συνέχεια στο συμπληρωμένο Πίνακα 4.

-άτος, -άτη, -άτο	-άρης	-πούλος -πούλα -πούλο
γεμάτος	λυράρης	βασιλοπούλα
φευγάτος	καβαλάρης	
στυλάτος		

Πίνακας 4

17. Οι καταλήξεις των λέξεων της δραστηριότητας 16 προέρχονται από τα Λατινικά. Συμβουλευτείτε το λογισμικό «Γλώσσα η Ελληνική: Οι περιπέτειες των λέξεων», Ενότητα 2 «Λεξιλόγιο της Ελληνικής Γλώσσας» και συγκεκριμένα το κεφάλαιο «Αρχαίες λέξεις» και απαντήστε στις ακόλουθες ερωτήσεις.

- Πότε νομίζετε ότι μπήκαν στην ελληνική γλώσσα οι συγκεκριμένες καταλήξεις;
- Ποιες άλλες παραγωγικές καταλήξεις της Ελληνικής προέρχονται από τη Λατινική;
- Αναζητήστε σε ένα ετυμολογικό λεξικό πληροφορίες για την προέλευση και ιστορική περίοδο εισαγωγής των συγκεκριμένων καταλήξεων από τα Λατινικά.

Οι μαθητές καλούνται να αναζητήσουν σε ένα ετυμολογικό λεξικό πληροφορίες σχετικά με τη χρονική περίοδο δανεισμού των καταλήξεων της δραστηριότητας 16 και των νέων καταλήξεων που έχουν βρει στο λογισμικό «Γλώσσα η Ελληνική: Οι περιπέτειες των λέξεων». Πιο συγκεκριμένα, οι καταλήξεις από τα λατινικά που εξετάζονται είναι οι εξής: α) **-άτος** (λατ. -atus), π.χ. πιπεράτος, καρυδάτος, β) **-άρης** (λατ. -arius), π.χ. λυράρης, κουλτουριάρης, γ) **-πουλο** (λατ. -ullus), π.χ. αρχοντόπουλο, δ) **-ίσιος** (λατ. -ensis), π.χ. βουνίσιος, καμπίσιος, ε) **-ίνα** (λατ. -ina), π.χ. ελαφίνα, προβατίνα, Νικολίνα, στ) **-ούρα** (λατ. -ura), π.χ. χασούρα, θολούρα, σκοτούρα, χαιρετούρα, ζ) **-ούλι** (λατ. -ullus), π.χ. σακούλι, χερούλι. Σύμφωνα με τον Ανδριώτη (1971) οι λέξεις αυτές είναι μεσαιωνικές.

Ενότητα 4: Αντιδάνεια

Στην ενότητα αυτή εισάγεται η έννοια του αντιδανείου και οι μαθητές παρακολουθούν την ιστορική πορεία ορισμένων λέξεων της Νέας Ελληνικής που, ενώ έχουν ελληνική καταγωγή, εισήχθησαν και πάλι στα Νέα Ελληνικά μέσω άλλων γλωσσών. Η εισαγωγή αυτών των ελληνικών λέξεων στο λεξιλόγιο μιας άλλης γλώσσας είχε ως αποτέλεσμα οι λέξεις αυτές να ακολουθήσουν τις φωνητικές κ.λπ. εξελίξεις της γλώσσας-δέκτη και, κατά συνέπεια, να επιστρέψουν στα Ελληνικά με αλλαγμένη μορφή και, συχνά, σημασία. Αντιδάνειο είναι, για παράδειγμα, η λέξη *μπράτσο*, η οποία προέρχεται από το ιταλικό *braccio* (ή το βενετσιάνικο *brazzo*), το οποίο ανάγεται στο λατινικό *bracchium*, που με τη σειρά του είναι δάνειο από το αρχαίο ελληνικό *βραχίων*.

18. Μαντέψτε την προέλευση των παρακάτω λέξεων. Από ποια γλώσσα πιστεύετε ότι προέρχονται; Ταξινομήστε τις λέξεις ανά γλώσσα προέλευσης (χωρίς τη βοήθεια λεξικού).

βόμβα

πιάτο

σκίτσο

κιλό

μπάνιο

μπουκάλι

σενάριο

κάλμα

κάρτα

πέναλτι

Η δραστηριότητα αυτή έχει ως στόχο να «αποπροσανατολίσει» προσωρινά τους μαθητές -οι οποίοι στις έως τώρα δραστηριότητες ασχολούνται με δάνειες λέξεις της Ελληνικής από ξένες γλώσσες- οδηγώντας τους στο να θεωρήσουν

και τις παραπάνω λέξεις δάνειες από τα Αγγλικά, τα Γαλλικά και τα Ιταλικά. Στις επόμενες δραστηριότητες θα συνειδητοποιήσουν ότι πρόκειται για ελληνικές λέξεις, τις οποίες δανείστηκαν οι παραπάνω γλώσσες και στη συνέχεια επέστρεψαν στα Ελληνικά έχοντας υποστεί ορισμένες φωνητικές και μορφολογικές μεταβολές.

19. Οι λέξεις της δραστηριότητας 18 αποτελούν αντιδάνεια, δηλαδή η αρχική γλώσσα προέλευσής τους είναι η Ελληνική. Αναζητήστε την προέλευσή τους στο λεξικό και φτιάξτε το ετυμολογικό τους διάγραμμα (π.χ. βόμβα < ιταλ. bomba < λατ. bombus < αρχ. βόμβος)

Στο Παράρτημα V υπάρχει το ετυμολογικό διάγραμμα όλων των παραπάνω αντιδανείων.

20. Στο λογισμικό «Γλώσσα η Ελληνική – οι περιπέτειες των λέξεων», ακολουθώντας τη διαδρομή «Λεξιλόγιο της ελληνικής γλώσσας» / «Ξένες και λόγιες λέξεις μετά το 1800 μ.Χ.» / «Ειδικές παρατηρήσεις» συμβουλευτείτε την παράγραφο «Ξένες λέξεις ελληνικής καταγωγής» και αναζητήστε και άλλα αντιδάνεια.

Στο λογισμικό οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να βρουν παραδείγματα άλλων αντιδανείων.

21. Μελετήστε το άρθρο του καθ. Γ. Μπαμπινιώτη με τίτλο «Κι όμως είναι ελληνικές» στην εφημερίδα «Το Βήμα» για τα αντιδάνεια και συμπληρώστε τη λίστα με τα ετυμολογικά διαγράμματα των αντιδανείων. Το άρθρο είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα της εφημερίδας (<http://tovima.dolnet.gr>). Πατήστε το «Αρχείο» της εφημερίδας, επιλέξτε το Μάρτιο του έτους 2000, το φύλλο της 12^{ης} Μαρτίου και στη συνέχεια την ενότητα «Νέες Εποχές», όπου βρίσκεται το συγκεκριμένο άρθρο. (στις 11/1/2008 η διεύθυνση είναι:
http://tovima.dolnet.gr/print_article.php?e=B&f=12873&m=B14&aa=2.)

Εναλλακτικά ο καθηγητής θα μπορούσε να τυπώσει το συγκεκριμένο άρθρο και να το δώσει στους μαθητές του προκειμένου να πραγματοποιήσουν τη δραστηριότητα.

Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1994). *Νεολογικός δανεισμός της Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη
- Ανδριώτης, Ν. Π. (1967). *Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (2^η έκδοση)*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών

- Μπαμπινιώτης, Γ. (1998) *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξιλογίας Ε. Π. Ε.
- Συμεωνίδης, Χ. (1999). Ελληνικής και τουρκικής αμοιβαίες επιδράσεις. Στο Κοπιδάκης, Μ.Ζ. (επιμ.) *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Ελληνικό λογοτεχνικό και ιστορικό αρχείο
- Τομπαΐδης, Δ. (1998). *Λεξιλογικά της Νέας Ελληνικής*. Επικαιρότητα
- Χριστίδης, Α.-Φ. (2005). *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
- Mackridge, P. (1985): *The Modern Greek Language*. Oxford. Μετάφρ. Κ. Πετρόπουλος. *Η Νεοελληνική Γλώσσα*, Αθήνα 1990. Εκδόσεις Πατάκη
- Tonnet, H. (1993). *Histoire du grec moderne: La formation d' une langue*. Paris: Καραμάνου Μ., Λιαλιάτσης Π. (Μετάφρ.). Λ΄ Asiatheque. *Ιστορία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα 1995. Εκδόσεις Παπαδήμα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι Λέξεις από ξένες γλώσσες

Γαλλικά

Ζακέτα, μπερές, καμπαρτίνα, φουλάρι, σάλι, μπλούζα, κιλότα, ζακέτα, μοδίστρα, πασαρέλα, γκαρνταρόμπα, δαντέλα, κολόνια, περούκα, σιλουέτα, μούσι

Γκαρσονιέρα καμπινές, καναπές, σουίτα, κονσόλα, μεζονέτα, μπουφές, σαλόνι

Μαγιονέζα, σαμπάνια, γκοφρέτα, κροκέτα, τούρτα, τάρτα, τρούφα

Βεντέτα, πρεμιέρα, πίστα, μαριονέτα, πιόνι

Μπετονιέρα, σαμπρέλα, φρένο, βαγόνι, μοτοσικλέτα

Τουρκικά

Ντολμάς, κεφτές, εργένης, τουφέκι, λουκούμι, κεσές, μπουρέκι, κέφι, γλέντι, πιλάφι, σουτζούκι, τζατζίκι, μπακλαβάς, μπαγλαμάς, μπουζούκι, ντέφι, κουβάς, ταβάνι, παπούτσι, μπογιά, τζάμι, χαλβάς, ζεϊμπέκικο, τσιφτετέλι

Ιταλικά

Άλμπουρο, αρμάδα, φρεγάδα, κάβος, τραμουντάνα, όστρια, όπερα, τενόρος, πιάνο, παρτιτούρα, τσέλο, σονάτα, πριμαντόνα, τέμπερα, ακουαρέλα, πινέλο, παλέτα, τελάρο, λουστρίνι, κουαρτέτο, ντεμπούτο, κομπάρσος, μαέστρος

Λατινικά

Κελί, σαΐτα, σπίτι, κάπα, κελάρι, ρήγας, πόρτα, κάστρο, άσπρος, πουλί, παλάτι, μάσκα, κουρέλι

Εβραϊκά

Σάββατο, Πάσχα, Μαρία, Άννα, σατανάς, Μεσσίας, ιεχωβάς, φαρισαίος

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

Συνοπτική παρουσίαση κεφαλαίων από την προτεινόμενη βιβλιογραφία του δείγματος εκπαιδευτικού σεναρίου

Συμεωνίδης, Χ. (1999). *Ελληνικής και τουρκικής αμοιβαίες επιδράσεις. Στο Κοπιδάκης, Μ.Ζ. (επιμ.) Ιστορία της ελληνικής γλώσσας. Αθήνα: Ελληνικό λογοτεχνικό και ιστορικό αρχείο, σελ. 176-177.*

Οι πρώτες αμοιβαίες επιδράσεις της Ελληνικής και Τουρκικής χρονολογούνται από τον 11ο αι. μ.Χ., όταν εμφανίζονται τα πρώτα τουρκικά φύλα στα ανατολικά σύνορα του βυζαντινού κράτους. Η επίδραση της Τουρκικής στην Ελληνική υπήρξε ιδιαίτερα μεγάλη, αλλά μετά την προσπάθεια καθαρισμού της γλώσσας από τουρκικά στοιχεία που επιχειρήθηκε μετά το 1830 (βλέπε σχετικά Mackridge P. (1999). «Νεότερη Εποχή: Εισαγωγή» που περιέχεται στο παραπάνω βιβλίο, σελ. 236-242) η επίδραση της Τουρκικής περιορίστηκε στους εξής κυρίως τομείς:

- Α) στο λεξιλόγιο που αφορά τη μαγειρική (π.χ. κεφτέδες, ντολμαδάκια)
- Β) στην ορολογία του ανατολικού πολιτισμού (π.χ. τζαμί, δερβίσης)
- Γ) στο ποιητικό λεξιλόγιο (π.χ. κιοτής, ρουμάνι)

Εξακολουθούν βέβαια να παραμένουν στα Ελληνικά διάφορες πολύ συχνές λέξεις που αποδεικνύουν την ισχυρή επίδραση της τουρκικής, π.χ. εργένης, ρουσφέτι, τεμπέλης, ζόρι. Η επίδραση της τουρκικής είναι επίσης πολύ ισχυρή σε διάφορες ελληνικές διαλέκτους, όπως η Ποντιακή και η Καππαδοκική.

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1994). *Νεολογικός δανεισμός της Νεοελληνικής. Θεσσαλονίκη.*

Στο κεφ. ΙΙΙ.2, σελ. 109-143 (Χώρες δανεισμού) η Συμεωνίδη αναλύει τις ιστορικές και πολιτισμικές συνθήκες κάτω από τις οποίες η Ελληνική ήρθε σε επαφή με τη γαλλική και την αγγλική γλώσσα, καθώς και τους λόγους της εισαγωγής στο ελληνικό λεξιλόγιο μεγάλου πλήθους λέξεων και από τις δύο γλώσσες.

Ειδικότερα, στην παράγραφο ΙΙΙ.2.2 (Ελλάδα-Γαλλία) αναφέρονται τρεις λόγοι για τους οποίους η Ελληνική δανείστηκε λέξεις από τη γαλλική γλώσσα:

- Μέχρι το β΄ μισό του 20^{ου} αιώνα η Γαλλική ήταν η περισσότερο διαδεδομένη στην Ελλάδα ξένη γλώσσα. Θεωρείτο διεθνής γλώσσα (γλώσσα της διπλωματίας, της αλληλογραφίας κ.λπ.)
- Η πνευματική συγγένεια μεταξύ των δύο λαών ενίσχυσε την επαφή των γλωσσών τους. Οι Γάλλοι ανέτρεξαν στην αρχαία ελληνική γλώσσα για να δημιουργήσουν το επιστημονικό τους λεξιλόγιο, ενώ –ειδικά κατά το 17^ο αιώνα- επηρεάστηκαν σημαντικά και από την αρχαία ελληνική λογοτεχνία. Επίσης, πολλοί Έλληνες λόγιοι, ήδη από την εποχή της τουρκοκρατίας-

θεωρούσαν τη Γαλλία, η οποία κατά το β' μισό του 17^{ου} αιώνα ήταν το μεγαλύτερο πνευματικό, πολιτικό και πολιτιστικό κέντρο της Ευρώπης, ως πνευματική μητέρα και φοιτούσαν σε γαλλόφωνα πανεπιστήμια.

- Η επιστημονική και τεχνολογική υπεροχή της Γαλλίας σε πολλούς τομείς της επιστήμης δημιούργησε τις συνθήκες για εισαγωγή λέξεων από τα Γαλλικά σε διάφορα επιστημονικά πεδία.

Η επίδραση της γλώσσας μιας ιδιαίτερα ανεπτυγμένης χώρας στη γλώσσα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους προκειμένου αυτό να καλύψει νέες ανάγκες που σχετιζόνταν με την πολιτική και κοινωνική του οργάνωση σε τομείς όπως η οικονομία, η παιδεία, η επιστήμη κ.λπ. φαίνεται από το γεγονός ότι τα Γαλλικά διδάσκονταν στην αρχή στα ιδιωτικά και στη συνέχεια στα δημόσια σχολεία ως αποκλειστική ξένη γλώσσα ως το 1960. Επιπλέον, η υιοθέτηση όχι μόνο της γαλλικής γλώσσας αλλά και του γαλλικού τρόπου ζωής από την αθηναϊκή υψηλή κοινωνική τάξη συνέβαλε στην αθρόα εισαγωγή λέξεων από τα γαλλικά σε διάφορους τομείς της καθημερινότητας, οι οποίες έγιναν ευρύτατα γνωστές σε λαϊκότερα κοινωνικά στρώματα κυρίως μέσω των νεοελληνικών θεαμάτων, όπως η επιθεώρηση στο θέατρο και η κωμωδία στον κινηματογράφο, τα οποία σατίριζαν αυτόν τον ξενόφερτο τρόπο ζωής.

Στη συνέχεια αναφέρονται οι λεξιλογικοί τομείς στους οποίους επέδρασε η γαλλική γλώσσα και συγκεκριμένα:

- Λεξιλόγιο μόδας: α) ένδυση υπόδηση (π.χ. μαγιό, κασκόλ, κολάν, καμπαρντίνα, σάλι κ.λπ.), β) γούνα (π.χ. βιζόν, ερμίνα κ.λπ.), γ) υφάσματα (π.χ. κοτλέ, ρετάλι, εμπριμέ κ.λπ.), δ) ραπτική (π.χ. παγέτα, φασόν, φερμουάρ, μπαρέτα κ.λπ.), ε) κεντητική-πλεχτική (π.χ. δαντέλα, αγκορά, αζούρ κ.λπ.), στ) κομμωτική-αισθητική (π.χ. μακιγιάζ, μες, πεντικιούρ, κολόνια κ.λπ.), ζ) χρώματα (π.χ. γκρι, μπλε, ροζ κ.λπ.), η) κοσμήματα (π.χ. μενταγιόν, μπριγιάν, φο μπιζού κ.λπ.)
- Λεξιλόγιο κατασκευής, διακόσμησης, επίπλωσης κατοικίας (π.χ. σαλόνι, μπουφές, ντεκόρ κ.λπ.)
- Λεξιλόγιο μαγειρικής (π.χ. μενού, κονιάκ, προφιτερόλ, φρικασέ, τρούφα, φιλέτο κ.λπ.)
- Λεξιλόγιο διασκέδασης: α) κινηματογράφος (π.χ. μοντάζ, πλατό, φεστιβάλ κ.λπ.) β) θεάτρου (π.χ. βαριετέ, φουαγιέ κ.λπ.), γ) φωτογραφίας (π.χ. ματ, φλας κ.λπ.) δ) παιχνιδιών (π.χ. πιόνι κ.λπ.)
- Λεξιλόγιο τεχνολογίας: α) μηχανημάτων – μηχανών – εξαρτημάτων (π.χ. τρακτέρ, καλοριφέρ, ασανσέρ, βάνα κ.λπ.) β) αυτοκινήτου (γκαράζ, φρένο, καπό, ζάντα, πορτ μπαγκάζ κ.λπ.) γ) μεταφορικών μέσων (π.χ. μετρό, βαγόνι, τελεφερίκ κ.λπ.)
- Λεξιλόγιο αθλημάτων (π.χ. αρασέ, ζετέ, ρεβάνς, ρακέτα, τουρνουά κ.λπ.)
- Λεξιλόγιο γραμμάτων και τεχνών (π.χ. μπαρόκ, μπαλάντα, κολάζ, σιλ, ντοκτορά κ.λπ.)

Τέλος, παρατίθεται μια πολύ ενδιαφέρουσα ανάλυση σχετικά με τους λόγους για τους οποίους οι δάνειες λέξεις από τα γαλλικά αφομοιώθηκαν σε κάποιους τομείς (π.χ. τεχνολογία, επιστήμη) ενώ σε άλλους παρέμειναν αναφομοιώτες. Η Συμεωνίδα υποστηρίζει ότι τα αναφομοιώτα δάνεια από τη Γαλλική, τα οποία προέρχονται κυρίως από το χώρο της κοινωνικής ζωής, αναφέρονται σε δραστηριότητες της υψηλής κοινωνίας, ακόμα και αν αυτές υιοθετήθηκαν στη συνέχεια από όλα τα κοινωνικά στρώματα, ενώ η διατήρησή τους στην αρχική τους μορφή δηλώνει ένα είδος γοήτρου που ασκούσε ο γαλλικός τρόπος ζωής, και κατά συνέπεια η γαλλική γλώσσα, στους Έλληνες την εποχή που πραγματοποιήθηκε ο δανεισμός.

Όσον αφορά την επίδραση της αγγλικής γλώσσας, η Συμεωνίδα αναφέρει ότι μετά το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο η απότομη πολιτική και οικονομική άνοδος των ΗΠΑ σε συνδυασμό με την πολιτική εξασθένηση της Γαλλίας συνέβαλε στην εξάπλωση της αγγλικής γλώσσας όχι μόνο στον ελληνικό αλλά και στον διεθνή χώρο. Ωστόσο, η επαφή της Ελληνικής με την αγγλική γλώσσα είχε ξεκινήσει παλιότερα, με τους Άγγλους ταξιδιώτες και τους Άγγλους φιλέλληνες κατά την επανάσταση του '21. Οι σχέσεις Ελλάδας – Αγγλίας συνεχίστηκαν και μετά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους, με την αγγλική γλώσσα να επηρεάζει την Ελληνική σε τομείς όπως η οικονομία και η πολιτική. Στη συνέχεια, η οικονομική μετανάστευση των Ελλήνων στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στις ΗΠΑ επέτεινε τις σχέσεις μεταξύ ελληνικής και αγγλικής γλώσσας, ενώ η επικράτηση των ΗΠΑ ως στρατιωτικής, πολιτικής και οικονομικής δύναμης την καθιέρωσαν ως διεθνή γλώσσα της οικονομίας, του εμπορίου και της επιστήμης.

Στη συνέχεια αναφέρονται οι τομείς επίδρασης της αγγλικής γλώσσας στο ελληνικό λεξιλόγιο:

- Λεξιλόγιο αθλητισμού (π.χ. άουτ, βόλεϊ, πέναλτι κ.λπ.)
- Εμπορικό, ναυτιλιακό, τουριστικό, τραπεζικό λεξιλόγιο (π.χ. τσάρτερ, βάουτσερ, σπόνσορας κ.λπ.)
- Λεξιλόγιο κουζίνας (π.χ. κοκτέιλ, μπέικον, μπάρμπεκιου κ.λπ.)
- Λεξιλόγιο βιομηχανίας και τεχνολογίας (π.χ. μόνιτορ, μίξερ, ντίζελ, σκάνερ κ.λπ.)
- Λεξιλόγιο μόδας (π.χ. τισέρτ, στράπλες, πουλόβερ, μέικαπ κ.λπ.)
- Λεξιλόγιο διασκέδασης-μουσικής-τέχνης: γκεστ σταρ, θρίλερ, πάρτι, βίντεο κλιπ κ.λπ.)
- Λεξιλόγιο ηλεκτρονικών υπολογιστών (π.χ. κομπιούτερ, σόφτγουερ, σιντί κ.λπ.)
- Λεξιλόγιο κοινωνικής αμφισβήτησης-ναρκωτικών (π.χ. γκέι, ντραγκ, φαν κ.λπ.)

**Χριστιδης, Α.-Φ. (2005). *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*.
Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.**

Στο κεφάλαιο 7.10, (σελ. 172-3 «Έλληνες και Ρωμαίοι») ο Χριστιδης περιγράφει με συνοπτικό τρόπο τη σχέση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας με τη λατινική. Αναφέρει ότι οι πρώτες επαφές των δύο γλωσσών πραγματοποιήθηκαν γύρω στον 8^ο με 7^ο αιώνα π.Χ. με τις πρώτες εγκαταστάσεις των Ελλήνων στην Ιταλία. Από αυτή τη γλωσσική συνάντηση πέρασαν αρκετές ελληνικές λέξεις στα λατινικά (π.χ. *roeta* < ποιητής, *nauta* < ναύτης κ.λπ.). Στη συνέχεια, τον 2^ο αιώνα π.Χ. με την κατάκτηση της Ελλάδας από τους Ρωμαίους υπάρχει σημαντικός αριθμός δάνειων λέξεων από τα Λατινικά στα Ελληνικά (π.χ. σπίτι, κουστωδιά, πόρτα, πουλί κ.λπ.). Επίσης, επισημαίνονται και οι περιπτώσεις επίδρασης της λατινικής στη μορφολογία της Ελληνικής με δάνειες καταλήξεις όπως -άριος (<-arius), -άτος (<-atus) κ.λπ. Στο κεφάλαιο 7.1, (σελ. 167 «Ελληνική και σημιτικές γλώσσες») παρουσιάζονται οι ιστορικές συνθήκες κάτω από τις οποίες η Ελληνική ήρθε σε επαφή με τις σημιτικές γλώσσες. Δάνειες λέξεις από σημιτικές γλώσσες που μιλιούνταν στην Ανατολή από παλιούς ανατολικούς πολιτισμούς της Μεσογείου, με τους οποίους ήρθαν σε επαφή οι Μυκηναίοι, υπάρχουν στα πρώτα κείμενα της Ελληνικής της γραμμικής Β. Λέξεις σημιτικής προέλευσης υπάρχουν επίσης σε αρχαία ελληνικά κείμενα, ενώ η εξάπλωση του χριστιανισμού προσθέτει και νέες δάνειες λέξεις στην Ελληνική από τα Εβραϊκά και τα Αραμαϊκά, όπως Σάββατο, Πάσχα, αμήν κ.λπ.

Παράρτημα ΙΙΙ Μεταφραστικά δάνεια

Η αντιστοιχία ξένων λέξεων και μεταφραστικών δανείων είναι η εξής:

- αεραντλία (air pump)
- αερογραμμή (airline)
- αποκωδικοποιητής (decoder)
- βραχυκύκλωμα (short-circuit)
- γραφειοκρατία (bureaucratie)
- διαδίκτυο (Internet)
- ενεργοποιώ (activate)
- εξώφυλλο (outpaper)
- καταναλωτισμός (consumerism)
- κοινωνιολογία (sociology)
- λεωφορείο (omnibus)
- ποδόσφαιρο (football)
- πολυμέσα (multimedia)
- τηλεόραση (television)

Η ετυμολογική προέλευση των παραπάνω λέξεων είναι η εξής (πηγή, Μπαμπινιώτης Γ., Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας):

Ελληνική λέξη (μεταφραστικό δάνειο)	Προέλευση
αεραντλία	πβ. αγγλ. air pump
αερογραμμή	πβ. αγγλ. airline
αποκωδικοποιητής	πβ. αγγλ. decoder
βραχυκύκλωμα	πβ. αγγλ. short-circuit
γραφειοκρατία	πβ. γαλλ. bureaucratie (νόθο σύνθετο) < bureau «γραφείο» + cratie < ελλην. -κρατία < κρατώ. Η λέξη μαρτυρείται από το 1856.
διαδίκτυο	Το Ίντερνετ
ενεργοποιώ	πβ. αγγλ. activate. Η λέξη μαρτυρείται από το 1840
εξώφυλλο	πβ. αγγλ. outpaper. Η λέξη μαρτυρείται από το 1871.
καταναλωτισμός	πβ. αγγλ. consumerism
κοινωνιολογία	πβ. αγγλ. sociology. Η λέξη μαρτυρείται από το 1860
λεωφορείο	Απόδοση στην Ελληνική ξένου όρου, πβ. γαλλ. bus, συγκεκριμένος τύπος του λατινικού omnibus «για όλους», δοτ. πληθ. του επιθ. omnis «όλος». Η

	λέξη μαρτυρείται από το 1863. Μέχρι τότε χρησιμοποιήθηκε το ξένο <i>μπούσι</i> και το υποκοριστικό <i>μπουσάκι</i> .
ποδόσφαιρο	Απόδοση στην Ελληνική του αγγλ. football. Η λέξη μαρτυρείται από το 1895.
πολυμέσα	πβ. αγγλ. multimedia
τηλεόραση	πβ. αγγλ. television (νόθο σύνθ.) < tele- (<τηλε-) + vision «όραση)

Η αντιστοιχία μεταξύ ξένων δάνειων λέξεων και μεταφραστικών δανείων που δεν επικράτησαν είναι η εξής:

αυτοκρατορισμός (ιμπεριαλισμός)
φίλαλλος (αλτρομιστής)
πραγματικισμός (ρεαλισμός)
θερμαγωγός (καλοριφέρ)
υαλοθέσιον (βιτρίνα)
ταχυφαγείον (φαστ φουντ)
οινοπνευματισμός (αλκοολισμός)
αμφίψωμο (σάντουιτς)
κρεατοσφαιρίδιο (κεφτές)
οψοκατάλογος (μενού)
επιβρόχια λουτρά (ντους)
κλειδοκύμβαλο (πιάνο)
περισκελίδα (παντελόνη)

Παράρτημα IV Δάνειες καταλήξεις

Οι καταλήξεις ταξινομημένες ανά γλώσσα προέλευσης μαζί με παραδείγματα για κάθε κατάληξη είναι οι εξής:

τουρκικά

α) **-λης** (τουρκ. -li/li), π.χ. παραλής, μουστακαλής, προυσαλής, β) **-τζης** (τουρκ. -ci/ci), π.χ. τενεκετζής, ταξιτζής, κουλουρτζής, γ) **-λίκι** (τουρκ. -lik/lik), π.χ. χαρτζιλίκι, δασκαλίκι, προεδρικό.

γαλλικά

α) **-εξ** (γαλ. -ex), π.χ. ντούμπλεξ, τέλεξ αλλά και αφρολέξ, στρωματέξ, β) **-ερί** (γαλ. -erie), π.χ. καρσερί αλλά και ουζερί, γ) **-έρα** (γαλ. -ier/ière), π.χ. καφετιέρα, κρουαζιέρα αλλά και αλατιέρα, ψηστιέρα, δ) **-έ** (γαλ. -é), π.χ. ντεφορμέ, πανέ αλλά και αγορά, κυριλέ, ε) **-ίνη** (γαλ. -ine) κυρίως για χημικές ουσίες π.χ. αδρεναλίνη, βιταμίνη, νικοτίνη, στ) **-έτα**, (γαλλ. -ette) π.χ. ζακέτα.

ιταλικά

α) **-(α)ρία** (ιταλ. -(e)ria), π.χ. πιτσαρία, β) **-άρω** (ιταλ. -are) π.χ. παρκάρω, κουλάρω, γ) **-ίστας** (ιταλ. -ista) π.χ. πιανίστας, χιουμορίστας.

Παράρτημα V Αντιδάνεια

Πηγή Μπαμπινιώτης Γ., Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας

βόμβα < ιταλ. bomba < λατ. bombus < αρχ. βόμβος

πίατο < ιταλ. piatto < δημωδ. λατ. *plattus < αρχ. πλατύς

σκίτσο < ιταλ. schizzo < λατ. schedium «αυτοσχέδιο ποίημα», ουδ. του επιθ. schedius < αρχ. σχέδιος

κιλό < γαλλ. kilo- (αποσπασμένο από σύνθ., πβ. γαλλ. kilo-gramme «χιλιόγραμμα») < ελλην. χίλιοι

μπάνιο < ιταλ. bagno < δημωδ. λατ. bannium < λατ. balneum / balineum < αρχ. βαλανείον < βαλανεύς «ο υπεύθυνος του λουτρού, εκείνος που ετοιμάζε το νερό»

μπουκάλι < ιταλ. boccale < μγν. λατ. baucalis < μγν. βαύκαλις, αβέβ. ετύμου, ίσως αιγυπτ. δάνειο ή, κατ' άλλη εκδοχή, παράγωγο του ρ. βαυκαλώ «κοιμίζω»

σενάριο < ιταλ. scenario < λατ. scenarium, υποκοριστικό του scena < αρχ. σκηνή

κάλμα < ιταλ. calma < αρχ. καύμα «μεγάλη ζέστη που οδηγεί σε απραξία, σε λήθαργο»

κάρτα < ιταλ. carta < αρχ. χάρτης

πέναλτι < αγγλ. penalty «ποινή, τιμωρία» < μεσν. λατ. poenalitas < poenalis < λατ. poena «ποινή, τιμωρία» (<αρχ. ποινή)

4. Λέξεις με κοινές ρίζες σε διάφορες γλώσσες

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ	
Τάξη/Βαθμίδα	Β΄ και Γ΄ Λυκείου
Γνωστικό αντικείμενο	Νεοελληνική Γλώσσα (Έκφραση-Έκθεση)
Διδακτικός χρόνος σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα	1,5 διδακτική ώρα
Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης	3 ώρες
Θεματολογία / Διδακτικοί Στόχοι (Δ.Ε.Π.Π.Σ. εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)	<p>Θεματολογία Λέξεις σε διαφορετικές γλώσσες με κοινές ρίζες</p> <p>Διδακτικοί στόχοι Να εκτιμήσουν οι μαθητές ότι η γλώσσα εξελίσσεται με βάση ιστορικές και πολιτισμικές επιδράσεις</p> <p>(Εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)</p>
Χρησιμοποιούμενα μέσα	<ul style="list-style-type: none"> • Λεξικό της Νέας Ελληνικής • Λογισμικό «Γλώσσα η Ελληνική: Οι περιπέτειες των λέξεων» • Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Το σενάριο αυτό έχει ως στόχο να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι υπάρχουν ομάδες γλωσσών με κοινή καταγωγή και ότι πολλές από τις ομοιότητες που εντοπίζονται σήμερα μεταξύ συγκεκριμένων γλωσσών οφείλονται σε αυτή την κοινή καταγωγή.

Το σενάριο αυτό περιλαμβάνει τα εξής διαδοχικά στάδια. Αρχικά (δραστηριότητα 1) οι μαθητές συνειδητοποιούν ότι διάφορες γλώσσες της Ευρώπης μπορούν να ομαδοποιηθούν με βάση την καταγωγή τους σε τρεις ομάδες: τις γερμανικές, τις ρομανικές και τις σλαβικές γλώσσες. Στη συνέχεια (δραστηριότητες 2 και 3), μέσω της σύγκρισης του λεξιλογίου, αντιλαμβάνονται ότι και αυτές οι ομάδες γλωσσών έχουν κοινή καταγωγή. Στην τρίτη φάση (δραστηριότητα 4), οι μαθητές συνειδητοποιούν ότι και άλλες γλώσσες κατάγονται από αυτό τον κοινό πρόγονο, μεταξύ των οποίων και η Ελληνική. Στη συνέχεια αναζητούν στοιχεία που τεκμηριώνουν αυτή την καταγωγή της ελληνικής γλώσσας. Τέλος, αν ο καθηγητής το θεωρεί σκόπιμο, μπορεί να παρουσιάσει στους μαθητές του και τις άλλες οικογένειες γλωσσών.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Οι λέξεις που ακολουθούν προέρχονται από γλώσσες οι οποίες ανήκουν σε τρεις διαφορετικές γλωσσικές οικογένειες¹. Μπορείτε να ομαδοποιήσετε τις λέξεις με βάση την ετυμολογική τους συγγένεια; Δημιουργήστε τρεις πίνακες, έναν για κάθε οικογένεια γλωσσών. Οι στήλες του κάθε πίνακα θα περιλαμβάνουν τις γλώσσες που ανήκουν στην ίδια οικογένεια. Για κάθε γλώσσα υπάρχουν δύο παραδείγματα λέξεων. Στη συνέχεια, απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

Λέξεις

životinja (σερβο-κροατ.), Tag (γερμ.), book (αγγλικ.), inel (ρουμαν.), bok (σουηδικ.), anillo (ισπ.), bog (δανέζ.), udariti (σλοβεν.), árvore (πορτογαλ.), udeřit (τσεχ.), day (αγγλικ.), arbre (γαλλ.), anel (πορτογαλ.), uderzac (πολων.), životno (βουλγ.), bok (νορβηγ.), boek (ολλανδ.), anneau (γαλλ.), zwierzę (πολων.), albero (ιταλ.), udrjam (βουλγ.), udarati (σερβο-κροατ.), dagur (ισλανδ.), arbore (ρουμαν.), dag (ολλανδ.), bók (ισλανδ.), dag (δανέζ.), žival (σλοβεν.), udarit' (ρωσ.), dag (νορβηγ.), životnoje (ρωσ.), Buch (γερμ.), árbol (ισπ.), anello (ιταλ.), dag (σουηδικ.), zvíře (τσεχ.).

α) Οι τρεις οικογένειες γλωσσών είναι οι εξής: γερμανικές, ρομανικές και σλαβικές. Αντιστοιχίστε τις οικογένειες αυτές με τις ομάδες που έχουν προκύψει από τη δραστηριότητα 1. Ποιες γλώσσες ανήκουν σε κάθε οικογένεια;

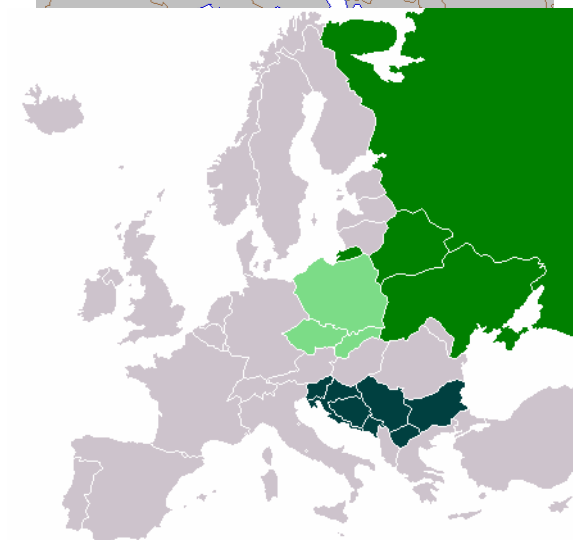
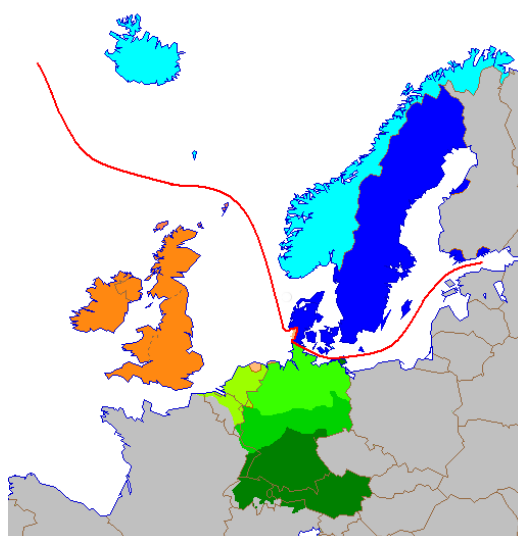
---

¹ Οι λέξεις που προέρχονται από γλώσσες της ίδιας οικογένειας έχουν κοινή προέλευση και μοιάζουν αρκετά μεταξύ τους.

β) Αντιστοιχίστε την κάθε οικογένεια γλωσσών με τους χάρτες που δείχνουν τις περιοχές όπου μιλιούνται οι γλώσσες της κάθε οικογένειας.

Χάρτης Α: ..... γλώσσες

Χάρτης Β: ..... γλώσσες
γλώσσες

Χάρτης Γ: .....

Με βάση τους χάρτες, μπορείτε να εξηγήσετε την ετυμολογική συγγένεια των γλωσσών που ανήκουν στην ίδια οικογένεια;

Στόχος της δραστηριότητας 1 είναι να αντιληφθούν οι μαθητές την ύπαρξη οικογενειών γλωσσών εντός της ινδοευρωπαϊκής ομάδας γλωσσών.

Οι λέξεις κατηγοριοποιούνται σε ομάδες ως εξής:

Γερμανικές γλώσσες

Ομάδα λέξεων Α΄ (λέξεις που σημαίνουν «μέρα»)

Tag (γερμ.), day (αγγλικ.), dagur (ισλανδ.), dag (ολλανδ.), dag (δανέζ.), dag (νορβηγ.), dag (σουηδικ.).

Ομάδα λέξεων Β΄ (λέξεις που σημαίνουν «βιβλίο»)

book (αγγλικ.), bok (σουηδικ.), bog (δανέζ.), bok (νορβηγ.), boek (ολλανδ.), bók (ισλανδ.), Buch (γερμ.).

Έτσι, ο πίνακας που καλούνται οι μαθητές να δημιουργήσουν έχει την εξής μορφή:

Αγγλ.	Ολλανδ.	Γερμαν.	Ισλανδ.	Σουηδ.	Δανέζ.	Νορβηγ.
day	dag	Tag	dagur	dag	dag	dag
book	boek	Buch	bók	bok	bog	bok

(Υπόδειγμα πίνακα)

Ρομανικές γλώσσες

Ομάδα λέξεων Α΄ (λέξεις που σημαίνουν «δαχτυλίδι»)

inel (ρουμαν.), anillo (ισπ.), anel (πορτογαλ.), anneau (γαλλ.), anello (ιταλ.).

Ομάδα λέξεων Β΄ (λέξεις που σημαίνουν «δέντρο»)

árvore (πορτογαλ.), arbre (γαλλ.), albero (ιταλ.), arbore (ρουμαν.), árbol (ισπ.).

Έτσι, ο πίνακας που καλούνται οι μαθητές να δημιουργήσουν έχει την εξής μορφή:

Γαλλικά	Ιταλικά	Πορτογαλικά	Ρουμανικά	Ισπανικά
anneau	anello	anel	inel	anillo
arbre	albero	árvore	arbore	árbol

(Υπόδειγμα πίνακα)

Σλαβικές γλώσσες

Ομάδα λέξεων Α΄ (λέξεις που σημαίνουν «ζώο»)

životinja (σερβο-κροατ.), životno (βουλγ.), zwierze (πολων.), žival (σλοβεν.), životnoje (ρωσ.), zvíře (τσεχ.).

Ομάδα λέξεων Β΄ (λέξεις που σημαίνουν «χτυπάω»)

udariti (σλοβεν.), udeřit (τσεχ.), uderzać (πολων.), udrjam (βουλγ.), udarati (σερβο-κροατ.), udarit' (ρωσ.).

Έτσι, ο πίνακας που καλούνται οι μαθητές να δημιουργήσουν έχει την εξής μορφή:

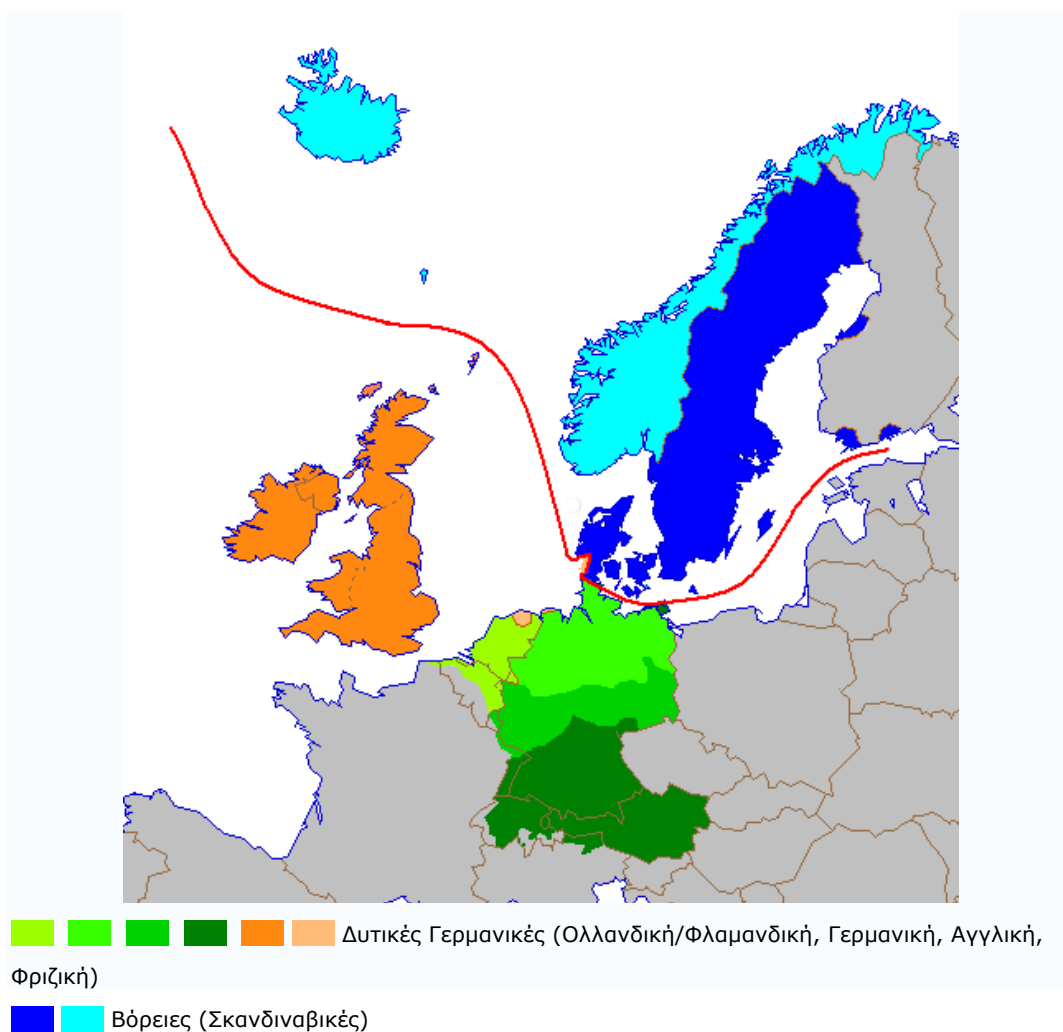
Σλοβενικά	Ρωσικά	Βουλγαρικά	Πολωνικά	Σερβο-κροατικά	Τσεχικά
žival	životnoje	životno	zwierze	životinja	zvíře
udariti	udarit'	udrjam	uderzać	udarati	udeřit

(Υπόδειγμα πίνακα)

Στη συνέχεια δίνονται πρόσθετα παραδείγματα για κάθε οικογένεια γλωσσών, καθώς και υπομνήματα για τους χάρτες που υπάρχουν στη δραστηριότητα 1.

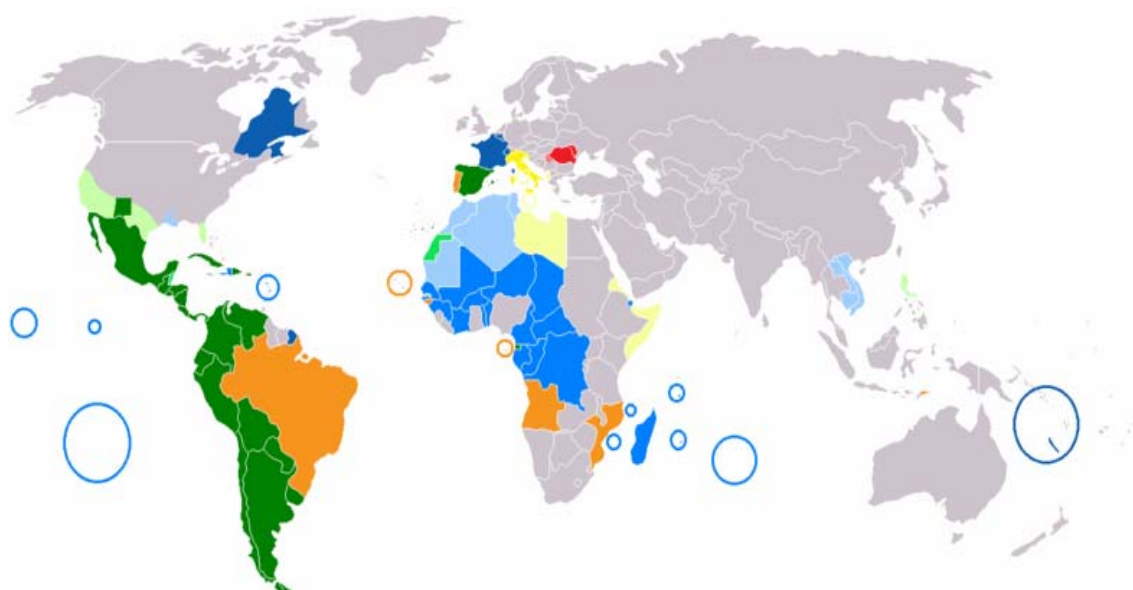
Γερμανικές γλώσσες

Αγγλικά	Ολλανδικά	Γερμανικά	Ισλανδικά	Σουηδικά	Δανέζικα	Νορβηγικά
Book	Boek	Buch	Bók	Bok	Bog	Bok
Day	Dag	Tag	Dagur	Dag	Dag	Dag
House	Huis	Haus	Hús	Hus	Hus	Hus
Glass	Glas	Glas	Gler	Glas	Glas	Glass

Ρομανικές γλώσσες

Ελληνική σημασία	Γαλλικά	Ιταλικά	Πορτογαλικά	Ρουμανικά	Ισπανικά
μαύρος	noir / nègre	nero	negro	negru	negro
αγελάδα	vache	vacca	vaca	vacă	vaca
νεκρός	mort	morto	morto	mort	muerto
χέρι	main	mano	mão	mână	mano
δέντρο	arbre	albero	árvore	arbore	árbol
δαχτυλίδι	anneau	anello	anel	inel	anillo

■ γαλλικά   ■ ισπανικά   ■ πορτογαλικά   ■ γαλικά   ■ ρουμανικά

Σλαβικές γλώσσες

Ελληνική σημασία	Σλοβενικά	Ρωσικά	Βουλγαρικά	Πολωνικά	Σερβο-κροατικά	Τσεχικά
ζώο	žival, zver	животное / životnoje	животно / životno	zwierzę	животиња / životinja	zvíře
ουρανός	nebo	Небо/nebo	небе / nebe	niebo	небо / nebo	nebe

στάχτη	pepel	пепел / pepel	пепел / pepel	popiót	pepeo / pepeo	popel
πράσινος	zelen	Зелёный / zeljonyj	зелен / zelen	zielony	зелен / zelen	zelený
καλός	dober	Добрый / dobryj	добър / dobər	dobry	добар / dobar	dobrý
χτυπάω	udariti	Ударить / udaritʹ	Удрям / udrjam	uderzać	ударати / udarati	udeřit

■ Δυτικές Σλαβικές γλώσσες
 ■ Ανατολικές Σλαβικές Γλώσσες
 ■ Νότιες Σλαβικές γλώσσες

2. Οι λέξεις που ακολουθούν προέρχονται από διάφορες γλώσσες και σχηματίζουν δύο ομάδες λέξεων με ετυμολογική συγγένεια. Μπορείτε να βρείτε τις συγγενείς μεταξύ τους λέξεις; Φτιάξτε δύο πίνακες, έναν για κάθε ομάδα ετυμολογικά συγγενών λέξεων, ακολουθώντας το υπόδειγμα πίνακα που φαίνεται παρακάτω².

night (αγγλ.), drei (γερμ.), nuit (γαλλ.), tri (ρωσ.), tres (ισπαν.), Nacht (γερμ.), trei (ρουμαν.), três (πορτογαλ.), nacht (ολλανδ.), natt (σουηδ.), nat (δανέζ.) noc (τσεχικ. – πολων.), tři (τσεχικ.), noch' (ρωσ.), tre (δανεζ.), three (αγγλ.), nóć (σερβο-κροατ.), tre (σουηδ.), noche (ισπαν.), tre (ιταλ.), noite (πορτογαλ.), drie (ολλανδ.), tri (σερβο-κροατ.), notte (ιταλ.), trzy (πολων.), trois (γαλλ.), noapte (ρουμαν.), nótt (ισλανδ.)

Λέξεις	Γλώσσες

Υπόδειγμα πίνακα

Οι λέξεις κατηγοριοποιούνται σε ομάδες ως εξής:

Πρώτη ομάδα ετυμολογικά συγγενών λέξεων

Λέξεις	Γλώσσες
night	αγγλικά
nuit	γαλλικά
Nacht	γερμανικά
noc	τσεχικά – πολωνικά
nacht	ολλανδικά

² Στην πρώτη στήλη του πίνακα τοποθετήστε τις λέξεις κάθε ομάδας και στη δεύτερη τις γλώσσες από τις οποίες προέρχονται.

natt	σουηδικά
nat	δανέζικα
noch'	ρωσικά
но́ц	σερβο-κροατικά
noche	ισπανικά
noite	πορτογαλικά
notte	ιταλικά
noapte	ρουμανικά
νόtt	ισλανδικά

Δεύτερη ομάδα ετυμολογικά συγγενών λέξεων

Λέξεις	Γλώσσες
drei	γερμανικά
tri	ρωσικά
tres	ισπανικά
trei	ρουμανικά
três	πορτογαλικά
tři	τσεχικά
tre	δανέζικα
three	αγγλικά
tre	σουηδικά
tre	ιταλικά
drie	ολλανδικά
tri	σερβο-κροατικά
trzy	πολωνικά
trois	γαλλικά

3. Λαμβάνοντας υπόψη τους πίνακες της δραστηριότητας 1 και τους νέους πίνακες που δημιουργήσατε στη δραστηριότητα 2 απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

α) Σε ποιες οικογένειες γλωσσών ανήκουν οι γλώσσες κάθε ομάδας
ετυμολογικά συγγενών λέξεων της δραστηριότητας 2;

β) Πώς νομίζετε ότι εξηγείται η ετυμολογική συγγένεια μεταξύ των
οικογενειών των γλωσσών;

Στόχος των δραστηριοτήτων 2 και 3 είναι να αντιληφθούν οι μαθητές ότι και μεταξύ των γλωσσών που ανήκουν σε διαφορετικές οικογένειες (γερμανικές, ρομανικές, σλαβικές, βλ. δραστηριότητα 1) υπάρχει συγγένεια, καθώς όλες κατάγονται από έναν κοινό πρόγονο, την Ινδοευρωπαϊκή γλώσσα. Η πρώτη ομάδα ετυμολογικά συγγενών λέξεων αφορά τη λέξη «νύχτα», με ινδοευρωπαϊκή ρίζα «**nekwt-*», ενώ η δεύτερη ομάδα αφορά τη λέξη «τρία» με ινδοευρωπαϊκή ρίζα «*treyes».

Ένα άλλο παραδείγματα που θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει ο καθηγητής για να αναδειχθεί η κοινή καταγωγή των διαφορετικών γλωσσικών οικογενειών είναι η λέξη «αστέρι».

Στις διάφορες γλώσσες η λέξη έχει ως εξής:

star (αγγλ.), astre (γαλλ.), stella (λατιν., ιταλ.), stea (ρουμαν.), Stern (γερμαν.), ster (ολλανδ.) stjerne (νορβηγ.), stjarna (ισλανδ.), stjarna (σουηδ.), estrella (ισπαν.), estrela (πορτογαλ.) και estêre (κουρδικά), από την ινδοευρωπαϊκή ρίζα**ster-*.

4. Ποιες είναι οι αντίστοιχες ελληνικές λέξεις για τις δύο ομάδες ετυμολογικά συγγενών λέξεων της δραστηριότητας 2; Παρατηρείτε κοινά στοιχεία; Τι συμπεράσματα μπορείτε να βγάλετε για την καταγωγή της ελληνικής γλώσσας και τη συγγενειά της με άλλες γλώσσες;

Στόχος της δραστηριότητας είναι να αντιληφθούν οι μαθητές ότι και η Ελληνική ανήκει στην Ινδοευρωπαϊκή οικογένεια των γλωσσών (για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την Ινδοευρωπαϊκή οικογένεια γλωσσών βλ. Μπαμπινιώτης 1985, Χριστίδης 2005, 1999α, 1999β, 1999γ). Σε αυτό το σημείο θα ήταν χρήσιμο να δώσει ο καθηγητής στους μαθητές τους το οικογενειακό δένδρο των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, όπως για παράδειγμα αυτό που περιέχεται στο Λεξικό της Νέας Ελληνικής του Γ. Μπαμπινιώτη, σελ. 784. Από το δένδρο αυτό θα προκύψει ως παρατήρηση ότι η Ελληνική δεν ανήκει σε κάποια επιμέρους ομάδα γλωσσών. Το ίδιο ισχύει και για την Αλβανική (ως παράδειγμα για τα Αλβανικά μπορεί να χρησιμοποιηθεί η λέξη *natë*, δηλαδή «νύχτα»).

Σε αυτό το σημείο ο καθηγητής μπορεί να επισημάνει ότι οι ομοιότητες μεταξύ των γλωσσών οδήγησαν τους μελετητές στην αποδοχή αυτής της

πρωτογλώσσας, της Ινδοευρωπαϊκής. Η γλώσσα αυτή πρέπει να μιλιόταν ως την 3^η χιλιετηρίδα π.Χ., αφού μετά το 2^ο μισό της 2^{ης} χιλιετηρίδας έχουμε δείγματα από γλώσσες που προήλθαν από τη διάσπασή της σε επιμέρους γλώσσες (π.Χ. αρχαία ινδική).

5. Αναζητήστε στο λογισμικό «Γλώσσα η Ελληνική: οι περιπέτειες των λέξεων», ακολουθώντας τη διαδρομή Λεξιλόγιο της ελληνικής γλώσσας / Αρχαίες λέξεις / Ειδικές παρατηρήσεις / 1) οι αρχικές ή ινδοευρωπαϊκές λέξεις, άλλα παραδείγματα λέξεων με ινδοευρωπαϊκή προέλευση. Βρείτε τις αντίστοιχες λέξεις σε όποιες άλλες γλώσσες της Ινδοευρωπαϊκής οικογένειας γνωρίζετε και δημιουργήστε έναν πίνακα με τις λέξεις αυτές και τις αντίστοιχες γλώσσες.

Ελληνικά	Αγγλικά	Γαλλικά	Ρωσικά	Γερμανικά	...
μητέρα	mother	mer	mat'	Mutter	

Υπόδειγμα πίνακα

Στο τέλος του σεναρίου ο καθηγητής μπορεί να επισημάνει ότι υπάρχουν και άλλες οικογένειες γλωσσών εκτός από την ΙΕ. Χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα την εβραϊκή λέξη *shalom* και την αραβική *salaam* (ειρήνη) μπορεί να παρουσιάσει τις ονομαζόμενες Σημιτο-χαμιτικές γλώσσες, στις οποίες ανήκουν τα εβραϊκά, οι αραβικές γλώσσες, τα αιθιοπικά κ.ά.

Άλλες οικογένειες γλωσσών με μερικές από τις σύγχρονες γλώσσες που τις απαρτίζουν φαίνονται στον παρακάτω πίνακα.

Γλωσσικές Οικογένειες	Γλώσσες
Ουραλο-αλταϊκές	Φινλανδικά, ουγγρικά, τουρκικά, μογγολικά
Ιαπωνο-κορεατική	Ιαπωνικά, κορεάτικα
Σινοθιβετική	Κινεζικά, βιρμανική γλώσσα, θιβετική και ταϊλανδική γλώσσα
Δραβιδικές	Οι γλώσσες που μιλούν οι Ινδοί και οι κάτοικοι της Σρι-

	Λάνκα
Μαλαισιο-πολυνησιακές	Οι γλώσσες που μιλούν στη Μαλαισία, τη Ν. Ζηλανδία και τα νησιά του Ειρηνικού
Ινδιάνικες γλώσσες	Οι γλώσσες των ιθαγενών της Αμερικής
Νεγροαφρικανικές γλώσσες	Οι γλώσσες που μιλιούνται στην περιοχή Ν. Σαχάρας και Δ. Αιθιοπίας

Βιβλιογραφία

- Μπαμπινιώτης, Γ. 1985. *Συνοπτική ιστορία της ελληνικής γλώσσας με εισαγωγή στην ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία*. Αθήνα
- Beekes, R. S. P., *Εισαγωγή στη συγκριτική ινδοευρωπαϊκή γλωσσολογία*, μετ. Γ. Παπαναστασίου, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη 2004.
- Γιαννάκης, Γ. Κ. (2005). *Οι Ινδοευρωπαίοι. Μέρας Α: Γλώσσα και Πολιτισμός*. Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Κοπιδάκης, Μ. (επιμ.) (1999). *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.
- Mallory, J. P. (1995). *Οι Ινδοευρωπαίοι. Γλώσσα, Αρχαιολογία και Μύθος*, μετ. Ελ. Αστερίου. Αθήνα: Δελφίνι.
- Lehmann, W., and L. Zgusta. (1979). «Schleicher's tale after a century». Στο B. Brogyanyi (επιμ.). *Festschrift for Oswald Szemerényi on the Occasion of his 65th Birthday*, σελ. 455–66, Amsterdam.
- Szemerényi, Oswald (1996). *Introduction to Indo-European Linguistics*. Oxford.
- Χριστίδης, Α. Φ. (2005). *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Χριστίδης, Α. Φ. (1999α). *Ινδοευρωπαϊκή γλωσσική ενότητα: Το ιστορικό πρόβλημα*. Στο Κοπιδάκης, Μ. (επιμ.). *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, 14-15
- Χριστίδης, Α. Φ. (1999β). *Ινδοευρωπαϊκή γλωσσική ενότητα: Τα τεκμήρια*. Στο Κοπιδάκης, Μ. (επιμ.). *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, 16-17
- Χριστίδης, Α. Φ. (1999γ). *Ινδοευρωπαϊκός πολιτισμός*. Στο Κοπιδάκης, Μ. (επιμ.). *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, 18-19

5. Ευχές και παροιμίες με νοηματική και συντακτική αντιστοιχία σε διάφορες γλώσσες

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΣΕΝΑΡΙΟΥ	
Τάξη/Βαθμίδα	Β΄ και Γ΄ Λυκείου
Γνωστικό αντικείμενο	Νεοελληνική Γλώσσα (Έκφραση-Έκθεση)
Διδακτικός χρόνος σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα	1,5 διδακτική ώρα
Ενδεικτικός χρόνος υλοποίησης	3 ώρες διδακτικές ώρες
Θεματολογία / Διδακτικοί Στόχοι (Δ.Ε.Π.Π.Σ. εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)	<p>Θεματική Ενότητα Ευχές με συντακτική ή νοηματική αντιστοιχία Παροιμίες με νοηματική αντιστοιχία</p> <p>Διδακτικοί στόχοι Να εκτιμήσουν οι μαθητές ότι η γλώσσα εξελίσσεται με βάση ιστορικές και πολιτισμικές επιδράσεις (Εξειδίκευση των προδιαγραφών του εκπαιδευτικού πακέτου)</p>
Χρησιμοποιούμενα μέσα	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Φυλλομετρητής ιστοσελίδων ▪ Λεξικά αγγλικής, γαλλικής, γερμανικής και ισπανικής γλώσσας ▪ ΕΘΕΚ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Στόχος του συγκεκριμένου σεναρίου είναι η εξοικείωση των μαθητών με στερεότυπες εκφράσεις που χρησιμοποιούνται για τη δήλωση ευχών οι οποίες καλύπτουν διάφορες περιστάσεις της καθημερινής ζωής, καθώς και με τον παροιμιακό λόγο. Η προσέγγιση του σεναρίου είναι διαγλωσσική, καθώς οι μαθητές έρχονται σε επαφή με γλωσσικές εκφράσεις και παροιμίες από διάφορες γλώσσες του κόσμου. Μέσα από τις δραστηριότητες του σεναρίου οι μαθητές εντοπίζουν γλωσσικές και νοηματικές ομοιότητες, αλλά και διαφορές μεταξύ ευχών και παροιμιών, προβληματίζονται σχετικά με τους παράγοντες

στους οποίους οφείλονται αυτές οι ομοιότητες ή διαφορές και ταξινομούν τις γλωσσικές εκφράσεις με βάση τα κοινά τους χαρακτηριστικά. Το σενάριο είναι κατάλληλο να εφαρμοστεί σε μια πολύγλωσση τάξη, καθώς οι μαθητές με διαφορετική μητρική γλώσσα έχουν τη δυνατότητα να προσθέσουν γλωσσικές πληροφορίες και να συμβάλουν στην ανάδειξη των διαγλωσσικών ομοιοτήτων και διαφορών.

Πιο συγκεκριμένα, το σενάριο αποτελείται από δύο ενότητες:

Η Ενότητα 1 παρουσιάζει ευχές από διάφορες γλώσσες (Αγγλικά, Γαλλικά, Γερμανικά, Ιαπωνικά, Ιταλικά, Πορτογαλικά, Ρωσικά και Τουρκικά) τις οποίες οι μαθητές ομαδοποιούν με βάση τη γλωσσική και νοηματική τους ομοιότητα, ενώ παράλληλα αναζητούν και προσθέτουν ευχές και από άλλες γλώσσες.

Η Ενότητα 2 περιλαμβάνει παροιμίες από διάφορες γλώσσες του κόσμου, τις οποίες οι μαθητές αναζητούν, σχολιάζουν και κατηγοριοποιούν τόσο ως προς τα γλωσσικά τους χαρακτηριστικά, όσο και ως προς το περιεχόμενό τους. Μέσα από τις δραστηριότητες της Ενότητας 2 οι μαθητές συνειδητοποιούν την καθολικότητα των παροιμιών ως προς το περιεχόμενό τους, καθώς και τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες οι οποίες αναδεικνύονται μέσα από τις παροιμίες διαφόρων λαών για το ίδιο θέμα.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Ενότητα 1: Ευχές με συντακτική ή νοηματική αντιστοιχία

1. Διαβάστε τις ευχές που ακολουθούν από διάφορες γλώσσες. Συμπληρώστε τους πίνακες με την αντίστοιχη ελληνική ευχή. Στη συνέχεια, απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

Αγγλικά	Bon appetit!
Γαλλικά	Bon appétit!
Γερμανικά	Guten appetit!
Ελληνικά	
Ιαπωνικά (μεταγεγραμμένο)	Itadakimas!
Ισπανικά	¡Buen provecho!
Ιταλικά	Buon appetito!
Πορτογαλικά	Bom apetite!
Ρωσικά (μεταγεγραμμένο)	Priiatnogo appetita!
Τουρκικά	Afiyet olson!

Αγγλικά	Congratulations
Γαλλικά	Felicitations!
Γερμανικά	Herzlichen Glückwunsch!
Ελληνικά	
Ιαπωνικά (μεταγεγραμμένο)	Omedetou!
Ισπανικά	iFelicitaciones!
Ιταλικά	Auguri!/Congratulazioni!
Κινεζικά (μεταγεγραμμένο)	Gong xi!
Ρωσικά (μεταγεγραμμένο)	Pozdravlia(iu)(iem)!
Τουρκικά	Tebrikler!

Αγγλικά	Happy Birthday
Γαλλικά	Bon anniversaire
Γερμανικά	Herzlichen Glückwunsch zum Geburtstag
Ελληνικά	
Ιαπωνικά (μεταγεγραμμένο)	Tanjobi omedeto
Ισπανικά	Feliz cumpleaños
Ιταλικά	Buon compleanno
Κινεζικά (μεταγεγραμμένο)	Shou bi nan shan (=Να ζήσεις όσο το βουνό του Νότου)
Ρωσικά (μεταγεγραμμένο)	Pozdravlia(iu)(em) s Dnëm Rozhdeniia!
Τουρκικά	Multu / Hos yas günü

Αγγλικά	Welcome
Γαλλικά	Bienvenue
Γερμανικά	Willkommen
Ελληνικά	
Ιαπωνικά (μεταγεγραμμένο)	Irasshai
Ισπανικά	Bienvenidos
Ιταλικά	Benvenuto (masc.)/Benvenuta (fem.)/Benvenuti (pl.)
Κινεζικά (μεταγεγραμμένο)	Huan ying
Ρωσικά (μεταγεγραμμένο)	Dobro pozhalovat'!
Τουρκικά	Hos geldiniz

α) Ομαδοποιήστε ανά πίνακα τις παραπάνω ευχές με βάση τη γλωσσική τους ομοιότητα. Μεταξύ ποιων γλωσσών βλέπετε τις περισσότερες ομοιότητες;

β) Ποιες από τις παραπάνω ελληνικές ευχές έχουν νοηματική αντιστοιχία με τις αντίστοιχες αγγλικές, γαλλικές, γερμανικές, ιταλικές και ισπανικές ευχές; Μπορείτε να βρείτε άλλες ελληνικές ευχές με νοηματική αντιστοιχία με τις αντίστοιχες των συγκεκριμένων γλωσσών;

Οι μεγαλύτερες γλωσσικές ομοιότητες παρατηρούνται μεταξύ των ευχών που προέρχονται από τις γλώσσες της ίδιας οικογένειας. Έτσι, παρατηρούνται πολλές ομοιότητες μεταξύ των ευχών από τις ρομανικές γλώσσες (γαλλικά, ισπανικά, ιταλικά, πορτογαλικά) καθώς και μεταξύ των ευχών από τις γερμανικές γλώσσες (αγγλικά, γερμανικά). Οι ευχές από τη ρωσική, την τουρκική, την ιαπωνική και την ελληνική γλώσσα δεν έχουν γλωσσική ομοιότητα ούτε μεταξύ τους ούτε με τις ευχές των άλλων γλωσσών. Ωστόσο, στην περίπτωση της ευχής «καλή όρεξη», παρατηρούνται γλωσσικές ομοιότητες μεταξύ των ρομανικών και γερμανικών γλωσσών και της ρωσικής. Όσον αφορά τη νοηματική αντιστοιχία των ελληνικών ευχών με αυτές που προέρχονται από ξένες γλώσσες, αυτή παρατηρείται στις ευχές «καλή όρεξη», «συγχαρητήρια» και «καλώς ήρθες / ήρθατε», αλλά όχι στην ευχή που δίνεται στην περίπτωση των γενεθλίων, όπου στα ελληνικά χρησιμοποιούνται οι ευχές «να ζήσεις», «να τα εκατοστήσεις» ή «χρόνια πολλά». Ενδιαφέρον παρουσιάζει η νοηματική αντιστοιχία της κινέζικης ευχής Shou bi nan shan (=Να ζήσεις όσο το βουνό του Νότου) με την ελληνική «Να ζήσεις σαν τα ψηλά βουνά».

2. Συμπληρώστε τον Πίνακα 1 με βάση τη νοηματική αντιστοιχία μεταξύ των ελληνικών και των αγγλικών, γαλλικών, γερμανικών, ιταλικών και ισπανικών ευχών. Συμβουλευτείτε την ιστοσελίδα της online δημόσιας βιβλιοθήκης της Νέας Υόρκης (www.nypl.org) ακολουθώντας την εξής διαδρομή: στην αρχική σελίδα, επιλέξτε από το «Libraries» («Βιβλιοθήκες») τη βιβλιοθήκη «Donnell Library Center». Στην παράγραφο «About us» («Σχετικά») πατήστε τον σύνδεσμο «World Languages» («Γλώσσες του κόσμου») και στη νέα σελίδα που θα εμφανιστεί πατήστε τον σύνδεσμο «The World Languages Collection's List of Useful Expressions and Greetings in 26 Languages». («Κατάλογος χρήσιμων εκφράσεων και ευχών σε 26 γλώσσες»).

(στις 18/1/2008 η διεύθυνση είναι:

<http://www.nypl.org/branch/central/dlc/df/useful.html>)

Ελληνικά	Αγγλικά	Γαλλικά	Γερμανικά	Ιταλικά	Ισπανικά
Καλή όρεξη					
Καλό ταξίδι					
Στην υγεία σου/σας					
Καλή τύχη/επιτυχία					
Χρόνια πολλά					
Ευτυχισμένος ο καινούριος χρόνος					
Συγχαρητήρια					
Καλωσήρθες/ Καλωσόρισες					

Πίνακας 1

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να προτρέψει τους μαθητές να προσθέσουν γλώσσες, αν στην τάξη του υπάρχουν μαθητές οι οποίοι γνωρίζουν ή είναι ενδεχομένως φυσικοί ομιλητές άλλων γλωσσών. Επιπλέον, ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να ενθαρρύνει για την πραγματοποίηση της συγκεκριμένης δραστηριότητας την ομαδοσυνεργατική μάθηση, χωρίζοντας την τάξη του σε ομάδες, με βάση τις ξένες γλώσσες που γνωρίζουν οι μαθητές του. Έτσι, κάθε ομάδα μπορεί να αποδώσει τις παραπάνω ευχές σε μια διαφορετική γλώσσα.

Ενότητα 2: Παροιμίες με νοηματική αντιστοιχία

3. Διαβάστε τις παροιμίες που ακολουθούν από διάφορες γλώσσες. Συμπληρώστε τον Πίνακα 2 με την αντίστοιχη ελληνική παροιμία.

Ξένες παροιμίες	Ελληνική παροιμία
A barking dog never bites. [αγγλ.] Bellende Hunde beißen nicht. [γερμ.] Perro que ladra no muerde. [ισπ.] Il cane che vuol mordere, non abbaia [ιτ.]	
Love and a cough cannot be hid. [αγγλ.] Lieb, Feuer, Husten, Krätze, Gicht lassen sich verbergen nicht. [γερμ.] La amore e la tosse non si possono celare. [ιτ.]	
Walls have ears. [αγγλ.] Die Wände haben Ohren. [γερμ.] Les murs ont des oreilles. [γαλλ.] Las paredes oyen. [ισπ.] Лес видит, а поле слышит. - Les vidit, a pole slyshit. [ρωσ.]	

No smoke without fire. [αγγλ.] Kein Rauch ohne Feuer. [γερμ.] Il n'y a pas de fumée sans feu. [γαλλ.] No hay humo sin fuego. [ισπ.]	
A swallow doesn't make a summer. [αγγλ.] Eine Schwalbe macht keinen Sommer. [αγγλ.] Одна ласточка не делает весны. / Odna lastochka ne delaet vesny. [ρωσ.]	
An Apple never falls far from the tree. [αγγλ.] Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm. [γερμ.] Яблоня от яблони недалеко падает. / Jablonja ot jabloni nedaleko padaet. [ρωσ.]	
When the cat's away, the mice will play. [αγγλ.] Wenn die Katze aus dem Hause ist, springen die Mäuse über Stuhl und Bänke. [γερμ.] Le chat parti, les souri dansent. [γαλ.]	
Better late than never. [αγγλ.] Besser spät als nie. [γερμ.] Mieux vaut tard que jamais. [γαλλ.] Mejor tarde que nunca. [ισπ.] Лучше поздно, чем никогда. / Luchshe pozdno, chem nikogda. [ρωσ.]	

Πίνακας 2

Οι αντίστοιχες ελληνικές παροιμίες της δραστηριότητας 3 είναι κατά σειρά οι εξής: α) Σκυλί που γαβγίζει δεν δαγκώνει, β) Ο έρωτας και ο βήχας δεν κρύβονται, γ) Και οι τοίχοι έχουν αφτιά, δ) Δεν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά, ε) Ένας κούκος δεν φέρνει την άνοιξη, στ) Το μήλο κάτω απ' τη μηλιά θα πέσει, ζ) Όταν λείπει η γάτα, χορεύουν τα ποντίκια, η) Κάλιο αργά, παρά ποτέ.

4. Διαβάστε τις αγγλικές παροιμίες που ακολουθούν. Συμπληρώστε τον Πίνακα 3 με την αντίστοιχη ελληνική παροιμία.

Αγγλική παροιμία	Ελληνική παροιμία
A bird in the hand is worth two in the bush.	
Still waters run deep.	
A creaking door hangs long.	
A friend in need is a friend indeed.	
A good beginning makes a good ending.	
All work and no play makes Jack a dull boy.	
Out of sight, out of mind.	

Πίνακας 3

Οι αντίστοιχες ελληνικές παροιμίες της δραστηριότητας 4 είναι κατά σειρά οι εξής: α) Κάλλιο πέντε και στο χέρι, παρά δέκα και καρτέρει, β) Τα σιγανά ποτάμια να φοβάσαι, γ) Κακό σκυλί ψόφο δεν έχει, δ) Ο φίλος στην ανάγκη φαίνεται, ε) Η καλή μέρα απ' το πρωί φαίνεται, στ) Η πολλή δουλειά τρώει τον αφέντη, ζ) Μάτια που δεν βλέπονται γρήγορα λησμονιούνται.

5. Ποιες διαφορές παρατηρείτε ανάμεσα στις παροιμίες της δραστηριότητας 3 και 4 σε σχέση με την αντιστοιχία μεταξύ ξένης και ελληνικής παροιμίας;

Οι παροιμίες της δραστηριότητας 3 έχουν τόσο γλωσσική όσο και νοηματική αντιστοιχία με τις αντίστοιχες ελληνικές, καθώς έχουν παρόμοια συντακτική δομή και λεξιλόγιο. Οι παροιμίες της δραστηριότητας 4 έχουν κυρίως νοηματική, παρά γλωσσική αντιστοιχία.

6. Επιλέξτε και ταξινομήστε τις ελληνικές και ξένες παροιμίες των Πινάκων 2 και 3 με βάση τα γενικά χαρακτηριστικά των παροιμιών που φαίνονται στον Πίνακα 4. Συμπληρώστε τον πίνακα με όποιες άλλες ελληνικές ή ξένες παροιμίες γνωρίζετε.

παρήχηση	δομικός παραλληλισμός	ομοιοκαταληξία	ελλειπτικότητα

Πίνακας 4

Στο σημείο αυτό επισημαίνονται στους μαθητές τα τυπικά υφολογικά χαρακτηριστικά των παροιμιών (βλ. Shirley Arora, *The Perception of Proverbiality*, 1984), τα οποία αφορούν σε όλες τις γλώσσες και είναι συνοπτικά τα εξής:

παρήχηση (π.χ., ο Φλεβάρης κι αν φλεβίσει καλοκαίρι θα μυρίσει)

παραλληλισμός (π.χ., Αλλού ο παπάς, αλλού τα ράσα του)

ομοιοκαταληξία (π.χ., Ο λύκος κι αν εγέρασε, κι άσπρισε το μαλλί του, μηδέ τη γνώμη άλλαξε, μηδέ την κεφαλή του.)

ελλειπτικότητα (π.χ., Άνθρωπος αγράμματος, ξύλο απελέκητο)

Επιπλέον, ο καθηγητής μπορεί να αναφερθεί και σε σημασιολογικά χαρακτηριστικά των παροιμιών όπως:

υπερβολή (π.χ. Στον έρωτα και στον πόλεμο όλα επιτρέπονται)

παράδοξο (π.χ. Κι ένας στραβός το βλέπει)

προσωποποίηση (π.χ. Ο χρόνος είναι ο καλύτερος γιατρός)

7. Οι παροιμίες που περιέχονται στους πίνακες που ακολουθούν αφορούν στο ίδιο θέμα ανά ομάδα. Σε κάθε ομάδα υπάρχει μία ελληνική παροιμία, καθώς και παροιμίες από διάφορες χώρες του κόσμου μεταφρασμένες στα Ελληνικά. Μελετήστε τον Πίνακα 5 ο οποίος περιέχει όλες τις κατηγορίες των πιθανών θεμάτων στα οποία αναφέρονται οι παροιμίες σε όλες τις γλώσσες του κόσμου. Προσπαθήστε να βρείτε σε ποια κατηγορία ανήκει κάθε ομάδα παροιμιών που έχετε στη διάθεσή σας και γράψτε την κατηγορία στην πρώτη γραμμή του κάθε πίνακα. Στη συνέχεια, απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

Παροιμίες

1.
Ο έρωτας και ο βήχας δεν κρύβονται. (Ελλάδα)
Ο παθιασμένος έρωτας και ο βήχας δεν κρύβονται (Ιαπωνία)
Ο έρωτας και η μυρωδιά του μόσχου δεν κρύβονται (Περσία)
Μπορείς να κρύψεις τα πλούτη, αλλά δεν μπορείς να κρύψεις τη φτώχεια [και τον έρωτα] (Φινλανδία)

2.
Ένας κούκος δεν φέρνει την άνοιξη (Ελλάδα)
Ένα χελιδόνι δεν φέρνει την άνοιξη (Ρωσία)
Ένα λουλούδι δεν φέρνει την άνοιξη (Περσία)
Μια κουρούνα δεν φέρνει τον χειμώνα (Ολλανδία)
Ένα χελιδόνι δεν φέρνει το καλοκαίρι (Δανία, Αγγλία, Γαλλία, Ιταλία, Γερμανία)

3.
Μην αφήνεις για αύριο ό,τι μπορείς να κάνεις σήμερα (Ελλάδα)
Κάνε σήμερα αυτό που θέλεις να αναβάλεις για αύριο (Αραβική)
Ποτέ μη λες: «Αύριο» (Ιαπωνία)
Μην αναβάλλεις σημερινή δουλειά για αύριο (Περσία)
Κράτησε ψωμί για αύριο, αλλά όχι δουλειά (Εσθονία)
Τις δουλειές που έχεις το βράδυ μην τις αφήνεις για το πρωί (Τουρκικά)
Το αύριο θα γίνει μεθαύριο (Αφρική)
«Αύριο, αύριο, όχι σήμερα», λένε όλοι οι τεμπέληδες (Γερμανία)

4.
Και οι τοίχοι έχουν αυτιά (Ελλάδα)
Οι τοίχοι [τη νύχτα] έχουν αυτιά (Αραβική)
Οι τοίχοι έχουν αυτιά (Γαλλία)
Οι θάμνοι δεν έχουν μάτια, αλλά έχουν αυτιά (Ιταλία)
Τα δάση έχουν αυτιά και τα χωράφια μάτια (Σουηδία)
Η θάλασσα έχει μάτια, το δάσος έχει αυτιά (Φινλανδία)
Το δάσος βλέπει και το χωράφι ακούει (Ρωσία)
Η θάλασσα ακούει, το δάσος βλέπει (Εσθονία)
Οι άνεμοι έχουν αυτιά (Αφρική)
Η έρημος έχει αυτιά (Αφρική)
Η νύχτα έχει αυτιά (Αφρική)
Τα χωράφια έχουν μάτια και η έρημος έχει αυτιά (Ινδία)

5.
Πέτρα που κυλάει δεν χορταριάζει (Ελλάδα)
Το νερό που τρέχει δεν μουχλιάζει (Ιαπωνία)
Το κλειδί που χρησιμοποιείται είναι πάντα λαμπερό (Κίνα)

Κατηγοριοποίηση παροιμιών
A Πρακτική γνώση της φύσης (στοιχεία της φύσης, φυτά, ζώα, καιρός, ημερολόγιο)
B Πίστη και στάσεις ζωής (ο Θεός, ο άνθρωπος και η θρησκεία, η μοίρα)
Γ Θεμελιώδεις λογικές παρατηρήσεις για τον κόσμο (σημεία, οιωνοί & η σημασία-ερμηνεία τους, η εξωτερική εμφάνιση και οι εσωτερικές αξίες κάποιου, φαινόμενα που συνδέονται με σχέσεις αιτίας-αποτελέσματος, το x φέρνει το γ)
Δ Ο κόσμος και η ανθρώπινη ζωή (η χαρά, το γέλιο / η λύπη, το κλάμα, οι ανθρώπινες ανάγκες, ο έρωτας, το φαγητό, τροφή, το ποτό – οι εξαρτήσεις)
E Η αίσθηση της αναλογίας, του μέτρου (η σχετικότητα των πραγμάτων, το

λίγο είναι καλύτερο από το τίποτα, πράγματα που φαίνονται διαφορετικά έχουν κοινά στοιχεία, η σημασία της «μέσης οδού», τα πράγματα φαίνονται διαφορετικά αν τα δει κανείς από άλλες οπτικές γωνίες)
ΣΤ Ηθική (το καλό και το κακό, η επιτυχία, η περηφάνια – η ταπείνωση, η απώλεια της τιμής)
Ζ Κοινωνική ζωή (συγγένεια και συγγενικές σχέσεις, εξέλιξη – το υπόβαθρο/οι καταβολές του ανθρώπου, η ανατροφή των παιδιών, σχέση και θέση του άντρα και της γυναίκας, ο γάμος, η νεότητα – τα γηρατειά, η υγεία – η αρρώστια, ο θάνατος, οι νεκροί)
Η Κοινωνική αλληλεπίδραση (ο <u>εαυτός μας και οι άλλοι, το να τα καταφέρνει κανείς μόνος του, το να εμπιστεύεται άλλους ανθρώπους/ξένους, η αλληλεγγύη της ομάδας, μακριά από ή κοντά στο σπίτι, η φιλοξενία, ο φίλος, ο εχθρός, ο καλός και ο κακός γείτονας, επιθετικότητα, εχθρικότητα και φιλειρηνικότητα</u>)
Θ Επικοινωνία (η δύναμη της γλώσσας, τα καλά και τα κακά λόγια και η επίδρασή τους, η σημασία της σιωπής, τα λόγια και οι πράξεις, η υπόσχεση, η αλήθεια και το ψέμα, τα κουτσομπολιά)
Ι Κοινωνική θέση (η δύναμη, <u>ο ανώτερος και ο κατώτερος, ο πλούτος</u>)
Κ Θεσμοί και πρότυπα (<u>νόμος και δικαιοσύνη, επιχειρήσεις, αγορές και πωλήσεις</u>)
Μ Μαθαίνω να αντεπεξέρχομαι (<u>προφύλαξη, απερισκεψία, απροσεξία, ταξίδια, σοφία, εξυπνάδα – βλακεία, θάρρος – δειλία, ικανότητα, προσωπική πρωτοβουλία, δραστηριότητα, υπευθυνότητα, δουλειά, εργατικότητα → επιτυχία – αδράνεια, τεμπελιά → ανέχεια, λιτότητα, οικονομία – σπατάλη, εμπειρία / εξάσκηση, μάθηση</u>)
Ν Ο χρόνος και η αίσθηση του χρόνου (<u>η κατάλληλη στιγμή, η κακή στιγμή, η χρήση του χρόνου, στάση απέναντι στην αλλαγή των πραγμάτων, στάση απέναντι στο παρόν και το μέλλον, η αρχή – το τέλος</u>)

Πίνακας 5

- α) Ποιες ομοιότητες παρατηρείτε στις παροιμίες που διαβάσατε; Πού πιστεύετε ότι οφείλονται οι ομοιότητες αυτές;
- β) Συγκρίνετε τις παροιμίες της ομάδας 2 και 4. Ποιες διαφορές παρατηρείτε μεταξύ τους; Πού πιστεύετε ότι οφείλονται οι διαφορές αυτές;

Η αντιστοιχία μεταξύ των ομάδων παροιμιών και των κατηγοριών του Πίνακα 5 είναι η εξής:

1-Δ, 2-Ν, 3-Ν, 4-Μ, 5-Μ

Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την κατηγοριοποίηση των παροιμιών, καθώς και παραδείγματα από τις διάφορες κατηγορίες παροιμιών και τις υποκατηγορίες τους βλ. στην ιστοσελίδα <http://lauhakan.home.cern.ch/lauhakan/ceerp.html> (η διεύθυνση ισχύει για την ημερομηνία 21-1-2008) του πολύ γνωστού παροιμιολόγου Matti Kuusi.

8. Στον Εκπαιδευτικό Θησαυρό Ελληνικών Κειμένων (ΕΘΕΚ) πατήστε τον σύνδεσμο «Επιλογή κειμένων» και επιλέξτε το Γενικό Σώμα Κειμένων του ΕΘΕΚ. Στη συνέχεια, πατήστε την «Αναζήτηση προτάσεων» και αναζητήστε το λήμμα «παροιμία» σύμφωνα με τα εξής κριτήρια αναζήτησης:

Πρώτο κριτήριο		Δεύτερο κριτήριο		Τρίτο κριτήριο	
Λέξη		Λέξη		Λέξη	
Λήμμα	παροιμία	Λήμμα		Λήμμα	
Γραμματικός προσδιορισμός		Γραμματικός προσδιορισμός		Γραμματικός προσδιορισμός	
	Να απέχουν μεταξύ τους μέχρι λέξεις ☐		Να απέχουν μεταξύ τους μέχρι λέξεις ☐		
Εμφάνιση αποτελεσμάτων					
Επιλογές			Συμφραστικοί πίνακες ☐		
Αναζήτηση μόνο στα επιλεγμένα κείμενα: ☒			Χαρακτήρες πριν ☐		
Να μη ληφθεί υπόψη ο τόνος:			Χαρακτήρες μετά ☐		
Αριθμός προτάσεων	500	Στοιχίση ως προς ☐ το κριτήριο			

Από τα αποτελέσματα της αναζήτησης, βρείτε άλλες ελληνικές παροιμίες και τοποθετήστε τις με βάση το θέμα τους σε μία από τις κατηγορίες του Πίνακα 6. Αν χρειαστεί, ανακτήστε το ευρύτερο περιβάλλον των αποτελεσμάτων αναζήτησης πατώντας στον αριθμό που βρίσκεται στα αριστερά της κάθε πρότασης. Προσθέστε στην κάθε κατηγορία, αν γνωρίζετε, παροιμίες από από λαούς και συζητήστε τις μεταξύ τους ομοιότητες και διαφορές.

Κατηγοριοποίηση παροιμιών
A
B
Γ
Δ
E

ΣΤ
Ζ
Η
Θ
Ι
Κ
Μ
Ν

Πίνακας 6

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΡΟΙΜΙΩΝ

Μέχρι σήμερα η Παροιμιολογία δεν έχει κατορθώσει να δώσει μια ικανοποιητική απάντηση σχετικά με την προέλευση των παροιμιών. Συχνά για να αναλυθεί η πιθανή προέλευσης μίας και μόνης παροιμίας χρειάζεται να γραφεί μια μονοθεματική μελέτη, η οποία απαιτεί από τον εκάστοτε επιστήμονα πλατιές γλωσσικές και πολιτισμικές γνώσεις.

Για έναν σημαντικότερο αριθμό παροιμιών η χρονική στιγμή γέννησής τους ανάγεται σε αρχαιότατα χρόνια. Συχνά πρωτοεμφανίζονται σε αρχαίες πηγές ως προϊόν προφορικής παράδοσης, κάτι που με τη σειρά του σημαίνει ότι σπανίως συμπίπτει χρονικά η στιγμή «γέννησής» τους με τη «στιγμή» της πρώτης τους καταγραφής. Αντιθέτως μπορεί να σημαίνει ότι πολλές από αυτές ήταν ήδη -για ένα σημαντικό χρονικό διάστημα- κτήμα της προφορικής λαϊκής παράδοσης.

Αρχαία Ελληνική – Ρωμαϊκή Γραμματεία και Βίβλος

Κατά των Otto Moll (1958) «ο βασικός κορμός των σημερινών ευρωπαϊκών παροιμιών αποτελεί μετάφραση και επεξεργασία παροιμιών που απαντούν στην αρχαία ελληνική και ρωμαϊκή γραμματεία»³. Πράγματι όπως απέδειξε η επίπονη μελέτη και έρευνα των Bendt Alster (1975) και Edmund Gordon, κλασικοί φιλόλογοι του 19^{ου} αι., οι οποίοι μελέτησαν τους σημαντικότερους συγγραφείς της Αρχαιότητας και απέδειξαν ότι στον ευρωπαϊκό χώρο υπάρχει μία σαφής ζωντανή αρχαιοελληνική-ρωμαϊκή παροιμιακή παράδοση που επηρέασε και τροφοδότησε τις ευρωπαϊκές γλώσσες μέχρι τα νεώτερα χρόνια, η οποία με τη σειρά της είχε στηριχθεί σε ακόμη παλαιότερες παραδόσεις.

Στο σημείο αυτό θα ήταν ίσως σημαντική παράλειψη να μην γίνει αναφορά στο πολυτιμότερο δίδιο έργο των El. Leutsch και F.G. Schneidewin, το Leutsch «Corpus Paroemiographorum Graecorum» (1839 και 1851, 1965) μια

---

³ Παροιμίες και παροιμιώδεις εκφράσεις όπως α) «Από τη Σκύλλα στη Χάρυβδη», β) «Σπεύδε βραδέως», γ) «ρίχνω λάδι στη φωτιά» [Oleum Adde camino, Horatio, Sat., II. iii. 321], δ) «Το ένα χέρι νίβει τ' άλλο» [Manus manum lavat, Seneca, Aroc., 9., fin] είναι επιβιώσεις από αρχαιότατα χρόνια ακόμη κι αν στα παραδείγματα γ) και δ) ούτε το περιεχόμενο, ούτε η μορφή τους προδίδουν κάτι τέτοιο. Τα τέσσερα παραπάνω παραδείγματα απαντούν και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες, εδώ χάριν συντομίας παρατίθενται μονάχα τα γερμανικά αντίστοιχα α) Von der Skylla in die Charzbdis, β) Eile mit Weile, γ) Öl ins Feuer gießen, δ) Eine Hand wäscht die andere.

σημαντικότερη συλλογή αρχαίων ελληνικών παροιμιών και κριτικής θεώρησης αρχαίων παροιμογράφων, όπως ο Πλούταρχος ή ο Κύπριος, ένα έργο που αποτέλεσε και αποτελεί μια σημαντική βάση για την μελέτη των παροιμιών.

Ως γνωστόν η Βίβλος, από τη στιγμή που μεταφράστηκε και μπόρεσε να γίνει κατανοητή από κάθε Χριστιανό, ανεξαρτήτου γλώσσας ή εθνικότητας, αποτέλεσε το πιο διαδεδομένο ανάγνωσμα ανά τους αιώνες. Κατά αυτόν τον τρόπο πολλές βιβλικές παροιμίες⁴, που μεταφράστηκαν αυτούσιες, μπόρεσαν να ενσωματωθούν στις εκάστοτε γλώσσες στόχους. Βέβαια, αν και είναι γνωστές ως βιβλικές παροιμίες, πολλές από αυτές ήταν με τη σειρά τους προφορικές επιβιώσεις παλαιότερων παραδόσεων, προτού παγιωθούν μέσω της εβραϊκής, ελληνικής και κατόπιν λατινικής μετάφρασης.

Δημιουργία και διάδοση

Σαφώς ο δημιουργός της εκάστοτε παροιμίας δεν μπορεί παρά να ήταν ένα άτομο, το οποίο κάποια στιγμή κατάφερε να συνοψίσει τη σκέψη του σε μία σύντομη και αλληγορική έκφραση που, λόγω της γενικής της ισχύος, έγινε αποδεκτή από τον ευρύτερο κοινωνικό του περίγυρο και άρχισε από εκεί και πέρα να διαδίδεται προφορικά τόσο οριζόντια, μέσα στην ίδια γενιά σε όλο και ευρύτερες ομάδες, όσο και κάθετα, από γενιά σε γενιά. Όπως ακριβώς συνέβη με τα παραμύθια και τα δημοτικά τραγούδια, έτσι και οι παροιμίες πέρασαν μια εξελικτική φάση κατά την οποία η κάθε έκφραση «πλάστηκε» ξανά και ξανά από τους εκάστοτε ομιλητές με τέτοιο τρόπο, εωσότου απέκτησε τη μορφή και τον ρυθμό που χαρακτηρίζει τις παροιμίες. Κατά τη διαδικασία αυτή προέκυψαν παρεμφερείς παροιμίες με το ίδιο μεν νόημα, αλλά μικρές ή και μεγαλύτερες αποκλίσεις ως προς τη μορφή και το ρυθμό όχι όμως και ως προς το νόημά τους⁵.

Εκτός από τους «ανώνυμους» δημιουργούς, των οποίων φυσικά το όνομα δεν ήταν δυνατόν να διασωθεί, μέρος των παροιμιών είναι λογοτεχνικής προέλευσης. Αρχικά αποτελούσαν μικρά αποσπάσματα έργων τα οποία, λόγω της απήχησης που βρήκαν, μετεξελίχθηκαν, με τον ίδιο τρόπο που αναφέρθηκε

---

⁴ π.χ. όποιος σκάβει το λάκκου του άλλου πέφτει ο ίδιος μέσα [«ο ορύσσω βόθρον τω πλησίον εμπεσείται εις αυτόν, [ο δε κυλίω λίθον εφ αυτόν κυλίει] Παρ. 26,27]

⁵ π.χ..

Αγάλια-αγάλια γίνιτι η αγουρίδα μέλ'. (Σιάτιστα)

Αγάλι αγάλι γίνετι η αγουρίδα μέλι. (Παξοί)

Αγάλι αγάλι φύτευε ο γεωργός αμπέλι κι αγάλι αγάλι γίνηκε η αγουρίδα μέλι (Παξοί)

Αγάλι αγάλι φύτευε ο φρόνιμος τ' αμπέλι, κι αγάλι αγάλι γίνονταν η αγουρίδα μέλι.

Αγάλι' αγάλια φύτεψε ο γεωργός αμπέλι, κι αγάλι' αγάλια γίνετι η αγουρίδα μέλι.

παραπάνω, σε εύχρηστες λαϊκές ρήσεις⁶. Ακόμη και αυτές παρουσιάζονται τελικά ως αποτέλεσμα ανώνυμου δημιουργού, μια και η αρχική πηγή έχει πλέον ξεχαστεί, εντούτοις είναι δυνατόν, μετά από επισταμένη μελέτη, να βρεθεί η αρχική λογοτεχνική της μορφή.

Η παροιμίες σήμερα

Στη σημερινή εποχή η επιβίωσή των παροιμιών κατέστη δυνατή κυρίως μέσω της προφορικής παράδοσης, της λογοτεχνίας και των συλλογών από παροιμιολόγους και λαογράφους⁷.

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης ίσως να μη μας είναι δύσκολο να φανταστούμε πώς έγινε και διαδεδομένες ευρωπαϊκές παροιμίες απαντούν σήμερα σε πολλά σημεία του πλανήτη, ιδίως σε εκείνα που υπήρξε κάποια στιγμή έντονο μεταναστευτικό ρεύμα. Έτσι στις νέες αυτές χώρες που δημιουργήθηκαν η έντονη ανταλλαγή πολιτισμικών στοιχείων είτε βοήθησε στη διατήρηση της κουλτούρας της κάθε εθνικής ομάδας⁸, ως «άμυνα» απέναντι στις νέες συνθήκες διαβίωσης και προσπάθειας διατήρησης των ριζών με την χώρα καταγωγής, είτε λειτούργησε δημιουργικά και δεκτικά με την μετάφραση

---

⁶ Ο 16^{ος} αι. μέχρι περίπου τα μέσα του 17^{ου} θεωρείται ο χρυσός αιώνας της παροιμίας στην Ευρώπη. Συγγραφείς όπως ο William Shakespeare, ο Ben Johnson, ο Christopher Marlowe στην Αγγλία, ο Giambattista Basile στην Ιταλία, ο Miguel de Cervantes Saavedra στην Ισπανία, ο Michael Montaigne και ο François Rabelais στη Γαλλία και τέλος οι Sebastian Brant, Johann Fischart, Martin Luther, Thomas Murner, Hans Sachs στη Γερμανία είναι ίσως οι σημαντικότεροι συγγραφείς που συμπεριέλαβαν στα έργα τους εκατοντάδες παροιμιών.

⁷ Παρόλα αυτά υπάρχει συχνά μια έντονη αντίφαση ανάμεσα στη φύση των παροιμιών, ως εκφράσεις του καθημερινού προφορικού λόγου, ζωντανού τρόπου ενίσχυσης και εμπλουτισμού της ομιλίας, και στον τρόπο συλλογής και μελέτης τους, συχνά μονάχα στο πλαίσιο αποκλειστικά γραπτών πηγών χωρίς επιτόπια μελέτη και απευθείας έρευνα με τους ομιλητές-χρήστες τους, με αποτέλεσμα τη μονοδιάστατη παρουσίασή τους, χωρίς τις πιθανές διαφοροποιήσεις από άτομο σε άτομο και, κάποιες φορές, χωρίς σαφείς και ξεκάθαρες «οδηγίες χρήσης τους», αφού δεν είναι πάντοτε γνωστή ούτε η σημασία ούτε ο πραγματικός τρόπος επιλογής τους ανά περίπτωση.

⁸ Η ελληνική εκδοχή της πολύ γνωστής παροιμίας Από σιγανό ποτάμι να φυλάγεσαι./ Το σιγανό ποτάμι να φοβάσαι εκτός από την Ευρώπη [π.χ. Still waters run deep. [αγγλ.], Il n'y a pire eau qui celui qui dort. [γαλλ.] Del agua mansa libreme Dios, que de la brava me libro yo. [ισπ.] Acqua cheta rovina i ponti. [ιταλ.] Stille Wasser sind tief. [γερμ.] Flumina tranquillissima saepe sunt altissima[ρουμ.] απαντά πλέον και στην Βραζιλία ως «A água silenciosa é a mais perigosa. «

και αποδοχή παροιμιών από άλλες κουλτούρες, καμιά φορά πολύ μακρινές ή διαφορετικές από τη δική της⁹.

Εκτός λοιπόν από τις εκφράσεις, των οποίων η προέλευση, η μετάφρασή τους και η επεξεργασία τους σε παροιμίες χάνεται στους αιώνες, υπάρχει και ένας αριθμός παροιμιών που αποτελούν πρόσφατα απευθείας δάνεια από άλλες γλώσσες. Και φυσικά όπως ακριβώς οι μητρικές χώρες τροφοδότησαν στα νεότερα χρόνια τα νέα κράτη έτσι κι εκείνα με τη σειρά τους ανατροφοδότησαν τον γηραιό κόσμο με καινούριο εν μέρει ανανεωμένο υλικό.

Για παράδειγμα η πασίγνωστη παροιμία «Ένα μήλο την ημέρα τον γιατρό τον κάνει πέρα» αποτελεί μια νέα σχετικά προσθήκη από τον αγγλόφωνο κόσμο στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο¹⁰ κατά την δεκαετία του '60, και συγκεκριμένα μέσω Αμερικής. Η αμερικανική παροιμία «An apple a day keeps the doctor away¹¹» παρουσιάζεται τώρα ως ελληνικό ζωντανό κτήμα, μαζί με πλήθος εκφράσεων που πέρασαν περίπου την ίδια περίοδο σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες. Ομοίως η παροιμία «Μια εικόνα αξίζει χίλιες λέξεις¹²» από το «a picture is worth of thousand words¹³» ή εκφράσεις όπως «δίνω το πράσινο φως¹⁴» που αποτελεί και πάλι μετάφραση του «to give the green light», ενώ δεν λείπουν κι εκείνες που χρησιμοποιούνται εδώ στην Ελλάδα στην αμετάφραστη εκδοχή τους όπως η έκφραση «last but not least».

Γενικότερα στη σημερινή εποχή λόγω της ταχύτατης μετάδοσης της πληροφορίας συχνά παρουσιάζεται η τάση επικράτησης κάποιων «παγκοσμιοποιημένων» εκφράσεων, είτε ως παροιμίες, είτε ως συνθήματα (βλέπε «Make love not war»), ατάκες από δημοφιλείς ταινίες ή τηλεοπτικές σειρές καθώς και διαφημιστικά σποτάκια¹⁵ ή και οι παρωδίες τους, δείχνοντας

---

⁹ Πρβλ Υποσημ. 11.

¹⁰ Στα γερμανικά η ίδια παροιμία πέρασε αυτούσια ως «Ein Apfel pro Tag hält den Arzt fern».

¹¹ Η οποία πολύ πιθανόν να αποτελεί περιληπτική εκδοχή της αγγλικής παροιμίας «Eat an apple on going to bed, and you 'll keep thw doctor from earning his bread.»

¹² Ομοίως στα γερμανικά έγινε «Ein Bild sagt mehr als tausend Wörter»

¹³ Η οποία με τη σειρά της προέρχεται από λανθασμένη μετάφραση της κινεζικής παροιμίας «Μια λέξη αξίζει περισσότερο από δέκα χιλιάδες λέξεις».

¹⁴ Ομοίως στα γερμανικά έγινε «Grünes Licht geben»

¹⁵ Όπως τα παλιότερα τοπικής εμβέλειας σποτάκια «Ποιος είσαι; η ΔΟΜΗ είσαι;» » [τηλεοπτ. διαφήμιση εγκυκλοπαίδειας ΔΟΜΗ] ή το πιο σύγχρονο «Τι πίνεις; Άλλο φρούτο» [τηλεοπτ. διαφήμιση Frulite], «Δεν έχω αυτοκίνητο, καρδιά μου» [τηλεοπτ. διαφήμιση Jacobs].

έτσι την παγκόσμια ανθρώπινη ανάγκη για εμπλουτισμό της γλωσσικής έκφρασης μέσω στερεότυπων παροιμιωδών εκφράσεων. Παρόλο που στην πλειοψηφία τους αποτελούν δημιουργήματα της μιας μέρας, που έρχονται και παρέρχονται ανάλογα με τη μόδα, εντούτοις δείχνουν ξεκάθαρα ότι πάντοτε είναι κατάλληλη εποχή και πρόσφορο το έδαφος για τη δημιουργία νέων παροιμιών.

Βιβλιογραφία

- Ασημακόπουλος, Ι. (2001). *Αναζητώντας τις ρίζες μας*. Αθήνα.
- Alster, B. (1975). *Studies in Sumerian Proverbs*. Copenhagen.
- Arora, S. L. (1994). The Perception of Proverbiality. Στο *Wise Words. Essays on the Proverb*. W. Mieder (Εκδ), σελ. 3-29. New York, London.
- Apperson, G. L. (1996). *The Wordsworth Dictionary of Proverbs, a lexicon of folklore and traditional wisdom*, Wordsworth Editions Ltd.
- Karagiorgos, P. (1999). *Greek and English Proverbs (bilingual)*, Ioannina.
- Kuusi, M. (1957). *Parömiologische Betrachtungen (FCC 172)*, Helsinki, S. 35-40.
- Leutsch, E. L. und F.G. Schneidewin. (1965). *Corpus Paroemiographorum Graecorum, 2 Bde, 1839 και 185.1*
- Leutsch, E. L. und F.G. Schneidewin. (1961). *Corpus Paroemiographorum Graecorum, Supplementum*.
- Mieder, W. (2004). Ein Apfel pro Tag hält den Arzt fern. Στο *Einigen amerikanischen Lehnwörtern im Deutschen, Revista de Filología Alemana*, 12, 135-149.
- Moll, O. E. (1958). *Sprichwörterbibliographie, Frankfurt a. M.: Klostermann, S. 113*.
- Paczolay, G. (1997). *European Proverbs in 55 Languages with Equivalents in Arabic, Persian, Snaskrit, Chinese, Japanese*. Veszprém: Veszprémi Nyomda.
- Πολίτης, Ν. (1965). *Μελέται περί του βίου και τις γλώσσες του ελληνικού λαού, I – IV, [1899 - 1902]* Αθήναι, Εργάνη.
- Ρηγάτος, Γ. (2002). *Ιατρική παροιμιολογία*. Βήτα Ιατρικές Εκδόσεις.
- Röhrich, L. (2004). *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten, 3 Bd.e*
- Taylor, A. (1931). *The Proverb. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press*.

Δικτυακοί τόποι

- The Matti Kuusi international type system of proverbs
<http://lauhakan.home.cern.ch/lauhakan/cevp.html>
- De Proverbio, [Electronic Journal of International Proverb Studies](http://www.deproverbio.com)
<http://www.deproverbio.com>
- Άσπρη Λέξη
http://www.asprilexi.com/lexeis_paroimies.asp
- Γνωμικά Αρκαδίας
http://www.ruralinvest.gr/agro/site/AgroTravel/t_docpage?doc=/Documents/Agrotravel/learnabout/arcadia/gnwmika
- Γεραγώτ'σες Παροιμίες και Φράσεις
<http://www.iera.gr/people/Parimies.htm>
- Σπύρος Μπογδάνος, Παροιμίες Παξών
<http://www.translatum.gr/etexts/bogdanos/paxos-proverbs.htm>
- Φραγκίσκος Φάκω – ΠΕΡΙ ΟΙΝΟΥ
<http://www.pelopnet.gr/view.php?article=56>
- Τ. Νατσούλης Λέξεις και φράσεις παροιμιώδεις
http://www.afs.edu.gr/school/Ergasies/parοimies/Parοimies_up.htm
- Wikiquote
<http://el.wikiquote.org>
- Κωνσταντίνος Κουτρούλης, Λάκκοι, Ιστορία και Πολιτισμός
http://www.teiher.gr/users/kutrulis/Prosopika/Lakkoi/Laki_istoria6.htm

**Το ολοκληρωμένο προϊόν εκπαιδευτικού λογισμικού
"Η εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας Α"
αναπτύχθηκε στο παρακάτω πλαίσιο:**

Πρόξη:	ΠΛΕΙΑΔΕΣ: Ανάπτυξη Εκπαιδευτικού Λογισμικού και Ολοκληρωμένων Εκπαιδευτικών Πακέτων για τα Ελληνικά Σχολεία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης & Διάθεση Προϊόντων Εκπαιδευτικού Λογισμικού στα Σχολεία. (2003-2007) http://pleiades.cti.gr
Ενότητα:	ΝΗΡΗΙΔΕΣ: Ανάπτυξη ολοκληρωμένων εκπαιδευτικών πακέτων
Τελικός Δικαιούχος (Φορέας Υλοποίησης & Επιστημονικής Παρακολούθησης του έργου):	Ερευνητικό Ακαδημαϊκό Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών (ΕΑ ΙΤΥ) (http://www.cti.gr/)
Φορέας Χρηματοδότησης και Λειτουργίας: Χρηματοδότηση:	Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (Υπ.Ε.Π.Θ.) Επιχειρησιακό Πρόγραμμα: "Κοινωνία της Πληροφορίας", Μέτρο 1.2, Γ' ΚΠΣ

 ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΕΡΓΟ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΕΙΤΑΙ ΚΑΤΑ 75% ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ	ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΓΡΑΦΕΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ
 Γ' ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ "ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ" ΥΠ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΥΠ. ΕΣΤΕΡΝΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ 	